INSCRIPTIONVM
ANTIQVARVM
QVAE IN ETRVRIAE VRBIBVS EXSTANT
APPENDIX POSTREMA.

INSCRIPTIONVM
ANTIQVARVM
GRAECARVM ET ROMANARVM
QVAE

IN ETRVRIAE VRBIBVS EXSTANT

Pars Tertia

IN QVA APPENDIX POSTREMA

ADIECTIS TABVLIS L. LACONICO PISANO. SARCOPHAGIS
ET VRNIS INSIGNIORIBVS ANAGLYPHO OPERE SCVLPTIS

QVAE IN FLORENTINIS MVSEIS CETERISQVE
PER ETRVRIAM SPECTANTVR

CVM OBSERVATIONIBVS

ANTONI FRANCISCI GORI

Publici Hiſtoriarum Profeſſoris.

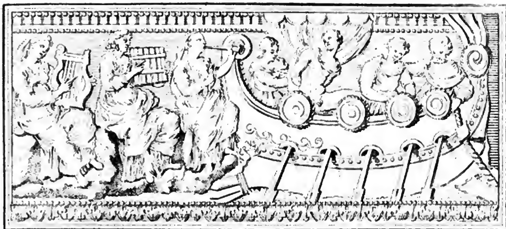

FLORENTIAE. ANNO. CIↃ. IↃ. CC. XLIII.
Typis Petri Caietani Vivianii. Sub Signo D. THOMAE AQVINATIS.

PRAESIDVM PERMISSV.

VIRO NOBILISSIMO

IACOBO PHILIPPO D' ORVILLE

ANTONIVS FRANCISCVS GORIVS

ΕΥΠΡΑΤΤΕΙΝ.

Vi ingenii ſui monimenta Magnorum Regum Principumve nomini ac maieſtati inſcribunt, recte quidem omnium conſenſu, & meo quo-

quoque iudicio faciunt, maximumque decus & gloriam consecuntur: duplicem tamen cum honoris, tum voluptatis fructum hi capere mihi videntur, qui ea non splendore tantum nobilitatis; sed etiam sapientiae ac solidae doctrinae laude praecellentibus Viris dedicant consecrantque: partis quod hi laboribus praesidium & commendationem conferant sempiternam: & quod magnopere placet, illud facilius auctores sperare possint, quod ea docti illi Maecenates, ut acceperint, avide ac perlubenter legant: & si qui invidi & contumeliosi homines, litterariae reipublicae pestes, insurgant, clientes tueri impensius & sciant & possint. Quae quum sedulo animadverterem, laboribus hisce tandem functus, ad Te, D'ORVILLE PRAESTANTISSIME, tanquam ad arcem sapientiae, ac praesentissimum honoris et virtutis domicilium confugere volui, qui eximiam doctrinam eximia cum generis nobilitate coniungis: qui Maiorum tuorum praeclara decora in Te uno complecteris, mirumque in modum summis in Rempublicam tuis meritis ita auges atque amplificas, ut Amstelaedamenses Cives Te tanquam oraculum audiant, colant, admirentur: litterati vero homines Te suo-

rum

rum ſtudiorum ducem & arbitrum optent, atque expoſcant. Quid de externis litteratiſſimis viris dicam, qui propter egregias animi tui dotes, propter ſummam probitatem ſingulari cum humanitate coniunctam, propter exquiſitam omnis vetuſtatis ſcientiam, ac veterum paene omnium cum Graecorum tum Latinorum Scriptorum, quos in priſtinum nitorem & decus reſtituis, & tuis omnigenae eruditionis divitiis nobilitas, Te ſummopere diligunt, ſuſpiciunt, commendant? Nemo eſt qui neſciat, (id enim edita Volumina cum a Te, tum a tuis Auditoribus eruditiſſimis perſpicue teſtantur) Te per annos circiter decem primaria profeſſione in illuſtri Amſtelaedamenſium Athenaeo praeclare & utiliter functum, quod ante Te egregii viri *Gerardus Ioannes Voſſius*, & *Caſpar Barlaeus* primi illuſtraverunt: & ad hoc munus ſuſcipiendum ſummo gloriae & meritorum pondere adceſſiſſe. Id etiam abunde ſatis teſtantur ſuſcepta a Te primum per Gallias & Brittanias, per noſtram Italiam, Siciliam & Germaniam Itinera, quibus non hunc tantum fructum, licet ampliſſimum, humanaeque ſocietati utiliſſimum, retuliſti, ut mores hominum

multorum atque urbium videris, ac ſcrutatus ſis; ſed & alium ſumma laude digniſſimum adſecutus es in publicum bonum, atque ad litterarum aeternum decus & ornamentum: nempe quod multa & vidiſti, et Tibi comparaſti ΚΕΙΜΗΛΙΑ, maximam quoque optimorum Codicum MSS. copiam congeſſiſti, quos communi doctorum hominum beneficio in tua lectiſſima Bibliotheca nunc ſervas, pluresque numero ſunt, quam ullus privatus in tua inclita patria hodie poſſideat, aut poſſidere cupiat. Hos inſignes Codices, ut alii conſulant, non ſolum benigne permittis; ſed ipſe etiam, quum beato Palladis otio nunc fruaris, collationes vel obſervationes tuas bonis veterum Scriptorum editionibus proferendis identidem amicis tuis ſuppeditas, uti nuper editae in Ioſephum, Libanium, Lucianum, Muſaeum, Lucanum, Caeſarem, Livium, Frontinum, Suetonium, in Poëtas minores, & plures alios, ſatis ſuperque teſtantur. In Muſeo vero tuo exſtant in commune bonum non pauci litterati lapides: exſtant numiſmata rariſſima, atque inter haec perrara atque illuſtris Siculorum numorum ſeries, quorum plures ſunt partim inediti, partim mendoſe ac perperam editi, quos

ae-

aereis Tabulis viginti incisis optata luce donatos inseres in praeclarissimo tuo SICVLO ITINERE, cui postremam nunc admoves manum, ut propediem in lucem proferas: quod Opus, longe omnibus optatissimum, auctum quoque proferes ac locupletatum aliis viginti Tabulis, quae *Siculas Antiquitates*, praeclara nimirum Siculi Regni aedificia & monumenta, ante oculos tuos accurate delineata, exhibent, admirabilis ingenii tui luce atque eruditione dignissima: quae omnia tuarum vigiliarum & incredibilis in litterarum studia amoris uberrimi fructus sunt; nam semper divitiis & privatae gloriae publicam utilitatem, & florentissimae patriae tuae decus aerumnis omnibus antetulisti. His adde egregia in Anthologiae Graecae illustrationem adminicula undique a Te conlata: eximias adde lucubrationes in Theocritum, Moschum & Bionem, quos diligentissime castigatos ad fidem triginta & amplius MSS. Codicum in publicum bonum paras, ut Sicula monumenta prodierint. Expectantur etiam a Te, D' ORVILLE DOCTISSIME, alia perillustria ingenii tui monimenta, Xenophontis nempe Ephesii & Charitonis Aphrodisii opera, lima tua perpolita, eruditissimisque

adnotationibus aucta et illustrata, quae procul dubio aliis iam a Te editis responde- bunt, nempe *Dissertationi de Deliacis Monumentis*, quae legitur in VII. Volumine Miscellaneorum: *Vanno Criticae*, quam invitus & provocatus acerbiore & in ingenium tuum pugnante stilo scribere coactus es in notissimum conviciatorem: doctissimis tuis *Observationibus* in veteres Scriptores, quibus decem Volumina *Miscellaneorum* referta sunt, iisdemque edendis Celeberrimo Petro Burmanno Seniori, dum adhuc in vivis erat, mutuam sociamque operam contulisti, & nunc continuationi harum deliciarum, alia methodo suscepta, praepositoque titulo *Novae Critices* libris hisce, quorum iam tria Volumina prodiere, his lucubrationibus, tanquam in navi opimis mercibus eruditae vetustatis onustae, ad litterariam ditandam rempublicam gnavus ac sedulus Gubernator praees: quae dubio procul erunt longe eruditissima, summoque plausu, ut reliqua iam a Te litterario orbi tradita, excipientur. Silentio mihi praeterire nefas lectissima pulcherrimaque PETRI D'ORVILLE fratris tui eruditissimi viri, mihique amicissimi, *Poëmata*, quae ut in lucem mitteres ipsa in eum tua pietas iussit: cu-

ius

ius immaturum interitum adhuc dolent, moerentque cum Pallade Musae omnes. Neque vero quum haec dixerim, quae apud omnes testata sunt, vereor singularis modestiae tuae querimonias, quum alia multa mihi de tuis virtutibus, deque a Te gestis rebus dicenda supersint: quae plane quum oporteat summa cum dignitate exponere, aliis ob ingenii mei tenuitatem praedicanda relinquo. Id unum silentio minime praetermittam, me omni iure inscribere Tibi debuisse Volumen hoc tertium Inscriptionum antiquarum, quae in Etruriae nostrae urbibus exstant, tum quia ad hunc laborem, quum apud nos Florentiae degeres, me vehementer excitasti, tuoque absens etiam favore, multisque beneficiis, & optimis insuper libris ad me missis, identidem recreasti. Quod enim quum heic esses suavissimae amicitiae tuae honore me donasti, ac spopondisti Te semper adfuturum meis studiis ac laboribus veluti propitium ac beneficum Genium, omnem meam spem supergressus & sancte implesti, & adhuc summa in me tua benevolentia implere non desinis. Inter haec, Te auspice ac favente, cum aliis Viris doctissimis, ac de litterarum gloria optime meritis, amicitia

iunctus sum: inter quos honoris gratia memorare longe iucundissimum mihi est *Petrum D'Orville*, fratrem tuum optimum, *Petrum Burmannum* Seniorem, Iuniorem quoque *Petrum Burmannum*, cui Cathedram tuam, e qua sponte abiisti, ut litterato otio Te totum dares, tradidisti: qui multa eximia in dies profert publico bono cum sua, tum sapientum hominum exquisitae eruditionis monumenta, meque ipsum amicissimis suis epistolis identidem beat, quibus, quae in lucem actutum mittenda parat illustria litterarum praesidia ac decora describit, & mutua poscit officia, quae bonis artibus augendis magno sint ornamento. Illud etiam abs Te, D'ORVILLE PRAECLARISSIME, sperare lubet, quod isthaec Antiquitatis eruditae monumenta, quae nunc primum meo labore & industria in lucem prodeunt, & levi prorsus digito a me elucidantur, aliquando tuis locupletata Observationibus, optima plane eruditionis fruge refertis, maiori luce aucta prodibunt; nam ad omnem vetustatis scientiam illustrandam atque amplificandam oppido factus es, summoque polles iudicio, summaque doctrina, quod *Deliacae Inscriptiones*, & alia monumenta in Miscellaneis a Te edita at-

que

que egregie illuſtrata apertiſſime teſtantur. Accipe igitur, VIR CELEBERRIME, parvam hanc ſincerae in Te benevolentiae meae, atque amicitiae teſſeram, meiſque ſtudiis nobiliſſimo tuo patrocinio favere perge: dumque rem litterariam feliciter geris, & viribus tuis, & meo nomini atque honori conſule: quod erit quo ad vixero, longe mihi gratiſſimum. Vale, ac diu incolumis vive, publico bono, eximium litterarum decus, praeſidium, & columen immortale.

DABAM FLORENTIAE. E MEO MVSEO
IV. KAL. SEXTIL. A. MDCCXLIII.

In Muſeo Mediceo

AEQVO HVMANOQVE

L E C T O R I

ANTONIVS FRANCISCVS GORIVS.

QVid nam rei ſit, quod litterati homines primos ingenii ſui foetus, quos in lucem protulere, non ita fere diligant, ut ſuccedaneos; ſi quis eſt, qui quaerat, ea potiſſimum ratio adferri poterit, quod eos rudi ac pingui Minerva procreatos cenſent: neque ea in his vident lineamenta, quae temporis decurſu parentes ſuos auctos excultoſque maiori eruditione, bene & cumulate referant; nam illud veriſſimum eſſe conſtat, quotidie diſcentibus multo maiora ſemper diſcenda ſupereſſe: adeo ut quae ſcripta ſunt, exquiſitiore doctrina conluſtrari, atque ad meliorem frugem facile reduci poſſe conſpiciant. Adcedunt aliarum quoque rationum momenta, quod hi prae-

ſer-

sertim, qui in Antiquitatis studiis elucidandis sedulam navant operam, quum illustriora ad manus habeant veterum thesaurorum monumenta, quae huius aetatis longe Vetustatis studiosissimae lucem adspicere gestiunt, ea perlubenter adripiunt, oblitique quodammodo praeteritorum laborum, ad alias oppido maiores aerumnas alacriter subeundas animum intendunt, ne maiori bono conceptam de se spem fraudent, & , ut arbitrantur, uberius ac locupletius litterariae reipublicae votis, adlatis in medium novis frugibus, respondeant.

Id ipsum mihi quoque ita contigisse, etsi ingenue fateor; nolo tamen inconstantiae, & malae fidei nota inuri: praesertim quum alia, quae in lucem protuli ingenii mei, licet mediocris, monumenta, non sponte, ac genio meo indulgens protulerim; sed monitu iussuque doctissimorum hominum, qui meis studiis & praeerant, & favebant: quibus pro tantis in me beneficiis, ut hoc quod volebant negarem, & pudor ipse, & incredibilis in patriam amor meus ac pietas, blanda quadam vi prohibebat. Sepulcrum Libertorum ac Servorum Liviae Augustae & Caesarum, in via Appia detectum anno MDCCXXVI. *quia nullum Vetustatis monumentum huic simile, nec tam integrum, nec tam perfectum, ornatumque inscriptionibus innumeris, & pulcherrimis sculpturis ac monumentis inventum est, eximius antiquitatis antistes Petrus Andreas Andreinius Patricius Florentinus, tanti operis fama inlectus, quum delineandum curasset a Pictore eximio Hieronymo Equite Odam, curante etiam Cl. V. Francisco Equite Victorio, ut meis Observationibus statim ac detectum est ego illustrarem, & voluit & praecepit: quod opus sequenti anno in lucem a me prolatum est. Idem etiam praestantissimus vir, quum Ioannis Baptistae Donii Patricii Florentini nepotes rogasset, ne in forulis sinerent putrescere, & tineis blatteisque corrumpi Syntagma illud antiquarum Inscriptionum, quod eorum avus clarissimus*

im-

immenso labore perfecerat: quumque alia ad Musicam cum novam tum veterem spectantia egregia eius opera mihi obtinuisset, quantocius proferenda anno MDCCXXXVIII. *esse decrevit. Haec inter Volumen alterum harumce Inscriptionum, quae in Etruriae Vrbibus exstant, protuli. Paullo post, quum Nobilissimi Florentini Equites Socii decem Voluminibus se congesturos promisissent insigniora omnia antiqua Monumenta, quae in Museo Mediceo ceterisque Florentinis Cimeliothecis spectantur, ad hoc illustre Opus illustrandum, suadente Amplissimo Senatore Philippo Bonarrotio, delectus sum, in quam plane curam ut sedulo totus incumberem, & lubenti animo huic pelago me committerem, aura regiae suae benignitatis & munificentiae me recreavit Ioannes Gasto Magnus Dux Etruriae, qui in Florentina Academia Historiarum Professoris munere ac stipendio me decoravit, donavitque. Primum Musei Florentini Volumen prodiit anno* MDCCXXXI. *reliqua deinceps; sextum hoc ipso anno* MDCCXLIII. *Sed quum Tabulas, quae Numismata maximi moduli continent, iam incisa aereis Tabulis, cum singulis archetypis conferre opus fuisset, dum haec duorum fere annorum spatio perficerentur atque emendarentur, necesse mihi fuit, ne interim frustra tempus tererem, complura Etrusca monumenta, Volaterris eodem fere tempore eruta, in lucem proferre, suadentibus & Genio meo, & amicis, quorum voluntati morem non gerere, nefas esse duxi.*

Iam igitur probe intelligis, LECTOR HVMANISSIME, *cur serius quam in votis erat, huic Operi postremam manum admoverim; non enim taedio adfectus; sed aliis curis plane non inutilibus mihi demandatis distractus, haec intermittere, non vero omnino deserere coactus sum. Sed quanto cum foenore tuo & litterariae Reipublicae id ipsum contigerit, ex eo existimare poteris, quod quum singulari Volumine antiquas omnes Inscriptiones, quae Florentiae, & in reliquis Etruriae Vrbibus exstant,*

complecti me posse primum credidissem, ampliato deinceps eodem opere, alia duo Volumina adiicere necesse fuit. Id enim mihi semper servandum proposui, aut nihil facere, aut quae fiunt, nullis curis praetermissis, absoluta reddere ac perficere.

Primum quum ad hanc Syllogen, ante me a nemine editam, animum adpuli, vix credidissem, editis iam duobus Voluminibus, in quibus ter circiter mille antiqui lapides patefacti sunt, alios adhuc non paucos superesse, quos tum ex aliorum Schedis, tum ex libris, adcedente & mea, & amicorum cura & favore, expiscari optimum factu mihi visum est.

Dum hoc Opus excuderetur, alia nunquam antea edita monumenta adcessere plane non contemnenda, vetusta nempe scripta Marmora praeclara admodum & utilia, ad Misenum effossa, quae, quum Neapoli degeret, sibi comparavit Vir praelaudatus Andreinius, quae post eius obitum ex eadem urbe Florentiam translata anno MDCCXXXVII. *eius heredes mihi vendiderunt. His aliisque monumentis quum meum Museum ornassem, in mentem venit Rei Navalis Romanorum Historiam amplificare, vel aliis ad opus huiusmodi valde praeclarum concinnandum absolvendumque subsidia huiusmodi praebere; quare trierium, quadrierium, quinquerium, & Liburnarum Elenchum heic proposui, & militum utriusque Classis cum Ravennatis, tum Misenensis officia nonnullis observationibus illustrare conatus sum.*

His ad ornandum locupletandumque Museum meum, praeter Etrusca, quae prolata a me sunt, & alia, quae proferentur monumenta, adcessit inscriptorum lapidum antiquorum integra supellex, quam in Villa sua ad Scamnicia *servabat Vir Nobilissimus meique amantissimus* ANGELVS COMES GALLIVS, *Patricius Florentinus, qui eam singulari liberalitatis, & benevolentiae exemplo mihi dono dedit: in qua quidem ea tantum tabula deest, profecto rara, duorum Consulum P. Sulpicii Qui-*

ri-

rini & C. Valgii collegio illuſtris, de quibus infra ſermo: quae parva tabula marmorea, ut mox dicam, fato quodam in alienum Muſeum translata eſt.

Anno MDCCXXXIX. *quum Florentiae moraretur, & Florentina Muſea mecum luſtraret* CAROLVS FRIDERICVS *Anglus, Vir Nobiliſſimus, cui parem neminem vidi qui impenſius colat, diligentiuſque ſcrutetur eruditae Anquitatis arcana; quumque familiaribus colloquiis egregiam ac multiplicem eius eruditionem deguſtarem, adcidit ut quae in Itinere ſuo pulcberrima & memoratu digna obſervaverat, magniſque impenſis delineanda peritiſſime curaverat, dum exponeret, incidit ſermo de* Laconico Piſano, *pulcberrimo Auguſtei aevi aedificio, quod ad baec uſque tempora integrum non ſine ſtupore & voluptate cultorum venerandae Vetuſtatis Piſis viſitur: quod licet a viris doctiſſimis* Robortellio, Rhodio, Ceſſinio, Baccio, *&* Noriſio *luculenter deſcriptum & illuſtratum fuerit; numquam tamen litteratorum bominum oculos ſubiit tam adcurate tribus Tabulis delineatum, quemadmodum factum a me eſt, cui nonnullas meas Obſervationes, quae ad rem balneariam veterum illuſtrandam pertinent, adiicere, ſuadente eodem Viro eruditiſſimo, volupe mibi fuit; quare eius praeclariſſimo nomini idem opus inſcribendum eſſe cenſui.*

Dum baec agerentur, contigit, ut MARIVS GVARNACCIVS, *Patricius Volaterranus, Romanae Aulae decus, ac Praeſul doctiſſimus, veterum monumentorum admirator, & conquiſitor eximius, complura vetuſta marmora litteris ſcripta, Romae nuper effoſſa, in patrium Muſeum ſuum, Etruſcis quoque monumentis, quae propediem mea cura in lucem venient, refertiſſimum, transferenda curarit, quae in boc meo Syntagmate locum babere voluit, ſingulaque a ſe deſcripta ad me miſit: cui Viro, eiuſque optimis fratribus Ioanni Equiti Guarnaccio, Volaterranae Eccleſiae Praepoſito meritiſſimo, & Petro Sacri Ordinis Hieroſolymitani Equiti orna-*

tiſſimo, quantum debeant mea ſtudia, alibi ut ſpero, erit opportunior ad dicendum locus. Alia vetuſta monumenta diligenter ſibi in dies conquirit idem Guarnaccius Praeſul Ampliſſimus, numiſmata, ſigilla Deorum, ſimulacra, & ſtatuas: inter quas marmoreus Hercules, & marmoreus Iupiter, qui aquilam oblata eſca paſcit, admirando opere a Grecis Statuariis praecellentiſſimis abſoluta.

Dolueram iure ac merito vetuſta marmora, quae Florentiae exſtant in Vrbanis Hortis Principum Corſiniorum ita congeſta ſub dio iacere, ut facile labefactari & perire poſſent; ſed elapſo anno, quum in iisdem Vrbanis ſuis Aedibus aeſtivos dies ageret Eminentiſſimus ac Reverendiſſimus Princeps S. R. E. Cardinalis, NEREVS CORSINIVS, *vetuſtorum operum admirator & aeſtimator egregius, poſcenti mihi ut ea omnia antiqua monumenta, iam a me in priore huius Operis Volumine edita, ab interitu vindicaret; curam mihi commiſit, ut ſingula ſub elegantiſſimo Xyſto in quatuor parietum metopis, ut propoſueram, diſponerem, quae eidem aedificio erudito ornamento & decori eſſent: quod accurate & eleganter factum eſt. Hac tunc occaſione aliquot lapides deperditos vel ſublatos fuiſſe comperimus; aliqui vero, qui antea me latuerant, in medium prodierunt: nonnulli quoque diſſipati ſimul coniuncti, & conſociati ſunt, quos ſuo loco inferius editos vide.*

Quod multa ſaxa litteris vetuſtiſſimis ſcripta anteactis ſaeculis perierint, nimia oſcitantia, ac foeda barbarorum hominum ignoratio in cauſa eſt: quae quidem tanta fuit, ut in ſubſtructionibus maiores noſtri priſca marmora vel litteris vel figuris inſculpta, quae minime intelligebant, iecerint, vel in fornaces abiecta, in calcem reduxerint: quod fatum maximo cum Vrbium, tum Romanae Hiſtoriae, ac priſcae eruditionis detrimento ſua quoque tempeſtate contigiſſe, diſertiſſimis verbis oſtendit Frater Ioannes Iucundus Veronenſis in duabus Epiſtolis, quas

quum

quum paullo ante cum amicissimis viris communicassem, nolui & hoc in Volumine praeterire, ut saltem Florentinos cives, qui nobis succedent, pudeat in pretio non habere vetustos lapides scriptos, e quibus veluti e fontibus omnigenae eruditionis thesaurus hauritur, maximisque adiumentis fulcitur atque firmatur omnis praeteritorum temporum Historia. Eversionem Bibliothecarum antiquarum cum Graecarum, tum Romanarum, quae Romae maxima copia exstabant, marmorum quoque antiquorum litteris consignatorum, statuarum aedificiorumque veterum exscidium a Romanis civibus factum (si civis, si denique homo adpellandus est is, qui tam detestabili scelere polluitur) deflet & acerrime detestatur Cencius Romanus in Epistola, quam scripsit Francisco de Fiana, praeceptori suo doctissimo, quae litterario orbi, ut alia plurima, egregia eruditionis fruge referta, innotuit immortalibus curis Amplissimi Principis S. R. E. Cardinalis, & Bibliothecarii Apostolici Doctissimi, ANGELI MARIAE QVIRINI, *qui eam integram dedit in luculentissima sua Diatriba Praeliminari ad Francisci Barbari Epistolas, pag. 8. quod opus litterariae Historiae compendium supra laudem omnem praecellentissimum, identidem adpello & praedico. Contra eversores veterum monumentorum egregium Commentarium scripsit & Petrus Angelius Bargaeus noster, vir omni aevo propter summam doctrinam memorandus. Optime profecto ac sapienter hi faciunt, qui quum vident praeclara haec Vetustatis monumenta vel negligi, vel everti, timentque in posterum penitus interire posse, ea in suas aedes transferunt, sensimque Museum exstruunt nobilissimum; quam quidem laudem nunc egregie occupat Vir Nobilissimus Caietanus Antinorius, Eques Ordinis D. Stephani, Regii Consilii & Regiminis Magni Ducis Etruriae feliciter regnantis a Secretis meritissimus, qui lapides omnes scriptos & anaglypha, quae in Hortis Nobb. Spigliatorum sub dio putrescebant, & in interitum in dies ruebant,*

bant,

bant, & alia in suburbanis Agris neglecta erudita marmora in suum Museum transtulit; & antiquitatis κειμήλια *undique nunc conquirit, & diligenter e fati faucibus eripit.*

Haec Monumenta maiores nostri usque ad saeculum fere decimum quinctum neglexerunt. Sed Musis omnibus in sinum summi illius viri COSMI, *qui decreto publico* Patriae Pater *merito adpellatus est, eiusque Nepotis Laurentii Medices magnifici viri feliciter convolantibus, & in iisdem altis liberaliter, & ad summum gloriae fastigium evectis, Antiquitas ipsa renasci feliciter, adolescere utiliter, & vires summa cum gloria capere visa est: ad quam illustrandam atque augendam doctissimi viri apud nos Poggius, Politianus, Leonardus Arretinus, Crinitus, Oricellarius, Leo Baptista Albertus, & ante hos summus Vates Franciscus Petrarcha, & alii non pauci, a Deo plane facti missique ad Antiquitatem restituendam, & in pristinum decus conlocandam videntur. Florentibus illis Mediceae Gentis Heroibus coli tunc primum coepta fuisse haec studia priscae eruditionis, expensa numismata, lapides, gemmas, ne quid dicam de manu conscriptis* Codicibus, *omnium eruditorum consensu testatum est, idque summa cum laude huius Vrbis testatur ac fatetur doctissimus Ezechiel Spanhemius* (1).

Primum illud maiorum nostrorum, qui litteras coluere, eximium decus silentio minime praetereundum est; nescio enim an aliae urbes plures Antiquitatis cultores numerare possint, qui saeculo XV. vetustos lapides scriptis suis aeternitati consecrarint. Refertae sunt fere omnes Florentinae Bibliothecae Codicibus manu conscriptis, qui luculenta exhibent antiquarum Inscriptionum Syntagmata. Hi exstant in Bibliotheca Laurentianae Basilicae: exstant in Bibliothecis Gaddia, Strozia, Riccardia, Rinuccinia, Guadagnia, Magliabechia,

(1) De Vsu & Praest. Numism. antiq. Differt. 1. pag. 32.

chia, atque in aliis non paucis: quorum Codicum historiam heic addere cupiebam; sed curis aliis pressus, alibi ut spero id perficiam, & egregiorum Florentinorum, qui in hanc urbem vetusta monumenta suis impensis, & quidem maximis advehenda curarunt, quique Musea sibi exstruxerunt, eaque numismatis, gemmis, signis, ex aere ac marmore statuis nobilitarunt, diligentius, nacta opportunitate, describam, & facile Historiam Antiquariam enucleabo. Sed illud quod, ut video, a nemine nondum patefactum est, heic si declarem atque aperiam, opere pretium me facturum arbitror: aeternam enim laudem ille meretur, qui primus omnium fuit, cui in mentem venit in lucem proferre typis expressa marmora vetustis litteris consignata. Hunc Antiquariorum omnium Choriphaeum, Florentinum hominem fuisse adfirmo, qui quanti ea faceret, edita ab eo de prisca Roma *volumina fidem perspicue faciunt. Is est* FRANCISCVS ALBERTINIVS, *quem in Florentinorum Canonicorum Collegium cooptatum fuisse, e priscis monumentis eruit Vir Celeberrimus, quem ego ipsum patriae Historiae Genium adpello, Salvinus Salvinius, Canonicus Florentinus, qui id ipsum, quod in eiusdem Albertinii Vita ipse adnotavit, peramice mecum, ut solet, communicavit. Id enim constat auctoritate & testimonio eiusdem Albertinii, qui in suo Commentario Romae edito anno* MDIX. *(P. Negrius S. I. P. scribit anno* MDV., *quod videndum est) qui inscribitur* de Mirabilibus novae & veteris urbis Romae, *quem Iulio II. Pontifici Maximo superiore anno inscripserat, identidem citat Opusculum alterum suum* De veteribus Epitaphiis Romanorum, *adfirmatque a se dedicatum fuisse Iulii II. Pont. Max. Nepoti Xysto Vice Cancellario & S. R. E. Cardinali Titulo S. Petri ad Vincula. Vetera autem Epitaphia, quae ipse in Opere superius memorato adfert, sunt septuaginta & amplius, eademque ab Iacobo Mazochio Romano adferuntur in Volumine quod inscripsit* Epigrammata antiqua Vrbis, *quod Hadriano VI. Pont. Max. nuncupa-*

vit

vit ediditque anno MDXXI. *Nullo tamen nititur fundamento, quod de se scribit Mazochius in Epistola dedicatoria ad Marium Maffeium Patricium Volaterranum, Episcopum Aquinatem, in qua satis magnifice de suo labore loquitur, atque inter ceteras suas laudes eam ponit, quod hanc edendorum Epigrammatum antiquorum curam* adgredi, nedum perficere nemo hactenus sit ausus. *At sublestae fidei vel plagii argui Mazochius potest ex eius testimonio; nam in fine Operis, quod Romae publicavit anno* MDX. *inscripsitque:* De Roma prisca & nova varii Auctores*: inter quos principem locum tribuit Albertinio nostro, ita scribit:* Impressum Romae per Iacobum Mazochium, Romanae Academiae Bibliopolam, qui infra paucos dies *Epitaphiorum Opusculum* in lucem ponet: *& id ipsum iisdem verbis scribit in fine eiusdem Operis, quod iterum publicavit anno* MDXV. *quare nil mirum si Pocciantus noster scripserit Albertinum* edidisse etiam Epitaphiorum antiquorum Opusculum.

Neque illud de se tam magnifice ac vere praedicare potuit ac debuit Mazochius, quod primus omnium hanc curam edendi vetusta Epigrammata sit adgressus; nam ante eum aliquot annis hanc gloriam sibi docta Germania vindicabat, quae ad librum suum inter meos rarissimum provocat cum hoc titulo: INSCRIPTIONES. VETVSTAE. ROMAN. & earum Fragmenta. in Augusta Vindelicorum. & eius Dioecesi. cura & diligencia CHVONRADI PEVTINGER. AVGVSTANI. Iurisconsulti. antea impressae. nunc denuo revisae castigatae. simul & auctae. M. D. XX. *In Praefatiuncula ad Lectorem Peutingerus Vir Praestantissimus monet, harum vetustarum Inscriptionum fragmenta a se, atque ceteris doctis viris superioribus annis edita iussu Maximiliani Principis, ac publicata in Augusta Vindelicorum, demum recognita & aucta denuo adparere impressa a Ioanne Schoeffero Moguntino. In fine haec adnotantur:* Excusa sunt haec antiquitatum collectanea in aedibus

bus Schoeffer Moguntiaci. anno Christi M. D. XX. Mense Augusto. *Syllogen illam antiquarum Inscriptionum (quae tamen numerum* XXXV. *non excedunt) cuius tempus generice indicavit Peutingerus in sua Praefatione*, *scribens* superioribus annis *editam*, *quum videre cuperem*, *investiganti mihi non occurrit*. *Ad Niceronium confugi*, *qui in Memoriis Gallico sermone scriptis Virorum Illustrium Tom.* XIII. *pag.* 336. *in Vita Peutingeri*, *prioris editionis tempus ita indicat*: Romanae Vetustatis fragmenta, in Augusta Vindelicorum, anno Christianae Salutis MDV. VIII. Kal. Octobr. Erchardus Augustensis impressit. *Posteriori Peutingeri editioni factae per Schoefferum*, *in meo Volumine adnectuntur* COLLECTANEA Antiquitatum in Vrbe, atque Agro Moguntino repertarum anno Domini M.D.XXV. mense Septembri *In fine quoque Schoefferus adnotat e suis aedibus Moguntinis prodiisse haec Collectanea anno Christi* M. D. XXV. *mense Septembri*. *Ne igitur Italia*, *ac praesertim Florentia*, *cum Germania artium & litterarum propagatrice contendat de gloria primatus in edendis antiquis scriptis Marmoribus*, *dicamus utrumque regnum de hoc studio optime meritum & Germaniam iussu Maximiliani Principis Magnificentissimi*, *curante Erchardo*, *& Romam*, *auctore Albertinio Florentino*, *scriptorum lapidum divitias effudisse*, *& hanc Antiquitatis scientiam Italis primum*, *ac toto litterario orbe viris monumentorum veterum cultoribus aperuisse*. *Mazochio potius ut irascar necesse est*, *qui*, *quum Epitaphia vetera iam ante annum* MDV. *ab Albertinio collecta*, *quamprimum proditura promisisset anno* MDX. *ea distulit*, *& in sua Sylloge ea omnia ipsa Epigrammata pervulgavit*, *quae iam Albertinius ante annum* MDV. *ut in lucem quamprimum proferret*, *collegerat* : *quodque minime ferendum*, *eum iam fato functum in sua editione idem Mazochius Bibliopola Romanus*

nus, seu potius docti homines, qui Romanam Academiam constituebant, huius operis Auctores, nominarunt. Optandum est, ut aliquis vir doctus, exemplo praeclarissimi Viri D. Anselmi Bandurii, qui Bibliothecam Nummariam *confecit, in qua Auctores, qui de re Nummaria scripserunt, recenset; ita* Bibliothecam Lapidariam *proferat, qua nomina eorum qui antiquos lapides vel collegerunt vel illustrarunt, accurata serie proferantur: quod si aliquando mihi opportunum aderit tempus, id ipsum ut contingat curabo, & addam meae Historiae Antiquariae. Id enim neque a V. C. Ioanne Alberto Fabricio in sua* Bibliographia Antiquaria, *neque ab aliis praestantibus viris factum doleo.*

Neque etiam praeteriit Franciscus Albertinius in suis editis lucubrationibus praeclara, quae hanc Vrbem Florentiam maxime nobilitant aedificia cum sacra tum profana, vetusta quoque monumenta, & alia admiranda Antiquitatis opera, quae descripsit & laudavit. Elucubravit etiam & publici iuris fecit Romae anno MDX. *Opusculum, quod ita inscripsit:* Septem Mirabilia Orbis & Vrbis Romae & Florentinae Civitatis cum Epitaphiis *etc. quod Emanueli Lusitaniae & Algarbiorum Regi invictissimo dedicavit: in quo primus omnium peraccurate edidit, utpote nuper repertum, quod vidit ipse apud Montem Citatorium in Campo Martio, in aedibus Domini Dominici de Cecchinis Civis Romani, celebre illud epitaphium, quod alii postea publicarunt, & habet Gruterianus Thesaurus pag.* CCCXXXVII. *quod incipit:* M. AVRELIVS. DIOCLES. AGITATOR. FACTIONIS. RVSSATAE; *sed apud Gruterum in dextro latere mancum ostenditur marmor, & inscriptio male ita incipit* .... LEIVS. DIOCLES. *Hoc ipsum egregia eruditione antiquitatum Parens eximius Onuphrius Panvinius illustravit, utpote ad Circenses ludos illustrandos mirifice pertinens. Huius Dioclis mentio extat in Chronico Flavii Dextri, quod ad meum Codicem, olim suum,*

adnotavit V. C. Ioannes Baptista Donius. Hunc Francisci Albertinii librum mihi videndum obtulit praelaudatus V. C. Canonicus Salvinius.

Quantum igitur Albertinio Florentino debeat ab interitu & oblivione vindicata Vetustas, & Romana Historia, omnisque eruditio, perspicuum est, quum ei primum in mentem venerit, & quod mente concepit effecit, ut veteres Inscriptiones formis expressae per manus eruditorum hominum Italorum tunc primum irent. Exstat etiam alter perrarus eiusdem Albertinii liber, patrio sermone ita inscriptus: Memoriale di molte Statue et Picture, sono nella inclyta Ciptà di Florentia per mano di Sculptori et Pictori excellenti moderni et antiqui, tratto dalla propria Copia di Messer Francesco Albertini Prete Fiorentino, anno Dni 1510. *In fine haec leguntur:* Impresso per Ser Antonio Tubini nella inclyta Ciptà di Florentia questo di 2. Octobre MDX. al tempo dello Illustrissimo Pietro Soderini Gonfaloniere et primo Duce. *Opusculum hoc Albertinius inscripsit Bartholomaeo Lupio Sculptori Florentino. In hoc Opusculo idem Albertinius enumeravit ac descripsit non pauca Antiquitatis monumenta, quae Florentiae sua tempestate spectabantur, atque inter haec Polycleti statuam eius nomine inscriptam, quae ostendebatur in aedibus Ghibertorum: item Herculis aheneam statuam; sed Epitaphia antiqua nulla descripsit, quae, ut arbitror, vel paucissima tunc erant, vel in abditis locis obscurisque ignorata delitescebant. Describit etiam leonem e marmore porphyretico, de quo sermo a me institutus in Par. II. huius Operis pag.* 105. *quod opus plane mirandum, spectatum, & valde laudatum fuisse a viro magnificentissimo Laurentio Medice, adfirmat. Multa tamen monumenta, quae Albertinii tempestate Florentiae exstabant, ego ipse inveni, & in primo Volumine patefeci.*

Illud etiam notandum est, quod frequenter hae

vetusti aevi reliquiae sedes mutant pro hominum lubito, & ab una sede in alias transferuntur: quod his qui haec Collectanea legunt, notum perspectumque esse volo. Maximum profecto beneficium cum erudita Vetustas patria, tum Historia caperet & adiumentum, si earum Inscriptionum, quae exstant, locum ubi erutae sunt sciremus: quod in posterum Florentini Antiquitatis cultores, ut spero, ne haec ignorentur, diligenter adnotare studebunt: quandoquidem in dies eas investigant, & investigantes inveniunt, ut de his quae latitabant, contigit, quas cum amici homines mihi indicarint, eas videre atque exscribere longe mihi fuit iucundissimum: licet autem earum notitia, absoluto hoc Volumine, ad me seius quam par erat, pervenerit; eas tamen in ipso operis vestibulo adiicere peropportunum esse censui.

Marmoreae duae Vrnae perelegantes exstant in Villa Nob. Comitis Del Benino, non longe a regione, in Florentino Agro, quae Doccia *vulgo adpellatur. Eaedem elegantibus quoque parergis, & epigraphe ornantur, quae ita, se habent.*

C· MANNEIVS
CORANVS
ARCHIMIMVS

DIS MANIB
C· NORBANI
DEMETRI

Has in lucem protuli, inter Volaterranos lapides in Par. II. huius Operis pag. 171. num. 18. & pag. 172. num. 22. eas tamen ex indicatis locis in hanc Villam Florentini Agri translatas miror; causas tamen ignoro. Habemus in altera C. Manneii Archimimi nomen, qui Coranus fuit; ei nempe patria fuit Cora in finibus Volscorum, quam inter Colonias Latinas recenset Livius, eodem anno cum Pometia deductam: de qua luculenter

Clu-

Cluverius Ital. ant. Lib. III. Cap. VIII. C. Norbanus Demetrius ingenuus factus est fortasse a C. Norbano Flacco, qui; teste Dione, Legatus fuit M. Antonii bello Philippensi, quique non multo post Consulatu potitus est, anno V. C. DCCXVI. *& forte iterum anno* DCCXXX. *& triumphavit de Hispanis anno* DCCXIX. *vel potius a C. Norbano Flacco, qui Consul sub Tiberio, Drusi Caesaris Collega fuit anno V. C.* DCCLXVII. *ut notat Glandorpius.*

Pisis ad hoc tempus delituere in Aedibus Nobilium a Scorno duo marmorea Cineraria, quae sequuntur.

D · M · SCRIBONIAE · HEDONI
Q · TAMPIVS · HERMEROS
CONIVGI · KARISSIMAE · FEC ·
CON QVA · VIX · AN · XVIII · SIN
QVERELLA . CVIVS DESIDERIO
IVRATVS · SE · POST EA
VXORE · NON · HABITVRV

DIS · M ·
ZETHO · CORINTHVS
TATA · EIVS · ET NICE MAMMA
FEC · V · A · I · D · XVI ·

Hos lapides Angelus Maria Bandinius; sequentes vero Antonius Magrinius eruditae antiquitatis studiosi descripserunt.

In-

In Aedibus D. Petri del Voglia, Equitis Ord. S. Stephani.

D · M
POMPEIAE ACATAE
IONICENI · P · COR
NELIVS · FELIX
CONIVGI DVLCISSI
MAE · Q · V · AN · XXIII
M · IIII · D · XXIII

In iisdem Aedibus in perparva Vrna.

D · M
AVFIDIAE · VICTORIAE
CONIVGI · BENEMER ·
FECIT
P · VETVRIVS
MARTIALIS
CVM · QVA · VIX ·
ANNIS · XXV ·
MENSIBVS · X · DIEB · XV ·
HORIS VII ·
S · Q · V

Alteram ex his Aufidiae Victoriae *inscriptam, iam edideram in Part. I. pag.* 41. *n.* 46. *ex Fabretto, sed mancam; quae nunc pristinae integritati restituitur.*

Pisis, in Ecclesia Cornazani diruta, extra Portam Lucensem lapide IV. *in Vrnula, quae lustrali aquae deserviebat.*

D · M
VINCENTI · FRATRI
CORN · SOR ·
LIBERT · LIBERTAB · EIVS
ET M · FAB · DVC · FORTISS ·
POSTERISQ · SVIS · P ·
H · MON · HER · N · S ·

DVC · FORTISS · *Heic menda non pauca cubare arbitror; adeoque epigraphen non accurate descriptam.*

Per-

Perlubet heic subiicere duas athleticas tesseras, quarum primam inscalptam cylindro e Sarda gemma, altitudinis fere unius unciae cum dimidio nuper mihi ostendit V. C. Ianus Plancus Medicus Ariminensis, in Senensi Lyceo Anatomes Professor; altera vero eburnea paucis ab hinc diebus ad manus meas pervenit.

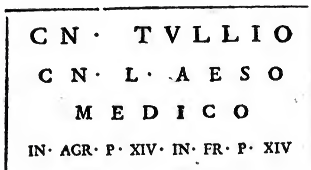
FELIX	SERVILIVS
ANTONI	CLEMES *sic*
SP· K· IVN	SP K IAN
FVLVO · COS·	TI·CLAV·CN·PISON

Complures numerantur in Fastis Consules e Fulvia gente; quare difficile est certum tempus indicare; sed quod heic scriptum sit FVLVO, *pro* FVLVIO, *subspectam reddit epigraphen; nondum etiam in tesseris solitarium Consulem adnotavi. Par vero Consulum alterius tesserae eburneae incidit in annum V.* C. DCCXLVI. *septimo ante Aeram Christianam anno, quo Consules iterum fuere memorati Tiberius Claudius Nero, & Cn. Calpurnius Piso.*

Haud etiam heic silentio praeteribo epitaphium, quod postrema linea mancum protuli in Parte I. pag. 450. *huius Operis, utpote sub primis gradibus Altaris absconditum in pavimento. Id mihi innotuit hoc ipso tempore, quo ex Ecclesia Plebis S. Petri ad Ripulas in Agro Florentino, ubi olim effossum est, migravit in Museum Illustriss. Viri Caietani Equitis Antinorii, quem supra laudavi. Ex eo discimus in Florentina Colonia claruisse* Tulliam *familiam, & in eam adscitum Cnaeum*

Tul-

Tullium Aesum, professione Medicum, eumque non ingenuum, sed libertum fuisse. Epitaphium marmori insculptum ita se habet:

Ad CHRISTIANOS LAPIDES *a me editos in hoc Volumine a pag. 305. ad pag. 360. gradum facio. Supervacaneum duxi in hac Classe congerere & alios complures Christianos titulos, iam editos in singulis huius Operis Voluminibus, ne frustra tempus terere: quare singulorum loca in fine Indicis satius duxi recensere. Insigniores e vetustissimo Coemeterio Basilicae SS. Machabaeorum, nunc S. Felicitatis nuncupatae, in lucem prodiere, eruti anno* MDCCXXXVI. *quum eadem Ecclesia in elegantiorem formam egestis ruderibus exstrueretur. Inter hos lapides principem locum obtinet ille, qui editus est pag. 314. num. 4. Doctissimum virum Ioannem Hagenbuchium, Tigurinum Professorem Celeberrimum, consului, ut eas, quae se mihi obiecerant difficultates, ingenii & eruditionis suae luce discuteret. Fecit ille, ut solet, humanissime; eiusque observationes, quas miserat Idibus Novembris eiusdem anni, ibidem adtexui. Sed quum difficultatem ceteris maiorem non omnino sustulisset, quae occurrit in tertia linea eiusdem lapidis, nempe* Kω NIKΕΡΑΤΩ, *sequenti anno altera epistola scripsit* Kω *se malle accipere de patria puellae,* Κώρῃ vico Niceratum, *ut* Νικεράτων *sit genitivus pluralis incolarum. Sed evolventi mihi editos Christianos lapides, singularis ille pe-*

nes

nes Cl. Boldettum mibi occurrit, quem profero pag. 323. *quo auſpice intellexi ſigla illa* Κω *exprimere* ΚΩΜΗΣ, *ſcilicet* pago, *ſeu* vico; *non autem* Κώρῃ, *ut Hagenbuchius primum monuerat. Id quum amico optimo ac praeſtantiſſimo, menſe, ni fallor, Novembri anni* MDCCXLII. *per litteras nunciaſſem, eodem tempore epiſtolam ad me ſcripſit, quam, quum loco ſuo adferre nequiverim, ne litteratos viros bis curis doctiſſimis fraudem, operae pretium me facturum arbitratus ſum ſi eam heic adferrem. Perpaucis itaque in principio omiſſis, quae mutua benevolentiae officia continent, baec amicus meus rei antiquariae conſultiſſimus ad me ſcribit, quae tum boc Epitaphium, tum alia Chriſtiana, & antiquos ac recentiores Scriptores egregie illuſtrant, & emendant.*

Moras tuas, ut potui, tuli: meumque mihi dolorem, ut conſolarer, quia quod legerem mihi non ſcribebas, egregia ingenii tua monimenta, quae omnibus ſcripta ſunt, relegere otioſior fui ſolitus. Quae mihi dulciſſimo literarum tuarum ſermone, atque adeo iucundiſſimo amicitiae noſtrae fructu tamdiu carenti, laetiſſima obſervationum ſurrexerit ſeges, ne pluribus quidem epiſtolis narrare poſſem; ſi, quae ad Donianum opus Tuum, nec non ad Etruriae Inſcriptionum duo Volumina Tua mihi ſeſe dederunt, ex charta in papyrum transferre deberem. Potius, quia Tuas Etruriae Inſcriptiones ad umbilicum fere perductas, ultimumque earum Spicilegium in Tomo III. proxime Te exhibiturum ſcribis, conſtitui Tecum agere hac Epiſtola de ſaxo tuo Graeco, quod eodem Tomo prodibit. Κω ΝΙΚΕΡΑΤΩΝ quid eſſet, dubii atque incerti aliquamdiu fuimus. Κω Muratorium CCCCI. 4. *cui* tranſtuliſſe, quum viderem, ineptae interpretationis pertaeſus, quod quam ſtatuit ellipſin vocum duarum parenthetarum (*patria locus*), multoque etiam magis Ionicum interrogativum Κῷ pro Πῷ (unde Latinos dativum pronominis interro-

gativi & relativi *quoi* vel *cui* formaſſe eruditiſſimus Perizonius ad Sanctii Minervam Lib. III. Cap. XIV. not. 7. p. m. 487. ſeqq. docere nititur) genere maſculino, de puella pro ὧ adhibitum, concoquere non poteram: auſus ſum coniicere, Κω vocabulum legendum κώμης, notarique Mariam filiam Ioannis fuiſſe κώμης, oriundam *ex vico*, Ν'ΚΕΡΑΤΩΝ. Quam coniecturam meam, anno MDCCXL. tecum, quod non neſcis, communicatam, poſtea anno MDCCXLI. quum Muratoriani Theſauri Tomi duo, ſecundus & tertius, Mediolano mihi una eſſent advecti, haud parum confirmatam vidi exemplis aliorum lapidum Graecorum, quos novus Muratorii Theſaurus mihi ſuppeditabat; in cuius Tomo tamen quarto demum monumenta inprimis Chriſtianorum, quantum arbitror, complexuro, forte prodibunt plura eandem rem confirmatura etiam magis: an Tomus ille IV. aut iam prodierit, aut proxime proditurus ſit, nildum comperi. Tom. II. pag. 1048. 2. ex Boldetto ΚΟΜΗ pro ΚΩΜΗ, notante ibi Muratorio ipſo pag. 1048. 3. ex Boldetto ΚΩΡΙΟΥ pag. 1049. 4. ex Margarino ΚΩΡΙΟΥ. ſcilicet ἀπὸ vel ἐκ praepoſitio omiſſa, regens genitivum κωρίῃ, κώμης etc. ut expreſſa praepoſitione pag. 1056. 2. ex Boldetto DE REGIONE. Quid? quod ipſe genitivus patriae ΚΩΜΗΣ a me inventus eſt in Donianis tuis, XX. 58. pag. 535. ex Meneſtrierio: ex quo ſaxo in Indicibus tuis nihil adtuliſti, niſi inter Chriſtianorum nomina virorum Κασσιάνος, peracute: verſionem quoque Latinam non dediſti, monſtrum lectionis ΤΟΑΜΑΡΟΥΚΩΜΗΣ triceps, i. e. ex tribus male coalitis vocibus ortum, adoriri non auſus. Neſciebas, optime GORI, iſtam epigraphen optime iam datam ab Luca Holſtenio, in Notis & Caſtigationibus in Stephanum Byzantinum opera Theodori Rykii Lugd. Bat. 1692. editis p. 7. b. med. ad haec Stephani verba: Ἄδανα, Κίλισσα πόλις, οὐδετέρως.]

In-

Inſcriptio nuper reperta : ΕΝΘΑ . ΚΕΙΤΑΙ . ΕΜΙΔΑΒΟΥC . ΓΑΜΗΤΗ . ΚΑCCΙΑΝΟΥ . ΤΟΥ . ΜΑΡΙΟΥ . ΚΩΜΗC . ΑΔΑΝΩΝ . ΚΑΙ . Ο . ΥΟC . ΑΥΤΟΥ . ΠΕΤΡΟC. Nonne lectio Holſteniana Γαμητὴ Κασσιανοῦ, ΤΟΥ . ΜΑΡΙΟΥ . ΚΩΜΗC eſt πάσης ἀποδοχῆς ἀξία. *Vxor* [γαμητὴ enim non dubito idem eſſe, quod in Lexicis Graecis nonniſi γαμετὰ, & γαμετὴ, γυνὴ, per ἐψιλὸν ſcriptum occurrit] *Caſſiani*, QVI FVIT filius MARII, oriunda ex VICO ADANIS. ΚΩΜΗC ΑΔΑΝΩΝ non auſim, quod Holſtenius fecit, de Adanis Ciliciae interpretari. Haec enim ADANA fuerunt Ciliciae non κώμη, ſed πόλις, inter tres πόλεις eiusdem nominis Stephano Byzantino primo loco memorata. CIVITAS ADANA in Itinerario Hieroſolymitano pag. 580. ed. Weſſelingianae, cuius Index ſecundus falſum numerum oſtendit, *Adana civitas* 380. pro 580. In Notitiis Eccleſiae, ADANA ſunt urbs Epiſcopatu, hodieque vigente, inclyta, & ADANORVM Epiſcopos Conciliis ſubſcripſiſſe Carolus a S. Paulo in Geographia Sacra Patriarchatus Antiocheni, in Notiſque ad eam Holſtenius monuerunt pag. 289. edit. Amſtelaed. Ne de numis ΑΔΑΝΕΩΝ, urbis Ἀδάνων ſplendorem atteſtantibus dicam: quae omnia, qui in unum collegerit, Adana dignitate urbis non excidiſſe, neque κώμην evaſiſſe, haud difficulter concedet. Saxi ergo Doniani Κώμης Ἀδάνων ſitus extra Adanae, Κίλισσαν πόλιν, in vico ignobili verius inveſtigatur. Vbi vero in regione omni terrarum? Quid ſi tantae ignobilitatis vicus Adana haec fuerint, ut nemo Scriptor antiquus ad noſtra tempora ſervatus referre, nedum laudare dignatus ſit ? Dum quis me doctior, Geographiaeque veteris ſtudioſior alicunde eruat, quod mihi latet, liceat hariolari, in Syria fuiſſe: cui coniecturae meae, ſi pondus ullum ineſſe exiſtimabis, GORI doctiſſime, eadem opera *Tibi* probavero, vocem Κώμης etiam ſigla Κ. olim notatam fuiſſe : id quod ad firmandam ſiglam ſaxi tui Κ* a me Κώμης le-

lectam plurimum conferre ultro agnoſces. Accipe rem omnem: nihil enim te celare poſſum, minime vero omnium hoc, quod Fabrettum tangat feriatque, apud quem Inſc. pag. 740. Cap. X. num. 502. haec epigraphe legitur Graeca, cum hac eiusdem verſione:

Veronae, apud Alexandrum Seratium Phyſicum.

Ε Ν Θ Α Δ Ε Κ Ι	*Hic ia-*
Τ Ε Α Υ Ρ Ε C Ѡ	*cet Aureſo-*
⳨ Π Ο C Κ Α Δ Δ Α ☧	*pus Cadda-*
Ν Ѡ Ν Τ Η C C Υ Ρ Ι	*non ex Syri-*
Α C Ζ Η C Α C Ε Τ Η Ν	*a vixit annis* L.
Μ Ι Υ Ρ Ο Τ Ι Ѡ Ε Ν	*in Miurotia.*

Pro *Miurotia*, voluit, opinor, *Miurotio* Fabrettus: qui ſenex doctiſſimus mox Cap. eodem pag. 753. a. l. ſe iam iam octogenarium eſſe ſcribit. Num repuerafcebat, quum verſionem iſtam puerilem daret: cum qua ſane turpiter ſe dedit, quam qui maxime,

FABRETTVS cenſor, caſtigatorque minorum
Difficilis, querulus.

Aureſopus Caddanon Πρόσωπον eſt numquam mane videndum,

——————— *cuius pallentis hiatum*
In gremio matris formidat ruſticus infans

Miurotium autem minime ἄτοπον eſſe dixerim, quia ὔτοπον eſt: ad quod Οὖτιν Homericum

Qui mores hominum multorum vidit, & urbes,

non umquam niſi in NVSQVAMIA appuliſſe; in id tamen ob exiguitatem vel nomine ſe prodentem [de-

ri-

rivatum enim esse ab μείυρον vel μύυρον, ad instar praeterea diminutivorum terminatum, aures Graecas non potuit fallere] ingressum numquam esse, verum est. Sed ne praeter consuetudinem nostram alienos errores triumphare videamur, praestat periculum facere, an saxum Fabretti opera nostra possit quodam modo nitescere.

Vt desint vires, tamen est laudanda voluntas.

Tento ita emaculare ,	in Latinumque convertere.
Ε Ν Θ Α Δ Ε · Κ Ι	H E I C · I A
Τ Ε · Α Υ Ρ · Ε C Ω	CET · AVRelius · aESO
Π Ο C · Κ · Α Δ Δ Α	PVS . civis . Vici. ADDA
Ν Ω Ν · Τ Η C · C Υ Ρ Ι	N O R V M · S Y R I
Α C · Ζ Η C Α C · Ε Τ Η · Ν	AE·QVI·VIXIT·ANNOS·L·
Μ Η Ν · Ο Κ Τ Ω · Ε Ν	MENSes · OCTO · IN
☧ ⳩	C H R i s t o.

E pro AE · ΕCΩΠΟC, ut ΚΙΤΕ.

K. Sigla Κώμης. Sunt in Helvetia mea duo saxa: in altero est L · D · D · VICANORVM : in altero tantum L · D · D · V ·

ΑΔΔΑΝΩΝ · geminato Δ ob ruditatem marmorarii & seculi: ΚΕΙΤΕ pro Κεῖται quoque dantis, & Ἐσώπος pro Αἴσωπος, eundem vicum habeo, qui in Doniano opere ΑΔΑΝΑ legitur uno Δ. scilicet Κώμη τῆς Συρίας.

EN praepositio Fabretto male postpositio heic visa. Commode, ni fallor, iunxi notissimas Christianitatis notas ad utrumque saxi latus incisas, sensu ad finem saxi trahendas, ne epigramma hoc μείυρον sit. Frequentissima Christianorum antiquorum formula IN DEO · IN CHRISTO · IN DoMiNo IESV · vel IN PACE. Vel unum sufficit adducere Graecum Doniani Syntagmatis tui. XX. 54. EN $\overline{\text{ΧΡΩ}}$. Hactenus de Κ· quod te me-

mecum Κώμης interpretandum esse scribis credere, ob exempla, quae in Boldettianis Christianis saxis inveneris, Κώμης habentibus. Etsi Boldettum non habeam; meam tamen τοῦ Κ· interpretationem satis vides a me exemplis, etiam Boldettianis apud Muratorium inveniendis, esse adstructam diu ante, quam ad me scribere parares: quod idem & de ΝΙΚΕΡΑΤΩΝ cognosces, si legeris, atque adeo quum legeris, quae ex quadam Schedarum mearum anno superiore iam scripta statim in paginam sequentem transferam, ubi brevissime dixero, tuum recudendi Fabretti consilium me nonnihil mirari. Quum enim Fabrettum de Columna Traiani mihi emi ante annos haud ita multos cuperem, nisi adiuncto Inscriptionum opere vix a bibliopolis Romae vendi rescripsisti: an ergo intra tam breve tempus exemplarium, quae restabant, venditio novam iam postulat editionem? satisne emtorum iri datum speras? Sunt & aliae caussae haud leves, quibus motus id consilii dederim, si me audias, ut, omisso Fabretto, ineditarum potius Inscriptionum Syntagmate, quo de literae tuae meminerunt, nec non Diptychorum editione, quam Te moliri haud ita pridem in literis ad nobilissimum OTTIVM significasti, Rempublicam literariam tibi obstringas, devinciasque. Haec pluribus hac epistola persequi tum huius ipsius magnitudo prohibet, tum festinatio, ut ea adponam, quae de voce ΝΙΚΕΡΑΤΩΝ dudum parata modo promisi. Muratorium, qui Theodoreti locum ipsum non adduxerit, merito notas: eodem mihi nomine Scheda anni superioris notatus est hunc in modum.

„ Quum ante menses hos septem ad doctissi-
„ mum amicum GORIVM de Κ· ΝΙΚΕΡΑΤΩΝ saxi Flo-
„ rentini a Muratorio Tom. I. primum publicati
„ scripsissem, Tomum Muratorii II. & III. ante
„ Mediolano accepi, quam Florentia responsum:

quod

„ quod dum expecto, Tomus Muratorii II. exem-
„ pla mihi ſtitit, meam τοῦ Κν explicationem haud
„ male ſtabilientia, a meque cum Doniano quodam
„ in meo ad Muratorii Tomum I. Obſervationum
„ volumine ad 401. 4. in unum collecta. Crevit in-
„ de animus, cupidoque inceſſit non quieſcendi ni-
„ ſi de ΝΙΚΕΡΑΤΩΝ quoque liqueret. Inquietum me
„ fortuna iuvit, expertuſque ſum menſe hoc Martio
„ MDCCXLI. vere ceciniſſe Epicharmum: Ὅτι τῶν πόνων
„ πωλοῦσιν ἡμῖν πάντα τ' ἀγαθὰ Θεοί. NICERATVM *locus*
„ *fortaſſe fuit vicus ingens, apud Apameam Syriae*
„ *ſitus, qui a Theodoreto* NICERTE *appellatur*. Haec
„ Muratorius loco dicto. Aliquot horarum bonarum
„ otium in evolvendo Theodoreto fruſtra iam con-
„ ſumſeram; quum tandem, dextro Apolline, inveni
„ locum anxie quaeſitum, Tom. III. editionis Sir-
„ mondi Pariſiis a. 1642. pag. 785. D. Religioſae
„ Hiſtoriae Capite III. ſeu in vita Marciani Aſce-
„ tae, ubi diſciplinae Marciani alumnus Agapetus
„ traditur: Τὴν ἀγγελικὴν ταύτην [Μαρκιανοῦ] νομοθεσίαν εἰς τὴν
„ Ἀπαμέων [γῆν ſcil. vel χώραν, ſolita Graecorum ἐλλεί-
„ ψει] μεταφυτεύσας. ΚΩΜΗ γάρ τίς ἐστι μεγίστη καὶ πολυάνθρω-
„ πος, NIKERTAI δὲ τὸ ὄνομα ταύτῃ. δύο τοίνυν φιλοσοφίας ἐν
„ ταύτῃ φροντιστήρια κατεσκεύασε μέγιστα. Κ.Τ.Λ. Ita non modo
„ de Κν veriſſime me conieciſſe in Epiſtola ad GO-
„ RIVM meum a. MDCCXXXXI. ſed etiam ΝΙΚΕΡΑΤΩΝ
„ genitivum pluralem eſſe, non hominum ſeu vica-
„ norum, *Nicerates*, *um*, quod in eadem epiſtola
„ ſuſpicabar; ſed omnino vici ipſius, *Niceratae*, *arum*
„ manifeſto tenemus; unde porro ſequitur [niſi i-
„ dem vici nomen ſtatuamus bifariam elatum Νικέρα-
„ ται, &, ad accelerandam pronuntiationem per ſyn-
„ copen τοῦ Α, Νικέρται] ex ſaxo Florentino Νικερατῶν
„ exhibente, in Theodoreto pro Νικέρται legendum eſ-
„ ſe Νικέραται, reſtituto *a* librariorum culpa omiſſo.
„ Quia Muratorius Theodoretum citans Κν ΝΙΚΕΡΑΤΩΝ
di-

„ digne illuſtrare non valuit, NICERATVMque for-
„ te a Theodoreto NICERTEN appellari commenta-
„ tus eſt, eum Theodoreti locum ignoraſſe, & non-
„ niſi Lexici alicuius Geographici fide nixum eſſe,
„ vehementer coepi ſuſpicarier. Nec mora: poſt ve-
„ ſtigia Muratorii iens, ſtatim ad cubile non ferae,
„ ſed veri, aut ſi malis non veri, ſed falſi, id eſt
„ ad originem erroris perveni. Mich. Ant. BAV-
„ DRAND, Geographia ordine literarum diſpoſita,
„ Pariſiis 1681. Tom. II. pag. 22. b. NICERTE in-
„ quit, *pagus erat circa Apameam Syriae urbem ma-*
„ *ximus probeque habitatus*, *teſte Theodoreto*. Vnde
„ haec Baudrandus? Ni fallor, ex hiſce Abr. OR-
„ TELII, Theſauro Geographico, Antuerpiae 1587.
„ fol. DD. 3. b. col. a. NICERTE *vicus*, *maximus &*
„ *populoſiſſimus*, *circa Apameam: Theodoretus in Theo-*
„ *pilis*. Mendas duas elue in verbis ORTELII in
„ *Theophilis*, non *Theopilis*. Θεοφίλες vocari ſuum σύγ-
„ γραμμα Theodoretus ipſe facile eſſet paſſus, cuius
„ vide paginam 763. A. ubi ipſe φιλόθεων ἱστορίαν ἢ ἀ-
„ σκητικὴν πολιτείαν, hunc librum ſuum vocare lectoris ar-
„ bitrio permittit; in quo τῶν φιλοθέων ἀνδρῶν τὴν πολιτείαν
„ συγγράφειν ἐπεχείρησεν, ut loquitur pag. 758. B. *Theo-*
„ *phili* ergo ORTELII ſunt *Philothei* ſeu Aſcetae Theo-
„ doreti. NICERTE per E Ortelius male, pro NI-
„ CERTAE per AE. Νικέρτας enim πληθυντικῶς, non Νι-
„ κέρτην ἑνικῶς extulit Theodoretus. Ortelii errorem hunc
„ ſequuntur Baudrandus & Muratorius, euntes qua
„ praeiverat Ortelius, non qua eundum erat „ Ha-
ctenus mea anni MDCCXXXXI. ſcheda. Plura pagi-
na haec quia non capit, deſino. Vale dulce litera-
rum decus, meumque. Tiguro Helvetiorum ad diem
duodeviceſimum Kalendas Ianuarias anni MDCCXLIII.
qui annus proxime Tibi illuceat felix, procedat fe-
licior, exeat feliciſſimus, ut gaudeam.

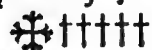
Alteram quoque in hoc Volumine pag. 146. protu-

li eiusdem Viri Praeclarissimi Epistolam ad me scriptam Idibus Ianuariis, anno MDCCXL. *qua Galbianae Missionis omnium antiquissimae quadratarii errato medetur; nam militis patriam ita adnotavit* IPESIVS. *cuius loco* EPESIVS, *pro* EPHESIVS *intelligendum est: & ubi scriptum:* DIOMEDI ARTEMONIS F PHRYGIA VDIC. *accipiendum putat de Phrygia* LAODIC*ea ad Lycum; adeo ut quadratarius* LA *praetermiserit, quum incidendum esset* PHRIG LAVDIC. *notum enim* V *pro* O *frequenter commutari in antiquis Inscriptionibus.*

Illud superest ut Lectorem benevolum moneam, titulos illos, quos profero num. 34. 35. 36. 37. 38. 39. *in meo Museo non exstare. Quum enim ea, quae ibidem adtuli adnotarem, scripsit ad me V. C. & de antiquaria re optime meritus Franciscus Ficoronius, se propediem dono ad me eos missurum; sed paullo post idem Marmora sua omnia scripta* CLEMENTI XII. *Pontifici Maximo obtulit, qui, eo muneribus cumulato, in Museum Capitolinum, una cum editis ab eo eruditis Plumbis antiquis transferri iussit.*

Adfero etiam pag. 284. *Epigramma elegantissimum in laudem celeberrimi Musei Amplissimi Praesulis Leonis Strozae, cuius auctor mihi postea innotuit Vir Eruditissimus Emmanuel Martinius, Ecclesiae Aloensis Decanus, qui illud edidit epistola, quae Lib.* X. *exhibetur Tom. II. pag.* 126. VI. *Kal. Octobris,* MDCCXVII. *cuius Epistolarum Libri* XII. *& alia praeclara eius ingenii monimenta anno* MDCCXXXVIII. *Amstelaedami prodierunt. In quarto versu corrigas velim* LABORATI. *in quincto vero* LARVAS.

Dum haec scriberem, humanissime invitatus a Nobilissimo Comite & Equite Guidone e Comitibus e Gherardesca, Patricio Florentino, ut Museum suum elegantiori ordine dispositum perlustrarem, forte fortuna, qui antea delituerat, se se mihi obtulit marmorei Cinerarii sequens titulus, numquam antea editus, quem hinc inde duo Genii encarpum sustinentes coronant.

 D · M

Mirifice laetatus sum, quum intelligerem & in vetusto lapide expressum nomen HABROCOMAE, *quod Habrocomas ille Ephesius praeferebat, quem Anthiae pulcherrimae virginis amore captum, quinque libris amatoriis, Attica suavitate respersis, describit Xenophon Ephesius, quos primum Londini, anno* MDCCXXVI. *publici iuris fecit, & Latino sermone donavit Vir doctissimus Antonius Cocchius Mugellanus; qui etiam nova luce, & Notis donatus luculentis, quamprimum, ut antea dixi, iterum lucem adspiciet, curante* IACOBO PHILIPPO D'ORVILLE *Viro Celeberrimo.*

Sed ad Christianos lapides, a quibus peropportuno diverticulo digressus sum, ut revertar, e Codice Rediano, de quo non pauca adnotavi in Parte II. huius Operis *pag.* 272. *& sequentibus, quem constat scriptum fuisse anno* MCCCCLXXIIII. *prae ceteris nondum editis inscriptionibus, quas maioribus Romanis litteris exaratas praefert, & quidem peraccurate, indicatis locis, hanc, quam exhibet, adferre lubet: quam quidem sua tempestate auctor ille Florentinus, ut scriptum legitur, Alexander Strozius,* apud Faesulas *exstare adfirmat.*

IN

IN C·
MESSI ROMVLI CORPVS
IN · PACE · QVIESCIT

Servat Christianus hic titulus sepulcralis primaevam illam, quam prisci Fideles, ab omnibus curis & saeculi fastu alieni, valde amarunt, atque usurparunt, simplicitatem. Formula illa IN C. *significat* IN CHRISTO, *de qua supra Eruditissimus Hagenbuchius; quam quidem formulam monogramma hoc* ☧ *non raro in iisdem Christianorum tumulis inscriptum, designat. Faesulanum hunc lapidem primus omnium pervulgavit Reinesius Class.* XX. *n.* CCCLIV. *qui accepit ex Schedis Langermanni; ex Reinesio iterum produxit Guillelmus Fleetvvod in Sylloge Inscriptionum antiquarum pag.* 446. *sed hi omnes locum minime indicarunt, ubi exstaret; quare ex aliis Codicibus MSS. eos hunc hausisse verisimile est; insignis tamen Codex Redianus* apud Faesulas *exstare perspicue pag.* 92. *testatur. Hoc ipso titulo, temporum in haec sacra Monumenta vel iniuria vel fato quodam saeviente deperdito, alter postea subrogatus videtur, quem protuli in Parte II. huius Operis pag.* 120. *qui quidem, ut ea deteriora tempora ferebant, prolixo elogio confarcinatus sequiori aevo; mox hominum ignorantia, vel fraude, data opera, ita paene deletus est ac mutilatus in reliquis post quinctum versibus, ut inter spuria Epitaphia amandandum esse viri docti hac tempestate merito censeant; adeoque standum vetustissimi huiusce lapidis auctoritati, de cuius genuina sinceritate nemo erit qui dubitet. Mecum tamen eruditae Vetustatis cultores dolebunt intercidisse, eo forsitan (si divinare licet) Faesularum exscidio a Florentinis igne ferroque facto, quo inter cetera maioris Ecclesiae pretiosa monumenta, quibus hostili rabie atque*

odio minime pepercerunt, ambonem illum plane antiquum atque insignem, sculpturis circumquaque & preciosis lapillis tessellato opere ornatissimum, & quatuor insuper marmoreis columnis subfultum, Florentiam, ut ferunt, adsportarunt, & in Basilica S. Petri (vulgo Scheraggi*) in qua ad hoc tempus cernitur, conlocarunt. Duo tamen huius ambonis marmorea anaglypha exstant parietibus inserta in proximo Sodalitio.* De Praesepe Christi Salvatoris, *ex veterum Christianorum monumentis quum nuper dissererem, huius ambonis mentionem feci.*

His litterariae reipublicae bono in lucem prolatis in hoc postremo Volumine, adcedunt insigniora fere omnia, quae in Florentinis Museis cum Vrbanis tum Suburbanis, atque in reliquis Etruriae Vrbibus exstant anaglypha opera, & Sarcophagi, qui a me nonnullis Observationibus illustrantur. In fine Operis, prolatis INDICIBVS XVIII. *& Indice universali omnium, quae in hisce tribus Voluminibus notatu digna occurrunt, extrema huic labori manus a me imposita est, quo, Amice Lector,* VTERE FELIX. & VIVE MVLTIS ANNIS.

OBSERVATIONES
ANT. FRANCISCI GORI
IN MONVMENTA ANTIQVA
TABVLIS L. ADDITA HVIC OPERI

TABVLA I. *Modius ex aere veterum Romanorum*.

Bſervationes meas in Sarcophagos Vrnaſque marmoreas, & in alia eruditae Vetuſtatis Momenta, quae huic Operi adiicienda curavi, paucis expediam, ne docti Lectoris aures, ut nonnulli faciunt, in rebus cuique maxime obviis gravem atque obtundam; praeſertim quum hoc ipſo tempore ETRVSCA quoque MONVMENTA diurnum penſum ſuum a me poſtulent.

De

De MODIO VETERVM ROMANORVM, ut ad pag. 2. huius Voluminis dicebam, luculenta Differtatione multa expendenda funt. Primum proferenda Modii Romani fincera ac genuina figura, adfcitis in fubfidium rerum fcitu pulcherrimarum antiquis numis & gemmis; itemque expenfis vetuftis marmoribus five fcriptis, five anaglypho opere fculptis: in qua fupelectile proferenda, illud primum maxime omnium curandum eft, ut inedita praefertim monumenta e tenebris evocata, in hac ingeniorum, & faeculi luce, ad augendum prifcae eruditionis thefaurum depromantur. Veniunt etiam in hunc cenfum, praeter aereos, modii lapidei, mox lignei, quorum fchemata ex Antiquitatis uberrimo penu in medium proferenda erunt. Poft haec agendum de Diis, quorum tutela facer erat modius aliaeque menfurae, & pondera, quorum fchemata in confpectu doctorum hominum ex ipfis archetypis accurate delineata exponenda funt. Erit etiam agendi locus de Diis, qui frumento & frugibus apud veteres praefidebant, deque *Eunofto* five *Proymilio* molendinorum tutelari Deo, cuius fimulacrum ope fingularis gemmae anularis, quae exftat inter mea Cimelia, & qua identidem ad epiftolas obfignandas utor, eiufque imago cum fymbolis nondum ab Antiquariis cognita in lucem prodibit. Mox de Capitolio fermo, in quo archetypae omnis generis menfurae fervabantur, quarum ad exemplum menfurae, Caefarum Auguftorum iuffu, in regiones omnes Romani orbis mittebantur, curante Praefecto Vrbi. Inquirendum qui fit D. Simonius Iulianus Praefectus Vrbi, qui in hoc fingulari modio recenfetur, quove tempore floruerit: & quae fuerit Simonia familia. Inter haec loco valde opportuno exhibenda Praefectorum Vrbi Nomenclatura & plenior & emendatior ea, quam vir eruditiffimus Felix Contelorius protulit, ope antiquorum marmorum, quae poft eius egregias curas prodierunt

Ad

Ad haec inſtituenda Diſſertatio de Caeſarum Auguſtorum frumentariis largitionibus, agendumque de Pueris & Puellis alimentariis ab iisdem inſtitutis: item de liberalitatibus, quibus vetuſta numiſmata, & marmora litteris conſignata lucem adferent luculentiſſimam. Huc faciunt elegantiſſimi lapides ſepulcrales a Fabretto Inſcr. Domeſt. Cap. III. num. 617. 618. & 619. ceteriſque antiquarum Inſcriptionum Collectoribus pervulgari, in quibus huiuſmodi Puerorum, qui triticum acceperunt, mentio habetur, qua in laude liberalitatis & Fauſtina & aliae Auguſtae feminae inclitae ſunt. TRITICI PEREGRINI largitionem, inter cetera militaria dona, memorat Florentinum marmor a me editum, quod vide, ſi otium eſt, in Parte I. huius Operis pag. 449. num. 82.

Inter haec agendum quoque de Praefecto Annonae, deque navibus frumentariis ad frumentum in urbem convehendum in Alexandriam & Siciliam & Africam miſſis a Romanis, deque earum inſtitutione ab Imperatoribus Auguſtis facta, qua occaſione praeſtantiſſima numiſmata erunt illuſtranda atque expendenda: item de horreis Romanorum publicis ac privatis, deque Genio ac Diis iisdem praeſidibus: poſt haec de Militibus frumentariis, & diſquirendum ad quem nam, utrum ad Tribunum, aliumve militaris ordinis frumentaria diſtributio pertineret.

His expoſitis enucleatiſque, ad rem veterum cibariam illuſtrandam progrediendum eſt: expenſo pane eiuſque qualitate & diſcrimine: expenſis Sacris Cerealibus feſtiſque in honorem Veſtae Deae, quam Piſtores colebant; panum diſtributionibus & largitionibus: qua de re cum marmor anaglyphico opere eruditiſsimum a Fabretto editum ad Tabulam Iliadis pag. 339. tum alia quammaxime conſpicua ac nondum illuſtrata proferentur. De uſu modii Coronis adcedet, & de modio, e quo nuces in nuptiis ve-

vererum ſpargebantur, cuius ſit mentio in Gruteriano marmore pag. CCCCLXI. ſermo erit.

Hanc ſpartam, Deo dante & otium ac valetudinem, alacri animo ſuſcipiam. Si quis vero celerius haec praeſtabit, rem mihi & litteratorum hominum reipublicae faciet gratiſſimam; non enim dona, quae litterariae reipublicae offerre ac dedicare cupio, ut alios etiam offerant ac dedicent, invido animo iniurius prohibeo; ſed vehementer gaudeo laetorque, dum alios video liberali bonaque mente in amplificanda re litteraria ſedulam operam navare.

TAB. III. *Templi Praeneſtini in honorem Fortunae Primigeniae, Segmentum* LITHOSTROTI *a L. Cornelio Sulla dedicati, lapillis varii coloris Muſivo opere affabre picti.*

PAvimenta, e variis pretioſis lapillis mira arte diſpoſitis, apud Orientales in uſu fuiſſe, conſtat. De hoc, ut ita dicam, picturae miraculo, perſpicuum eſt in Libro Eſther Cap. 1. v. 6. teſtimonium, quo locus, & ſplendidiſſimum Aſſueri regis convivium, paratum in veſtibulo horti, & nemoris, quod regio cultu & manu conſitum erat, deſcribitur, quo divitias gloriae ſuae, & magnitudinem, ac potentiam, ut voluit, oſtendit: De eo haec ſacer Textus: *Et pendebant ex omni parte tentoria aërii coloris, & carbaſini ac hyacinthini, ſuſtentata funibus byſſinis, atque purpureis, qui eburneis circulis inſerti erant, & columnis marmoreis fulciebantur. Lectuli quoque aurei, & argentei ſuper pavimentum, ſmaragdino & pario ſtratum lapide, diſpoſiti erant, quod mira varietate pictura decorabat.* De pavimentis, eorumque origine apud Graecos, qui primum habuere elaborata

ar-

arte, picturae ratione, donec lithoſtrota expulere eam, diſerte ſcribit Plinius Lib. XXXVI. Cap. XXV. Italos quoque hac gloria non caruiſſe, tradit ibidem Plinius. Neque hoc luxu caruiſſe antiquos Etruſcos putandum eſt: ſiquidem pavimentum muſivo opere elaboratum Hadriae effoſum, ex Schedis Cl. Philippi a Turre, Hadrienſis Epiſcopi, nuper nobis delineatum propoſuit Tab. XII. vir eruditione & humanitate ornatiſſimus Octavius Bocchius, quum Obſervationes ſuas in antiquum Theatrum erutum Hadriae anno MDCLXII. adferret. Quo vero tempore Romae factitari coeperint pavimenta, quae primum, propter auguſtum decus & maieſtatem, Deorum templa tantum decere ſeveriores Romani cenſuerunt, idem Plinius ibidem docet. *Romae ſcalpturatum* (pavimentum) *in Iovis Capitolini aede, primum factum eſt poſt tertium Punicum bellum initum*. Deinde, quod exſtaret tempeſtate ſua, ita laudat Praeneſtinum Lithoſtroton. LITHOSTROTA *coeptavere iam ſub* SYLLA *parvulis certe cruſtis: exſtat hodieque quod in Fortunae delubro Praeneſte fecit*. Integrum hoc Praeneſtini delubri pavimentum, egregie in mappa altitudinis ac latitudinis fere Romanorum quatuor pedum ſpectandum propoſuit an. MDCCXXI. Emin. S. R. E. Cardinalis Franciſcus Barberinus Iunior, Epiſcopus Praeneſtinus, cui interpretationem adiecit Anonymus Scriptor (forte creditur Cl. Sanromanus Gallus, ut mihi nunciatum eſt). Huius praeſtantis viri interpretatio omnium emblematum, quibus hoc Praeneſtinum Lithoſtroton ornatur, alteri praelata eſt, quam ediderat in ſuo Latio Celeber. Athanaſius Kircherus e Soc. Ieſu Par. IV. Cap. IV. Cenſet enim Anonymus Scriptor L. Syllam, victoriis elatum, interfecto Praeneſte C. Mario, quo facto Felicem ſe edicto adpellavit, Alexandro Magno Macedonum Regi vel ſe comparaſſe, vel parem credi voluiſſe; adeoque in ea pavi-

 men-

menti ex musivo opere elegantissima pictura exhibendam curasse eiusdem Alexandri, qui victoriis & nominis sui fama totum orbem implevit, profectionem in Aegyptum, eiusque adventum ad consulendum Iovis Hammonis Oraculum. Sane Nilum exhiberi in hoc Praenestino Lithostroto, quod inter miracula eruditae Vetustatis aetate hac nostra adhuc exstantia connumerari potest, cum variis Aegyptii soli, eiusdemque fluminis animalibus, perspicuum est ipsum pavimentum intuentibus. Sed, quae ad rem nostram egregie faciunt, praestat adferre ex eleganti accurataque eiusdem Lithostroti descriptione, quam illustris Iosephus Maria Suaresius Episcopus Vasionensis, primus oculatissimus testis exhibuit anno MDCLV. editis libris duobus Praenestes antiquae. Siquidem Lib. I. Cap. IV. agens de Fortunae Praenestinae Templo, eius Lithostroton ita describit, quum nondum in Aedes Barberinorum Principum translatum fuisset. *In eo multa quidem perspicienda sunt, quae lapillorum interrasis miraculis, crustulisque intercisis, superstitiosa sedulitate, summoque otii dispendio, confecta adparent. Loco in ipso nonnisi accensis facibus, superaffusaque ad perspicuitatem aqua, & saepe iterata inspersione, pervidere depingereque licuit. Sunt hominum animaliumque complures imagines: Elephas, Rhinoceros, nomina litteris quibusdam peculiaribus exscripta: sunt & in aquis navigia, quae sigillatim summa cum diligentia depicta apud doctrina simul ac nobilitate praeclarum Equitem Cassianum de Puteo, Lynceum collegam nostrum, spectare poteris.* Haec vero, quae subiicio, idem Suaresius subdit Lib. II. Cap. XVIII. quo totius Operis Mantissam exhibet, & duas Tabulas musivi operis eiusdem pavimenti adfert pag. 289. *Hos inter* (thesauros) *sunt* XVIII. *Tabulae Praenestini Lithostroti, in quibus variae ferarum, & portentosorum animalium effigies, venationum, fluminum, phase-*

ſelorum, tentoriorum, aedium, piſcatorum, & militum, Iſidiſque ſimulacrorum graphice delineatae, & pictae figurae mirum quam adficiant, oblectentque oculos inſpicientium. Ex his forſitan opus integrum contexi, ſarcirique poſſet, ſicut in Palatio Principis iam coeptum eſt feliciſſime. Quum vero labor ſatis prolixus & arduum opus Suareſio viſum fuerit oculis omnia ſubiicere, ita ſingularum Tabularum, quas apud inclitum Caſſianum a Puteo delineatas viderat, hanc ſubiungit deſcriptionem.

In prima Tabula ſpectare datur tres feras e muſivo compoſitas, quibus inſcriptum ΤΑΜΟΝΟΠΑΡΔΑΛΙ, *forte* ΚΑΜΕΛΟΠΑΡΔΑΛΙ. *In ſecunda Cancros innantes fluvio, Simias, Hippopotamum, Venatores, & in his Mauros, qui vibrant ſagittas ex arcubus in Simiam, infra* CΦΙΝΓΙΑ. *In tertia Teſtudines innatantes fluvio, & feras, quae devorant piſces, inſcriptumque* ΕΝΤΔΡΙC. *In quarta aves, forte ibides inſidentes rupi, quas vorat ſerpens ſinuoſa torquens volumina: Simiam, & quadrupedem humana facie, ſed caudatam, ſubtuſque* ΜΟΝΟΚΕΝΤΑΥΡΑ: *tum duo animalia ſeſe lambentia, vel commordentia, additumque* ΟΩΑΝΤΕC. *Quinta exhibet phaſelum, qui remis agitur in flumine rupibus interſtincto, in quo milites, qui iacula coniiciunt in Hippopotamum, quibus illum inter vluas, ſeu papyros configunt. Sexta Hippopotamum telis confixum natantem, duoſque Crocodillos. In ſeptima* ΚΡΟΚΟΔΙΛΟΠΑΡΔΑΛΙC *innat flumini: hanc agitant Aethiopes clypeati, aedes, ſimulacra Iſidis, Aquilae ſignum Aſino impoſitum. In octava navis inflato velo tendit ad turrim rotundam, & ad duas quadratas in mare procurrentes, in quibus nidificant volucres: Sagittarius collineans in Hippopotamum. In nona Templum ad ripam fluvii, Obeliſci, puteus, palma, mulieres vero ſertis coronatae, homo tridentifer, forte Neptunus.*

In decima ΡΙΝΟΚΕΡΩϹ, ΧΟΙΡΟΠΙΟΚ, *Templum cum duabus turribus, & casa, palmae. In undecima vir mulierque hinc discumbunt: inde alii sub tegete, quam inumbrat vitis, pampinis, & racemis onusta, ad ripam fluvii, per quem discurrit phaselus plenus floribus innascentibus: ex adverso tres, quorum alius canit fistula, porrigit alter cornu, seu cyathum, qui desinit in hoedi speciem, tertius indicem attollit. In* XII *legitur* ΚΗΙΤΙΤΕΝ ΑΓΑΙΝΑ ϹΑΤΟΣ ΤϹΗΧΙϹΝΙΕ ΕΦΑΛΟϹ. *In* XIII. *navis visitur, quae remis agebatur, militibus plena, aliae velis vento inflatis, & funibus intertextis: phaselus in fluvio, domus, & casa cum rusticis, cymba, flores in fluvio. In* XIV. ΚΡΟΚΟΤΑϹ, *venatores*, ΤΑΒΟΤϹ *in rupe ad fluvium. In* XV. ΤΙΓΡΙϹ ΚΡΟΚΟΔΙΛΟϹ ΧΕΡϹΑΙΟϹ ϹΑΤΤΥΟΚ. *In* XV. *tentorium, & milites, atque templum, Dux propinans cum cornu, abacus, fluvius. In* XVII. *Sacerdotum processus sub templo, quatuor coronati gestant humeris fercula, cum tympanis, tibiisque alii. Anubis statua in base.* XVIII. *Vmbella.*

Igitur Tabula, quam exhibeo, ea ipsissima est, quam Suaresius num. XI. describit. Vides sub tegete in lectulo strato super podium sive pegma virum & mulierem velatis inferioribus corporis partibus, superioribus vero nudis, qui poculum vino plenum manibus praeferunt; hinc virum alterum, verso aliorsum corpore, poculum degustantem, quorum in medio stat femina citharae fides utriusque manus digitis percurrens. Praeterlabitur iuxta triclinium fluvius, e quo aquatici varii generis flores enati adsurgunt, quibus demessis onustum fere phaselum alio agit, remoque impellit vir cum subligaculis, reliquo corpore nudus. Horum florum fruticumque in aquis Nili innascentium magnus usus, fructus, atque utilitates variae adnotantur apud Aegyptios a Plinio Lib. V. Cap. IX. & VII. Cap. III. & ab aliis Scriptoribus celebrantur. Omisit

ſit igitur Suareſius deſcriptionem phaſeli onuſti floribus; ut videtur fluvio innatis, quem agit vir ſolis ſubligaculis amictus, reliquo corpore nudus, cuius caput ad tutelam notandum eſt parvo pileo tectum. Ceterum in reliquis Suareſiana deſcriptio Lithoſtroti Praeneſtini cum hac ipſa Tabula in omnibus mirifice convenit. Demum alterum pegma ad fluvii ripam conlocatum cernitur cum lecto, in quo pariter tres cernuntur, mulier, quae ſiniſtrae manus digito indicat, & virum dextra complectitur. Hic ſublata dextra manu poculum, quod deſinit in hedi caput, oſtentat. Cum his adſidet Tibicen, ſeu Monodiarius, omneſque Genio ſuo indulgent. Quam elegans ſit vitis & ramorum eius umbra, quam egregie picta folia, & paries ipſe, e quo ceſpites herbarum arbuſtorumque pendent, facile dictu vix eſt, nec ſingula, niſi oculis cernantur, perbelle ac vivide deſcribi poſſunt. Morem illum, regnante Aſſuero, apud Orientales in uſu, diſcumbendi nimirum in conviviis ſub umbra nemorum arborumque, ac praeſertim ut heic ad murmur labentium in flumine aquarum, non ſine voluptate ſpectamus: & quod mirum, illud cernere volupe eſt ſingula lapillis praetioſis variorum colorum, nempe iaſpidibus rubris, flavis, ſubflavis, viridibus, minus maiuſque ſaturis, undis fluminis ex achatibus, & chalcedoniis ſubcaeruleis, tanto artificio tamque ſagaci ſedulitate expreſſa, ut multis in locis vix penicilli coloribus ſuis artificium ſuperare poſſint.

Sed erit, qui ſcire cupiat, quo pacto ad me pervenerit haec inſignis Tabula, quae altitudine aequat pedes IV. Romanos, ac totidem fere ſua latitudine. Hanc in publica Florentina platea ad Baſilicam Metropolitanam venalem vidi mente Iulio huius anni MDCCXLIII. Vt vidi obſtupui, ſtatimque emi. Haec hiſce diebus emerſerat, ſub haſta vendi-

ditis mobilibus rebus, poſt mortem Nob. Viri Petri Ioannis de Claro. Audivi eum hunc Tabulam ſibi comparaſſe, tunc quum vendita fuit Pinacotheca Celſiſſimi Principis ab Etruria Franciſci Mariae Medicei, qui antea Romanae Eccleſiae Senatus Purperam renunciarat, ut connubio ſibi iungeret Sereniſſimam Eleonoram e Guaſtalla, e Mantuae Principibus. Franciſcum Mariam Principem dono accepiſſe reor a Principibus Barberinis, quum Romam, quod non ſemel fecit, adiiſſet: dignum ſane tanto Principe, & ſplendidiſſimis largitoribus munus. Quaeſivi per epiſtolam rogavique amicos Romae degentes, ut pavimentum ipſum Praeneſtinum adirent, & viderent num in eo deſit hoc ſegmentum; ſed, urgente Typographo, nondum mihi conſtat, deſiderari tamen ſubſpicor: vel ni deſideretur, probabile eſt eſſe partem aliquam eorum, quae in Crypta quadam inter admiranda adhuc aetate ſua remanſiſſe ſcribit praelaudatus Suareſius Lib. I. Cap. XV. pag. 48. quam Cryptam ad inferiores cellas aedium Epiſcopi abſconditam, obſervatam fuiſſe teſtatur.

TAB. IV. *Triclinium antiquum, nunquam antea editum, adfertur & illuſtratur.*

IN eximia pictura pavimenti e muſivo opere adlata in ſuperiore Tabula III. vidimus triclinia, adde etiam ſtibadia, voluptatis cauſa in amoenis locis conſtituta fuiſse, praeſertim in hortis, & prope fluvios ad murmur praeterlabentium aquarum, interdum etiam prope fontes aquarum ſalientium, ac ſub vitibus, quae nemoris inſtar umbram conficerent. Adſimile Triclinium graphice deſcribit Plinius Secundus Lib. V. Epiſtol. VI. qua villam ſuam apud

apud Tuſcos, in qua & ſtibadium ita ob oculos pictum ponit. *In capite ſtibadium e candido marmore, vite protegitur: vitem quatuor columellae caryſtiae ſubeunt. E ſtibadio aqua velut expreſſa cubantium pondere ſiphunculis effluit: cavato lapide ſuſcipitur, gracili marmore continetur, atque ita occulte temperatur, ut impleat, nec redundet. Guſtatorium graviorque coenatio margini imponitur, levior navicularum & avium figuris innatans circumit: contra fons egerit aquam & recipit. Nam expulſa in altum in ſe cadit, iunctiſque biatibus & abſorbetur & tollitur: e regione ſtibadii adverſum cubiculum tantum ſtibadio reddit ornatus, quantum accipit ab illo. Lectus beic & undique feneſtrae; & tamen lumen obſcurum umbra premente. Nam laetiſſima vitis per omne tectum in culmen nititur & aſcendit. Non ſecus ibi quam in nemore iaceas: imbrem tantum tanquam in nemore non ſentias.* Sed quid ad voluptates & vitae commoda non excogitarunt ac perfecerunt omni tempore mortales!

Explicato illuſtratoque veterum ſtibadio, ad alterum plane eximium ac perrarum monumentum in Tabula IV. adlatum, quod connexionem cum eo habet, gradum facio. Quod anaglyphum hoc antiquo opere in lapide cinerei coloris inſculptum, Florentiae nunc exſtet, tribuendum eſt Antonio Nicolinio, Patricio Florentino, e Marchionibus Pontis Sacci, viro tum ſummo genere, tum multiplici eruditione clariſſimo, qui illud e civitate Aquilana in Muſeum ſuum nuper tranſtulit. Cernimus in hoc duas menſas tripedes inſtructas ferculis; ſed harum altera humilior eſt; altera vero praealtior. Humiliori menſae in orbem adcumbunt ſedentes ſex viri, quorum duo dextras intendunt, aliquid de ferculo ſumendum indicantes: reliqui quatuor poculum vel manu gerunt indiſcriminatim ſive dextra ſive laeva manu, vel de menſa accipiunt.

Sin-

Singuli eodem veſtium cultu amicti ſunt, interiore nimirum tunica & pallio. Tunica manuleata brachia nuda relinquit. Etſi duo tantum viri in ſummo in ſella ſedentes conſpiciantur ; ſedere tamen & reliquos ex habitu ipſo corporis coniicere facile poſſumus. Neque heic pulvinos videas, ut in ſequenti ſchemate ; quibus iuxta Horatium Serm. Lib. II. Sat. IV.

Languidus in cubitum iam ſe conviva reponet.

Sulptor ſiquidem vel id neglexit, vel adſequi id quum non poſset, ſegnitie, aut imperitia praetermiſit.

Prope virum laevorſum ſedentem, adſtat puer, e ſervorum nempe anagnoſtarum numero, brevi veſte indutus, qui dextra geſtum aliquem facit ; ſiniſtra vero parvum volumen ſive libellum tenet. Hunc adhibitum, reor, ut acroamate aliquo adcumbentes, ut mos erat, recrearet.

Prope hunc poſitum ſpectatur candelabrum, hinc inde praelucentibus duabus lampadibus, quae copiae cornua imitantur, quarum formam & in monumentis Etruſcis, in quibus ſculpti ſervi dominos praeeuntes cum adſimili lampade exhibentur. Ea quoque lampadum forma expreſsa cernitur in marmore ſepulcrali poſito in honorem Servi Lampadarii, quod marmor profert Fabrettus Inſcr. Dom. Cap. IV. n. 309. pag. 307. Huic candelabro adiunctus eſt parvus abacus, ſive brevior menſa repoſitoria, in qua duo vaſcula in medio conlocata conſpiciuntur. Ea referre plane poſsunt vaſcula, quae pro apophoretis donari ſolebant a domino amicis, quos ad coenam invitaverat, vel, quod valde probabile eſt, unguentaria vaſcula referunt. In more ſiquidem poſitum apud veteres legimus, non caput tantum, ſed & pedes diſcumbentium in coenis delinire. Floribus etiam, praeſertim roſis, antiqui

ho-

homines ſe coronabant, genio hilaritatis indulgentes. Horatius Carm. Lib. II. Ode III.

Huc vina & unguenta, & nimium breves
Flores amenae ferre iube roſae,
Dum res, & aetas, & Sororum
Fila trium patientur atra.

Et Ode XI. ibidem:

———— & roſa
Canos odorati capillos,
Dum licet, Aſsyriaque nardo
Potamus uncti.

Plautus in Moſtellaria Act. I. Sc. I. v. 41.

Non omnes poſſunt olere unguenta exotica,
Sicut tu oles : neque ſuperior accumbere.

Suſtinet ardentes lampades, & vaſa unguentaria Hermaeum ſimulacrum, puerum quemdam referens, baſi quinque graduum impoſitum. Candelabra veterum Lares & Cupidines referebant, ut iam ad Donianas Inſcriptiones adnotavimus. Huic ſimulacro lucem adfert Lucretius:

Si non aurea ſunt iuvenum ſimulacra per aedes
Lampadas igniferas manibus retinentia dextris,
Lumina nocturnis epulis ut ſuppeditentur.

Sequitur poſt candelabrum iuvenis brevi veſte, ſervorum more, cinctus, qui manibus invicem ſuppoſitis, ſiniſtra aliquod inſtrumentum gerit, quod iniuria vetuſti temporis, extrito lapide, probe quid referat non dignoſcitur: cultellum tamen, veſtigia quae ſuperſunt, referre videntur. Is iuvenis facile

Structorem repraesentat bene peritum artis obsonia scindendi, quem egregie describit Iuvenalis Sat. XI. vers. 135. & Sat. V. vers. 120. hisce versibus:

Structorem interea (ne qua indignatio desit)
Saltantem spectas, & cheironomonta volanti
Cultello, donec peragat dictata Magistri
Omnia : nec minimo sane discrimine refert,
Quo gestu lepores, & quo gallina secetur.

In altera huiusce anaglyphi parte, in qua tripes mensa praealtior, & ferculis etiam compluribus ac maioribus instructa cernitur, in lectis altioribus reclinati discumbunt sex viri, eodem vestium cultu amicti, qui omnes dextra manu pocula tenent, & cubito pulvillos tricliniares in duplices sinus revolutos premunt, iisdemque subfulciuntur. Lecti quadrati sunt, stragulis undique perbelle operti atque instrati. In medio coenationum statui solebant huiusmodi lecti tricliniares, & quidem altiores; nam ita placebant; & cum ratione, ut servi ministrantes undique vocati discurrere, circumire, & praesto esse epulantibus possent. Mensas cum in prandio tum in coena linteis haud operiri solitas, ex hoc quoque monumento discimus; etsi interdum veteres eas operuisse, forte per iocum, scribat Martialis, Lib. XIV. Apophor. CXXXIIX.

Nobilius villosa tegant tibi lintea citrum.

Quam igitur peculiarem eruditionem praeseferat insigne hoc anaglyphum ab aliis discere cupio. Meo quidem iudicio aperit nobis unico conspectu, quod nondum ab aliis adnotatum video, quo modo veteres prandere, & quo modo, quove ritu coenare solerent. Primum igitur sagax sculptor nobis pran-

prandium veterum propoſuit, mox coenam; quae quum in multam noctem, in luxum, & in omnes voluptatum illecebras, ſubſequente aetate prolapſo hominum genio, qui a priſca mortalium frugalitate ac ſobrietate deflexit, produceretur, ea plane de cauſa, candelabrum praelucentibus lampadibus fere in medio, quod ad coenam pertineret, inſculpſit.

Ter aut quater in die ſolitos fuiſſe veteres cibum capere, aliqui volunt. Sed communior atque uſitatior veterum Romanorum conſuetudo prandium & coenam induxit. Ientaculum, primus nempe cibus, quo ieiunium ſolvitur, idem cum prandio veteres faciunt, ut obſervat Fulvius Vrſinus, adlata Feſti auctoritate: *Silatum antiqui pro eo, quod nunc ientaculum dicimus, adpellabant; quia ieiuni vinum ſibi conditum ante meridiem abſorbebant*. Poſtea ientaculum diſtingui a prandio coeptum, ita ut prius ientaculum ſumeretur, deinde prandium, quod & ipſum breviſſimum fuit. Prandii mentionem faciunt Scriptores permulti. Macrobius Lib. III. Cap. XVII. Hippocrates Lib. II. Galenus Lib. VI. de tuenda valetudine, de victus ratione, & Xenophon in Oeconomico. Veteres Romanos prandiſſe parce, coenas vero large adhibitis epulis iniiſſe, conſtat multorum veterum Scriptorum teſtimoniis, quae adferunt Ciacconius & Fulvius Vrſinus, ad quos lectores mitto. Pauca haec ſufficiant, plura alibi adlaturus, quum de Etruſcorum, Graecorum ac Romanorum tricliniis opportunius aderit pertractandi tempus.

TAB. V. *Votiva Manus dextera ex aere Mercurio ceterisque Diis Salutaribus sacra.*

TErtiam ex aere votivam Manum, duabus elapso iam fere integro saeculo editis, cura summorum antiquariae rei Interpretum Laurentii Pignorii, & Iacobi Philippi Tomasinii, animo lubens adiicio, quam nuper, me rogante ac plaudente, sibi conquisivit, atque in lectissimum Museum suum recondidit Vir genere, virtute, & antiquitatum praesertim patriarum studio Ornatissimus CAIETANVS ANTINORIVS, Patricius Florentinus, Ordinis Divi Stephani Eques, Serenissimo Magno Etruriae Duci, Supremoque eius Consilio a Secretis. Haec vero votiva Manus, ut mea fert opinio, maiori in pretio habenda est, quia Mercurii imaginem duobus postremis digitis impositam exhibet, & multa, quae adhuc latuere, docet, & peropportunam abdita quaedam Ethnicae superstitionis mysteria investigandi occasionem praebet. De Mercurii effigie minime dubitandum, quum eius capitis insigne, nempe petasus utrimque pinnis prominentibus, rudi licet sculptura, ornatus, eum Deum nobis ostendat. Sculptura huiusce votivi donarii adeo rudis est, ut non ex aere fuso perfecta & perpolita, sed scalpto expressa videatur; nam, non ut Manus iam editae, intus inanis & vacua; sed tota solida, & ipso aere plena est. Laurentius Pignorius eam, quam protulit Manum, quia intus vacuam, subspicatus est sceptro vel hastili praefixam, praelatam fuisse in pompa Magnae Deum Matris Idaeae, cui dedicatam fuisse censuit ex symbolis, quae eidem conveniunt. Sed hoc in dubium revocari posse ostendit altera Manus a Tomasinio adlata atque explicata; nam sola haec basi im-

impoſita eſt, in qua ſcriptum CECROPIVS V. C. VOTVM S. nempe ex eiusdem Tomaſinii ſententia: *Cecropius voti compos votum ſolvit.* Hinc igitur perſpicue liquet, Manus iſtas votivas eſſe, & Salutaribus Diis atque in humanum genus beneficis, propitiis, atque obſequentibus voto ſoluto dedicatas, atque addita baſi inter donaria in eorum templis reconditas fuiſſe, in qua nomen illius aut hominis ut feminae, quae a Salutaribus Diis beneficia acceperat, adnotari ſolebat.

Conſueverunt veteres, ſi bonam valetudinem, aut aliquod inſigne beneficium a Diis accepiſſent, quae nonniſi ſuſceptis votis poſtulare in more habuerunt, iisdem voti compotes ea dedicare, quae ipſis maxime accepta crederent, imagines nempe, candelabra, lucernas, pateras, tripodas, phialas, acerras, vaſcula odoraria, pulvinaria, thronos, faſtigia, ſcamna, ſuppedanea, ſedes, aliaque huius generis multa, quae Deorum numine ac maieſtate digna, iisdemque grata eſſe putarunt. Ita Aeſculapio torquem aureum ex dracunculis perfectum, pugillaria, enchiridium, & enabolium, Iunoni bullam, Veneri ſpeculum, Apollini ſcarabeum, Mercurio caduceum, Herculi clavam, Iſidi nautae veſtimenta voto ſacrarunt: quibus donariis, ut antea dicebam, inſcriptas tabellas ſubiiciebant.

Ii vero, qui morbo adfecti ſomnia in templis Deorum ſuſceperant (cuius moris teſtis eſt inſigne illud marmor Piſis olim erutum, quod nunc ab interitu vindicatum e Spigliatorum Hortis Florentinis in Muſeo eiusdem Praeclariſſimi Equitis Caietani Antinorii adſervatur, HERCVLI SOMNIALI SACRVM, hoc eſt ſomniorum immiſſori) vota nuncupare ſolebant, Diiſque dona promittere, ſi ex morbo convaluiſſent: voti compotes, adfectas aegritudine corporis partes dedicare, eaſque inter anathemata in delubris ſu-

ſuſpendere, nempe aures, oculos, linguam, dentes, pectus, mammas, ventrem, manus, pedes, quarum imagines locupletiores homines ex pretioſa materia, auro, argento, ebore, atque etiam ex gemmis pretioſiſque lapillis, itemque e cryſtallo, vel communiter ex aere; tenuiores vero ex cera, ligno & argilla, ſive etiam ex farina conficiebant. Id cum gratiarum actionibus, aris accenſis, peracto ſacrificio, factum inſcripta monumenta inter Doniana Claſs. I. num. 84. 85. 86. & 87. teſtantur. Titulos his donariis votivis adiicendos curarunt, ut viventes & poſteri (adeo memores erant) benefici Numinis virtutem & oblatum opportunum auxilium probe intelligerent. Nihil enim Diis acceptius, iucundiuſque eſſe putarunt, quam perpetuam grati animi ob ſuſcepta beneficia ſignificationem. Hanc exigi ab ipſis Diis arbitrabantur, quorum ſimulacra priſca patrum religio expreſſerat expanſis manibus nunc vacuis, nunc donorum plenis, quaſi dona libenter ab hominibus accipere, & ultro iisdem dare viderentur.

De Diis Beneficis non eſt mihi diſſerendum; de Salutaribus vero, quos vitae incommodis, & corporum aegritudinibus opem ferre credebant, haud opus eſt ut in re tam perſpicua diutius morer. Inter hos vetuſtas principes eſſe docuit Aeſculapium, Hygiam, & Teleſphorum, quos Deos omnes ubique gentes deveneratae ſunt. Serapidi dextrum pedem, forſitan ab eo, qui podagra laboraverat, dedicatum cernimus in eximio monumento, quod adfert Fabrettus Inſcr. Domeſt. Cap. VI. num. XX. pag. 467. aures Minervae, puerperarum ventres Iunoni Lucinae, oculos Apollini, virilia Priapo, quae in eorum templis ſuſpendebant. Pedes in tutela Iſidis fuiſſe, teſtantur vetuſta marmora a Fabretto ibidem adlata.

Perrarum hoc monumentum docet Mercurio dedicatam fuiſſe dextram Manum, quum in ea eiuſdem

dem Dei effigies ſculpta ſit; in reliquis vero iam editis Manibus, praeter ſymbola, nil tale conſpicies. Notanda quidem in ſingulis Manibus dexteris eadem digitorum conformatio; nam erectos tantum praeferunt tres digitos, nempe pollicem, indicem, & medium, quos numericos, ad numerandum nimirum aptiores, & promtiores veteres cenſuere; anulari & minimo digito incurvatis ac demiſſis: quae omnia proculdubio non carent aliqua ſignificatione, quam ignoramus. Numa, Etruſcae diſciplinae peritus, Iani ſignum dedicavit digitis per notas ita figuratis, ut dextra manu trecentorum numerum, ſiniſtra ſexaginta & quinque ſignificaret: de quo ſimulacro Plinius Lib. XIV. Cap. VII. & Macrobius Saturn. Lib. I. Cap. XIII. Qua ratione digiti eum numerum ſignificare poſſint, & de ſolari Romanorum anno, conſule doctiſſimum Iulium Pontederam in Enarrat. Antiquitat. Latinarum Graecarumque Epiſt. XXXIV.

Oritur hinc ſubſpicandi locus, Manum dexteram fidei ſacram, rebuſque divinis operandis Pontificio iure deſtinatam addictamque, in hunc ipſum modum conformatam, ſalutarem & auſpicatiſſimum geſtum expreſſiſſe, ſive hac conformatione impetratae a Diis beneficentiae, opis, auxilii ac ſalutis indicium praeſetuliſſe. Tomaſinius Pignorii ſequitur opinionem, qui hunc Manus geſtum haud praeter rem factum opinatur; quia Diabolus Chriſtiani nominis oſor & hoſtis acerrimus iam tunc omnem operam mira calliditate impendit, ut elevaret eum geſtum, quem Chriſtiani Pontifices & Sacerdotes eſſent adhibituri, quum benedicentes ſacrum Crucis ſignum exprimerent; quod hac digitorum conformatione apud Latinos factum fuiſſe, paullo vero aliter apud Graecos, erudite oſtendit adlatis ſacris monumentis Ampliſſimus Senator Bonarrotius in Vaſa

Vi-

Vitrea Coemeteralia. Nec aliqua profecto occultae apud Ethnicos Religionis ſignificatione vacat eorum digitorum unus poſt alium elatio; ſed nec etiam numerus ternarius; nam, quia Deum impari numero delectari crediderunt, eo forſitan geſtu collatum beneficium ad Deos referri oportere declararunt.

Ad obſervanda huiuſce votivae Manus ſymbola nunc gradum facio, quorum plura ſingularia ſunt, nec in aliis editis Manibus occurrunt; alia vero non pauca in ſingulis uſitatiora & plane communia. Priora enumerabo, quae Mercurio unice convenire non eſt dubium. Hunc Deum *Terreſtrem* & *Inferum*, de quo fuſius diſſerui, quum Gemmas Deorum imaginibus inſcalptas in Muſeo Florentino editas obſervarem, declarat teſtudo, quam ei ſacravit fabuloſa vetuſtas, quia ſex menſibus ſub terra ea latitat; ſex vero ſuper terram repit. Ita Mercurium nunc Deorum Interpretem, nunc mortalium negociis & curis implicitum, nunc ad Orcum defunctorum animas ducentem, eaſque ab Inferis evocantem finxere. Exſtat apud Vignolium inter Inſcriptiones ſelectas pag. 307. ara marmorea Dis Manibus ſacra, in qua ſculptus Mercurius & pone eum teſtudo, quae ei quoque tribuitur, quod lyram invenerit & Apollini dono dederit. Caduceus convenit Mercurio, utpote Nuncio, & Deorum Interpreti; aequati vero lances, quia eum ponderibus praeſidem veteres fecere, de quo in Tom. II. Muſei Etruſci non pauca adnotavi. Adeſt etiam radius, quo Mercurius Aſtronomiae inventor; vel, ſi potius videtur ſcriptorius ſtilus ſive graphium, caelaturae ſcripturaeque & litterarum excogitator deſignatur. Tres ollulae abſque operculo, ut opinor, hunc ipſum Deum divitiarum & theſaurorum cuſtodem, pecuniis praepoſitum, & Mercatorum lucris praeſens numen deſignant: cuius tutela in antiquis aliquot inſcriptionibus indicatur.

Hinc

Hinc in Doniano marmore a me adlato Clafs. I. num. 168. legitur: MERCVRIO LVCRORVM . POTENTI ET CONSERVATORI. A Graecis Ἀγοραῖος, Ἐμπολαῖος dicitur. In Gruteriano lapide LI. I. NEGOTIATOR : in Reinefiano Clafs. I. n. 80. NVNDINATOR adpellatur ; quare iuxta varia munia , & negocia, quibus praeeft, quibus divitiae, quaeftus, & lucri parantur, fubfpicor forfitan tres ollulas numis recondendis fervandifque deftinatas, ei pro fymbolo, raro quidem & fingulari , quod nunc primum occurrit , tributas effe.

Frequentiora fymbola, atque, ut ita dicam, communia , fculpta cum in interna tum in externa parte harumce votivarum Manuum obfervanda fuperfunt, quae eruditis obfervationibus illuftrarunt praeftantes viri Pignorius & Tomafinius. Primum digniorem locum occupat pinea nux vertici pollicis impofita. In fymbolum hoc unice oculos fuos hi doctiffimi viri defigentes, quia pinum Magnae Deûm Matri Idaeae Cybeli facram, atque in eius effe tutela ex prifcis Scriptoribus , & fculptis monumentis norunt, putavit alter eidem Deae, alter vero Ifidi votivas aheneas Manus hafce facratas fuiffe. Sed in hac Antinoriani Mufei Manu , quum pinea nux , & reliqua fere omnia fymbola, quae in reliquis duabus Manibus fpectantur , occurrant , & alia plura tributa fint Mercurio , cuius quoque protoma confpicuo in loco pofita eft: ex folo pineae nucis fymbolo minime ftatui poffe liquet, alteram Manum Cybeli, alteram Ifidi dedicatam fuiffe; nam quum hoc fymbolum commune fit fingulis manibus atque huic ornatae imagine Mercurii, probabilius videtur hanc divinitatis notam five adtributum peculiare, aliquid apud veteres defignaffe. Hoc ipfum ab aliis difcere cupio: fi vero coniecturis indulgere mihi fas eft, fubfpicor veteres eo indicare voluiffe aurei aevi

faustissimum ac beatissimum tempus, quo homines nullis morbis adflictatos credebant; quare Saturno pineam nucem beatioris temporis indicem consecrarunt, uti monumenta alibi a me adlata tum apud Etruscos, tum apud Romanos testari videntur. Sacra est etiam pinea nux iis Numinibus, quae mortalium felicitati & tranquillitati praesunt, nempe Cereri, Fortunae, Telluri, & Bono Eventui, quam idcirco copiae suae cornu impositam gerunt.

Serpens quoque cristatus (ex eorum genere, de quibus Plinius Lib. VIII. Cap. XIII. consulendus, & Vir Clarissimus Lamius, qui de his fusius pertractavit) carpum Manus circumplectens, erecto circa pollicem capite, non indicat Liberi Patris Orgia, sive sacra Sabatia; sed quum Aesculapio, & Hygiae Servatoribus Diis, & valetudinis defensoribus potissimum tribuatur, eisque sacrum animal sit: facile crediderim indicare consecutam iuxta vota post morbum optimam valetudinem, & aegritudine iam propulsata, corporis habitudinem horum Tutelarium Deorum munere novis viribus auctam ac renovatam; quapropter pollici circumvolutus serpens in singulis Manibus spectatur. Ita etiam in Fabrettiano iam memorato monumento Serapidi sacro, dextro pedi, quem morbus interceperat, serpens circumvolutus observatur.

Supersunt reliqua symbola in hisce tribus Manibus expressa, quae nec Cybeli, nec Isidi, nec ipsi quoque Mercurio conveniunt. Nam thorax Martem, cantharus Bacchum, rana Nymphas, fontibus, stagnis ac paludibus praesides, designant; quae symbola in vola eiusdem manus num. I. sculpta spectantur. In extima eiusdem Manus parte num. II. ramus quercus Iovem (in cuius tutela ea arbor est) liticen & tibiae Minervam harum inventricem declarant: crupetia Pana Deum, ut videre etiam est in Donianis monumentis Tab. IV. n. III. pag. 21.

con-

conchylium Venerem, lacerta Apollinem Deum, qui idem ac Sol eſt; cornu vero, quo veteres Heroes pro poculo uſi ſunt, forſitan Herculem vini cupidiſſimum ſignificant.

Quod igitur hanc votivam Manum cenſeam Mercurio ſacram fuiſſe, monet ipſum Mercurii prominens caput, & complura ſymbola, quae eidem peculiari modo conveniunt. Reliqua, quum plurium Deorum propria ſymbola procul dubio ſint, & in tribus hiſce Manibus occurrant, in eam facile me adducunt ſententiam, ut has *Manus Panteas* dicam, non uni tantum, ſed omnibus fere Diis dedicatas: quod forſitan veteres fecerunt, quum implorato cunctorum Deorum auxilio, ſingulis, hoc voto ſoluto, ſacroque in templis repoſito anathemate, grates referre voluerunt; quapropter eadem de cauſa Panthea illa ex aere ſigna, quae ad nos pervenere, excogitarunt, in quibus multa Deorum ſymbola in unum ſociata congeſſerunt, & ſoluto voto alicui Numini conſecrarunt, quod nobis antiquae inſcriptiones teſtantur. Igitur haec Manus Mercurio potiſſimum dedicata eſt, licet, praeter Mercurialia, alia Deorum paene ſingulorum ſymbola ſculpta praeſerat.

Illud nunc ſupereſt, ut gratias agam Nobiliſſimo Viro Equiti CAIETANO ANTINORIO, qui mihi tam inſigne monumentum illuſtrandum obtulit: rogemque, ut pro ſingulari ſua in me humanitate ac benevolentia pauca haec temporario calamo, & ruri quidem hoc Maio menſe, ut aliquantulum vires corporis reficerem, exarata & adnotata, benigno animo accipiat, mihique alias occaſiones praebeat ei morem gerendi; quum in dies magis magiſque eximiis priſci aevi monimentis Etruſcis, & Romanis, ac praeſertim patriis Florentinae Coloniae, Muſeum ſuum locupletet: quare ſummopere gratulari etiam decet huic inclitae Vrbi, in qua & hodie tan-

to ſtudio coluntur priſci aevi monumenta, ut complures ampliſſimi Proceres carere optatis deliciis aedes ſuas ornatiſſimus putent, ſi antiquis ſignis, urnis, lapidibus, anaglyphis & gemmis explendeſcere non videant.

TAB. VI. ΑΝΑΘΗΜΑ *Aſſoriorum*, BVBONIS *marmorea Statua*.

ANtiquum Vatem inter cetera illuſtria Siculi regni monumenta connumerandum, ARCHATEM nomine, omnibus antea plane ignotum, nunc primum oſtendo, & in lucem profero, ut litteratorum hominum mihi gratiam & favorem conciliem. Vberem eruditionis ſegetem praeſeferre hoc plane curioſum Graecae Antiquitatis κειμήλιον, nemo eſt qui non videat. Hinc enim qui copioſius atque enucleatius illuſtrare illud voluerit, occaſionem peropportunam habebit differendi de auguralibus ac divinatricibus Avibus, quorum voces, cantus, clangores, ululatus, geſtus, volatus, & alia huiuſmodi veteres Magi, & Harioli ad ſuas praeſtigias vendendas uſi ſunt, & futura praeſentire docuerunt. Adeo vero caecutierunt veteres Ethnici, ut prodigia quoque interdum ab his patrata ſcripſerint.

Aegyptii mortalium omnium vetuſtiſſimi multa animalia coluere propter eximia beneficia, quae in genus humanum contulere; nam ab his medicas herbas, & remedia ad ſanitatem corporis tuendam, ſervandamque, atque alia urbibus ad commercium utilia inventa fuiſſe, obſervarunt: quapropter, ut & aliae gentes benefica animalia omni honore adficerent, atque etiam colerent, exemplo ſuo, ut opinor, pellexerunt, & maxime omnium excitarunt.

In

In Isiaca Bembina Tabula animalibus hisce, avibusque (inter quos non paucae imagines sculptae sunt, quae hanc ipsam a me adlatam Avem referunt) altaria dedicata spectantur, atque his coram homines genua flectunt, & adorationes faciunt; vel in cymba, uti maiora Aegyptii regni Numina Isis & Osiris, vehuntur. Graeci quoque in Deorum tutela complura animalia iisdemque convenire propter arcanas ac mysticas significationes crediderunt. Vrbes plurimae sunt, quae animalia & aves Diis sacras pro symbolis, quibus noscerentur ab exteris, in suis numis insculpsere, ut noctuam Athenae, aquilam Antiochenses &c.

Ast inter aves, alias auspicatas, alias inauspicatas esse veteres censuerunt: & has etiam loqui inter se, auditumque sermonem ab Auguribus tantum intelligi posse. Has oscines dixere Tusci ac Latini, auctore Festo: *Oscines aves Appius Claudius esse ait, quae ore canentes faciant auspicium, ut corvus, cornix, noctua: aut quae alis, ac volatu, ut buteo, sanqualis, aquila, immissulus, vulturius*. Interdum aliquae aves, quae quibusdam populis infaustae, & male ominatae fuere, aliis tanquam auspicatissimae habitae sunt. Vultures Romulo regnum, Mario victoriam, Augusto imperium praenuntiarunt. Captata auguria felicia ex cygnis, & sue suculis foeta, legimus, apud Virgilium. Noxia animalia eos homines qui ex urbibus, finitimisque regionibus propulsarunt, in numerum Divorum Heroumque fabulosa locavit vetustas. Sed de his satis, quae aliis dilucidanda relinquimus.

Igitur & avibus hisce de re publica optime meritis, statuas ad aeternam beneficiorum ab ipsis acceptorum memoriam ab antiquis positas fuisse, docet praeclarum hoc & singulare monumentum, quod olim Celsissimae Violanti Beatrici Vindelicorum & Etruriae Magnae Principi ac Senarum Gubernatrici, quum Romam lustraret, dono dedit doctissi-

ſimus Praeſul Franciſcus Blanchinius: & poſt mortem eiusdem Principis, venditis aliquot Cimeliis, in meum Muſeum migravit. Poſtmodum vero ipſe Nobiliſſimo Comiti DE THOMS, rerum antiquarum aeſtimatori & conquiſitori laudatiſſimo, ut gratiam referrem, obtuli, quod mihi complura Muſei ſui locupletiſſimi Etruſca monumenta digna publica luce, quae proferam, egregie delineata dono dediſſet, quum Florentiam luſtraret.

Cernitur Bubo totus marmoreus marmoreae baſi inſiſtens, murem ſiniſtro pede comprimens. Caput, Augurum more, velatum & opertum habet quodam, ut videtur, panno, plumatili opere elaborato, relictis, ut in oſcillis, apertis oculorum & roſtri ſpatiis. Baſis in dextro latere Victoriam ſtantem, alis inſtructam exhibet, quae laeva palmam gerit; dextra vero coronam, ut arbitror, auream ſive argenteam oſtentat; nam circulo ſimillima eſt, foliis deſtituta. In altero baſis latere cernitur femina alis carens, quae eodem modo coronam adſimilem offert; ſiniſtra vero palmam tenet, quae facile Pax eſſe poteſt, perſimili typo ſculpta in numis, quod Victoriae ſit individua comes, & felicitatis auſpex. Antica eiusdem baſis facies, temporis iniuria, vitioque marmoris nonnullis in locis aliquantulum corrupta eſt; ſed non tam male, ut intelligi non poſſit id quod Graeca epigraphe declarat; nimirum:

⁝⁝⁝ PXATHC·	*Hoc eſt.*	aRCHATES·
ΠƐΤΡΙΟC·ΗΟ		PETREVS·QVI·QVAE
MANTIC·MAN		VATES·VATICINA
ΤƐΟΑƐΤ·Δ·ΑC		TVS ANN·IV·AS
⁝⁝⁝CAPIΩN		SORIIS

No-

Haud opus eſt, ut Lectorem heic morer, adferens Bubonis deſcriptionem, quam exhibent Rerum naturae Interpretes, praeſertim Aldovrandus, & Ruyſchius Tom. I. Theatr. Animal. Tit. VII. Cap. I. qui eorum varias ſpecies, colores, proprietates, & cibum luculenter exponunt. Bubonem deſcribit Plinius Hiſt. Nat. Lib. X. Cap. XII. tanquam avem funebrem, & maxime abominatam a Romanis publicis praecipue auſpiciis; verum privatorum domibus inſidentem plurimum tradit feralem non fuiſſe. Sed Aſſoriis beneficia contuliſſe, a quibus donari ſtatua marmorea meruit cum ſua effigie, docet inſcriptio in baſi exarata, & Deae, quae in lateribus baſis ſculptae ſunt.

Nomen Bubonis Vatis indicatur, dummodo A ſuppleta initio ſit, ARCHATES. Sequitur ΠΕΤΡΙΟϹ, nempe Πετραῖος, *ſaxeus*, *petroſus*, *lapideus*; quod etiam Neptuni cognomentum. Ita adpellatus Bubo ab Aſſoriis, qui ei marmoream hanc ſtatuam, ſive ſimulacrum cum eius effigie dedicarunt; nam huiuſmodi animalia in ſummis aedium dirutarum parietibus, atque in petroſis praealtis cavernis lubentiſſime morantur. Idem Archates ambiguo ſexu vocatur H. O. honoris cauſa, ne Aſſorii beneficii memores, opinione divinitatis, in eius cultu, ac religionis ritu peccarent; ſed eum propitium haberent. Plura heic congeri poſſent de ſacra formula ſive *Deus*, *ſive Dea ſis*, quam veteres, Deos invocantes, de quorum nomine aut arcana natura ſibi non conſtabat, in ſacrorum praefatione praemittebant. Deſcribit Servius in Aeneid. Lib. II. verſ. 351. clypeum in Capitolio conſecratum, cui inſcriptum erat: GENIO VRBIS ROMAE SIVE MAS SIVE FEMINA. Vates etiam adpellatur, & vaticinia, tamquam ex oraculo, reddidiſſe annis quatuor ſcribitur. De avium auguriis & auſpiciis, ſi otium eſt, conſule Iulium Caeſarem Bulengerum Lib. III. Opuſculorum, qui de his fuſius.

Quod

Quod nam vero beneficium vaticiniis ſuis toto quadriennio praeſtiterit Aſſoriis Archates, non exprimitur; ſed magnum aliquod beneficium ab eius oraculo acceptum indicat fortaſſe mus, quem ipſe laevo pede calcat. Mures ſiquidem facto agmine in ſegetes irruentes, quandoque eas devaſtaſſe & ſpicas corroſiſſe apud Aegyptios, tradit Aelianus de Animal. Lib. VI. Cap. XLI. Hanc calamitatem ope huius avis devitaſſe Aſſorios, facile divinari, pro certo tamen adfirmare minime poſſumus. Aliud quidpiam ſimulacra tum Victoriae tum Pacis in baſi ſculpta, nempe vel hoſtium inſidias, vel eorum adventum praeſenſiſſe, quos eius oraculo praemoniti devicerint, indicare videntur. Alia doctiores viri me docebunt: mihi hoc ipſum monumentum vetuſtate & raritate eximium in lucem produxiſſe ſufficit.

Dorice ſcriptum eſt ACCAPIωN, pro ACCOPIωN. Aſsorium oppidum Siciliae in edito colle inter Ennam & Agyrium ſitum, hodie *Azaro* nuncupatum, priſcis temporibus celebre fuit, cuius populi *Aſſorini* apud Geographos dicti, a Cicerone in Verrina IV. *viri fortes & fideles* cum laude adpellantur. Apud Diodorum, qui eorumdem populorum bis meminit, corruptum eorum nomen priore in loco obſervat Cluverius Sicil. ant. Lib. II. Cap. VII. pag. 325. nempe Ἀσσαρῖνοι. Antiquiorem eorum adpellationem ſervare videtur hoc perrarum monumentum, quod alii accuratius & luculentius, ut ſpero, explicabunt.

Quia vero nonnulli litterati homines interdum de ſinceris ac genuinis monumentis dubitare ſolent, & de eorum fide ſubſpicari, & hi praeſertim, qui ea dum poſſunt videre ſuis oculis, non curant; illud monendum ſupereſt cum avem, tum ſubiectam ei baſim ex integro ſolidoque marmore conſtare; adeoque baſim non eſſe veterrimo ſigno ſubdititiam, & litteras antiquiſſimas eſſe, ac dubio procul genuinas.

SE-

SEPULCRA ANTIQUA

Patria, ac propria FLORENTINAE COLONIAE, *emblematis anaglypho opere sculpta, adferuntur & illustrantur.*

NOn uno in loco conqueſtus ſum de paucitate antiquorum monumentorum, quae hodie Florentiae ſuperſunt: praeſertim quum viderim tot inclitas cum Etruriae, tum Italiae urbes his ita abundare, ut eruditiſſimi cives, qui ea publici iuris fecere, ex antiquis hiſce ſculpturis, & inſcriptis marmoribus multa tuto pede inveſtigare ac ſcribere, & quae ad priſcam maiorum ſuorum religionem, & ad eorum inſtituta, mores & conſuetudines pertinent, utiliter ac ſane erudite oſtendere potuerint. Praeter perpaucas aras Nortiae Deae, Iovi, Silvano, & Herculi ſacras, quas Florentinae Coloniae homines Diis dedicarunt, nullas alias, ſumma adhibita cura & induſtria, inveni. Perpaucos ſepulcrales titulos, qui ad primos Florentiae colonos ſpectant, iam protuli in Parte I. huius Operis, qui antiquiſſimarum familiarum nomina & alia obſervatione digna nobis patefaciunt. Sed Coloniam hanc ſplendidiſſimam, Romanae magnificentiae aemulam, quae praeclara, non ſecus ac aliae victoris gentium populi Coloniae, iactavit aedificia, iisdemque ſuperbiit, & nomen ſuum ubique gentium illuſtri cum laude propagavit, templa nimirum Deorum, amphitheatrum, theatrum, balneas publicas, aquaeductus: quorum rudera ac veſtigia nonnullis in locis adhuc ſuperſunt, columnas, capitula, pavimenta muſivo opere elaborata, non multis ab hinc annis, & ſuperioribus

etiam inventa ſpectans, ſaepe numero adtonito ſimilis vix intelligere, ac mihi ſuadere potui, tam paucis hodie explendeſcere ſcriptis monumentis: mecumque cogitavi, id ſi adſererem, vix credi poſſe. Sed prae omnibus priſci aevi reliquiis, quae ſummas fuiſſe Florentinorum opes, ſummumque in gloria ſibi paranda, atque in muneribus edendis ſtudium, perſpicue oſtendunt, celeberrimum illud marmor memorandum eſt, a me editum in Parte I. pag. 316. num. 64. quod ad hoc tempus exſtat in aedibus Marchionum Ridolphiorum, quo intelligimus, Q. Caſcellium Labeonem Florentinum civem, tantis opibus abundaſſe, ut in perpetuum pollicitus ſit maximis ſuis ſumtibus honores quotannis habendos natali die Auguſti, eiuſque uxoris Liviae Auguſtae, & Tiberii Caeſaris, eo praeſertim die quo is Pontifex Maximus creatus eſt: quem honorem conſtat anno ab V. C. DCCLXXI. Chriſti vero XVIII. quum idem Tiberius Caeſar tertium, & Germanicus Caeſar iterum Conſules eſſent, a Florentinae Coloniae Duumviris Cn. Acceio Ruſo Lutatio, & T. Petilio decretum fuiſſe. Non moror in recenſendis divinis honoribus, ara dedicata & victimis immolatis, coena Decurionibus, & populo data, thuris incenſi oblationibus, vini profuſionibus & libationibus, quibus ad veſcendum Genii Caeſarum invitarentur, ludis editis ſex dierum ſpatio, mulſi & cruſtulorum largitionibus, ſtatuarum dedicationibus & aliis, quae in eodem marmore recenſentur; quae omnia ut iuſtum volumen offeram doctis viris, iamdiu valde me ſolicitant, ac vehementer impellunt.

Cauſam vero cur tot monumenta priſcorum Florentiae Colonorum ad noſtram aetatem non pervenerint; ſed miſerrimo quodam fato interierint, non ſemel adtuli, nec ſine animi angore adſignavi: nempe Florentinorum civilia & externa bella, diſſidia, in-

incendia, direptiones, &, quod his peius est, summa maiorum nostrorum incuria, ne dicam barbaries & ignorantia, qui has antiquitatis delicias neglexerunt, ipsique vel in calcem verterunt, vel in aedificiorum fundamentis, Borghinio teste, iecerunt. Fuerunt etiam quidam, (quorum nominibus mihi probe notis invitus parco) qui turpis lucri cupiditate aestuantes non pauca marmora, elegantissimis anaglyphis operibus insculpta, exteris Gallis, Britannis, ac Germanis vendiderunt, ac patriam suam his eruditionis, laudis & gloriae praesidiis turpissime spoliarunt. In parietinis Xysti apud Aediles Metropolitanae Ecclesiae Florentinae non pauca marmora veterum Florentinorum ex insignioribus inserta erant, quorum hodie lacunae, quae supersunt, sublata fuisse testantur. Inter marmora haec, & illud censebatur, quod profero in sequenti Tabula VII. quod inde iam remotum fuisse constat; spectabatur tamen, teste doctissimo Vincentio Borghinio, qui anno MDLXXV. delineandum curavit, e cuius schedis Cl. Senator Philippus Bonarrotius accepit, ex ipsis ego, qui nunc primum in lucem profero. Ex hoc quoque insigni monumento plura notatu digna colligimus, quae, ut superius aiebam, summum civium Florentinorum splendorem in ludis edendis, atque in largitionibus, sportulis, aliisque donis plebi & populo omnibusque ordinibus dandis, luculenter testantur:

TAB. VII. *Q. Petronii Melioris Consulis Municipalis largitiones, & munera edita.*

QVum in hoc insigni ac perraro marmore, cuius anaglyphum figuris & inscriptione ornatum aperte ostendit frontem fuisse sepulcri, Q. Petronius Melior, ad quem pertinuit, dicatur COS· MV·

hoc eſt CONSVL MVNICIPII, ſive MVNICIPALIS; poſt viros doctiſſimos Scaligerum in Lect. Auſon. Lib. II. Cap. XXIII. Valerium Chimentellium Cap. V. de honore Biſellii, Henr. Noriſium in Cenotaphia Piſana Diſſert. I. Cap. III. pag. 42. & Gisb. Cuperum in Monum. ant. pag. 223. haud opus eſt ut in re tam erudite ac luculenter illuſtrata, de Conſulibus Municipalibus agam. Qui in ſuggeſtu ſedet, forte is eſt Q. Petronius Melior, apud Florentinos Conſul Municipalis, a quo editos fuiſſe Circenſes ludos indicat quadriga & propoſita ſingularibus equis currentibus praemia, quae in ſuperiore ſegmento ſculpta ſpectantur. Multa opportune heic addere poſſem, ſi integrum eſſet marmor. Vir ille qui ante Conſulem genua flectit, orat ut munera pro dignitate municipii ſplendide ac magnifice edat: alter vero ſtans teſſeram hoſpitalem ei offert, vel frumentariam ab eo ſe accepiſſe teſtatur. Hoc loci lubet commemorare meo Muſeo nuper adceſſiſſe teſſeram illam athleticam ſive gladiatoriam Servilii Clementis, in Praefatione a me deſcriptam pag. XXXI. quam mihi egregius elegantiorum Muſarum, & Philologicae eruditionis cultor Ioannes Paulus Vmbroſius Florentinus, humaniſſime nuper mihi dono dedit.

TAB. VIII. Num. I. *Herculis labores ſculpti in marmoreo Sarcophago*.

QVod non ſolum barbari, ſed etiam ipſi Florentini cives praeclara maiorum noſtrorum monumenta evertint, ac peſſum dederint, ne antiqua exempla congeram, docet & recens paucis ab hinc annis editum documentum. Anno MDCCXXVI. quum in Hypogaeo Coemeterio Eccleſiae S. Pancratii vi-

vidiſſem, & delineandum curaſſem hunc Sarcophagum elegantiſſimum, in quo praecipuos Herculis labores egregio opificio ſculptos obſervavi: paullo poſt exſciſum a male feriatis hominibus (quorum nominibus invitus parco) & in minuta fragmenta redactum amici nunciarunt. Eam inter ceteras memorant potiſſimum fuiſſe cauſam, ut carerent incommodo aperiendi Coemeterium, ut his qui frequenter, me monente, videre cupiebant, facerent ſatis.

Sarcophagum hunc haud peregrinum eſſe, nec aliunde advectum, ſed pertinuiſſe ad aliquem dignitate conſpicuum virum, quum Florentinorum Colonia floreret, & in ea praeclarae artes ad Graphicen ſpectantes mirifice vigerent, nemo, ut opinor, dubitabit, qui novit cum Eccleſiae, tum Coemeterii Baſilicae S. Pancratii antiquitatem, quae inter primas cenſetur, uti monumenta Eccleſiae Florentinae teſtantur.

Quinque igitur praecipuae Herculis aerumnae ab antiquis Mythologiae Scriptoribus, ac praeſertim Poëtis adeo celebratae, ut his recenſendis, ne nimius ſim, ſuperſedeam, in hoc Sepulcro, ſine tamen ordine, exhibentur, nempe Leonis Nemeaei ſuffocatio, Hydrae Lernaeae nex, apri Erymanthii interitus, cervae Arcadicae proſtratio, Stymphalidum occiſio, & ex inſula Martis expulſio. In mediana Sarcophagi aedicula prope Herculis pedes ex urna ſe exerit iuvenis, qui dextram manum, ritu opem implorantium, ad eum extendit. Credunt aliqui hunc referre Pholum, Herculis amicum, quem poſt obitum, Heroum more, ſub monte tumulavit: quae res omni columna ac mauſoleo glorioſior ei contigit, teſte Diodoro Lib. v. Cap. II., quare ab eo mons ille nomen accepit. Sed mihi vero videtur ſimilius, hanc ſculpturam referre Hylam, Theodamantis filium, quem Hercules amavit, eum-

que

que in Myſia flumine ſubmerſum, ad quod ad hauriendam aquam miſerat, amiſſum lacrymis proſecutus eſt. Hunc typum ſagax ſculptor adiecit, ut in hoc Sarcophago defunctum deſignaret, eique datam a Diis divinitatem praemoneret; quare & Genios quatuor, & Tritones buccinantes in utroque ſepulcri angulo ſculpſit: quorum ſimulacra, ut docet Macrobius, in faſtigiis ſacrarum aedium conlocare veteres Romani conſueverunt. Non pauca ſunt veterum ſepulcra hiſtoriis ornata, quae Herculis labores praeferunt: nam, quod hic Deus Orcum adierit, & animas multorum victo Cerbero eduxerit, & ad vitam revocaverit: ea propter lubentiſſime Romani in ſepulcris eius geſta inſculpſerunt, & tamquam propitium defunctis crediderunt; quod ex aliis monumentis mox adferendis clarius liquebit.

Num. II. Sequitur in eadem Tabula frons marmorei Chriſtiani ſepulcri, quod unicum e multis, quibus uſi ſunt veteres Florentini Chriſtiani, oſtendere poſſumus. Dextrum eius emblema triplicem Ionae hiſtoriam exhibet, nempe eius in mare proiectionem; & notandum a ſculptore expreſſum eſſe Prophetam ligatis manibus: & inde eum ſub umbraculo quieſcentem potius cucurbitae, quam hederae: de qua quaeſtione conſulendus Vir doctiſſimus Ioannes Bottarius, Vaticanae Bibliothecae Praefectus in Picturas ac Sculpturas veterum ſacrorum Coemeteriorum ad Tabulas XXXVII. pag. 151. & 152. & XLII. pag. 186. & 187. In ſiniſtro Sarcophagi emblemate Ionae ex ore ceti in aridum littus eiectio expreſſa eſt. In angulis tamquam parerga additae ſunt protomae virorum ornatae chlamyde & pileo Phrygio, quae inter luſus ſculptorum recenſenda ſunt; his enim in locis perſonatos homines & oſcilla addebant Ethnici, ut vehicula animarum, de quibus mox ſermo, denotarent. Primaevos Chriſtianos interdum mul-

ta,

ta, quae apud Ethnicos frequenter occurrebant in eorum ſepulcris, in ſuis admiſcuiſſe, iam alii docti viri obſervarunt. In medio a recentiore artifice ſculptum eſt Temperaniae nobiliſſimae gentis ſtemma, cuius heredes fuere Bondelmontii Patricii Florentini. Compertum eſt veterum ſepulcra in uſum Familiarum ſequiore aevo tranſiiſſe; quare in ipſis inſignia maiorum ſuorum ſculpenda curarunt.

TAB. VIIII. *Sarcophagus marmoreus, in quo ſculpta* CORONARIA.

IN ſepulcralibus titulis, etſi raro, memorantur tamen CORONARII & feminae CORONARIAE. Hos protuli in Parte III. pag. 95. & Parte II. pag. 455. quos vide. Nunc imaginem *Coronariae* feminae exhibeo ſculptam in Sarcophago marmoreo, qui exſtat in Florentino Baptiſterio & Baſilica S. Ioannis, in quo conditi cineres Ioannis Epiſcopi Florentini, qui obiit anno MCCXXX. cuius patria Velletrum fuit, quod indicat in candido marmore ſcriptus hic titulus:

✠ PATRIA VELLETRVM SANCTI FVIT ILLA IOhANNIS
QVI IACET HIC PRESVL CVI SIT PAX OMNIBVS ANNIS

Hic Sarcophagus unus ex illis plurimis cenſetur, qui extra Baptiſterium in gradibus eius repoſitus erat; nam conſtat, olim plures gradus adſcenſum praebuiſſe in hanc Baſilicam, qui hodie ſub humo, ea non ſemel adgeſta, deliteſcunt. Hi Sarcophagi conſilio egregii Arnulphi Architecti Florentini e medio ſublati ſunt, qui cenſuit Baſilicae huius magnificentiae, & proceritati multum de-

detrimenti adferre. Quod vero circa Baſilicam hanc S. Ioannis plurima ſepulcra nobiliſſimarum Florentinarum Familiarum conlocata fuerint, teſtatur Ioannes Boccaccius in Fab. IX. Diei VI. quorum maior pars, ut ex his quae ſuperfuere colligimus, antiquis Ethnicis anaglyphis ſculpta erant.

Coronariae feminae imago in medio Sarcophagi ſculpta eſt, cui ad dignitatem & decus augendum vela ſuſpenſa ſunt: quo honore arae Deorum Manium inſigniebantur, atque in his caeruleae vittae ſuſpendebantur. Dexteram manum apertam tenet, more Dearum, quo geſtu earum ſimulacra frequenter ſculpta ſunt: laeva manu calathum floribus refertum, qui hodie deſunt, gerit; maiorem vero calathum roſis cumulatum ante ſe habet. In ſepulcris paſſim memorantur roſarum profuſiones, & ſparſiones, quae in honorem defunctorum fiebant, &, ut fierent, pecuniae cum annuo reditu adſignabantur. Hinc inde canis domeſticus, & avicula cernuntur, quae eidem feminae in deliciis fuere.

Encarpi floribus oppleti defunctis donabantur, hiſque eorum arae, & ſepulcra coronabantur. Ignoratum eſt ad hoc tempus, quomodo εἰρεσιώνη, nempe *encarpus* floribus omnis generis veſtiretur & conficeretur. Id oſtendit anaglyphum hoc, etſi rudiuſculae ſculpturae ſit. Flocci lánei arboribus ſuſpendebantur, hiſque Coronariae feminae ſedentes flores adnectebant conligabantque; quam artem conficiendi encarpos docet femina in dextro Sarcophagi latere ſculpta, quae caniſtro inſidens, ante abacum roſis onuſtum, ſuſpenſos floccos adprehendit. Ad eam interim quatuor calathos refertos floribus quidam ſervus advehit, taeniam gerens laeva manu. Ad pedes Coronariae ſculptus eſt lepuſculus aliquid adrodens. In laeva Sarcophagi parte mulier in ſede quieſcens Genium adcedentem, & victas ſeu taenias ſo-

lu-

lutas, quae e lana confectae videntur, adferentem excipit, & ipſe ſiniſtra manu ſolutas corollas tenens, quae e tenui precioſaque lana fieri ſolebant. Harum frequens mentio apud Pindarum, praeſertim in Ode V. Olymp. Ὑψηλᾶν ἀρετᾶν, καὶ στεφάνων ἄωτον γλυκὺν τῶν Ὀυλυμπίᾳ. Ad pedes Genii proiectus calathus cernitur; ad pedes vero feminae iacet canis domeſticus, qui Diis Laribus ſacer erat. Hinc inde floribus & fructibus luxuriant arbores; nam encarpi & coronae non ſolum roſis & floribus, ſed pomis etiam cuiuſcumque generis ornari ſolebant. De his Apuleius Metamorph. Lib. III. *Individuo nexu corona totis floribus, totiſque conſtructa pomis adhaerebat*. Nil his frequentius in aris, & arculis cinerariis defunctorum; quibus conficiendis, cum viri, tum feminae praeerant & officinas habebant, in quibus eas parabant & vendebant. Demum in utroque angulo mortem & funus deſignantes ſculpti ſunt duo Genii, facibus in terram inverſis innixi, qui mos in exequiis mortuorum ſervabatur. Ariſtophanes in Theſmophor. mulierem inducit, quae defuncto viro, alimenta familiae ſuae paraſſe ſe adfirmat, nectendi myrteas coronas arte:

Ἐμοὶ γὰρ ἀνὴρ ἀπέθανέν γ' ἐν Κύπρῳ
Παιδάρια πέντε καταλιπών· ἃ 'γὼ μόλις
Στεφανηπλοκοῦσ' ἔβοσκον ἐν τοις μυῤῥίναις.

Mibi enim vir mortuus eſt in Cypro,
Puerulis quinque relictis; quos ego vix
Coronario quaeſtu pavi in myrteis nectendis.

Cleobolus Comoediam inſcripſit Στεφανοπώλιδες, hoc eſt *Venditrices coronarum*, cuius meminit Athenaeus Lib. XIII. Cap. X. Sed de feminis hiſce, quae coronas floribus innectebant, plura habes apud Pollucem Lib. VII. Cap. XXXIII. Dioſcoridem Lib. IV. Cap. LXI. & Suidam in Στεφανόπολις voce. Adpoſite de his Plu-

tarchus in Polit. mihi pag. 802. & de Aufcultat. pag. 41. qui locus Latine fic redditus eft. *Proinde oportet, copia & varietate dictionis remota, ipfum perfequi fructum, imitarique non eas, quae ferta plectunt* Στεφανηπλόκους *mulierculas, fed apes. Illae enim florida & odorata fectantur folia, confuunt atque pertexunt: opus iucundum quidem illud; fed in diem dumtaxat duraturum, atque infrugiferum.* Meminit Plinius Lib. XXXV. Cap. XI. Glycerae Coronariae, quam Paufias pictor deperivit: *Amavit in iuventa Glyceram municipem fuam inventricem coronarum,* (Salmafius in Exercit. Plinian. corruptum locum emendat, legitque *vitricem coronarum,* Στεφανοπλόκον) *certando imitatione eius ad numerofiffimam florum varietatem, perduxit artem illam.* Subiicit poftmodum Plinius collatos Glycerae honores a Paufia: *Poftremo pinxit illam fedentem cum corona: quare e nobiliffimis eius tabula appellata eft* Stephanoplocos, *ab aliis* Stephanopolis; *quoniam Glycera venditando coronas fuftentaverat paupertatem.* Rationem reddit Salmafius, quod *vitricem coronarum* repofuerit, adlato hoc antiquo verficulo:

Ibant Malaci viere Veneri corollam.

De arte ufuque harum coronarum, haec Iul. Firmicus Lib. IV. Cap. XV. *Faciet hofpites propinarios, tabernarios, myropolas, eos qui coronas ex florum varietate compofitas feftis ac facris diebus diftribuere confueverunt, & quae cum ad laetitiam, vel delectationem funt neceffaria.* Erat igitur apud veteres immenfus paene ufus coronarum, quae ad Deos coronandos, in facris quoque eorum, in nuptiis, in conviviis, & in funeribus abhibebantur, quarum opifices non folum viri, fed & etiam feminae erant, ut vetufta infcripta marmora, & anaglypha teftantur. In Etrufcis Vafculis frequenter occurrit Deorum coronatio & pompa, adlatis floreis corollis.

TAB.

TAB. X. *Coniuges sculpti in marmoreo Sarcophago, quorum comites ad Infera regna Castor & Pollux.*

NVptiis apud veteres nil sanctius nil augustius fuit; neque eas alicui celebrare fas fuit sine praevio nuptiali sacrificio, de quo haec Varro Lib. II. de R. R. *A suillo genere pecoris immolandi, initium primum sumtum videtur: cuius vestigia, quod initiis Cereris porci immolabantur, & quod initiis pacis, foedus quum feriretur, porcus occiditur, & quod nuptiarum initio antiqui Reges & sublimes viri in Etruria in coniunctione nuptiali, nova nupta & novus maritus primum porcam immolant, prisci quoque Latini, & etiam Graeci in Italia idem factitasse videntur.* Quoniam igitur nuptiae fidei, concordiae & foederis coniugalis symbolum sunt, & eorum qui nuptias iniere, felicitatem, quae e concordia, & animorum consensu oritur, designant; idcirco frequenter in sepulcris non solum Romanorum, sed Etruscorum, & Graecorum quoque sculptae observantur.

Primum igitur in hoc marmoreo Sarcophago elegantissimo, qui unus ex his est, qui ad priscos homines Coloniae Florentinae pertinuit, spectanda est architectonica symmetria, loculamenta quinque, seu aediculae, quarum tres concha in medio ornantur; quod ornamenti genus in Diptychis quoque eburneis Tabulis, quas Vaticanae Bibliothecae dono dedit Amplissimus longeque Doctissimus Cardinalis Angelus Maria Quirinus, Sanctae Romanae Ecclesiae Bibliothecarius meritissimus, conspicitur. Occurrunt in his quoque, ut in hoc monumento, columnae vitineis striis ornatae. In hypobasi encarpi & rosae sculptae sunt, quibus defunctorum sepulcra, in pa-

rentalibus, & in inferiis ornabantur. Neque inobſervatum dimittam operculum huius ſepulcri, antiquo opere dubio procul ſculptum, quod loricatum eſt, & in angulis acroſtolia praefert, licet iniuria temporum haud parum labefacta ſint. Sepulcri, in hanc ſpeciem forſitan confecti, fit mentio in marmore inter Oxonienſia XXXII. pag. mihi 305. ΚΑΙ ΕΘΗΚΕΝ ΣΟΡΟΝ ΠΡΟΚΟΝΝΕΣΣΙΑΝ. *& poſuit ſepulcrum loricatum.*

Viri in manum cum uxoribus convenientes in ſepulcris aperto capite, & a ſiniſtris ſemper ſculpti occurrunt etiam in urnis Etruſcis; feminae vero a dextris velato capite. Sed ex hoc marmore (quod & in numis, qui nuptias Caeſarum cum Auguſtis feminis exhibent, obſervare licet) colligimus viros nuptias celebraſſe togis amictos; nam eorumdem coniugum imagines in aliis duobus loculis cernuntur, & vir militari amictu & chlamyde ornatus ſpectatur. In reliquis duobus aediculis expreſſae ſunt Caſtoris & Pollucis imagines, qui equos ducunt, & ipſi galeis & militaribus armis (quod rarius obſervare licet) inſignes. Ad eorum pedes virili ſpecie flumina ſculpta ſunt: quorum alterum copiae cornu everſum tenet; nam & inverſae faces funus, ut vidimus, indicant; & forſitan Acherontem unum, alterum Lethem repraeſentant. Caſtores vero, quos etiam in angulis Chriſtiani ſepulcri ſuperius editi Tab. VIII. ſculptos vidimus, humanae vitae & mortis viciſſitudines in ſepulcris repraeſentare cenſentur. Pertinuit poſt Ethnicos hoc ſepulcrum ad gentem de Abbatibus Florentinam, in Magnatum claſſe nobiliſſimam.

TAB.

TAB. XI. *Emblema marmorei Sarcophagi*, MERCVRIVS *e ianua Sepulcri egrediens, defuncti animam ad Elysios adsportaturus.*

LAudare satis pro meritis non possum Florentini Sculptoris & Architecti eximium ingenium, qui sepulcrum hoc caelavit, & perraro emblemate, multisque, pro defunctorum dignitate ac splendore, ornamentis condecoravit. Mercurium expressit egredientem e ianua, pulchra plane atque pereleganti, quae sepulcrum ipsum cum apud Graecos, tum apud Etruscos designat, uti eorum urnae a me editae testantur. Defunctis praeerat Mercurius, quem eorum animas ab Orco evocare, & ad Elysiorum beata loca ducere, nemo est priscae eruditionis studiosus qui nesciat; quare veterum Scriptorum complura loca, brevitati, non eruditionis luxui consulens, praetermitto. Perspicuum igitur est qua ratione veteres ex priscis ipsis Ethnicae religionis arcanis in hoc emblemate expressis, Mercurium, tamquam animam defuncti ab Orco evocantem, & ad Elysiorum arva adsportaturum insculpserint. Fanorum aediumque privatarum fores (quod & Terentius & alii Comici testantur) extrorsum pandebantur. Id ob oculos ponit hoc monumentum, & alterum, quod nunc menti meae occurrit, adlatum a Cl. Vignolio inter Inscriptiones Selectas pag. 218. quibus exemplis liquet etiam perspicue, quae essent ianuarum atque eorum forium ornamenta. De his, si otium est, consulendus Gaspar Sagittarius, qui de ianuis veterum scripsit satis copiose. Iuxta ianuas consueverunt veteres Iani, aliorumque praesidum, praestitumque Deorum signa, & Hermaea simulacra

cra adponere: noſter vero Sculptor, ut Defunctis, quorum corpora in hoc ſepulcro condenda erant, adularetur, Victoriolas globo inſiſtentes, & militaria ſpolia ſeu tropaea in haſtis ſuſpenſa adtollentes, & in faſtigio ianuae Genios coronas Defunctis offerentes, ſculpta aquila expanſis alis in eius tympano, in ornamentum adiecit. Hinc inde in aediculis ornatiſſimis imagines uxoris & viri expreſſit. Quoniam vero Defunctos, ſi pie vixiſſent, teſte Platone in Phaedone, Ethnici divinitatem conſequi, & comites Deos ad iter Elyſium habere credebant, adeoque apotheoſi eos donabant; idcirco feminam Iunoni ſpecie quadam perſimilem ſculptor expreſſit, & ſacrum florem, pavonemque calatho inſiſtentem ei adtribuit, & aediculam ſuſpenſis velis ſive aulaeis ornavit. Virum quoque Conſulari vel Duumvirali munere ac dignitate in Florentina Colonia illuſtrem, togatum effinxit, a dextris adpoſito ſcrinio, cum voluminibus ſuperpoſitis; a ſiniſtris vero parvuli filii praetextati imaginem adiecit. Angulos faſtigii aedicularum ornavit leonibus, & arietibus. Arietes & verveces in parentalibus victimae defunctorum erant. Sed leaenas quoque in lateribus ſepulcri alatas ſculpſit, ut malignum & fatalem Solis influxum, lethique velocitatem denotaret. Nil enim capitibus leonum ſculptis in ſepulcris frequentius occurrit: quibus ornamentis non ſolum Graecos, teſte Pauſania, verum etiam Etruſcos pro ſepulcralibus ſymbolis, de quibus diſſerui in Cap. XVI. Tom. III. Muſei Etruſci, uſos eſſe adparet. Sepulcrum hoc vetuſtiſſimum, quod in gradibus Baſilicae & Baptiſterii Florentini olim extaſſe tradunt, inde tranſlatum eſt, fixumque in parietibus exterioribus Canonicae Metropolitanae Florentinae, ad Familias nobiliſſimas inter primas huius Vrbis Figiovanniorum, & Ferrantinorum pertinuit. Proxime huic exſtat ſepulcrum ad-

adlatum ſuperius in Tab. IX. & alterum in medio marmoreum ſpectatur, quod exhibet fatalem Meleagri venationem, qui una cum aliis Heroibus aprum Calydonium interimit. Emblema hoc, utpote temporum iniuria valde labefactatum, praetermiſi.

TAB. XII. *Genii Defunctorum comites & ductores ad Elyſios expreſſi in marmoreo Sarcophago.*

EA fuit vetuſtiſſimorum Philoſophorum ac Poëtarum ſententia, (facile dixerim Platone & Pythagora antiquiorem) animos hominum caeleſtes & immortales eſſe: corpus vero, quo tanquam vinculo colligantur, eſſe eorumdem tanquam vehiculum & quaſi currum. Sed, morte huiuſmodi vinculum diſrumpente, opinati ſunt priſci mortales Ethnici animas in locum ſuum redire; corporis vero inanem quamdam imaginem, vel umbram ſupereſſe, quae pro hominum meritis vel Inferos adeat, ut ſuppliciis ſcelera luat, vel ad Elyſios deducatur a Diis & Geniis comitibus, ubi perpetua felicitate fruatur. Huiuſmodi opiniones confirmant plurimorum Sarcophagorum emblemata, & praeſertim hoc patrium, ſculptum fere in primordiis ipſis Florentinae Coloniae, quod exſtat inſertum in pariete exteriori Eccleſiae & Plebis antiquiſſimae ad Septimum. Spectantur Genii tres encarpos ſuſtinentes, inter quos vela ſculpta ſunt, quae cymbas referunt, in quibus Defunctorum oſcilla repoſita ſunt, vittis ſeu velo, divinitatis indiciis, coronata ac cincta. His animarum vehicula earumque umbrarum ad Elyſios tranſitum deſignarunt. Quatuor haec oſcilla referri etiam poſſunt ad quatuor anni Tempeſtates, per quas ve-

veteres rerum humanarum vices in ſepulcris declarare conſueverunt; idque innuit perſona Caſtoris in uno ex angulis adparens, quum in altero, deſit, fracto operculo; in quo tamen ſculptam fuiſſe non eſt dubium. In eodem operculo Nymphae & Genii marini delphinis vecti, & vela ſuper caput auris expanſa tenentes, ſpectantur: quo ſymbolo ſaepenumero uſi ſunt in ſepulcris antiqui, ut ſignificarent, omnia in aquae principium redire, iuxta Thaletis placita, ſeu potius ut notarent Elyſiorum ſitum, quem fabulae in extremo Oceano ſtatuebant. Monſtrum, ſive horrifica perſona, ſculpta in uno ex lateribus ſepulcri, referri poteſt ad denotandam maligni Fati vim, quam defunctus morte interceptus expertus fuerat. De his Ethnicorum opinionibus luculenter diſſerit Ampliſſimus Senator Bonarrotius in Numiſmata maximae magnitudinis Muſei Carpinei pag. 43. & ſequentibus, quem, ſi plura & meliora cupit, adeat eruditus Lector.

TAB. XIII. *Feminae defunctae imago, Veneris ſpecie, a Genio atque a Diis marinis divinis honoribus conſecrata. Medea Abſyrtum fratrem ad ſepulturam deferens.*

QVamvis fracta ſit frons marmorei Sarcophagi, quam adfero in hac Tabula XIII. tamen digna eſt ut in lucem proferatur. Ea exſtat Florentiae in aedibus Nobiliſſimorum Martelliorum, in via, quae ab ipſis nomen accepit, parieti compluvii inſerta. Servavit, ut opinor, anaglyphum hoc elegantiſſimum, inter patria Florentinorum Colonorum recenſendum, ſolertia Donati eximii Sculptoris (vulgo

go *Donatello*) qui inter primos Florentinos Statuarios numeratur, qui ſaeculo XV. floruerunt, qui antiqua praeſtantium artificum opera imitari atque aemulari ſtuduit. Huius viri mirum ingenium in effingendis ad normam antiquorum operibus ſuis, evincunt marmorei illi clypei, ſive orbicularia anaglypha, quibus ornatur atrium Marchionum Riccardiorum, olim Mediceorum antiquorum Procerum, ac Principum, in quibus Diomedem cum Palladio & Vlyſſem, & alia, quae ut priſci Caelatores in gemmis inſcalpſere, felici caelo iſte effinxit. Hunc igitur Statuarium fama ſuorum operum celebrem, Martellii educarunt, & in ſuis aedibus omnia commoda, ut ad hanc gloriam perveniret, praebuerunt; quare crediderim ab eo ſervatum fuiſſe in eorum aedibus anaglyphum hoc operis praeſtantia nobiliſſimum: quas etiam famoſo illo Divi Ioannis Praecurſoris ſimulacro marmoreo locupletavit, quod hodie non ſine voluptate ac ſtupore in iisdem ſpectatur.

Honores divinos poſt obitum matronae delatos oſtendit haec ſculptura, quam Veneris ſpecie conſecratam indicat concha Veneri ſacra, in qua Genius eius imaginem adtollit, hinc inde eam tenentibus & adtollentibus utriuſque ſexus marinis Deis. Sed illud notandum, quod anaglyphum hoc conſarcinatum eſt ex duobus ſepulcrorum emblematis. In altero, quod a pendenti encarpo coronatur, expreſſa eſt Medea vecta curru, quem alati ac barbati dracones ociſſime currentes vehunt. Defert in humeris Abſyrti fratris ſui cadaver, dextraque tenet crumenam, ob theſauros in fuga a patre ſublatos. Quae adferri poſſunt ex priſcis Mythologis, praeſertim ex Hygino Fab. XXIII. & XXVI. atque ex Poëtis Tragicis ad illuſtrandum hoc profecto perrarum emblema, quod obvia ac pervulgata ſint, lubens praetereo.

MARMOREA ANTIQVA ANAGLYPHA ET SARCOPHAGI

ADLATI IN SEQVENTIBVS VIII. TABVLIS

IN MVSEO REGIO MAGNI DVCIS ETRVRIAE EXSTANT.

TAB. XIIII. *Dii Deaeque Oceani, emblema marmorei Sarcophagi in honorem* ALLEDIAE MARCIAE.

ELegantiſſimo huic Sarcophago raritatis pretium addit inſcriptio in ſuperiore eius labro exarata, unicâ lineâ, quae ita ſe habet:

ALLEDIAE · MARCIAE · FILIAE · DVLCISSIMAE
QVAE VIXIT ANN....... MENSIBVS IIII. DIEB.
XIIII · ALLEDIVS TROFIMIANVS ET AELIA MARINA
PARENTES BENEMERENTI FECERVNT.

Fabrettus hanc ipſam epigraphen ex Schedis Vaticanis protulit Cap. IX. num. 28. & habet QVE VIXI ANN. II. Sed bimulae infanti vix credibile videtur, Sarcophagum, in quo totum corpus condi ſolebat, adſignatum fuiſſe. Hunc ipſum nonnullis cum mendis pervulgavit explicavitque Laurentius Begerus in ſuo Spicilegio. Honoris cauſa Dii Deaeque marinae ſculptae ſunt, tamquam comites Allediae, ut eam per Oceanum ad Elyſiorum beata loca deducant.

Sub

Sub imagine forſitan Amphitrites, quae velum ſupra caput ſuum auris expanſum habet, eadem Alledia expreſſa eſt. Triton cernitur cum buccina equum marinum, Glaucus vero taurum, & alii duo, quorum alter forſitan Nereus arietem, alter vero Palaemon pantheram adducunt, & in dorſo ferunt Marinas Deas. Quid ſymbolis hiſce deſignarint veteres, docet Plato de Legibus, qui ſcribit his adumbraſſe animae & corporis coniunctionem. Aquam eſſe rerum principium docuerunt Aegyptii, & haec fuit Thaletis & aliorum Philoſophorum ſententia: quin etiam quia putarunt maris aqua omnia purgari ac luſtrari; idcirco nil frequentius in ſepulcris occurrit his marinis monſtris, quibus Defunctorum animae ad Elyſios per mare devehuntur. De hiſce emblematis ſepulcrorum non pauca in meo Muſeo Etruſco adnotavi.

TAB. XV. *Genii Aurigae, Circenſes ludos celebrantes, emblema marmorei Sarcophagi.*

PVtarunt veteres hominibus poſt mortem eadem manere ſtudia & curas, quibus viventes addicti maxime fuerant; ſive, ut ad illum Virgilii locum Aeneid. Lib. VI. verſ. 444.

——————— *Curae non ipſa in morte relinquunt*:

explicat Servius, homines apud Elyſios amare, & habere peractorum ſtudiorum, curarum criminumque imaginem. Clarius mentem ſuam Virgilius paullo poſt aperit verſ. 651.

Stant terrae defixae haſtae, paſſimque ſoluti
Per campos paſcuntur equi. Quae gratia currûm
Armorumque fuit vivis, quae cura nitentes
Paſcere equos, eadem ſequitur tellure repoſtos.

Quum autem inter praecipuas curas & voluptates hominum, celebritas ludorum haberetur; idcirco ſagax Sculptor in hoc elegantiſſimo Sarcophago Circenſes exhibuit, & pro Aurigis Genios bigas agitantes, & alios Genios curſores, quorum unus, qui iam ad metam pervenit, victoriae indicem, palmarum faſciculum laetus oſtendit. Genius ille, qui e curru deiectus in terram corruit, & alter Genius qui ſemianimis iacet, rotis currentium bigarum adtritus, quem prope parata eſt urna cineraria, aperto ore, ipum Defunctum, cuius cineres in eodem ſepulcro ſervabantur, deſignant, totumque emblema ludorum perbrevem laetitiam cum luctu coniunctam, mortalis vitae brevitatem & pericula teſtatur. Vas alterum perelegans proiectum, illud forſitan eſt, quo aurigae, antequam certamini ſe exponerent, vinum abſynthio conditum bibebant, ut omnem metum depellerent, & alacrius certarent. Memorat Spartianus commentum illud Aelii Veri, qui curſoribus ſuis, exemplo Cupidinum, alas frequenter adpoſuit, equoſque ventorum nomine ſaepe vocitavit, Boream, Aquilonem. Sponius antiquum adfert epigramma in Miſcellaneis pag. 65. quod mirifice hoc emblema illuſtrat. Spectantur etiam menſae, in quibus ova primum locum tenebant, de quibus Caſſiodorus Lib. III. Variar. ad Fauſtum, & Livius Lib. XLI. *Et carceres Circo fecit, & ova & metas curriculis numerandis.*

TAB. XVI. Num. I. *Militarium armorum dedicatio a Geniis facta, emblema marmorei Sarcophagi.*

VIro militari convenit hoc ſepulcrum, in quo Genii in honorem Defuncti ſculpti ſunt militaria arma adtollentes, &, ut opinor, eam armorum referentes

tes dedicationem, quae in templis Deorum fieri solebat. Nemo est enim qui ignoret Heroum arma in aedibus suspensa, & clypeos cum imagine illustrium virorum dedicatos. Clypeum intra lauream coronam, e qua lemnisci pendent, suspendunt duo Genii, ut videre est etiam in Caesarum numis: alii duo erigunt hastam, alii thoracem. Huc spectat descriptio funebris pompae in funere Pallantis apud Virgilium Aeneid. Lib. XI. Haec omnia adlata eruditionis speciosa fruge illustrare possem; verum, si id facerem, novi nihil adferrem; quare aliis haec illustranda relinquo.

TAB. XVII. Num. II. *Parentum domesticus luctus in acerbo filii funere, emblema Sarcophagi marmorei.*

CVbicularis lecti apud veteres Romanos formam hinc discimus, in quo morte oppressus puer nudus exhibetur. Adposita est ei, & suppedaneo imposita, patina escaria; quia ferales epulae defunctis offerebantur, iisdemque vesci eorum umbrae credebantur. Defunctum puerum lugent parentes, qui sedentes sculpti sunt, quemadmodum ad sepulcrum Hectoris in Iliaca Tabula apud Fabrettum pag. 378. videre est. Stantes vero plorant defunctum puerum fratres, & Genii duo Somnum & Mortem referentes, qui iuxta funerum ritum, inversis facibus innituntur. Ita quoque in funere virorum, qui militari gloria, & magistratuum honoribus praefulserunt, arma, fasces & alia insignia ad terram versa ferebantur. Mirum in exprimendo luctu Sculptorum ingenium saepe etiam in antiquis Etruscorum sculpturis demiratus sum. Plura, quae in hoc emblema adferre possem, elucubravit Kirckmannus de Funeribus antiquorum Lib. II. Cap. VII. XI. & XII. quem si otium est,

vi-

vide. Opinati ſunt veteres mori coactos eos, quibus Proſerpina crines abſcidiſſet; quare de Didone ſibi mortem conſciſcente, haec Virgilius Aeneid. Lib. XIV. verſ. 696.

Nam, quia nec fato, merita nec morte peribat,
Sed miſera ante diem, ſubitoque accenſa furore,
Nondum illi flavum Proſerpina vertice crinem
Abſtulerat, Stygioque caput damnaverat Orco.

Putarunt etiam forma atque aetate praeſtantes cum pueros, tum puellas a Diis Nymphiſque amoris gratia rapi, & ad Elyſia arva duci eorum umbras; animas vero ſederibus inſeri ſolitas: quam opinionem, compluribus adlatis antiquis epigrammatis, confirmat Fabrettus ad Inſcriptiones domeſticas Cap. III. pag. 188. 194. & Cap. X. pag. 702.

TAB. XVIII. APOLLO *cum Muſis & Poëta, ſeu viro Poëtices cultore, emblema Sarcophagi marmorei.*

CONſortio Apollinis cum Muſis nil frequentius in antiquis ſculpturis; nam ipſis praeeſt, eorumque Μουσαγέτης paſſim apud veteres Poëtas & Scriptores laudatur. Inter naturae ludentis in diſcoloribus lapidibus miracula memoratur gemma Pyrrhi illius, qui adverſus Romanos bellum geſſit. Nam (Plinio auctore Lib. XXXVII. Cap. II.) *habuiſſe traditur Achaten, in qua novem Muſae, & Apollo citharam tenens ſpectarentur, non arte, ſed ſponte naturae ita diſcurrentibus maculis, ut Muſis quoque ſingulis ſua redderentur inſigna.* In hoc Sarcophago, ut & in altero, qui exſtat in Coemeterio Piſano, non novem,

ſed

ſed octo tantum Muſae ſculptae ſunt, quarum inſignia edax tempus paene in omnibus delevit. Sed loco nonae Muſae ſculptus cernitur vir pallio & tunica amictus, qui facile ſculptus eſt, ut referat Defunctum Poëſi addictum, vel etiam Poëtam fuiſſe. Is prope aram ſacro igne calentem adſtat, & Apollinem reſpicit. Hic quoque Poëta ſtat in medio duarum Muſarum, quarum una perſonam comicam ſiniſtra manu; altera vero tragicam, & dextera clavam geſtat; quamquam haec adtributa, temporis iniuria, corrupta valde ſint. Hinc colligimus ſepulcrum hoc condendo corpori alicuius Poëtae ſeu Comici, ſeu Tragici, vel potius egregii Muſarum cultoris, exſtructum fuiſſe. Occurrunt non raro in ſepulcris ſculpti Poëtae & Philoſophi utraque manu volumen tenentes, cum voluminibus ad pedes in theca reconditis, quorum ſepulcrorum ornamenta ſunt perſonae ſcaenicae. Horum exempla non pauca exſtant in Sarcophagis Piſani Coemeterii num. IV. VII. XI. & XII. apud Ioſephum Martinium, qui has inſignes ſculpturas mutilas, & foedatas data opera produxit. Pervulgatum erat priſcis fabulis, fidium cantu non paucos ab inferis eductos fuiſſe, & muſices ope vitales luminis auras multos iterum frui potuiſſe: quapropter in ſepulcris (ut videre etiam eſt apud Sponium in Miſcellaneis eruditae Antiquitatis) tam frequenter Muſas inſculptas crediderim; ſed hae merae ingenii coniecturae doctiorum hominum aequum iudicium ſubeant. Frequenter etiam in ſepulcris tum Etruſcorum, tum Romanorum, imagines Defunctorum & idola expreſſa ſpectantur, quae monſtroſis animalibus marinis delata ad Elyſiorum, ut credebant, beata loca, muſicis inſtrumentis, tibiis, cithariſque canunt, & carmina etiam modulantur. Quemadmodum enim varia fuere hominum dum viverent ſtudia; ea poſt mortem, defunctorum animas in Ely-

ſiis

ſiis colere ac ſervare crediderunt. Illud etiam, ut eruditi homines expendant, proponendum ſupereſt; num haec imago palliati & barbati hominis, ſtantis in ipſo Apollinis & Muſarum choro prope aram ignitam, referre poſſit Linum Poëtam praeſtantiſſimum, qui in monte Helicone prope lucum Muſarum ſtatuam obtinuit, cui quotannis, antequam Muſis ſacra fierent, parentabant, teſte Pauſania, Lib. IX. qui ita ſcribit: *Eſt illi proxima Lini ſtatua in parvo ſaxo, ad inſtar ſpeluncae excavato: huic parentant quotannis antequam Muſis ſacra faciant.* Petitur hinc probabilis coniectura cur in Muſarum choro expreſſo in ſepulcris, eius ſtatua ſculpta ſit; ſed priori coniecturae lubentius adquieſco.

TAB. XVIIII. *Bacchi, domitis Indis, triumphus, emblema marmorei Sarcophagi.*

PRaeſtantium Sculptorum antiquorum opera iniuria temporum labefactata & corrupta, non ſine moleſtia ſpectari poſsunt ab his qui eruditae Vetuſtatis ſtudia diligunt & impenſe colunt. Si integrum ad nos perveniſset hoc ſepulcri marmorei anaglyphum nil pulcrius, nil elegantius cerni poſset. Quod vero tam foede tum hoc, tum alia ſepulcrorum emblemata peſſumdata ſint, adſcribendum ſuperbiae & luxui maiorum noſtrorum, qui ea pro vaſculis ad aquas e fontibus manantes colligendas in Hortis uſi ſunt; quae ſero nimis in Muſea conſilio doctorum hominum migrarunt. Haec adnotare volui, ne cui mirum ſit, me interdum has antiqui operis ſculpturas mutilas, & deformatas adferre.

Exhibetur in hoc ſepulcro Bacchi triumphus devictis profligatiſque Indis, quorum Reges manibus

poſt

poſt terga revinctis, eius pompam praecedunt. Bacchi comites ſunt Muſae & Hercules, & Bacchae, quae muſicis inſtrumentis perſtrepunt. Baccho in curru ſtanti adſtat Victoria expanſis alis; currum vero Centauri mas & femina vehunt. Sed hic typus, quum inferius in duobus anaglyphis occurrat, alia nonnulla, quae heic ſculpturae vitio adnotare non poſſumus, mox obſervabimus.

TAB. XX. IVLII CAESARIS *nex nunciata, eiuſque veſtis in Capitolio coniuratis oſtenſa, marmorei antiqui anaglyphi emblema.*

DVo exſtant in regio Magni Ducis Etruriae Muſeo antiqua anaglypha marmorea, quae raritate, & monumentis ad illuſtranda commentaria de IVLII CAESARIS nece, quae hactenus in univerſo Antiquitatis penu deſiderata ſunt, plane ſingularibus, pretio ſuo rariora cimelia vincunt. Haec iam multis ab hinc annis quum delineanda aerique incidenda curaſſem, ad non paucos amicos miſi; noviſsime vero Pariſios tranſmiſsa ſunt, & puto iam a docto viro, qui rerum ab Iulio Caeſare geſtarum Hiſtoriam parabat, edita fuiſse.

In priore igitur anaglypho adlato in Tab. XX. duobus viris ſedentibus duo infimae ſortis homines, ut eorum veſtis declarat, togam Iulii Caeſaris ſanguine reſperſam oſtendunt; adſtantibus ad latus ſedentium duobus adparitoribus. Sed quo modo Iulius Caeſar vulneribus percuſſus ſit in Senatu, qui edictus fuerat Eidibus Martiis in Pompeii Curia, in quam Marcus Antonius Conſul, & Magiſter Equitum Lepidus convenerant cum eodem Iulio Caeſare, audiendum ex Suetonio in eius vi-

ta c. 82. *Adsidentem conspirati specie officii circumstiterunt : illicoque Cimber Tullius, qui primas partes susceperat, quasi aliquid rogaturus, propius adcessit : renuentique, & gestu in aliud tempus differenti, ab utroque humero* TOGAM *adprehendit* : *deinde clamantem*, ista quidem vis est, *alter e Cassiis adversum vulnerat paullum infra iugulum. Caesar Cassii brachium adreptum graphio traiecit : conatusque prosilire, alio vulnere tardatus est. Vtque animadvertit undique strictis pugionibus peti*, TOGA *caput obvolvit: simul sinistra manu sinum ad ima crura deduxit, quo honestius caderet, etiam inferiore corporis parte velata. Atque ita tribus & viginti plagis confossus est, uno modo ad primum ictum gemitu sine voce edito*. Plutarchus signum adoriundi Caesarem coniuratis datum fuisse memorat, togam eius ambabus manibus detractam a collo, quod fecit Tullius Cimber. Sculptor in hoc anaglypho expressit indicium caedis nempe togam Caesaris ab eo detractam; non autem quod is post mortem eam ostenderit sanguine respersam. Nam, Caesare interfecto, Senatus confestim e Curia fugiens, urbem tumultu & ingenti terrore implevit. Coniurati vero ex Curia Capitolium petiere, auctore Plutarcho, & populum ad libertatem vocarunt; quare his potius, non vero Senatui seu Consulibus, ostensam togam eius necis indicem crediderim. Coniurationis autem principes constat veterum Scriptorum numorumque auctoritate fuisse D. Brutum, C. Cassium, & P. Servilium, & facile hi duo in marmore sculpti sunt.

TAB.

TAB. XXI. IVLIO CAESARE *interemto, recitatum eius teſtamentum repraeſentat marmoreum antiquum anaglyphum.*

ALterum marmoreum antiquum anaglyphum exhibet delationem, ac recitationem teſtamenti Caeſaris: de qua haec laudatus Suetonius c. 83. *Poſtulante ergo L. Piſone ſocero, teſtamentum eius aperitur: recitatur in Antonii domo, quod Eidibus Septembribus proximis in Labicano ſuo fecerat, demandaveratque Virgini Veſtali maximae. Q. Tubero tradit, heredem ab eo ſcribi ſolitum ex conſulatu ipſius primo, uſque ad initium civilis belli, Cn. Pompeium: idque militibus pro concione recitatum. Sed noviſſimo teſtamento tres inſtituit heredes ſororum nepotes, C. Octavium ex dodrante, & L. Pinarium & Q. Pedium ex quadrante reliquo: in ima cera C. Octavium etiam in familiam nomenque adoptavit: pluresque percuſſorum in tutoribus filii, ſi quis ſibi naſceretur, nominavit: D. Brutum etiam in ſecundis heredibus. Populo hortos circa Tiberim publice, & viritim trecentos ſeſtertios, legavit.* Ex his colligimus Caeſaris teſtamentum, quod duo Senatus adparitores adferunt, alio comitante, fuiſſe in tabulis pugillaribus cera oblitis ſcriptum, quas referre videtur hoc ſchema. Sed ornamenta illa ſuſpenſa, ac pendentia e tigillo, nempe ſtolae, & pulvinaria, indicant in aliqua ſacra aede, ſive in eius parte aliqua teſtamentum lectum fuiſſe. In biſellio ſedent Virgo Veſtalis Maxima dextrorſum; ſiniſtrorum vero, ni fallor, ipſe M. Antonius Conſul, prope quem adſtat eius ſervus: & hinc clarius elucet quae fuerint tum adparitorum, tum ſervorum veſtes. Poſt biſellium adſtat prope Veſtalem Maximam, cuius crines ſoluti ſunt, femina quaedam collectis in tricas

crinibus, quam eius ancillam esse subspicor. Monumenta haec perinsigna antiqui operis alii accuratius expendent: hunc autem dumtaxat meorum laborum fructum ac laudem, qui ineditas has vetustatis delicias profero, mihi contingere opto, & si consequar gratulabor.

TAB. XXII. *Marmoreum anaglyphum, in quo Imperatoris Caesaris sacrum in honorem Deae Romae, exhibetur.*

PRopius spectanti mihi anaglyphum hoc pereximium, in imagine Imperatoris Caesaris, qui reducta in caput chlamyde, velatus & laureatus sacrificat ad aram sacro igne accensam, conversus ad Romam, quae sedens hastam tenet, denudata, ut in aliis antiquis monumentis, atque etiam in numis observatum est, dextra pectoris mamilla, sublucet quammaxime effigies Commodi Imperatoris. Neque improbabilis est haec coniectura: nam cum Scriptoribus antiquis concordant numismata, quae Commodum exhibent velato capite sacra facientem Herculi, quum Vrbem Romam novam *Coloniam Commodianam* esset facturus. In numis etiam idem Commodus expressus cernitur, quasi alter Hercules, habitu deducentis coloniam, agens boves, & aratrum in ea designanda ducens: quae nova deductio contigit, ut ad numismata maxima Medicei Musei observabam Tab. XLVII. num. I. pag. 189. Tribunicia eius Potestate decima octava, Consulatu septimo, nimirum anno ab Vrbe condita DCCCCXLV. Christi CXCII. Hanc probavit pronus in adulationem Senatus, uti Lampridius memorat: *Et eo quidem tempore, quo ad Senatum retulit de* COMMODIA-

NA

NA *facienda* ROMA, *non solùm Senatus hoc lubenter accepit per irrisionem (quantum intelligitur) sed etiam se ipsum* Commodianum *vocavit*, Commodum Herculem, *& Deum adpellans*. Sus foeta auspicata victima, ut mactetur, adducitur: adstant laureis coronis redimiti militares viri, quorum duo sacrificalia vascula alter simpuvium, alter vero thurariam acerram gestant. Altera Dea, quae ex adverso spectatur insidens clypeo, in quo Gorgonis caput insculptum, forte Virtus est, quae eodem aut simili habitu, imagini Romae iungi solet, de quibus alibi disserui in Observationibus ad Numismata maxima Cimeliarchii Medicei.

SARCOPHAGI ANTIQVI

ADLATI IN SEQVENTIBVS TABVLIS XI.

FLORENTIAE EXSTANT

SIVE IN MVSEIS SIVE IN AEDIBVS SIVE IN HORTIS.

TAB. XXIII. *Adonidis, invita ac moerente Venere, fatalis profectio ad apri venationem.*

QVum observarem eburneas insignes Tabulas, sive Diptycha Amplissimi Doctissimique Cardinalis Bibliothecarii Angeli Mariae Quirini, quae Vaticanae Bibliothecae dono dedit, & familiari ad eum epistola declararem, quid de his sculpturis sentirem, profecto nil tale cogitans, quod ea pervulgari deberet, ut exemplis confirmarem in altera ex his Tabulis sculptum esse cum Venere Adonidem, adeoque eorum nuptias caelatas esse, ad hunc Sarcophagum, qui exstat Florentiae in Hortis Palatii Ma-

Magni Ducis Etruriae prope aedem & Coenobium Divi Marci, intendi digitum, & ad alterum, quem mox producam. Frequenter haec fabula occurrit, atque emblema est sepulcrorum, quibus usi sunt Romani ac maiores nostri Ethnicae superstitioni addicti. In Diptychis tabulis Quirinianis Venus & Adonis stant: Dea cultu vestium sponsa exhibetur, cui Cupido accensa face, & in eam versa, adblanditur: in sepulcris vero Venus sedens (nam sedentes mortuis parentabant veteres) exprimitur, non ridens, sed moerore tabescens, & circa eam ludit Cupido, vel, ut in alia Sarcophagi sculptura, duo. Luget etiam Adonis a Venere discedens, cohibitus ab invitis Parcis, quarum una prope eum sculpta est, quasi suadens ne eat. His thematibus antiqui humanae vitae vicissitudines ostendere voluerunt; quare non raro Genii in sepulcris anni quatuor Tempestates referentes sculpti observantur, de quibus ea omnia quae adnotari poterant, prae ceteris Vir Celeberrimus ac Doctissimus amicus meus Praesul Ioannes Bottarius Florentinus, Vaticanae Bibliothecae Praefectus in Sculpturas & Picturas veterum Coemeteriorum Christianorum enucleatius expendit. Mortis symbolum hiemem esse veteres putarunt. Qua vero de causa, & e quibus Theologiae fontibus veteres Romani eruerint huiusmodi Veneris & Adonidis fabulam ad vim mortis & fati necessitatem declarandam, ex Macrobio, ut scripseram, colligendum est, quo auspice perspicue hoc emblema illustratur, explicaturque. Haec igitur scribit Saturnal. Lib. I. Cap. XXI. ADONIN *quoque Solem esse non dubitabitur, inspecta religione Assyriorum, apud quos* VENERIS *Archititidis & Adonis maxima olim veneratio viguit, quam nunc Phoenices tenent; nam Phisici terrae superius hemisphaerium, cuius partem incolimus, Veneris adpellatione coluerunt: inferius vero hemisphaerium terrae Proserpinam vocaverunt:*

er-

ergo apud Assyrios sive Phoenicas lugens inducitur Dea: quod Sol annuo gressu per duodecim Signorum ordinem pergens, partem quoque hemisphaeri inferioris ingreditur; quia de duodecim Signis Zodiaci sex superiora, sex inferiora censentur: & quum est in inferioribus & ideo dies breviores facit, lugere creditur Dea, tamquam sole RAPTV MORTIS *temporalis amisso, a Proserpina retento; quam Numen terrae inferioris circuli & antipodum diximus: rursumque Adonin redditum Veneri credi volunt, quum Sol, evictis sex Signis inferioris ordinis, incipit nostri circuli lustrare hemisphaerium cum incremento luminis & dierum. Ab apro autem tradunt interemtum Adonin, hiemis imaginem in hoc animali fingentes; quod aper hispidus & asper gaudet locis humidis & lutosis pruinaque contectis, proprieque hiemali fructu pascitur glande. Ergo hiems veluti vulnus est Solis, quae & lucem eius minuit & calorem; quod utrumque animantibus adcidit* MORTE. Nil hac explicatione Macrobiana apertius, nil ad emblemata haec Sepulcrorum elucidanda adcommodatius inveniri potest. Alia mox adferam, quae adnotari possunt. Interim dum haec monumenta auctoritate veterum Scriptorum explicamus, audacem illam, ac minime aequam censuram a nonnullis illatam censendam esse arbitramur, qui, quum ipsi coecutiant, scribere non dubitarunt, Antiquarios ambigua & dubia pro certis strenue venditare.

Huc pertinet elegans antiquum epitaphium, quod nuper inventum summa ad me cum humanitate misit Celsissimus ac Reverendissimus Princeps D. Ioseph Maria ex Comitibus THVN, Serenissimae Invictissimaeque THERESIAE Reginae Hungariae & Bohemiae ad Pontificem Maximum Ablegatus. Nam in eo Terrae, quae sinu suo Defunctorum cineres suscipit & amplectitur, & puellae defunctae mores, aetas, indoles & laudes continentur:

& id

& illud quod ſuperius adnotabam elucet, pueros puellaſque aetate florentes creditas a Diis rapi, urgente ac ſaeviente Fati neceſſitate. Ita igitur ſe habet:

INVIDA · SORS · FATI · RAPVISTI · VTILEM
SANCTAM · PVELLAM · BIS · QVINOS · ANNOS
NEC · PATRIS · AC · MATRIS · ES · MISERATA · PRECES
ACCEPTA · ET · CARA · SVEIS · MORTVA · HIC · SITA · SVM
CINIS · SVM · CINIS · TERRA · EST · TERRA · DEA · EST ·
ERGO · EGO · MORTVA · NON · SVM

TAB. XXIV. *Meleager ab apro Calydonio occiſus: item Militaris viri ſacrificium, emblemata duo marmorei Sarcophagi.*

SArcophagus iſte marmoreus mole ac magnitudine ſua omnium maximus, qui olim apud Valorios, mox apud Ioannem Gualbertum Guicciardinum, Patricii generis viros, exſtabat, poſt huius mortem migravit in Muſeum Excellentiſſimi Marchionis Caroli Renuccinii. Cenſent Antiquarii noſtri inter patria Florentinorum Colonorum monumenta numerandum eſſe; quod arguunt ex eius magnitudine ac mole; non enim credibile eis videtur, aliunde eſſe advectum. Sculptura pulcherrima eſt; licet rudis adpareat ex oſcitantia Calchographi; cui, quum in carcere aliquantulum obſcura detineretur, aeri incidendum dedi, ne fame periret.

Latera eiusdem Sarcophagi ſculpturis ornata ſunt, quae cum duobus emblematis, queis frons ornatur, conveniunt. Nam in dextero latere vir togatus,

tus, volumen dextera gerens, ad ſacrificandum procedit, ſequente popa ſeu victimario, qui taurum, Iovi forſitan in Capitolio mactandum, adducit, & ſecuriculam gerit. Taurus, inſigne Iovis & indicium eius nominis *Delta* Graecum, inter cornua gerit, eoque ſymbolo ornatur. In anteriore Sarcophagi facie ſacrum peragitur, caeſo tauro, ſupra quem vir militari cultu conſpicuus, nudo capite, pateram effundit, adſtantibus aliquot viris, & feminis velato capite.

In ſiniſtro Sarcophagi latere Meleager expreſſus eſt, fugientem aprum Calydonium inſequens. Nota fabula eſt ex antiquis Mythologis. In anteriore laeva fronte eiusdem Sarcophagi Meleager repraeſentatur ſemianimis, iacens, letali vulnere adpetitus ab apro, quem quidem ipſe demum occidit. Meleagrum, pro patriorum agrorum incolumitate & civium ſalute ſtrenue pugnantem compiures Heroes comitati ſunt, quos Hyginus Fab. CLXXIII. enumerat. Inter hos fuere Caſtores, qui equis inſidentes, ut in hoc emblemate videre eſt, pugnant; reliqui vero Heroes ſaxa in immanem belluam iaculant. Vir ille, qui adcedit, forſitan eſt Meleagri parens, inevitabile filii ſui Meleagri fatum lamentationibus proſequens. Ferale hoc ſepulcrorum emblema primum Etruſci in ſuis Vrnis exhibuerunt, ut Mortis & Fati malignam vim, imperium, & ineluctabile arbitrium deſignarent, ut in Diſſertatione III. Tom. III. Muſei Etruſci oſtendi.

TAB. XXV. & XXVI. *Proserpina rapta a Plutone, emblema duorum e marmore Sarcophagorum.*

FRequens est Sepulcrorum emblema Pluto rapiens Proserpinam, quam curru quadriiugo vectam ad infera regna perducit. Eo etiam usi sunt non solum antiqui Romani, verum etiam ante eos Etrusci, a quibus probabile videtur eos accepisse. Bonarrotius in Numismata maxima Musei Carpinei pag. 58. adhibitum hoc emblema censet, ut ornaret Sepulcra eorum, qui aut Sacerdotes erant, aut initiati sacris Eleusiniis; sive, ut his thematis tempestatum, & humanae vitae vicissitudines designarent. Occurrit etiam haec Fabula caelata in gemmis, & in numis: quam, quum Antiquarii praeclarissimi Spanhemius, Vaillantius, Seguinus, Begerus, Bonarrotius, aliique, ac praesertim Hieronymus Aleander iunior in explicatione Tabulae Heliacae, luculentis observationibus egregie illustrarint, haud opus est ut aliorum eruditam gazam huc adveham, inutili prorsus labore. Nonnulla & ego ad Numismata maxima regii Musei Medicei, quae hunc ipsum typum exhibent, & ad Musei Etrusci monumenta Tom. II. pag. 108. adnotavi. Narrant veteres Mythologi, atque inter hos Hyginus Tab. CXLVI. Proserpinam tunc raptam a Plutone, quum in monte Aetna, qui est in Sicilia, flores cum Venere & Diana & Minerva legeret. Genias alatas in utroque huius Sepulcri angulo, quod in aedibus Nobilium Michelocticorum adservatur, effinxit solers Sculptor, quae flores ac fructus in sinu vestis collectos offerunt, quasi Proserpinae socias, vel potius comites animae Defuncti, cuius corpus in hoc elegan-

gantissimi operis Sarcophago servabatur. In dextro latere sculpsit prope Orci limen Mercurium deducentem ad inferos Defuncti umbram, quam vestibus circumvolutam expressit: in sinistro vero Herculem, qui eam ab inferis evocat; quare eius caput veste obnuptum detegere se simulat.

Sed ut ad anteriorem Sepulcri faciem revertar, Ceres primum occurrit stans in curru, quem trahunt immanes dracones, quos in altero Sarcophago alatos cernimus; de quibus eximius Bonarrotius loco superius memorato erudite disseruit. Ceres igne micantem lampadem laeva gerit; quia noctu amissam filiam Proserpinam investigavit. Sub curru subque sinuatis in spiras draconibus reclinatus iacet Genius, quo loca, per quae Ceres transiit, declarantur. Circa aram sacro igne succensam, valde tamen humilem, qualis in defunctorum honorem erigi solebat, adstant tres feminae, quae Proserpinae sunt comites, seu potius Parcas referunt; quarum altera doloris indicia edit, elato brachio dextro; altera vero cohibere nititur Minervam currentem, & sequentem Plutonis raptoris currum. Per aëra volitat nuptiarum conciliator & praeses Genius, seu verius Cupido; qua de re consulendus Claudianus, qui de raptu Proserpinae multa adfert, quae ad illustrandum hoc emblema valde opportuna sunt, quae brevitati consulens, praetereo. Iacet sub equis ocissime currentibus femina toto corpore veste contecta, copiae cornu sinistra gerens, elata dextra opem exposcens, quae Tellurem designat. Praeit Sponsorum currum Mercurius, animarum quaestor, & ad infera regna ductor, qui & iter iisdem monstrat.

In altero Sarcophago marmoreo operis elegantia pereximio Tab. XXVI., qui in aedibus Nobilium Oricellariorum ad Carrariae pontem adservatur, Cereris Genia currum moderatur: facem vero accensam non

ipsa Ceres, sed Genii, dracones alatos praecedentes, gerunt. Duae feminae Proserpinae comites, quae cum ea flores legebant, opitulante Genio, qui vasculum floribus implet, terrore perculsae, moerentesque ob amissam sociam sculptae sunt. Alii Genii ante & post currum Plutonis nuptae eidem Proserpinae famulantur. Sed illud notatu dignum, quod currus Plutonis opprimit oscillum sive larvam, quae Defuncti imago est. Non solum heic Mercurius, verum & Minerva currum praecedunt, &, ut probabile videtur, eadem Dea obviam occurrens, iter se impedire simulat. Circa pedes Mercurii sculptus Cerberus, ac non longe femina, quae forsitan flumen Lethes exprimit. Per aëra suspensus sedet Iupiter, in hoc marmore iniuria temporis corruptus; quia ut scribit Hyginus: *Postea Ceres ab Iove impetravit, ut dimidia parte anni apud se, dimidia apud Plutonem esset:* quae mythica historia antiquis Ethnicis aptissima visa est, ut non solum humanae vitae alternas vices, quas frumentum terrae mandatum subit, in Cerere ac Proserpina designarent; verum etiam ut umbrarum defunctorum transitum ad Orcum, & animarum ad sidera deductionem exprimerent, & imperitum vulgus his symbolis animarum immortalitatem intelligeret.

TAB. XXVII. XXVIII. XXIX. *Bacchus curru vectus, comitante suo famulitio, emblema antiquorum Sepulcrorum.*

EA fuit antiquorum, stulta quidem ac superstitionis plena, opinio, sacris Deorum mysteriis Magnae Deûm Matris, Cereris & Liberi Patris initiatos homines, qui dum viverent his sacris se a culpis expiarunt, post mortem fore optatae beati-

tu-

tudinis compotes, & a cruciatibus ac suppliciis in Orco subeundis esse omnino immunes; de qua opinione in Tomo II. mei Musei Etrusci, atque etiam in Tomo III. complura adtuli documenta. Frequenter igitur in Sepulcris Bacchi Orgia exhibentur. Quin etiam Bacchum Inferos adiisse, & complures Defunctorum animas evocasse, & in pristinam vitam adduxisse traditum est: quod apud antiquos Scriptores, praecipue vero apud Diodorum Siculum, me legere aliquando memini.

Huius evocationis exemplum exhibet marmoreus Sarcophagus, qui exstat in meo Museo, quem adfero in Tab. XXVII. Sculpturae huiusce non valde exquisitae, elegantis tamen, opificium aetatem Antoninorum redolere videtur. In dextra parte cernitur curru vectus a Centauris Bacchus, velato corpore hinnuleis exuviis; capite vero ornato pampinis uvisque, sinistra cantharum gerens, qui secum in curru stantem ducit hominem barbatum, & palliatum, qui dextra vannum pectori admotam gerere videtur. Hunc referre arbitror ipsum Defunctum Bacchi sacris purgatum lustratumque, eiusque ope ac praesidio ab Inferis evocatum; nam Orci ostium in marmore hac de causa sculptum cernitur, eumque, eodem Deo auspice, non solum beatitudinem, sed divinitatem quoque, ut Ethnici opinabantur, iam consecutum. Iuxta currum plaudit Baccha, quae Liberi Patris cultorem respiciens, crupetiis perstrepit. Centauri duo currum trahunt, quorum unus a dextris lyrae fidibus canit, ac sub se lascivum Satyrum iacentem habet; alter vero clypeum utraque manu tenet, & adtollit, in quo Defuncti protoma primis tantum rudibus lineamentis inchoata est, non vero perfecta. Id eam opinionem me confirmat, quod antiqui Sepulcra sibi viventes pararent, emerentque in officinis Sculptorum, & postremo effigiem

figiem suam alia aetate, quae morti magis obnoxia credebatur, insculpendam mandasse. Sub clypeo cum Defuncti imagine sculptae sunt tres personae hianti ore, hominis tres aetates referentes: quarum ea, quae in medio est, valde elegans, hederis pampinisque redimita cernitur: altera laevorsum sculpta Faunum; altera vero Silenum repraesentat.

In laeva Sarcophagi fronte Bacchus toto corpore nudus, chlamyde tantum post humeros defluente, Ampelum, quem valde dilexit, stans in curru, dextraque cantharum gerens, amplectitur, ac secum ducit. Currum duo pariter diversae aetatis Centauri trahunt, quorum unus, ut se iam bene potum ostendat, vinum e poculo, nempe e cornu in amphoram infundit; nam ex amphoris in cyathos & in pocula vinum infundi solebat; heic autem e contra. Sub hoc, lascivientis aetatis symbolo, Satyri persona ore immaniter hianti expressa est. Bacchi pompam comitatur Baccha, quae toto corpore nuda tibiis canit.

In marmoreo anaglypho, quod frontem Sarcophagi fuisse apparet, adlato in Tab. XXVIII. ex Museo Cerretanio, habemus non ita obvium arcumae, sive arcimae exemplum, genus nempe plaustri modici, quo solus homo gestari poterat, auctore Festo. In hac iacet Bacchus ebrius, qui muliebri specie repraesentatur, qui capiti suo dextram manum admovet, uti laborantes gravedine, ac morbo adfecti homines facere solent; quapropter eum sustinet femina e suo choro ac famulitio, quae altera manu micantem facem sustinet. Arcuma ad optatum locum delata, ut consitit, inumbratur pampinis, & uvarum racemis, quia Bacchi ΣΚΙΑΝΘΙου, cuius cognomen pervulgatum est a me Par. I. pag. 3. ea plane omnium maxime dulcis voluptas est frui vitis, quae ei sacra est, frigida umbra: & fortassis ea femina, quae prope eum adstat, flabellum agitabat, quod ad-

adfirmare non possumus, fracta, iniuria temporis, in hoc eleganti marmore eius manu. Ab arcuma, sive arcima, licet nomine adfinis, differebat arcera, de qua Gellius ex Phavorino Noct. Attic. Lib. XX. Cap. I. Erat enim plostrum undique tectum & munitum, quasi arca, qua nimis aegri, & senes portari solebant. Sculptor Bacchum quasi iacentem in arcuma sculpsit; quia apud rusticos hoc vehiculi genus in festis in honorem Cereris, Saturni, & Liberi Patris adhiberi solebat, de quo Pyrrhus Ligorius & Ioannes Schefferus Cap. XIV. in Diatriba de Vehiculis antiquorum. Arcumam tandem trahunt pantherae, animalia Baccho sacra; haec vero agitat eiusdem Bacchi Genius, qui interim fidibus canens Bacchum demulcet, & forsitan somnum ei conciliat. Iam alibi non semel adnotavi singulis Diis Genios famulos adsignasse veteres. Vehiculum, & pompam Dionysiacam praeit Satyrus subsultans, qui thyrsum in humeris suspensum gerit; eumque sequitur altera Baccha pectore tenus nuda, facem elatam gerens.

Sequuntur in eadem Tabula XVIII. num. II. & III. alia duo monumenta, nempe Vrna Cineraria Etruscis litteris inscripta, quae inter monumenta symbolica a me numeratur; nam in medio ostium pro emblemate sculptum habet, quod sepulcrum ipsum, vel Ditis aut Orci ianuam designat. In sacris quoque Litteris Mortis, & Inferni portas descriptas legimus. Adcedit ex aere alterum Etruscum monumentum prope Lucinianum effossum, cuius usus adhuc incompertus est; quare a me eo consilio adfertur, ut doctorum hominum opiniones explorem, inter quos aliqui inter militaria antiquorum Etruscorum arma recensendum esse existimant; aliqui vero inter sacra, quibus animalium viscera circumvoluta ab Haruspicibus melius & accuratius ex-

spi-

ſpici poſſent. In extrema parte tubus capax haſtae eſt, in quo infigi poſset. De hoc interim nihil ſtatuo, donec meliora alii proferant.

Nunc me Cerretanium Muſeum ad alia properantem aliquantulum moratur, ut egregios viros, qui illud marmoreis ſignis, antiquis inſcriptionibus, urnis cinerariis, anaglyphis, monumentiſque antiquorum Aegyptiorum inſtruxerunt, merita laude proſequar. Primus huiuſce Muſei conditor fuit V. C. Ioannes Baptiſta Cerretanius, Eques D. Stephani, Iuriſconſultus, Senator, & Patricius Florentinus, qui quum Vetuſtatis eruditionem & elegantiores Muſas coleret, omnes priſci aevi elegantias, quibus Muſeum refertum eſt, & Cimeliothecam autiquis gemmis inſcalptis ſibi comparavit inſtruxitque. Praeterèa is primus omnium Florentiae eximium Gazophylacium ſibi paravit refertum Florenis aureis Reipublicae Florentinae omnibuſque monetis ab eius initio, quo pecuniam tum auream tum argenteam cum ſuis inſignibus per Monetarios nobiles viros cudit: praeterea pulcherrimam hanc & perutilem collectionem ad Principes uſque omnes Mediceae Auguſtae Domus perduxit. Neque intra hos cancellos conſtitit eius erudita cura, ſed & omnium Italiae atque Europae tum Rerumpublicarum, tum Regum Principumque monetas ex auro & argento diligenti ſtudio, ac magnis ſumtibus ſibi undique conquiſivit. Rariſſimas etiam Summorum Pontificum monetas ex auro & argento, quotquot invenire potuit praecipua ſerie collegit.

Antiquitates haſce omnes huc illuc vagantes, poſtmodum coadunavit, & in nobiliore domus conclavi exſtructa aula ordine diſpoſuit Auguſtinus Maria Cerretanius Canonicus Florentinus, Senatoris Ioannis Baptiſtae germanus frater, qui & ipſe haec ſtudia plurimi faciebat. Ipſe igitur, normam, & exemplar praebente Alexandro Galilaeio, nobili ac ce-

le-

lebri Architecto Florentino, Musei aulam plasticis operibus, picturis omnibusque ornamentis a se exstructam eleganter nobilitavit. Praeterea marmorea signa, anaglypha, protomas, inscripta monumenta perpulcro ordine in eo conlocavit. Monetas praesertim rariores omnium fere Europae Principum ad haec usque tempora continuata serie mira solertia ac labore auxit, perduxit. Fornicem Musei egregiis picturis ornandum curavit ab eximio Pictore Florentino Vincentio Meuccio, in quo, praeter insignem Historiam, quam continet, illustres etiam sanctitate ac pietate Viros, qui e nobilissima Cerretaniorum gente prodiere, pingendos curavit. Idem paucis ante quam e vita migraret diebus, me rogavit, ut de hoc opere mentionem facerem, & se mihi dono daturum promisit eburneam Tabulam anaglypho sacro sculptam, quam nuper neglectam in Villa sua Luciniana invenerat. Eam mihi mox dono dedit, & memoriam hanc humanissimam mei in eum officii & benevolentiae testem, probavit Vir Nobilissimus Philippus Cerretanius eius germanus frater, Senator Amplissimus, qui eiusdem optimi fratris sui fato functi supremam voluntatem in omnibus accurate implevit. Is quoque non parvo labore Monetas omnes accurato ordine in suis Cimeliis disposuit, quum, me ad eam perlustrandam adcito, valde perturbatas invenisset. Eruditam hanc curam post Ioannem Baptistam Cerretanium Senatorem, & Augustinum Mariam Canonicum, alii Florentini hoc exemplo excitati, magnis impendiis ad Patriae decus & Historiae lucem augendam in se transtulerunt: inter quos hodie supra ceteros emicant ac praecellunt Marchio & Eques Vincentius Riccardius, Senator Florentinus, Ioannes de Podio Baldovinettus Patricius Florentinus, & Ignatius Vrsinus. Inscriptionem memoratis picturis adpositam adferre haud supersedebo, quae ita se habet:

ALEXANDRO III. P. M. EX SENENSIBVS DYNASTIS
OPPIDORVM CERRETI ET BANDINELLI
CONCORDIAE ET PACIS CVM FRIDERICO I. IMP.
DIE XXIV. IVLII A. D. MCLXXVII. FOEDVS INEVNTI
AGNATO SVO HOC VINCENTII MEVCCII OPVS
AVGVSTINVS M. CERRETANIVS CANON. FLOR.
PINGENDVM CVRAVIT A. D. MDCCXLIII.

Alterum marmoreum anaglyphum, quod olim apud heredes V. C. Ioannis Nardii Medici Florentini exſtabat, nunc in Muſeo Morelliorum Patriciorum Florentinorum ſpectatur, quod in Tab. XXIX. profero, fractum eſt, adeoque minime integrum, in medio & in utroque angulo mutilum: quod vero ſculpturae ſupereſt multa nondum ab eruditis obſervata complectitur. Bacchus muliebri veſtium cultu, pendente a ſiniſtris nebride, duplici corona inſignis, nimirum diademate & laurea, quae capitis ornamenta primus omnium invenit, curru vehitur ab una tantum panthera, cui inſidet eius Genius. Fracta eſt vitio marmoris ſiniſtra eius manus, qua, ut vidimus in aliis ſculpturis, cantharum geſtare ſolet. Poſt eum adparent ex eius comitatu Bacchae, quarum altera dextrorſum prope eum graditur tropaeum, cui barbarica veſtis impoſita haſtae, gerens. Praecedunt Satyri, quorum alter, quod eſt notandum, ſubligacula induit. Media inter eos graditur Baccha, tibiis canens. In altero fragmento Barbari duo, ni fallor, Orientis Reges, quos Bacchus debellavit, feris inſident, manibus captivorum more poſt terga revinctis, & quidem alter inſidet camelo; alter vero elephanto loricato, cuius caput laurea corona, ſeu potius myrtea coronatum eſt, e collo vero eiusdem pendet tintinnabulum. De

ele-

elephantis loricatis nonnulla adnotavi ad Numiſmata maxima regii Medicei Cimeliarchii. Hi ſculpturae characteres indicant opus huiuſmodi reſpicere ſequiora poſt Caeſares Antoninos tempora. Cum choro Baccharum, quarum altera Phallophora eſſe videtur, cuius imagines ex antiquis marmoribus adfert Sponius, & de his diſſerit Pignorius in Menſam Iſiacam, graditur vir pallio amictuque Philoſophico indutus, quem probabile eſt referre Defuncti imaginem, & honoris, conlataeque divinitatis cauſa inter Bacchi famulos adlectum in ſolemni eius pompa, quam Oriente victoriis emenſo egit. Praeit Hercules dextra gerens clavam, prope eius pedes adſtante leone Nemeaeo, quem cohibet eiusdem Herculis Genius. Herculem praecedunt Muſae, quarum una tantum ſuperfuit in hoc marmore, quod frontem Sarcophagi exornaſſe minime dubium eſt. Reſectum arietis caput quoque cernitur humi iacens, ut fortaſſis indicet ſacrificium, quod veteres *propter viam* dixerunt; nam ab his fieri ſolebat in honorem Herculis aut Sanci, qui ſcilicet idem eſt Deus, teſte Feſto, ab his qui peregre proficiſcebantur; adeoque pro reditu ſuo Bacchum huiuſmodi ſacrum inſtituiſſe forſitan ſculptor declarare voluit; ni dicamus eſſe caput capri, adeoque, quod hoc animal vitibus noxium, peculiaris ſit Bacchi victima in eius honorem immolata. Porro Bacchum in antiquis ſculpturis vultu cultuque muliebri vectum in triumphali curru, adnotavit etiam Hieronymus Aleander in Heliacam Tabulam, de quo erudite diſſerit. Muſae eius chori duces, conveniunt cum hoc Deo, quem Poëtae Muſarum doctorem faciunt, & *Melpomenem* Athenienſes adpellarunt, auctore Pauſania.

TAB. XXX. *Genii Bacchi Orgia celebrantes, emblema marmorei Sarcophagi.*

GEnios ſingulis Diis famulos veteres tribuiſſe, nemo eſt qui neſciat. His ea arma & ſymbola adſignarunt, quae Deorum, quibus ſerviunt propria ſunt. Ea etiam frequenter agunt, quae ipſis Diis grata ſunt, ludos nempe, feſta, caerimonias, ſacra. Mercuriales Genios exhibui in parergis additis in ornamentum operis mei Monumenti ſive Columbarii Libertorum & Servorum Liviae Auguſtae. Genios Vulcanales nobis proponit Sarcophagus in Aedibus Nobilium Baronum del Nero Patriciorum Florentinorum, quem protuli in Parte I. huius Operis pag. XIII. & alibi. In hoc enim Genii in officina arma cudunt, & abſolutum eleganti opificio clypeum cum Genii imagine adtollunt & dedicant. Adcedit etiam anaglyphum marmoreum cum adſimili emblemate, quod in ſequenti Tabula XXXI. n. I. nunc primum mea cura in lucem prodit.

Bacchi Genios nunc primum propono, ſculptos in Sarcophago marmoreo elegantiſſimo, qui in Aedibus Marchionum Riccardiorum adſervatur. Hi domini ſui Bacchi Orgia celebrant, vel potius Bacchicam pompam agunt. Primum occurrit Genius, qui caprum gratam Baccho victimam, vitibus noxiam, ad aram, adprehenſis cornibus, adducit, ut immolet. Poſt hunc cernitur Genius Canephorus, ea ſacra ferens, quae Clemens Alexandrinus Stromat. Lib. I. deſcribit. Alter Genius ardentem facem in humeris ſiniſtra geſtat; manu vero laeva myſticam ciſtam. Ad pedes eius lepuſculus uvarum cupidiſſimus ſculptus eſt. Praeit Genius capite lanea tenui corona redimito, qui tibiis canit. In

me-

medio Sarcophagi ſtat Genius chlamydatus, qui lyram pulſat, & canere videtur. Hic principem tenet locum, & forſitan ſculptoris conſilium fuit in eo Defuncti effigiem referre; nam perfectus opificio non eſt vultus, ſed rudibus tantum lineamentis inchoatus.

In laeva Sarcophagi parte, angulum verſus, Genius haurit vinum ex epichyſi, vinario nempe vaſculo, de quo Plautus in Rudente Act. v. Sc. II. verſ. 12. quod tripodi impoſitum eſt. Hinc diſcimus quo modo in conviviis ac coenis veteres vinum e maioribus vaſculis, ſive amphoris vinariis haurire ſolerent, & ſcypho in his, quae lati oris erant, immiſſo, in cyathos illud infundere. De veterum epichyſi plura Scaliger ad Varronem. Haec igitur vaſcula, uti etiam amphorae, quia apodes, & futiles erant, huiuſmodi fulcris, ſive tripodibus imponebantur, ut ſuſtentarentur. Genium multo vino madentem coronatum, & ſolutam corollam e tennui lana praeferentem dextra manu, ſiniſtra vero faci inverſae incumbentem, ad cuius pedes quieſcit panthera, ſuſtinet & labentem erigit alter Genius, cuius facem necis indicem ſe nolle videre ſimulat puerulus in genu prolapſus. Ebrium Genium reſpicit alter Genius, parvum cantharum, ſive ſcyphum geſtans. Claudit agmen Genius alter, qui crupetia utraque manu quatit; & hinc quae muſica inſtrumenta in Orgiis principem locum habuerint, perſpicue colligimus.

TAB. XXXI. I. *Genii Artifices operum*. II. *Sepulcrum ornatum imagine Defuncti & leonibus animalia sibi prosternentibus*.

QVemadmodum Artificum tituli sepulcrales interdum sculpta exhibent varia fabrilia instrumenta, quae ad eos pertinent, & ostendunt Defunctos, qui in ipsis laudantur, artes illas exercuisse; ita etiam Sepulcrorum emblemata non raro Genios Artifices repraesentant, qui docent in his eorum cineres conditos fuisse. Huius generis est anaglyphum hoc elegantissimum e marmore, quod frontem ornat ianuae in Aedibus Excellentissimi Ducis Salviati, ut aiunt, *al Corso*. Primum spectantur Genii, qui militaria arma in officina sua ex aere fabricant: alii vero thorace & galea absolutis, clypeum iam perfectum supra lapidum struem statuunt eriguntque, in quo sculpta est Pallas, quae unum ex Gigantibus prostratum hasta transfodit. Medium spatium occupant Genii qui encarpo coronant aediculam, in qua repositum est Fauni simulacrum. Sculpti quoque duo Genii cernuntur, qui ardentem facem, vitae mortalis indicem, iam collabentem erigere conantur, cuius imminens fatum & inversionem in humum, ut in funeribus fieri solebat, luget alter Genius, moerore tabescens, & in genua collapsus.

In eadem Tab. XXXI. num. II. adiectus est praegrandis Sarcophagus e marmore, qui exstat in aedibus Valoriorum, nunc Ioannis Antinorii Viri Nobilissimi. In medio inter strias in clypeo sculpta est Defuncti imago, eique subiectum cernitur emblema aratoris coloni. Hinc inde immanes leones mansua animalia prosternentes, ac sibi subiicientes, tam-

quam

quam Mortis atque eius vis & potentiae ſymbola ſculpti obſervantur.

TAB. XXXII. *Genii Bacchi, & Genii quatuor anni Tempeſtatum, emblema marmorei Sarcophagi.*

TEmporum viciſſitudines, adeoque urgentem ubique mortem deſignant Genii quatuor ſculpti in utroque latere huius Sarcophagi operoſiſſimae ſculpturae, qui exſtat in Muſeo D. D. Baronum Del Nero. In dextro Genius chlamydatus, qui dextra uvarum racemum, laeva pedum tenet, Aeſtatem deſignat; alter Genius eius ſocius calathum pomis refertum & arcum gerens, Autumunum praefigurat: in laevo autem latere Genius, qui prope pinum adſtat, anſerculum ſiniſtra oſtentans, Hiemem refert; alter vero, qui ſequitur Genius, Ver ſuis ſymbolis exprimit. Pluribus adnotandis ſuperſedeo, quum de his luculentis obſervationibus nuper diſſeruerit in Sacrorum Sarcophagorum ſculpturas Praeſul Praeclariſſimus Ioannes Bottarius, ad Tab. XLVIII.

Defuncti togati imaginem in clypeo, ſive medio orbiculo ſculptam ſuſtinent, & manu adtollunt Genii duo, qui altera manu calathos pomis refertos oſtendunt. Hinc inde alii quatuor Genii eorum comites ſpectantur; quos inter alii parvuli Genii eorum alumni ludunt inter ſe, vel panteris inequitantes Vinalia & Vertumnalia feſta concelebrant, & corollas paratas gerunt. Perſimili ingenio memorat Plinius Lib. XXXVI. Cap. V. Arceſilaum, quem magnificat Varro, feciſſe leaenam marmoream, aligeroſque cum ea ludentes Cupidines, quorum alii religatam tenerent, alii calcearent ſoccis, omnes

ex

ex uno lapide. His emblematis veteres Elysiorum beatitatem designarunt, quod in his Defunctorum insontes animae omnibus deliciis ac voluptatibus fruerentur, quas Tibullus Lib. I. Eleg. III. Homerus Odysseae Lib. IV. Virgilius Aeneid. Lib. VI. & alii Poëtae describunt. De his etiam Plato in Gorgia consulendus.

TAB. XXXIII. *Pierides in picas conversae, emblema marmorei Sarcophagi.*

SIngularis plane est typus huius Sarcophagi elegantissimi, qui in memorato Museo Nobilium Baronum Del Nero adservatur. Nota fabula est ex priscis Mythographis, atque ex Ovidio Metamorph. Lib. V. Fab. V. cuius versus, ne longior sim, praetereo. Pierus, qui Macedoniam possedit, ex Evippe uxore novem sustulit filias: quarum pulchritudine & vocalitate mater superba, Musas in certamen provocare est ausa; eas vero Nympharum iudicio victas, Musae indignatae, vocalitate erepta, in raucas picas convertére, divulsisque pinnullis ex earum alis, capiti suo victoriae insigne monumentum pro corona imposuerunt. Sed Sculptori huius emblematis peritissimo visum est non Nymphas, sed Iovem ipsum, & eius coniugem Iunonem, & filiam Palladem certaminis iudices adfuisse; quapropter certamen in conspectu eorum commissum expressit. Quae in medio stat Musarum princeps Calliope forsitan est, altera vero lyram plectro percutiens Clio, sive Thalia. Pierides harum cantum adtributis sibi iisdem musicis instrumentis superare contendunt; sed frustra, aliis iam victis, aliis flagellis caesis, ac prostratis. Vela suspensa ad dignitatem potius & honorem Defuncti spectare crediderim.

SAR-

SARCOPHAGI ANTIQVI

ADLATI IN SEQVENTIBVS TAB. VIII.

IN SVBVRBANO AGRO FLORENTINO EXSTANT IN REGIIS MAGNI DVCIS ETRVRIAE ET PRIVATORVM PROCERVM VILLIS.

TAB. XXXIV. *Imperatoris pro parta victoria sacrum: devicti Barbari ad eius genua supplices: coniugalis amoris documenta, luctus in funere, & ludi gladiatorii, emblemata Sarcophagi marmorei.*

SArcophagum hunc peculiaribus emblematis insignissimum, Imperatoris Caesaris dignum ossibus, quae in eo condita fuisse subspicor, e faucibus temporis erui, quum in dies aliqua in parte corrumpatur, quod in Hortis regiae Villae ad Podium Caianum ad aquam e fonte manantem suscipiendam, iniuria quidem, fuerit destinatum. Effigies Imperatoris referre videtur Septimium Severum, ad quem captivi supplices confugiunt vel Parthi, vel Adiabeni. Post ipsum Imperatorem sculpta Victoria est, quae clypeum columellae impositum sustinet. Sequitur pro parta victoria sacrificium ab eodem Imperatore factum: postmodum adparet coniugalis amoris emblema: in dextro latere Gladiatorum, ni fallor, ludus, in funere nobilissimorum Romanorum editus: in sinistro vero luctus in obitu Defuncti celebratur, adstantibus Praeficis, quae omnia doctiores viri accuratius explicabunt, &, qui maiori otio

fruuntur, singula ad antiquitatis eruditionem spectantia luculentius dilucidabunt: mihi vero sat est haec praeclara monumenta ab oblivione, & interitu vindicare.

TAB. XXXV. Num. I. *Bacchi educatio, pompa, & Orgia.* II. *Martis & Veneris & Geniarum imagines, emblemata veterum Sepulcrorum.*

BAcchi sacra Orgia & gesta non alia de causa, ut alibi innuimus, in Sepulcris sculpenda veteres Theologi docuerunt, nisi ut ostenderent animarum a corporis vinculis solutarum in Elysiis arvis, ut stulte putabant, voluptates, quod & Lucianus non obscure declarat. Quia vero Liberum Patrem a Rhea expiatum, matrem suam, & alios ab inferis revocasse tradebant; ea propter parentalia post eius festum celebrare consueverunt.

Habes in hoc marmoreo Sarcophago, quem temporum iniuria, seu potius hominum negligentia magnopere labefactavit; (nam in eadem regia ad Caianum rus Villa sub dio expositus est, & manantem e fronte aquam suscipit) defuncti hominis Libero Patri devoti (uti coniecturis quibusdam subspicor) apotheosin, qui, una cum eius famulitio & choro, pallio involutus, tecto capite, eum sequitur capro vectum, hinc inde Satyris & Bacchis plaudentibus cum musicis instrumentis, vel pocula vino plena ferentibus. Spectatur hinc Faunus, qui puerum Bacchum ad Nymphas defert, ut ab ipso educetur; ut hinc vini eiusque potationis tria tempora distinguantur, principium, medium, finis, in quo quidem homines primum sobrii & mentis compo-

tes

tes, mox debacchationem & lasciviam consectantur. Hinc inde sculpta sunt Gorgonum crinita & anguibus circumvoluta capita, quibus veteres tamquam amuleta Sepulcris adiecerunt, ut quietis cinerum defunctorum violatores terrerent, vel etiam ut mortis imperium, & malignam eius vim designarent. Quam antiqua sit haec consuetudo adponendi Gorgonum, sive Tempestatum, & Procellarum capita in sepulcris, ex quo mos inolevit ea emblematis insculpere, iam in Musei mei Etrusci voluminibus luculenter observavi; nam ab Etruscis haec emblemata Romanos accepisse, quae etiam in sepulcralibus lucernis exhibuere, plura monumenta testantur.

Sequitur num. II. in eadem Tab. XXXIV. marmoreus Sarcophagus, qui ibidem exstat, & aquam e fonte manantem excipit; quapropter non parum labefactatus cernitur. Defuncti trabeatam imaginem in clypeo sculptam sustinent, & honoris causa subiecto velamine adtollunt duo Genii, amicti chlamyde post humeros defluente. Sub eadem imagine iacens sculpta est Dea Tellus cum suo Genio, quae Defunctorum umbras ad Inferos transmittere putabatur. Hinc inde tamquam comites animae eiusdem Defuncti ad Elysios, exhibentur Dii, nimirum Venus cum Cupidine, Mars galeatus chlamydatusque cum clypeo, & prope Sarcophagi angulos Geniae, quae manibus vittas praeferre dicerem, ni fractum esset marmor. De Diis comitibus & sociis animarum ad Elysios nonnulla adnotavi in Tomo III. Musei Etrusci. De his Plato in Phaedone: *Qui vero puram moderatamque transegerit vitam, Deos socios ducesque nactus, ibi habitat ubi unicuique convenit.* Tantam inter animam & Genium coniunctionem intercedere veteres censuerunt, ut una cum illa colerent, ut auctor est Servius in VI. Aeneid. vers. 743. *Non incongrue dicuntur Genii; quia quum unusquisque genitus fuerit, ei*

 sta-

ſtatim obſervatores deputantur: quibus adſiſtentibus poſt mortem, aut adſerimur in meliorem vitam, aut condemnamur in deteriorem. Exſtant complures tituli ſepulcrales, in hoc Opere a me in lucem emiſſi, qui Genio Defunctorum, quorum nomina recenſentur, inſcripti ſunt.

TAB. XXXVI. *Meleagri aliorumque Heroum eius ſociorum pugna cum apro Calydonio, expreſſa in marmoreo Sarcophago*.

DE hoc ferali Sepulcrorum emblemate nonnulla ſuperius adnotavi ad Tab. XXIV. Praeter Caſtorem & Pollucem, Melagri ſocios in pugna contra immanem aprum Calydonios agros vaſtantem, adnotare lubet Herculem quoque & Atalantam ad opem ei ferendam adcedentes, ad cuius pedes adeſt venaticus canis. Prope aprum adſtat Diana, quae ut Meleagrum perdat, aprum a ſe immiſſum vehementer acuit & exſtimulat. Aper e ſpecu proſiliens ſculptus eſt, ſub quo proſtratus cernitur vir, qui ut coniicio, Defunctum ipſum fati malignitate ac vi interceptum deſignat. In dextro angulo ſculptae ſpectantur duae mulieres, forſitan Meleagri ſorores, ad eius ſepulcrum in ſpeciem templi conſtructum, & encarpo coronatum, flentes, ac de eius obitu lamentantes. Has in triſtes aves prae luctu mutatas fabulantur veteres Mythologi. In laevo latere Servi retia ad venationem apta deferentes, & cum venatico cane progredientes ſculpti obſervantur. Exſtat hic Sarcophagus in Hortis Regiae Villae Magni Etruriae Ducis ad Pratolinum.

TAB.

TAB. XXXVII. *Phaëtontis casus, & sororum eius luctus, emblema marmorei Sarcophagi.*

OCcurrunt & in hoc Sarcophago sculpturae atque emblematis raritate elegantissimo, qui in Hortis eiusdem regiae Villae Magni Ducis Etruriae ad Pratolinum exstat, in angulis sculptae Geniae, & in lateribus Castor & Pollux, animae Defuncti comites ad Elysios. His adcedunt duo Dii, ni fallor, Pluto & Mercurius seorsim sculpti prope dextrum angulum, qui se mutuo respiciunt, & conlocuuntur. Pluto sceptrum gerit, quod inferorum regnorum imperio praesit. Sequitur Phaëthontis fatum & casus in Eridanum flumen, ad Pyrenaeos montes, ob id sculptum barbati viri imagine, capite arundinea corona redimito, quod in eius gremium deciderit. Iuvenis praealto scopulo insidens forsitan est Epaphus, Iovis filius, qui Phaëthontem admonuit, ne matris Clymenes dicta ausculcaret, & se filium Solis esse iactare desineret, & de hoc minime gloriaretur; quibus lucem addit Ovidii descriptio Metamorph. Lib. I. Barbatus ille vir pallio semitectus, Iupiter esse videtur, qui Phaëthontem iaculato fulmine e curru deiecit, veritus ne terrarum orbis insueto aestu aut frigore ob eius imperitiam in moderando curru Solis interiret, a quo per unum diem lucis administrandae imperium obtinuit, ut Epaphum mendacem ostenderet. Corruenti in praeceps Phaëthonti occurrit Sol, qui ab egregio huius Sarcophagi sculptore expressus est equo vectus, lampada gerens, passis, & ob casum horrentibus capillis. Id Lucretius Lib. V. vers. 400. tam eleganter expressit, ut incertum sit, num sculptor Lucretii, an vero Lucretius sculptoris emblema conspexerit:

At

At pater omnipotens ira tum percitus acri,
Magnaminum Phaëthonta repenti fulminis ictu
Deturbavit equis in terram: Solque cadenti
Obvius aeternam suscepit lampada mundi,
Disiectosque redegit equos, iunxitque trementeis.
Inde suum per iter recreavit cuncta gubernans.

Post Solem Diana, hoc est Luna, passis crinibus moerens comitatur. Heliades Phaëtontis sorores flexo genu Iovis opem implorant, & ipsae passis crinibus lamentantes: quae tam graviter acerbum fratris sui casum tulerunt, ut adsidue lugentes Deorum misericordia in populos nigras fuerint conversae. Hinc truncus arboris ex una innascitur, e qua electrum stillasse fabulantur.

TAB. XXXVIII. *Herculis aerumnae in marmoreo Sarcophago expressae.*

VEteres Mythographi duodecim Herculis labores recensent, qui antiquis pictoribus & sculptoribus argumenta praebuere ut his operibus eximio opificio absolutis aeternam nominis celebritatem consequerentur. Verum in his exprimendis pictores sculptoresque eum minime ordinem servarunt, quo scriptores eos enumerarunt; quod perspicue liquet ex eorum scriptis, ac praesertim e Tabula marmorea Farnesiani Musei, in qua eius expiatio exhibetur, & gesta a Graeco Scriptore nobis ignoto recensentur; quam, a Petro Sancte Bartholio diligentissime aeri incisam, in lucem protuli inter Donianas Inscriptiones Tab. VI. pag. 37. In hoc autem Sarcophago, qui in iisdem Hortis regiae Villae ad Pratolinum exstat, octo tantum Herculis egregia facinora perelegantì sculptura repraesentantur.

Primum igitur heic Hercules occurrit, leonis Nemeaei interemtor, qui quieti suae indulgens pharetram spiculis refertam arbori suspendit. Secundo Lernaeam hydram interficit: tertio occisum in Arcadia Erymanthium aprum in humeris sublatum defert: quarto cervam prosternit: quincto aves a Stymphalide palude abigit, iaculatisque sagittis conficit. Sexta aerumna in hac sculptura desideratur, nempe Angiae stabuli perpurgatio, quae exhibetur in eleganti marmoreo Sarcophago, quem serius quam oportebat observavi Florentiae in Aedibus Marchionum Nicoliniorum; nam Hercules, ut huiusmodi opus perficiat, ligonem in humeris defert. Septima quoque aerumna in hoc Sarcophago praetermissa est, nempe abductio ingentis tauri e Creta, & reliquae interpolantur. Sextae igitur aerumnae loco heic proponitur Herculis de Hippolyta Amazonum regina reportata victoria, quam, quum ex equo deiecisset, pedibus conculcavit, & cingulum abstraxit. Septimo, Hercules gradiens exhibetur, sublata in sinistrum humerum clava, &, ut opinor, ad monstra alia terrarum orbi infesta ac noxia propellenda, vel etiam ad Troianum praelium incedit. Octavo, Diomedis equos e Thracia abegit, quod est postremum huius Sarcophagi emblema. Marmoris vitio figura, quae iacens & seminuda sculpta est, ni fallor, Defuncti umbram refert, quae ab inferis ut educatur poscit, & ad eum supplices manus extendit. Iisdem paene emblematis ornatur Sarcophagus marmoreus, qui exstat in Hortis regiae Villae ad Castellum, quem accurate delineatum cum reliquis mecum communicavit & dono dedit vir antiquae eruditionis egregius cultor Franciscus Ricoverius, regiarum Magni Ducis Etruriae Villarum Custos vigilantissimus.

TAB.

Tab. XXXIX. *Marmoreus Sarcophagus emblematis ex Iliaca Historia desumtis ornatus adfertur & illustratur.*

IN Volumine tertio Musei Etrusci paucis ab hinc mensibus a me edito, adnotavi Sepulcrorum emblemata non ex ingenio arbitrioque Sculptorum expressa fuisse; sed e penu omnis antiquitatis, Mythicae Historiae, & ex arcanis religionis mysteriis depromta Pontificum auctoritate & adprobatione caelata fuisse. Ea plerumque feralia sunt; nam varias mortalium vices, clades, calamitates, infortunia, luctuosa facinora, miserandos casus & neces exhibent: plerumque sacras initiationes, Deorum mysteria, orgia, lustrationes & initiationes praeferunt: non raro poenas sontium hominum, eorumque apud Inferos cruciatus; quae monent homines ut bene & religiose vivant, & quae etiam bona probi virtutis sectatores consequantur, perdiscant. Plerumque etiam Heroum praeclara gesta repraesentant, vel eorum varios casus, & male ominatos eventus, ut quae sors & fata malas actiones sequantur, ex his intelligant, ut ait Virgilius Aeneid. Lib. VI. vers. 620.

Discite iustitiam moniti, & non temnere Divos.

Morem hunc ornandi Sepulcra emblematis hisce apud Graecos antiquissimum fuisse docet Cypseli arca, quam describit Pausanias in Eliac. Prior. Cap. XVII. Hunc quoque secuti sunt Etrusci, qui Defunctorum cineribus dedicatas Vrnas marmoreas & fictiles emblematis ornarunt ex his Historiis, quae Troica sive Iliaca tempora praecedunt, vel ex ipsa desumta sunt, quae Homerica adpellari posse mihi adri-

risit, vel his etiam, quae e Tragicorum carminibus, atque ex Odyssea Homeri in medium prolata sunt.

Hanc consuetudinem cum Graecorum tum Etruscorum sensim amplexati sunt Romani: qui quum severitatem & parsimoniam colerent, nec luxum sectarentur, temporibus longe antiquissimis, Vrnas nullis ornamentis excultas, sed puras & simplices Defunctorum suorum Diis Manibus consecrarunt.

Sarcophagus hic marmoreus, perraris caelaturis ornatus, Homericus adpellari potest; nam emblemata quatuor continet ex Iliaca Historia desumta; quae Sculptor peritissimus Graecus, ut puto, ex his, qui, Hadriano imperante, Scholas Romae habebant miris ingeniis florentissimas, in spatiis totidem, quae conficiunt pendentes encarpi, a tribus Geniis, & in utroque latere a bucraniis substentati, expressit. Ea repraesentant praecipua Diomedis gesta, quibus summam apud Graecos gloriam sibi adeptus est. Inter cetera, quibus servatis stare Troiae regnum oracula praedixere, everti vero iisdem raptis & amissis, Palladium fuit, parvum nempe Palladis simulacrum, & Philoctetis sagittae. Igitur in priore emblemate sculptus est Diomedes, qui a Pandaro vulneratus in castra reducitur, Homero auctore Iliad. Lib. V. vers. 105. Hunc postea, curatis vulneribus, integrae sanitati restitutum narrat, & auxiliante Pallade, ipsum Pandarum interemisse, & Venerem ac Martem vulnerasse. Nec mirum si in hoc Diomedes barbatus occurrit, in reliquis vero emblematis plane imberbis; nam id non curarunt Sculptores: & forte caelator Diomedem aegroto similem referre studuit. Quamvis non negem & alium Heroam, facile Vlyssem, referre posse; Diomedes tamen mihi magis adridet, quia in hoc Sarcophago eius potissimum gesta, & paene vitam omnem sagax Sculptor expressit. Igitur Diomedes, uti Heroes in bello vul-

neribus adfecti transvehi solebant, eo curru, qualis aegrotos decebat, ducitur, qui se subfulcit baculo sive hasta, praecedente auriga, adstante comite suo, ac sequente armigero, qui, galea tecto capite, pharetram sagittis refertam gerit.

In secundo emblemate exhibetur Philoctetes in antro Lemneo iacens aegrotus, cum pharetra a dextris referta sagittis, panno tectis inferioribus partibus corporis. Alter vero Heros, qui ad antrum adcedit, est Vlysses, qui cum Diomede missus est ab Agamennone, ut eum placatum, & in gratiam Graecorum reconciliatum, secum ad pugnandum contra Troianos, adlatis fatalibus sagittis, abducerent, ut fusius scribit Hyginus Fab. CII. Quamvis autem id facinus alii Heroes tentarint, nempe Vlysses & Neoptolemus; primas tamen Diomedi deferunt, quod cum eo congressus, ex antro eum eduxerit, & ad ferendam opem invisis sibi Graecis, ut Troia tandem oppugnaretur, excitarit. Hoc ipsum emblema clarius elucet ex Vrna Etrusci operis a me adlata & illustrata in Vol. III. Musei Etrusci Tab. VIII. Class. III. quae nuper primum prodiit ex celeberrimo Museo Guarnaccio.

Tertium emblema in dextro latere eiusdem Sarcophagi sculptum, illustre Diomedis facinus repraesentat, nempe ipsum Heroam iam potitum fatali Palladio, cui partam gloriam multi Heroes auferre conati sunt, atque inter hos Aiax Telamonius, ac praesertim, ut in hoc emblemate, exhibetur mox adveniens Vlysses, & cum eo contendens: in quo egregio Diomedis facinore exprimendo mirum in modum Statuarii, & gemmarum Scalptores inter se ingenio & arte certarunt.

In quarto demum sinistri lateris emblemate idem Diomedes exhibetur vulnera sua curans, & sanguinem lavacro diluens. Ei siquidem in parva sella se-

ſedenti adſiſtunt duo ſervi, quorum unus poſt humeros ſtans, eum ſuſtinet; alter vero eius crura & pedes, iisdem in vaſculo iniectis, lavat, cuius vultum blande tangit Diomedes, ut eius officium probet. Homerus deſcribit Diomedem vulnera ſua refrigerantem memorato Iliad. Lib. v. verſ. 794.

TAB. XL. I. *Sepulcrum Matronae emblematis felicis anni ornatum*. II. *Sepulcrum iuvenis, trabeati Dionyſiacorum feſtorum, vindemiae laetitia, & gryphibus inſculptum.*

VAſcula ſex anſata perelegantis formae, roſis, floribuſque, ſpicis, pomis & uvis referta, ad quae convolantes aves ſingularum anni Tempeſtatum delicias carpunt, & avide deguſtant, praecipua ſunt ornamenta huius marmorei Sepulcri, quod pro Matronae condendo corpore deſtinatum fuiſſe, perſpicue adparet ex eius imagine ſculpta in orbiculo, ſeu potius clypeo, quem duo Genii hinc inde ſublatum tenent. Flammeo ornatur eius caput, quod lutei coloris fuiſſe, feminis traditum in nuptiis, quo pudorem ſuum cuſtodirent, tradit Feſtus. Apud Graecos, & apud Etruſcos flammei nuptialis uſum invaluiſſe, & ad Romanos demanaſſe, oſtendunt ea Urnarum Etruſcarum emblemata, quae Helenam in thalamo iacentem, raptam ab Alexandro Paride, repraeſentant, quarum exempla habes in Tom. III. Muſei Etruſci Tab. VI. Claſſis III. ex Muſeo Guarnaccio. Perelegans Vrna marmorea Etruſca, eodem emblemate inſignis, ex Hypogaeis Volaterranis in Muſeum Ornatiſſimi Equitis Caietani

Antinorii nuper translata est, eaque ornata integra epigraphe Etrusca. In his monumentis Helena flameo caput ornatum habet. Mire elegantes sunt duo quoque Genii sculpti in hoc Sepulcro, quorum alter ornatum habet caput copiae cornu, & turturum par laeva gerit, quae aviculae coniugalis concordiae & amoris symbola sunt. Alter vero Genius calathum gerit uvis refertum, & ex his racemum laeva sustinet. Sub imagine defunctae Matronae sculpta est alma Dea Tellus, circa quam, ut in numis maximi moduli Imperatoris Commodi, quae e Museo Mediceo depromta illustravi, quatuor ludunt pueruli, quatuor anni Tempestatem repraesentantes, quorum unus (quod sine observatione praetereundum non est) hydriam effundit, tamquam aquae Genius, & forsitan pluviosum Hiemem refert.

Sequitur in eadem Tab. XL. num. II. alter Sarcophagus marmoreus striis, & in tribus segmentis variis emblematis ornatus, non sine laude elegantiae dimittendus. In medio, sculpta est imago iuvenis trabeati in clypeo; sub ipso vero tres Genii Dionysiaci, qui in arca uvas calcare mihi videntur, quam ornant leonum capita, & hinc inde ex ea pendentes foliacei encarpi spectantur: quam etiam non nego indicare posse ipsum defuncti iuvenis, Baccho eiusque mysteriis & initiationibus devoti, sepulcrum. In utroque angulo e Bacchi famulitio hinc Satyrus saltans spectatur cum utre vini in humeris & pedo, hinc Baccha sustinens thyrsum, & ipsa quoque concinno corporis motu saltans cum mystica Bacchi cysta ad pedes, e qua prosilire serpens cernitur. Tamquam Sepulcri custodes in utroque latere sculpti sunt Gryphes, quos etiam inter emblemata Sepulcrorum apud Etruscos connumeratos iam adnotavimus. Hi duo Sarcophagi exstant & spectantur in rure ad Signam; & quidem primus apud Nob. March. della Stufa.

TAB.

TAB. XLI. *Sepulcrum Etruscum, in quo Matrona carpento vecta cum suo famulitio exhibetur.*

ANnis decem supra octo iam elapsis, quum de antiquorum Etruscorum monumentis in lucem edendis illustrandisque, & de legitimo Etruscorum Alphabeto investigando constituendoque publico litteratorum hominum bono, ne vix quidem cogitarem, marmoream hanc Vrnam, quam singularem inspexi in Suburbano Museo Nobilissimi Viri Caroli Thomae Strozae ad Montem Hugonis, delineandam aerique incidendam curavi. Exemplum, numquam antea visum in tam antiquis sculpturis, carpenti exhibet, quem Tusci lautissimi, opibus & luxu abundantes, variis emblematis, sculpturis, picturis, Phrygiis operibus, monilibus, aliisque ornamentis, quae inaurare consueverunt, condecorasse, compertum est ex aliis Vrnis, quae nuper e Volaterranis Hypogaeis erutae sunt. De his non pauca disserui in Volumine II. mei Musei Etrusci ad Tab. CLXIX. pag. 327. & sequentibus.

Carpentum Etruscum, cuius formam veteres Romani imitati sunt, quod numismata in honorem Antoniae, & Agrippinae Augustarum feminarum in lucem edita testantur, mulae iunctae iugo trahebant. Servi & famuli matronas in publicum procedentes praeibant, & sequebantur. In eorum famulitio erant etiam feminae, quae muliebris mundi curam agebant, quae dominam carpento per urbem cum pompa vectam comitabantur, quod etiam hoc emblema non obscure ostendit.

Matrona, ut ait Iuvenalis de nobilibus feminis, quae in publicum cum pompa prodibant, e carpento pro-

profert caput ſuum, quod flammeo nuptiali ornatum cernimus, ut virum equo inequitantem, qui honoris cauſa, qui iisdem Matronis, & Virginibus Veſtalibus fiebat, ei viam & dextram manum cedit, ſalutet & conſpiciat. Hac quoque pompa nuptae Matronae ad ſacra primum Veneri & Iunoni Cinxiae, ſeu Iugali facienda duci ſolebant, & mox ad domum ſponſi, cum quo iam in manum convenerant, praeeunte ſervo cum lampade fulgente. Cur vero huiuſmodi emblema Sepulcris aptarint Etruſci, iam expoſui in Muſei Etruſci Volum. II. & III. compluribus coniecturis, quas ne taedio legentes adficiam, heic recoquere non vacat.

SARCOPHAGI ANTIQVI
M A R M O R E I
ADLATI IN SEQVENTIBVS V. TABVLIS
PISIS, SENIS, CLVSII, ARRETII, ET CORTONAE
E X T A N T.

TAB. XLII. *Adonidis, invita ac lugente Venere, fatalis profectio ad apri venationem.*

SArcophagus iſte praeſtanti opificio ſculptus, licet iniuria temporum aliqua in parte ſit corruptus; tamen cum propter magnitudinem, tum propter elegantiam inter admiranda antiqua opera, quae ingenti copia Piſis ſpectantur, principem locum meo iudicio facile obtinet; ſaeculo ſiquidem XII. dignus viſus eſt, ut in eo oſſa piiſſimae ac venerabilis femi-

minae Comitiſſae Beatricis, matris immortalis Mathildis Comitiſſae, conderentur. Id indicat ſequens eiusdem Sepulcri titulus:

QVAMVIS PECCATRIX SVM DOMNA VOCATA BEATRIX
IN TVMVLO MISSA IACEO QVE COMITISSA

Sub eodem Sarcophago, qui ad parietem lateralis ianuae Baſilicae Piſanae nunc haeret eminenti in loco, in marmore leguntur ſequentes inſcriptiones, quas ipſe accurate exſcripſi. Sed heic notandum, quod litterarum nexus, quos typothetae exprimere non potuerunt, me invito, praetermiſſi ſunt, & litterae aliquot, nempe n· m· u· aliter repreſentatae, typis repugnantibus, maioribus Romanis characteribus uſitatis eiusdem ſpeciei exhibentur.

✝ Anno DnI MC. XUI IX KLAS AUGUST· OBIIT DnA MATILDA FELICIS MEMORIE COMITISSA QUE ꝑ AnIMA GENITRICIS SVE DnE BEATRICIS COMITISE UEnERABIL'S. In hAC T°BA honORABIL' QUIESCENTIS In MULTIS PARTIB? MIRIFICE hANC DOTAUIT ECCL'IAM QUARſ AIE REQ°IESCANT I PACE;

✝ Anno DnI M·CCC III.SUB DIGnISSIMO O-P-ARIO DnO BURGUnDIO TADI OCCASIONE GRADUUM FIENDORſ-P- IPSVM CIRCA ECCLIAM SUPDICTAM TUMBA SU-P-P' NOATA BIS TASLATA FUIT nUC DE SEDILIB' PRIMIS T ECCL'IAM nUC DE ECCL'IA T nUC L°CU UT CERnITIS EXCELLEnTEM

Sed

Sed, ut ad emblema huius elegantiſſimi Sarcophagi redeam, qua de cauſſa veteres Theologi Adonidem a Venere aegre digredientem, & ad apri venationem euntem effinxerint, ſupra adnotavi pag. CII. ad Tab. XXIII. adlata myſticae huius & arcanae ſignificationis Macrobiana interpretatione. Multa, quae in aliis ſculpturis deſiderantur, in hoc ſolers Sculptor expreſſit, nempe templi frontem, ante quod Venus ſedens ſpectatur, ſubiecto eius pedibus ſcamnulo, cui una e Gratiis adſtat, & duo Cupidines: quorum alter Erotem, alter vero Anterotem deſignat, de quibus non uno in loco Lucianus, & Philoſtratus in imaginibus. In aliis emblematis Sepulcrorum huic ſimillimis, e ſedis brachio, vel e Veneris manu ſudariolum pendet, quo Venus ad lacrimas ex oculis defluentes abſtergendas utatur; quo indicio uſi ſunt veteres Sculptores, ut maerorem Veneris in diſceſſione Adonidis, qui ab eius conſpectu aegerrime divellitur, urgentibus fatis ipſis, oſtenderent. Adſtant viri, qui conſilium Adonidis proficiſcendi ad apri venationem improbant; at in ſua fata genio ac natura ſua Adonis trahitur, & Venerem luctu ac maerore tabeſcentem deſerit, atque eius conſilia non audit. Iam cum apro e ſpecu proſiliente pugnantem Adonidem Diana ambigua ſpecie adparens, quaſi Martem referens Adonidi adverſum, acriter urget, eumque in perniciem corruentem exſtimulat. Adonidem comitantur alii Heroes & ſervi cum omni venatico adparatu. Vela ſuſpenſa dignitatem Heroum ſignificant, ſeu potius Defuncti; nam his Sepulcra honoris cauſa decorabantur. Illud interim notandum ſupereſt, venatores petaſo uti conſueviſſe; eo enim latiore pilei genere utebantur adverſus aeſtum, ut faciem obumbraret. Svetonius de Auguſto c. 82. *Domi nonniſi petaſatus ſub dio ſpatiabatur*. Quando vero petaſum e capite tolle-

lere volebant, illum religatum lorulis in humeros reiiciebant, uti numismata Aetolorum a Cl. Begero edita, & picturae Etruscorum Vasculorum ostendunt. Venatorum vestis erant chlamys, quod & Virgilius docet, ubi Didonem cum Aenea ad venationem proficiscentem describit Aeneid. Lib. IV. vers. 136.

Tandem progreditur, magna stipante caterva,
Sidoniam picto chlamydem circumdata limbo:
Cui pharetra ex auro, crines nodantur in aurum;
Aurea purpuream subnectit fibula vestem.

Sarcophagum hunc insignem ex multis delegi, & dedicavi Viro in litteraria Republica Celeberrimo Marchioni Scipioni Maffeio, primum mihi meisque studiis, dum ea auspicabar, amicissimo, ut hoc obsequii mei, qualecumque illud sit, monumento, aliquam ei referrem gratiam, quod, quum Florentiae esset, me ad hos Sarcophagos & antiquas Etruriae Inscriptiones evulgandas suis hortationibus acrius incitarit, & benevolentiam doctorum hominum me egregie aucupaturum, his in publicam lucem missis prisci aevi deliciis, praedixerit.

Sarcophagum hunc, pro capitis coronide, adlato in quamminimo schemate, edidit, seu verius deformavit Cl. Ioseph Martinius Canonicus Pisanus in Appendice ad Theatrum Basilicae Pisanae pag. 17. uti conferentibus liquebit. Illud etiam eius incuriam & oscitantiam testatur, quod inverso figurarum ordine exprimendum curavit: atque hoc modo, minimo chartarum spatio, Pisanos omnes antiquos Sarcophagos in eo sumtuoso Opere in lucem ita protulit, ut pudeat tam eximia monumenta, quae novam plane opperiunt editionem, si Pisani Proceres sumtibus faveant, cultoribus eruditae Vetustatis indicare.

TAB. XLIII. *Maris Dii Deaeque Defunctorum comites ad Elysios sculptae in Sepulcris.*

ELysios in extremis Oceani finibus sitos esse, quum sibi persuaserint veteres, nil mirum si mortuorum Sepulcra emblematis hisce ornarint, quae maris Deos Deasque, Defunctorum comites, repraesentant. In hoc perelegantis Sarcophagi marmoreo anaglypho, quod Senis exstat parieti insertum supra portam, qua a platea itur ad officinam Sculptorum, defunctae feminae imaginem Veneris Pelagiae specie, & honore apotheoseos donatae, in concha expressam tenent & adtollunt hinc Doris, hinc Nereus marinis Centauris insidentes, quibus alia maris Numina consociantur. Compluribus ex locis divini Carminis Homeri, praesertim vero ex Lib. I. Iliados colligimus, eo consilio veteres Oceanum in Sepulcris exhibuisse, & Deos Deasque eius incolas sculpsisse, ut Oceanum esse emblema consecrationis & divinitatis animarum, quae e corporis vinculis solutae sunt, rudes homines intelligerent. Nam memorat Homerus, Iovem comitantibus Diis, relicto Olympo, ad Oceanum Aethiopum ivisse, ut per aliquot dies lautissimis conviviis frueretur, & postea ad ipsum Olympum reversum esse.

TAB. XLIV. *Patroclus Heros vulneratus, in castra a militibus reductus, emblema Sepulcri Etrusci.*

PRobe notam perspectamque fuisse Tuscis nostris Troici belli, Heroumque in eo occisorum Historiam, iam non uno in loco adnotavi in meo Museo

ſeo Etruſco. Anaglyphum hoc marmorei Sepulcri, quod Arretii obſervavi inſertum parieti cubiculorum Monaſterii Monachorum Camaldulenſium S. Mariae in Gradibus, Homericum eſt; nam meo, ni fallor, iudicio, ferale emblema funeri conſentaneum exhibet, nempe Patroclum primum ab Euphorbo in bello vulneratum, mox ab Hectore interfectum, iam iam animam efflantem: quem, Aiacis iuſſu, Menelaus, Meriones, aliique Heroes Graeci in caſtra retulerunt; ut narrat Homerus Iliad. Lib. XVII. verſ. 717. & 735. quo cum emblemate alterum valde adfine iam protuli in Tab. CXXXIII. Tom. I. Muſei Etruſci, & explicavi in Tom. II. pag. 260. Huic adſimile ſchema exhibet antiqua Iliadis Tabula num. 39. quam adfert & illuſtrat eximius Fabrettus. Ex ſociis alii variis modis exprimunt dolorem ac luctum. Femina, quae caſum averſata, celeriter fugit, forſitan Bellona eſt, ſeu mavis Thetis, quae ante adventum cadaveris Patrocli, ad Vulcanum diverterat, ut eius opem imploraret; nam ab eo idem Heros aurigandi arte fuerat inſtructus. Fractum eſt marmor in utroque angulo, & non pauca deſiderantur. Heroum, quos Homerus aeterno Carmine celebravit, egregia geſta, caedes & fata exhibentur in Sepulcris antiquis, praeſertim Etruſcis, praecipue vero Achillis, Patrocli, & Hectoris, ut ex his diſcant homines mortalem vitam breviſſimam eſſe; nam hi Heroes celeri fato intercepti ſunt, de quo queritur Thetis apud ipſum Homerum Iliad. Lib. I. ubi Achillem brevi vitae obnoxium ſe genuiſſe lamentationibus teſtatur.

TAB. XLV. *Bestiarum venationes in Amphitheatro editae, emblemata marmorei Sarcophagi.*

VOluptates humanae vitae cum metu luctuque coniunctas, perbreves esse docent spectacula, quae veteres in Amphitheatris ediderunt. Ea quoque pro Sepulcrorum emblemate usurpata docet pulcherrimum hoc marmoreum anaglyphum, quo dubio procul frons Sepulcri ornata est, quod summa cum voluptate Clusii observavi in Hortis Nobilis Viri Ristori Paolotii, cuius Museum compluribus perraris Etruscorum monumentis refertum non uno in loco laudavi in meo Museo Etrusco, & in Historia originis & progressus studii Antiquitatum Etruscarum, coniuncta cum Vindiciis mei Alphabeti Etrusci, nuper a me editis. Cum leonibus pugnant chlamydati viri duo equos invecti, alii quoque pedestres. Ex equo deiectus iuvenis conlapsus cernitur, qui defuncti adversum casum & interitum facile, ni fallor, designat. Venatores urget Diana, quae adparet, capite galeato, ut in aliis duobus Sarcophagis Florentino & Pisano, iam superius a me editis in Tabulis XXIII. & XLII. Spectatur etiam vir thorace & paludamento insignis stans, dextera hastae innixus, laeva parazonium gerens, medius inter adstantes milites, quorum alter gladio & clypeo instructus, paratum se ad pugnam ostendit: prope eum stat equus ad venaticum adparatum pertinens. Alia duo emblemata huic maiori fere simillima in Sepulcri operculo exhibentur, in quo praeterea irruentes ad pugnam leones non gladiis tantum viri caedunt, sed hastis, iaculatisque sagittis confodiunt. Vacua titulo est metopa in media sculpta & coroni-

nide ornata, quae indicat tumulum hunc virginem fuisse, in quo nondum aliquis forsitan conditus fuerat, adeoque ex officina Sculptoris susceptum fuisse, funeri mox destinandum.

TAB. XLVI. *Bacchus victor curru vectus a Centauris, Heroum praelia & caedes: captivi lugentes & tropaea erecta, sculpta in marmoreo Sarcophago.*

QVemadmodum in emblemate Clusini Sarcophagi voluptatem cum dolore conmixtam conspeximus; ita & in hoc Cortonensi Sarcophago admirandae elegantiae & opificii Scuplroris Graeci peritissimi, nimia vini copia susceptam hilaritatem & temulentiam, bellorum & caedium causas esse, monemur. Primus laetitiae dator Bacchus curru vectus a Centauris cernitur. Liberi Patris currum, quem ornat eius Genii imago, Victoria diademate redimita agitat & moderatur. Centauri Lapithis occurrentibus caedem minitantur clypeis armati, Bacchi praesidio tuti. Insurgunt contra hos strictis gladiis Lapithae. Sequitur Heroum praelium ad ostium domus, seu mavis urbis, iacentque humi interfectorum cadavera. Femina, eo consilio sculpta, ut feralia haec emblemata praetereuntes brevitatis vitae admoneant, & ad luctum facilius excitent, quae pugnat equo vecta, una ex Amazonum numero esse videtur, quae Troianis cum Achivis bella gerentibus opem tulere. In utroque Sarcophagi latere Heroes pugnantes eorumque caedes sculptae spectantur.

In Sarcophagi operculo defuncti Herois chlamyde amicti imago in medio sculpta est, nempe in clypeo sive orbiculo, quem honoris & divinitatis causa

Ge-

Geniae in aëre suspensae adtollunt. Hinc inde vexilla & tropaea hostium armis onerata visuntur, sedentibus captivis cum feminis tum hominibus, qui manibus post terga revinctis maerore ac luctu tabescunt. Exstat hic Sarcophagus operis praestantia insignis Cortonae in Cathedrali Ecclesia, iuxta maiorem ianuam interiori parieti adfixus, quem ut scivit nuper effossum esse Philippus Brunelleschius Florentinus Architectus omnium praestantissimus, ferunt, eum ita illud visendi desiderio flagrasse, ut statim pedibus totum iter Florentia Cortonam emensus sit, eoque spectato obstupuisse. Sarcophagum hunc merito celebrat Clarissimus Marchio Maffeius auctor Observationum Litterar. Veronae editarum Tom. v. pag. 218. qui vidit, & breviter descripsit, & Bacchum ad bellum procedere curru vectum a Centauris censuit.

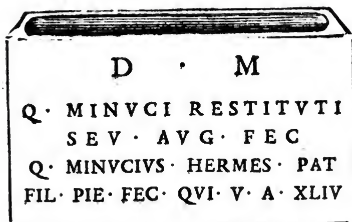
Hactenus Sarcophagos marmoreos, qui tum Florentiae, tum in reliquis Etruriae Vrbibus exstant, brevibus observationibus illustratos primus omnium in lucem protuli, & quidem praestantiores a me delectos, non autem omnes; nam complures alii ubique supersunt; qui tamen cum his iam prolatis vel elegantia vel raritate contendere minime possunt. Non pauca marmorea anaglypha exstant in Museis Marchionum Riccardiorum, Nicoliniorum, Gaddiorum, atque etiam in Mediceo, quae alteras curas & lucem opperiunt. Florentiae quidem per urbem alia exstant Sepulcra marmorea anaglypho opere sculpta cum in publicis tum in privatis locis. In publicis quidem ad excipiendas manantium fontium aquas, vel in privatorum hortis ad herbas & flores alendos fastidioso ingenio destinata spectantur. In Hortis regiis vulgo *Boboli*, ad Castellum, ad Pratolinum & in reliquis non pauca observatione digna adservantur. Perelegans marmoreus

reus Sarcophagus Florentiae cernitur ſub ſtatua morientis Aiacis, quam imperitum vulgus Alexandrum vocat; alter in platea Baſilicae S. Spiritus: alter cum capite triformi ſpectatur in Eccleſia Divae Virginis ab Angelo Annunciatae ad Altare D. Peregrino Latioſo ſacrum. Paenitet me ſerius quam par erat huic ſtudio colligendi eruditas priſci aevi reliquias operam dediſſe; nam multo plures lapides mihi comparare poteram, & iisdem inſtruere Muſeum meum. Illud adcedit, quod vetuſtos omnes lapides, quibus ornatur Villa Senatoris & Comitis Ampliſſimi Ferrantis Capponii, mei fuere, quos, Doniano Muſeo vendito, mihi comparavi. Non paucos quos habebam, donavi C. V. Ioanni Baptiſtae Caſottio, qui omnes Bibliothecae publicae Pratenſi, una cum optimis libris ſuis teſtamento donavit, & civium ſuorum bono addixit.

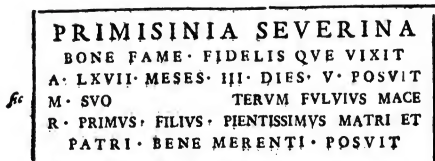
Erudita haec priſci aevi monumenta habent & ipſa fata quaedam ſua; nam frequenter hominum ignorantia aut incuria evertuntur, vel ex uno loco in alium migrant liberali poſſeſſorum dono. Studioſiores homines ſi ab indoctis negligi videant, praeclaram rem & laude dignam faciunt, ſi ab oblivione & interitu vindicant. Id etiam ſtrenue curat & ſatagit non uno in loco a me laudatus Ornatiſſimus Eques Caietanus Antinorius, qui paucos intra menſes vetuſtos complures lapides a me editos in Parte I. huius Operis, qui ſub dio iacentes peſſum ibant, & Florentiae in Hortis Nobb. Spigliatorum, in Muſeum ſuum tranſtulit, & hos inter celebris ille eſt, ut paullo ſupra monebam, Herculi SOMNIALI ab eius Cultoribus dedicatus. Idem marmoreum Sarcophagum Graeca inſcriptione inſignem, Piſis olim inventum, & Florentiam tranſvectum cura Iohannis Nardii Medici Florentini, nuper ſibi comparavit; quem pervulgavit primum Cl. Montfauconius in ſuo

Diar.

Diar. Ital. pag. 428. num. 8. mox ego ipſe accuratius edidi in Par. I. huius Operis pag. 297. num. 26. In Muſeum Antinorianum ſequentes lapides, quos cum mendis exſcriptos, mihi traditos memoravi in Parte II. pag. 460. & Par. III. pag. 365. num. 8. migrarunt, quos ego archetypis diligenter inſpectis excepi, & iterum emendatos propono.

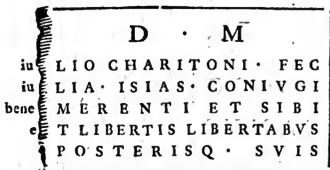

In baſi huius marmorei Cinerarii ſculpta eſt patera inter pampinos & uvarum racemos. Quae ſequitur Chriſtiana inſcriptio eſt.

Viginti duos lapides Romae erutos, quos Praeſul Ampliſſimus Marius Guarnaccius ſuo Muſeo addixerat, nuper Antinoriano Muſeo dedicavit, quos editos vide in hac Parte III. a pag. 241. ad pag. 262. nempe num. 236. 239. 240. 244. 247. 250. 251.

251. 252. 258. 264. 277. 294. 296. 303. 309. 324. 325. 326. 329. 330. 331. 336. Inter ineditos hic quoque in eodem Antinoriano Muſeo exſtat.

His adde inſcriptos lapides iam editos in Par. I. a pag. 290. ad 297. num. 12. 13. 14. 15. 16. 26. pag. 305. num. 41. a pag. 443. ad 450. num. 74. 78. 85. 86. Item in Adpendice Par. II. num. 69. cuius marmoris alterum fruſtulum conſociandum inventum eſt ibidem cum his litteris: V· F· C· MVRRIO· num. 86. & 87. ibidem. Exſtant nunc in eodem Muſeo marmor Piſanum adlatum in hac Parte III. pag. 26. num. 30. & pag. 175. num. 215. item Sigilla XI. ex aere obſignatoria ibidem adlata in pag. 139. & 276. & marmora in Appendice poſtrema eiusdem Par. III. num. 7. 8. & 16. edita.

Hoc ipſo anno, menſe Octobri MDCCXLIV. quum iterum Volaterras ſtudii cauſa inviſerem, & inſigne MVSEVM GVARNACCIVM iam abſolutum contemplarer, edito mei Muſei Etruſci tertio Volumine, in eius veſtibulo hos duos lapides numquam antea editos obſervavi, quos ſilentio praeterire nefas duxi. Quod enim ſuperius non uno in loco monui, ex altero lapide diſcimus, pueros ac puellas in ipſo aetatis flore morte defunctas, rapi a Diis veteres crediſiſſe.

M
CORNIFICI
AES FESTIVAES
L · CEL · SO
CIN NAMVS
B M

DIS M
FILIVS · HIC · SITVS EST
IVLI · BASSI · BASSIANVS
ANNOS · QVI · VIXIT · X ·
ET · XIIII · SOLES
QVEM · QVONIAM
MANES · VT · ALVMNVM
DI RAPVERVNT
NE CALCARE V·LIS
NEC GRABIS ESSE
LOCO

In veſtibulo MVSEI GVARNACCII ſpectantur in metopis diſpoſiti antiqui lapides ſepulcrales Latinis litteris ſcripti, quos infra in lucem profero; ingredientibus vero ipſum Muſeum ornatiſſimum pulcherrima ſerie in pluteis locatae cernuntur Vrnae marmoreae Etruſcae e Volaterranis Hypogaeis magnis ſumtibus & diuturno labore erutae, quas in lucem protuli in Tomo III. mei Muſei Etruſci. Non paucae vero in eo ſuperſunt petraris emblematis ornatae hoc ipſo anno effoſſae, de quibus, & e quibus fontibus ea accepta ſint, in eodem Opere diſſerui; & has Vrnas in alio Volumine in lucem proferam. Illuſtrium Guarnacciorum exemplo Volaterrani nunc Etruſcas Vrnas e terrae viſceribus eruere certatim ſtudent; aliqui vero ſunt, qui quum facile ſine impendio ſuo, vel ſaltem modico, poſſint ornare bonas litteras, & patriae decus augere his eruditionis praeſidiis, eas oſcitanter negligunt, & non raro perire ſinunt; ſaepiſſime etiam oblatam occaſionem eas oſtendendi viris doctis, reiiciunt & averſantur. In praediis Franceſchiniis duo Hypogaea compluribus Vrnis Etruſcis referta nuper inventa ſunt, quae quum Volaterris eſſem videre cupiebam;

ſed

ſed haec officia iuſtae humanitatis mihi qui tot ſumtus & labores impendi ut Volaterrarum gloriam ſcriptis oſtenderem, ingrato animo negata ſunt.

TAB. XLVII. *Reliquiae Arcuum aquaeductus Coloniae Florentinae nunc primum in lucem proferuntur, & deſcribuntur.*

AD ILLVSTRES FLORENTINAE ACADEMIAE COLVMBARIAE SOCIOS.

LEgenti mihi eruditiſſimum Vincentii Borghinii Florentini, viri inter Antiquarios ſui temporis celeberrimi, & huiuſce ſtudii patriarum Antiquitatum inſtauratoris praeclariſſimi, Diſſertationem de *Origine Florentiae*, mirum plane viſum eſt, quod in lucem proferre ſuperſederit inſigne illud veteris magnificentiae monumentum, nempe Arcus aquaeductus, quo aquae ſaluberrimae non ad uſum tantum Thermarum, ut cenſet idem Borghinius, ſed ad Florentinorum commoda uſuſque vitae neceſſarios e proximis locis a ſeptimo fere milliario in hanc urbem derivabantur. Rem profecto maxime gratam feciſſet, & temporum voracitati conſuluiſſet ſtudio ſuo; praeſertim quum iidem Arcus ſua tempeſtate fatiſcentes quamprimum collabſuri ei viderentur, ſi eos in lucem protuliſſet. Sed praeſtat eius ipſiſſimam deſcriptionem & verba adferre, quae leguntur pag. 130. & 131. in Par. I. *Degli Acquidotti, e Terme poca fatica ci ſarà a moſtrar ch' elle ci foſſero; eſſendoci degli uni e dell' altre ancor il nome, e avanzate delle anticaglie: e quello che ne ſcrive il Villani è tutto vero, e ſi riconoſce beniſſimo ne' tempi noſtri, ancorchè, come è la natura del tempo di conſumare ogni coſa, veriſi-*

mile sia, che non ci si vegga oggi quelle tante reliquie, che a' suoi tempi. Ma, che dico io verisimile di cosa, che è certa? ricordandomi io fuor della porta, che si diceva a Faenza, allato alla Chiesa di S. Giovannino, che ancor per questo si chiama fra l'Arcora, *essere in piè dieci, o dodici archi di quell' Acquidotto, dove oggi non è che due con tre pilastri, che non doverebbero anche star gran tempo a cascare, tanto sono dalla lunga età consumati. Pigliavansi queste acque, come ben dice il Villani, e vi se ne vede ancora chiarissimi segni là da Settimello, e sotto le piagge di Monte Morello a Sesto, a Quinto, ed a Colonnata; e raccogliendo molte acque, che vi sono in gran copia vivissime, e chiarissime, si conducevano dentro alla Città fino in Terma.* Post haec idem Borghinius diligenter antiquas Florentinorum Thermas, & Balnea publica describit, ac deinde de locis, e quibus aquae per plumbeos tubos arcubus impositos in urbem perducebantur, & de miliario Romano differit, cuius longitudinem & passuum mensuram, ex ipsis locis, quae numerum in suis adpellationibus adhuc retinent, intelligere & scire possumus.

Horum igitur antiquorum Arcuum aquaeductus non Ichnographiam solum, sed & Scenographiam nunc primum in conspectum doctorum hominum, ac praesertim patriarum Antiquitatum studiosorum expono, quibus nulla temporum, fulminum, ac terraemotus ira, vis, calamitas nocere in posterum poterit; sed eorum schema, & memoria exstabit sempiterna, semperque adparebit antiquae apud Florentinos Architecturae, quae dubio procul Augusti aevum redolet, & maiorum nostrorum splendoris & magnificentiae praeclarum exemplum. Me rogante, insigne hoc Florentinae vetustatis monumentum delineavit mensusque est Architectonices egregie peritus, & antiquitatis admirator Antonius Pau-

lus

lus Gherardinius Florentinus, qui haec ſtudia cum gravioribus legum curis ſolet identidem coniungere. Singulae eorumdem Arcuum partes, quas maiores litterae indicant, deſcribendae nunc ſunt.

A. *Indicat ſciſſuram & hiatum Arcus, quae ab imo ad ſummum pertingit.*

B. *Arcus paraſtata mediana, ſive columna ſtructilis, temporum iniuriis adeo labefactata, ut internam exhibeat e calce & glarea ſimul conmixtis conſtructionem.*

C. *Paraſtatae diſciſſio & hiatus obliquus, qui imminentem Arcus ruinam minitatur.*

D. *Nexus alterius Arcus ſummopere labefactatus, qui interiorem operis exſtructionem e calce & glarea ſimul mixtis oſtendit.*

E. *Singulare totius operis fragmentum, quod ſupereſt, integrum in interiore Arcus parte, cuius latitudo aequat Romanos pedes fere quatuor, altitudine vero fere duos, & adhuc cernitur antiquitus calce obductum & laevigatum.*

F. *Hiatus, qui adparet, collapſis ſaxis ingentibus, quibus Arcus pectinatim exſtructus.*

G·G·G· *Coronides paraſtatarum e lapidibus quadratis immaniſſimis, quas edax tempus labefactavit, & informes reddidit.*

H. *Paraſtatae coronis interior adeo hiatu proſciſſa & fatiſcens, ut ruinae in dies proximior conſpiciatur cum toto arcu, qui ei incumbit.*

I.I. *Verſurae arcuum interiorum, qui cruſtis dilapſis interiorem exſtructionem e glarea & calce oſtendunt.*

Igitur ab Arce, cui vulgo nomen *Caſtel S. Giovanni*, recta iter tenentibus ad Pontem *Rifredi* dictum, per multos paſſus occurrunt, atque e terra caput ſuum proferunt, veſtigia aliorum Arcuum eiuſdem aquaeductus; qui mox paullatim terra obruti penitus occultantur.

Cur vero vobis Amicis meis optimis omnis plane eruditae Antiquitatis cultoribus hoc monumentum Coloniae Florentinae, quod superest, omnium eximium & singulare, dedicaverim, eo consilio feci, ut meam non solum in vos benevolentiam ostenderem; sed ad vindicanda, ut egregie atque adsidue mecum facitis, ab interitu & oblivione alia praeclara Vrbis nostrae monumenta, acriores adderem stimulos, & ut Decennalia Academiae nostrae anno MDCCXXXIV. fundatae, aliqua plausus & honoris significatione, more maiorum, celebrarem. Eximios in litteris studiisque colendis & amplificandis vestros progressus iam ostendunt optima eruditionis fruge referta Volumina XX. a vobis scripta, quorum hoc anno Indices omnium Capitum diligenter absolvit, nosque maximo ornavit beneficio illustris ac nobilis Socius Ioannes Nardius de S. C. optime meritus. Quia vero eo aposphragismate antiquo utimini, quod vobis dono dedi, in quo iaspidi rubro incisae sunt duae columbae, quae se invicem deosculantur, & epigraphen addidistis hanc: MVTVIS OFFICIIS; en & ipse Vobis pro re bene parta, pro lucubrationibus vestris mecum per singulas hebdomadas vigili cura peractis, mutua grati animi officia lubens persolvo.

TAB. XLVIII. XLIX. L. LACONICI *sive* SVDATORII PISANI, *adlata eius Ichnographia & Scenographia, integrum aedificium nunc primum adfertur & illustratur.*

PIsae antiquorum monumentorum copia toto terrarum orbe celebres, integro ad haec usque tempora aedificio superbiunt, quod priscam refert Augustei aevi maiestatem ac magnificentiam, nempe

pe LACONICO ſive SVDATORIO, Piſanorum Balneis publicis, quae in Cenotaphiis a Celeberrimo Noriſio editis & illuſtratis laudantur, proximo ac contiguo. Tribus illud Tabulis egregie ac diligenter delineatum, quae cum internam, tum externam eius faciem referunt, nunc primum viris doctis exhibeo. Hae vero, legentium commodo, non heic a me ſubiiciuntur poſt reliquas Tabulas, ſed infra ſeorſim ſuo loco, nimirum poſt pag. 240. adiectis praeſtantium hominum Commentariis, & nonnullis meis Obſervationibus; cum quibus Syllogen coniunxi antiquarum Inſcriptionum, ut ita dicam, Balnearium; quia in his de antiquorum Thermis & Balneis, deque aliis rebus ad eas pertinentibus, fit mentio; quibus nonnullas meas adnotationes adieci.

Primus Scriptorum omnium de Antiquitate ac de litteraria republica optime meritorum, fuit doctiſſimus Ioannes Rhodius, qui in ſuis Notis ad Scribonium Largum pag. 116. 117. & 118. publica luce donavit inſigne hoc vetuſtatis monumentum, ediditque eius Ichnographiam exteriorem quoque, & interiorem Laconici faciem, aereis parvis Tabulis inciſam. Laconici interiorem formam adnotat altitudine aequare palmos Rom. XXXI. & ſemis; longitudine vero palmos XXXIV. & ſemis. Ex Rhodio accepit Noriſius. Sed propoſita haec Schemata quum eidem celeberrimo aedificio optime non reſpondere periti aliqui homines mecum iudicarint, operae pretium me facturum cenſui, ſi in hoc Opere in tribus memoratis Tabulis quamaccuratiſſime exhiberem.

PES

PES ROMANVS
ANTIQVVS EX AERE
AD NORMAM CIRCINI FABREFACTVS
IN CIMELIARCHIO VATICANO RECONDITVS
IN SVPERIORE TAB. II. SCVLPTVS

PRO CORONIDE HARVM OBSERVATIONVM EXHIBETVR.

AD CL. V. FRANCISCVM FICORONIVM
ANTIQVARIVM ROMANVM CELEBERRIMVM.

Abores tui, ſtudia, lucubrationes, tua denique, VIR CLARISSIME, merita in Litterariam Rempublicam, quam ornaſti eruditis iam a te editis monumentis, adſiduis tuis curis & magnis ſumtibus inventis, conquiſitiſque, talia ac tanta ſunt, tamque egregia eſt tua in me benevolentia ac tam liberalis amicitia, qua non ſolum in lucem a me edita Volumina, ſed & mea Cimelia non paucis priſci aevi deliciis auxiſti, ut nomen tuum, in hoc Opere non ſemel laudatum, hoc praecipue in loco peculiari mei amoris & officii ſignificatione praeterire nefas duxerim. Huic igitur Volumini Coronidem te dignam, Litteratiſque hominibus periucundam atque utilem impoſiturus, ſtatui adferre ROMANVM PEDEM ANTIQVVM ad circini normam fabrefactum; nam ſaepiſſime cum in his libris, tum in aliis meis iam editis mentio occurrit Romani Pedis antiqui, quo uſus ſum in metiendis marmoreis Sarcophagis & aliis, quae adtuli, vetuſtis monumentis.

Ve-

Verum hoc ipſum a Genio meo tibi oblatum munuſculum, quod in lucem profero, totum purum putumque tuum eſt. Gratulatus ſum tibi ſtatimac per litteras certiorem me feciſti, tuis curis impenſiſque inventum fuiſſe a foſſoribus in Caeliolo: teque rogavi ut quam primum in lucem proferres, & hoc monumento perinſigni & eximiae raritatis ornares egregium Opus tuum a te nuper editum, cui titulum hunc adpoſuiſti: *Le Veſtigie, e Rarità di Roma antica ricercate, e ſpiegate*. Id ipſum quod optaveram Te feciſſe cognovi, quum hunc ipſum librum tuum ſelectis obſervationibus eruditis luculenter refertum ad me dono miſiſti. Rurſum te, VIR CLARISSIME, rogavi ut mecum ipſam aere inciſam Tabulam pro tua in me benevolentia communicares, ut & ipſe ea hunc librum ornarem. Sed ipſe nullis parcens ſumtibus, ut ornes bonas litteras, faveaſque cultorum eruditae Vetuſtatis curis & ſtudiis, hanc alteram ad me liberali manu miſiſti, in qua ipſum antiquum Architectorum & Opificum Romanorum Pedem delineandum curaſti totum exſtenſum, non ut in alia Tabula in tuo Opere adlata Lib. I. pag. 194. in circini normam expreſſum: pro quo munere immortales ut tuae humanitati referam gratias neceſſe eſt: meque tibi & tuis curis ac lucubrationibus devinctiſſimum, ſi publice faterer, haud iniucundum tibi, gratique mei animi aequis aeſtimatoribus fore putavi. Neque heic finem habent tuae laudes: nam hoc ipſum ANTIQVI PEDIS exemplar dono ſtatim obtuliſti Sapientiſſimo Supremoque Catholicae Eccleſiae Hierarchae BENEDICTO XIV. qui eius precium ac raritatem probe intelligens, illud in Vaticano Cimeliarchio, quod & ipſe perraris auxit monumentis, nuperque tuis antiquis impreſſis plumbeis numis, poſtquam eos in lucem protuliſti, ſervandum mandavit.

De

De legitima ROMANI PEDIS antiqui menſura tot ſententiae, quot homines gloria nominis & eruditionis celebres hactenus fuere. Noſtra vero aetate omnes doctrina, iudicio, & diligentia longe ſuperavit vir omnium diſciplinarum genere, praeſertim vero Mathematices ſcientia praeſtantiſſimus idemque doctiſſimus D Diegus Abbas Revillas Hieronymianus, qui veriorem iuſtioremque eius menſuram nobis oſtendit collatis priſcis omnibus monumentis, quae ſculptum referunt Romanum Pedem, nempe Statiliano, Coſſutiano, ſive Colotiano, Aebutiano, & Capponiano, quibus adiecit ALFIANVM, & accurate menſuram expendit ex archetypo marmore a me edito in Parte I. pag. 277. num. I. & in hac Parte III. pag. 142. num. 172. quod Florentiae exſtat & ſpectatur in Aedibus Nicoliniis. Haec Diſſertatio IV. eſt in Tomo III. Diſſert. Academ. Etr. Cortonenſium. Alfianum adpellavi, quia in eadem antiqui pedis menſura, P. Alfius Negotians Materiarius nomen ſuum ita indicavit P ALF. Hoc ipſum marmor ad archetypi fidem, me quoque praeſente, delineandum curavit, quum Florentiae moraretur, Vir inter eximios Antiquitatis cultores numerandus, eruditiſſimus Carolus Frederick Nobilis Anglus, qui dedit ſchema eidem D. Abbati Revillas, a quo editum, & per ſingulas partes egregie illuſtratum eſt in eodem Tom. III. Diſſert. Acad. Etruſc. Cortonenſium pag. 111. & ſeqq. ad quem Lectores mitto. Igitur Ficoronianus tuus Pes, nunc Vaticanus, cum his conlatus variat; nam una circiter uncia minor eſt frequentiore Romani Pedis menſura, idemque integra uncia minor eſt Graeco pede; cuius legitimam menſuram teneo ſuſceptam ex ſuperficie plantae columnae antiquae porphyreticae, ſive ex eius imo ſcapo, in quo Graecis antiquis litteris ſcriptum ΠΟΔ. Ι. hoc eſt *Pedes novem*; nam & novem pedes Graecos alta eſt. Haec columna cum altera iuſſu Coſmi III. Magni Ducis Etruriae Piſas tranſmiſſa, nunc ornat aram maximam S. Stephani Papae & Martyris.

Heic inſere Tab. I. & reliquas.

FAVTORVM
HVIVS OPERIS NOMINA
QVIBVS TABVLAS AERE INCISAS
D. D.
ANT. FRANCISCVS GORIVS.

TAB. I. E*Minentissimo Principi* NEREO CORSINIO, *S. R. E. Cardinali &c.*

II. *Francisco* FICORONIO, *Antiquario Romano Celeberrimo.*

III. *D. Iacobo Philippo* D' ORVILLE *Nobilissimo, Maecenati Optimo.*

IV. *D. Mario* GVARNACCIO *in Romana Aula Praesuli &c. Signat. Iust. Votanti, Firmanae Congreg. a Secretis.*

V. *D. Caietano* ANTINORIO *Patric. Flor. Ord. D. Steph. Equiti Mag. Etr. Duci regioque eius Consilio a Secretis.*

VI. *D. Friderico Comiti* DE THOMS.

VII. *D. Iacobo* HERBERT DE KINGSEY *in Com. Buck Armigero.*

VIII. *D. Guilelmo* LOCK *Anglo, V. I.*

IX. *Nobili Collegio Florentino Consulum Mercatorum Callismalae.*

X. *D. Francisco Mariae* BONDELMONTI *Patric. Flor. Senatori & Equiti O. D. Steph.*

XI. *D. Leonardo V. C. Senatoris Philippi* BONARROTI *Filio.*

XII. *D. D. Praepositis Bibliothecae Roncionianae Pratensi.*

XIII. *D. Camillo Antonio* BVCCAFERREO, *Comiti & Senatori Bononiensi.*

XIV. *D. Paulo Equiti* VICTORIO *Patric. Flor.*

XV. *D. Andreae Baroni* FRANCESCHIO, *Patricio Florentino.*

XVI. & XVII. *DD.* VENVTIS, *Patriciis Cortonens.* ACADEMICIS ETRVSCIS.

XVIII. *D. Thomae Carolo* STROZAE, *Patricio Florentino.*

XIX. *D. Ioanni Baptistae* RECANATI *Nobili Veneto.*

XX. *D. Conyers* MIDDLETON *Acad. Cantabrig. Proto-Bibliothecario.*

XXI. *D. Francisco* HEAD *Angliae Baronetto.*

XXII.

TAB. XXII. D. *Francisco* COLMAN *Magnae Britanniae ad Mag. Etr. Ducem Ablegato Plenipotentiario.*

XXIII. D. *Ioanni Michaëli Comiti & Baroni* PIERVCCIO.

XXIV. D. *Iulio* MORELLIO *Priori Equestris Ordinis D. Stephani.*

XXV. D. *Edovardo* GASCOIGNI *Magnae Britanniae Baronetto.*

XXVI. D. *Francisco* VICTORIO *Ordinis Sacri D. Stephani Equiti.*

XXVII. D. *Innocentio* BONAMICO *Nobili Viro, Canonico Theologo Pratensi.*

XXVIII. D. *Augustino Mariae* CERRETANIO *Canonico Florentino.*

XXIX. D. *Francisco Comiti* LORENZI *&c.*

XXX. D. *Fulco Marchioni* RINVCCINIO *&c.*

XXXI. D. *Bartholomaeo* CORSINIO *Proregi Siciliae &c.*

XXXII. D. *Thomae* MOSTYN *Nob. Anglo.*

XXXIII. D. *Henrico Comiti* VATZDORFIO *Eq. Clavis Aureae, & ab Aulae Consiliis Ministri Regis Polon. Aug. apud Princ. Ital.*

XXXIV. *Serenifs.* VIOLANTI BEATRICI *Vindelicorum & Etruriae Magnae Principis, Senarum Gubernatrici &c. &c.*

XXXV. D. *Camillo* CAPPONIO *Comiti & Equiti Ord. D. Stephani.*

XXXVI. D. *Francisco Comiti* GVICCIARDINIO, *Patricio Florentino.*

XXXVII. D. *Thomae* LOVVEL *Opt. Regni Magnae Britanniae.*

XXXVIII. D. *Ioseph Marchioni* RIDOLFIO *Equiti D. Steph. Patr. Flor.*

XXXIX. D. *Ioseph* SMITH *Anglo, Venetiis.*

XL. D. *Hugoni Marchioni* DELLA STVFA *Equiti & Patr. Flor. apud quem exstat.*

XLI. D. *Cerchio Dominico* CERCHI, *Senatori Florentino, Equit. Sacri Ord. D. Stephani.*

XLII. D. *Scipioni Marchioni* MAFFEIO *Patricio Veronensi &c.*

XLIII. D. *Henrico* D. COLERENE *Anglo Nob.*

XLIV. D. *Gregorio* REDIO, *Benedicti XIV. Pont. Opt. Max. Praelato Domestico &c.*

XLV. D. *Beniamin* CROVVE *Nob. Anglo.*

XLVI. D. *Henrico* HOVVARD *Nob. Anglo.*

XLVII. *Illustribus Florentinae* ACADEMIAE COLVMBARIAE SOCIIS.

XLVIII.XLIX.L. D. *Carolo* FREDERICK, *Anglo Nobilissimo.*

IN-

Sarc. in Aed. D. Cerb. Del Nero. Long. P. IV.V.III. alt. et Lat. P. I.

INSCRIPTIONVM
ANTIQVARVM
QVAE IN VRBIBVS ETRVRIAE EXSTANT
APPENDIX
POSTREMA.

POſtquam in publicum protuli omnes ANTIQVAS INSCRIPTIONES, quae in ETRVRIAE Vrbibus hac tempeſtate, reperiuntur: non pauca antiquitatis monumenta, ſerius quam oportebat, mihi innotuere; ea in apricum, ut ait Horatius, proferente aetate: quae in hoc volumine haud praetermittenda eſſe cenſui. Quod igitur fauſtum, felix fortunatumque ſit, ab inſcriptione inſignis cimelii initium capiam, quod an. CIↃ.IↃ.CCXXXV. forte fortuna invenire mihi feliciter contigit. Iſtud eſt MODIVS ANTIQVVS veterum Romanorum, toto terrarum orbe unicus, ex aere confectus. Quamquam ab eo tempore in animo habuerim, peculiari Diſſertatione, ut erit otium, eum illuſtrare: in qua ingenue aperiam, quomodo illum invenerim, ac pretio redemptum, dono

ſtatim obtulerim clementiſſimo meo Principi, IOANNI GASTONI Magno Duci Etruriae, id humiliter ab eo rogitans, ut in Mediceo Theſauro adſervari iuberet, quod & factum eſt; eius tamen ſchema in Tab. I. huius Operis, ſi proponerem, opere pretium me facturum, hominumque eruditorum gratiam initurum maximam exiſtimavi. Archetypum hoc ſingulare olim exſtabat in Muſeo eximii viri Petri Andreae Andreinii Patricii Florentini, eiuſque inſcriptionem quum adtuliſsem in Parte I. pag. 262. num. 47. huiuſce tam inſignis monumenti fatum conquerens, adhuc Andreinio ſuperſtite, dixi: *utinam haud periiſſe conſtet!*

Igitur ſciant omnes, qui haec ſtudia colunt, illum ipſum MODIVM ROMANVM, nullo pretio aequandum, a me inventum eſſe, in quo hae litterae inciſae ſunt, accuratius tamen in eadem Tab. I. ad prototypi exemplum expreſſae.

1. MENSVRAE AD EXEMPLVM
EARVM QVAE IN CAPITOLIO SVNT
AVCTORE SANCTISSIMO AVG N.
NOBILISSIMO CAES.
PER REGIONES MISSAE CVR .... D. SIMONIO
IVLIANO PRAEF. V ... C. V.

Huiuſmodi inſcriptionem, primus omnium in lucem protulit, vir omni aevo praeclariſſimus, Ioannes Mabillonius in Itinere Italico pag. 187. deinde Reineſius in Syntagmate, Claſſe IV. num. XVI. ex Langermanno, qui acceperat a Carolo Strozza, Florentino Senatore ampliſſimo: demum ex Mabillonio, qui ſolus, dum Andreinius Neapoli moraretur, archetypum vidit, exſcripſit Fabrettus Cap. VII. Inſcr. ant. pag. 548. num. 180. qui omnes mendis adſperſam pervulgarunt. Siquidem, ne quid dicam de punctis, quibus fere ſingula verba diſtinxerunt,

quum

quum aes in postremis lineis vetustate temporis sit corrosum, haud certe legitur in archetypo ipso CVRA. D. SIMONIO; sed spatium, litterarum quatuor capax, inter R & D intercedit, ut verisimile sit scriptum fuisse CVRANTE; nam & alterius cruris A, adhuc vestigia quaedam conspiciuntur.

Interim dum observationes quasdam in hoc insigne vetustatis Romanaeque historiae monumentum colligo, illud votis omnibus opto, ut aliquod marmor, Romae praesertim, effodiatur, in quo cum eodem Praefecto Consules notati sint, ex quo in aperto sit quo tempore D. Simonius Iulianus, Praefectus Vrbi fuerit, cuius nomen neque in laterculo Praefectorum Vrbi, apud Felicem Contelorium, neque in sexcentis iam editis inscriptionibus legere adhuc mihi contigit. Facile crediderim, si divinare fas sit, floruisse circa Gallieni tempora; nam hic Imperator, ut constat ex inscriptione arcus antiqui Veronensis portae, quam edidit ex Panvinio Sarayna, & ex Scultero Gruterus pag. CLXVI. 2. SANCTISSIMVS AVG. N. adpellatur: atque hoc amplius, eadem cum phrasi scriptum est CVRANTE IVL. MARCELLINO. Accedit, quod hic MODIVS ROMANVS rudis est figurae atque inelegantis, ut ferebant sequiora tempora: neque his plane similis, qui in nummis, in gemmis & in marmoribus sculpti sunt aevo meliore, dum gnavi artifices aerarii Romae florebant; nimirum vel aetate Vespasiani Augusti, qua fabricatus est Romanus Congius: cuius schema, edentibus iam saepe numero celeberrimis antiquariis, praesertim Luca Paeto, satis notum est. Reinesius huius MODII, ut diximus, inscriptionem proferens, prout Langermannus, quum Florentiae versaretur, exscripserat, ratus est mendum esse in nomine Praefecti Vrbani; ideoque ad P. Ceionium Iulianum digitum intendens, eum loco D. Simonii Iuliani substituendum censuit, qui imperante Constantino cum filiis Caesaribus, anno Christi CCCXXVI. CCCXXVII. Vrbanam Praefecturam gessit.

Verum nemo est qui non videat, minime admitti posse tantam mutationem; qua non caute expensa, vir ille magnus oppido hallucinatur.

Praeter MODIVM veterum Romanorum, inveni etiam, quae periisse crediderat Andreinius, alia periinsignia monumenta, videlicet pondus unciae Romanae genuinum ex aere, cum litteris argenteis insertis, quae ita se habent, VNCIA; aliaque in eadem Tab. I. exposita, quae perquamdiligenter delinanda & aeri incidenda curavi. Demum anno CIↃ.IↃ.CC.XXXV. quum Florentiae versaretur vir summus D. Martinus Folkes, Armiger Anglo-Britannus, Regalis Societatis Londinensis Vice-Praeses, mihique in familiari colloquio aperuisset curam suam ac studium in perquirendis illustrandisque vetustis monumentis, quae ad mensuras & pondera tum Graecorum tum Romanorum pertinent, opportune haec ipsa pondera ei obtuli, ut consideraret; qui, ea qua praeditus est humanitate prorsus singulari, diligentissime ita expendit ac descripsit, servato numerorum ordine, ut in subiecta Tabula exhibentur. Litterae seu notae in singulis hisce ponderibus insertae, postremo excepto, argenteae sunt.

I „ Pondus unciale, ut ex inscriptione certissime pa- „ tet; sunt autem generis levissimi: constat enim grana „ Anglica, quae *Grossina* audiunt, solummodo CCCXCV. „ vel unciae Florentinae scripulos XVII. cum granis „ VII.

II „ Pondus unciale, ut ex in inscriptione & notis „ Γ Λ, quas Γ Λ lego, liquido patet. Constat & hoc „ grana Anglica solummodo CCCXCI. vel unciae Flo- „ rentinae scripulos XVII. cum granis VIII. nam altero „ superius descripto, adhuc uno grano gravius est: al- „ terum vero uno grano levius; quia videtur, argenteum „ anulum in extimo orbe adnexum antiquitus fuisse, „ qui nunc desideratur. Quid monogrammate, in altera „ parte argenteis litteris inserto, significetur, divinare

non

„ non ausim. Vncia autem Florentina quum Romanae
„ hodiernae aequalis habeatur, & eadem cum antiquissi-
„ ma veterum Romanorum uncia, ex iudicio omnium
„ fere eruditorum, censeri debet.

III. „ Pondus duarum unciarum, uti tum ex litteris,
„ tum ex pondere praecedentium duplo colligitur. Est
„ enim hoc pondus granorum Anglicorum DCCLXXXII.
„ sive unciae unius Florentinae, scripulorum X. & gra-
„ norum XV.

IV. „ Et aliud duarum unciarum pondus; litterae
„ enim ȣ B οὐγκίας *duas* indicant: grana autem Anglica
„ continet DCCCXVIIII. ideoque pondera praedicta, quasi
„ parte quadragesima sexta, excedit.

V. „ Pondus adhuc aliud unciale, idque litteris ο N Z
„ indigitari videtur; est autem hoc ponderis ab aliis me-
„ moratis liquido diversi: est enim granorum Anglico-
„ rum CCCCXIIII. quae conficiunt unciae Florentinae
„ scripulos XXII. cum granis XVII.

VI. „ Pondus duarum unciarum; quod licet primo
„ intuitu cum unciis primum memoratis, vel potius cum
„ pondere ȣ B melius congruere videatur; grana enim
„ Anglica appendit quasi DCCC. tamen cum pars mate-
„ riae satis notabilis in parte postica desiderari conspicia-
„ tur, ad unciam ultimo descriptam referri malim; adeo-
„ que pondus integrum fuisse granorum circiter octin-
„ gentorum triginta, coniecerim; vel unciae unius Flo-
„ rentinae, scrupulorum XXII. cum granis XVI. Litterae
„ insculptae —. II. SOL. XII. duas uncias, vel quod syno-
„ nimum est, XII. solidos denotant. Hi solidi inferioris
„ Imperii aurei nummi erant, quorum unusquisque igi-
„ tur sextam unciae partem appendebat, & ita revera
„ appendisse auctores testantur.

VII. „ Pondus trium unciarum, vel octodecim soli-
„ dorum, quod cum unciali CCCCXIV. granorum optime
„ congruit: est enim granorum MCCLV. vel unciarum
„ Florentiae, duarum, scripulorum XX. cum granis duo-
bus.

„ bus. Quam ob rem autem appoſita ſit ultima S prorſus
„ ignoro: ſemiſſem enim ſignificare nequit; quum tres
„ unciae, XVIII ſolidos, non XVIII cum dimidio aequa-
„ re certum ſit. Forſan igitur haec littera vel errore ar-
„ tificis inſculpta eſt; vel forſan cum numeri X & XIII
„ quaſi diſpungantur, tres uncias continere decem ſoli-
„ dos & octo, denotare voluit. Ceterum quum & haec
„ uncia ab antiquiſſima, hodiernae Florentinae quaſi ae-
„ quali, ſatis notabiliter diſcrepet, veriſimillimum eſt
„ pondera antiqua ſequioribus aevis Romanorum fuiſſe
„ immutata; & haec pondera legitima ſui ſeculi fuiſſe
„ facile crediderim, cum ex iisdem pondus ſolidi aurei
„ LXVIIII granorum Anglicorum eliciatur; quumque pon-
„ dera aureorum plurium illius temporis numiſmatum,
„ cum hoc pondere ſatis congruere ipſe perceperim, cu-
„ ius rei exempla aliquot hic deſcribere non pigebit.

Apud Marchionem Nicolinium.

NVMMVS AVREVS	Traiani Decii	GR.	LXVIIII.
Apud Magn. Ducem.	Voluſiani		LXVIII.
	Conſtantini M.		LXVIII.
	Conſtantis		LXVIII.
	Eiusdem, ſemis		XXXIIII.

Apud March. Nicolinium.

Conſtantii	GR. LXVII.	Maioriani	GR. LXVIIII.
Magnentii	LXVIIII.	Libii Severi	LXVIIII.
Valentis	LXX.	Anthemii	LXVIII.
Theodoſii	LXVIIII.	Zenonis	LXVIII.
Arcadii	LXX.	Anaſtaſii *tremiſſ.*	XXIII.
Eudoxiae	LXVIIII.	Iuſtini	LXVIIII.
Honorii	LXX.	Iuſtiniani	LXVIIII.
Theodoſii Iun.	LXXI.	Focae	LXVIII.
Valentiniani	LXX.	Heraclii	LXX.
Eius tremiſſ.	XXIII.	Theophili	LXVIII.
Leonis	LXXI.		

Ex

Exſtat apud me pervetuſtum pondus e marmore nigro, vulgo *paragone*, in ſpeciem pyri confectum, nullis tamen inſcriptum litteris; ſed in ſummitate ejuſque planitie quatuor cavitates, quaſi puncta, antiquo opificio inſculpta habet. Appenſum in Florentina ſtatera pondit libras novem & ſemis; adeoque continet uncias Florentinas CXIIII.

Haec pondera, genuina plane ac legitima, magno in pretio habenda, olim exſtabant in Muſeo Andreinio: deperdita ego pretio redemi, obtulique Magno Duci Etruriae, quae ex imperio eius in Mediceum Muſeum tranſlata ſunt. His etiam adiuncta haec perrara ex aere lamella, quae collo fugitivi ſervi adfixa fuit, vel ex eius collari pependit: continetque viae & domini nomen, ad quem reduci debebat ſervus, ſi fugam iterum adripuiſſet.

In Muſeo Gaddio Florentiae, vidi quinque pondera ex eodem nigro marmore, noſtri dicunt *paragone*, e quibus tria litteris inſcripta. In primo, quod continebat libras IV. & uncias VIII. hae inciſae litterae.

2. EX·AVCTORITATE·Q·IVNI·RVSTICI

Hunc fuiſſe Praefectum Vrbi contra Scaligerum & Sponium oſtendit Fabrettus, Inſcriptionum Cap. VII. pag. 526. Is, ni fallor, eſt, qui apud Contelorium recenſetur

ſetur inter Praefectos Vrbi num. 343. quem veriſimile eſt ea dignitate functum imperante Conſtante Auguſto. In ponderibus ſtatuendis, perque regiones univerſas mittendis mutandiſque, omnis auctoritas & cura penes Praefectum Vrbi fuit: quod conſtat ex auctoritate veterum ſcriptorum, & antiqui ponderis marmorei, quod adfert Reineſius, Claſſ. III. num. LXXIII. in quo Audacis Praefecti Vrbi nomen inſcriptum.

In altero pondere fere ſimili, e marmore nigro, quod exſtat in eodem Muſeo Gaddio, penditque libras Florentinas IV. & unc. VII. ita ſcriptum eſt.

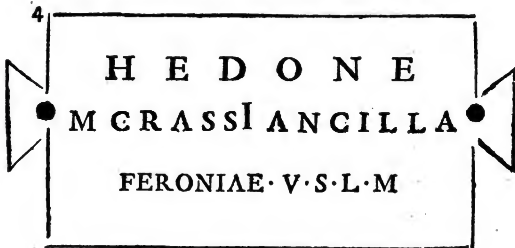
3. EX AVC· Q· IVNI RVSTICI

In altero adſimili pondere ſex fere unciarum Florentinarum, in ſuperficie inſculpta eſt haec nota ſeu littera S quae ſemis, ideſt librae dimidium deſignat.

Aliud eiusdem generis pondus continet libras II. & uncias VIIII. alterum vero uncias tantum XI.

Quandoquidem incidit ſermo de cimeliis locupletiſſimi Muſei Gaddii, non erit, ut arbitror, nec ingratum, nec inopportunum, ſi alia ex eo deſcribam monumenta, quae ibidem adſervantur, & inedita ſunt.

In aerea lamella votiva, lata unc. v.

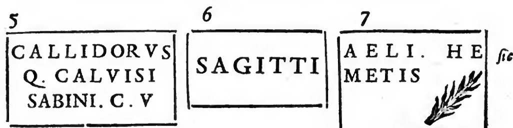
Hunc

Hunc M. Crassum, e Licinia gente, eum fuisse puto, quem divitem plerique adpellant. Cn. Pompeii Magni in duobus consulatibus collega fuit, ac postmodum Censor: de quo Plinius Lib. XXXIII. Cap. X. *M. Crassus negabat locupletem neminem esse, nisi qui reditu annuo tueri legionem posset. In agris suis H-S. bis millies possedit: Quiritium post Sullam ditissimus.* Ancillae, uti ex hac inscriptione aliisque apud Gruterum discimus, non solum matronis, verumetiam hominibus serviebant. De mulierum luxu ita Terentius in Heautontim. Act. II. Sc. III.

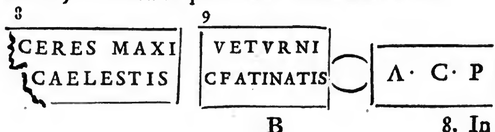
Minime mirum, adeo impeditae sunt, ancillarum gregem Ducunt secum ———

Plautus in Aulularia Act. III. Sc. V. immensam servorum familiam enumerat, in qua etiam ancillas. De Feronia Dea, dicam paullo inferius, quum aliam votivam lamellam, quae apud me exstat, producam.

In eodem Museo Gaddio exstant haec VII. *aerea Sigilla.*

5. Q. Calvisius Sabinus *vir consularis*, sive *vir clarissimus*, nunc primum in lucem prodit. *Clarissimi* titulus, dari solitus viris in eximia dignitate constitutis, de quo doctissimus Reinesius ad CXX. Class. I. perspicue indicat vel Praefectum Praetorio, vel Urbi, vel Annonae, vel alicuius provinciae Praesidem fuisse.

8. In hoc sigillo omnium rarissimo, suppletis duabus litteris, quae desunt, legendum: CERES MAXIMA CAELESTIS. Notanda sunt haec cognomina Cereri tributa, quae item rarissima sunt, nec in vetustis aris occurrunt. Quod igitur in hoc sigillo Deae tantum nomen cum propriis adpellationibus adnotetur; arbitror, eo usos fuisse Cereris Sacerdotes in obsignanda sacra supellectile, seu vasis templi sacrificalibus. Id antea a nemine observatum fuisse video. Exstat apud Plautum in Amphitruone Act. I. Scena I. vers. 264. insignis locus, qui id confirmat; nam pateram, qua Diis libationes fiebant, in sacra cistula reconditam, obsignatamque fuisse, ex eo discimus; ait enim:

Sos. *Ubi patera nunc est?* Mer. *In cistula*.
Amphitruonis obsignata signo est. Sos. *Signom dic quid est?*
Merc. *Cum quadrigis Sol exoriens*.

Neque id videtur inverisimile; quandoquidem fures legimus nec a sacris quidem vasculis & pateris, in sacrariis Deorum reconditis, manus suas abstinuisse.

9. Id est: *Veturnii Caii Filii Atinatis*. Huius Veturnii cognomen desumtum a patrio municipio sive colonia Atina, de qua nonnulla adnotavi ad Inscriptiones Donianas Class. v. num. 63. Martialis Marium ita laudat Lib. X. Epigr. XCII.

Mari, quietae cultor, & comes vitae;
Quo cive prisco gloriatur ATINA.

Frequenter leguntur cognomina huiusmodi non solum a municipiis & coloniis adscita; verum etiam a regnis, fluminibus & provinciis; ut ex sequenti numquam in lucem edito lapide adnotare lubet. Hunc accepi ex Schedis Clarissimi Senatoris Philippi Bonarrotii; tantoque mihi gratior, quia duos Florentinos cives M. Munatium, & Q. Munatium eius fratrem, militem Cohortis Septimae Praetoriae; notos facio. Hic lapis inventus est Aquileiae; deinde Vtinum translatus: hodie apud Nobiles Gorghios adservari dicitur.

M. MV-

M· MVNATIVS
M · F· SCAP
ETRVSCVS
FLORENTINVS
VIX· ANN· XIIX
Q· MVNATIVS
MILES CHOR
VII· PR
FRATER POSVIT

A Rhodano fluvio en nomen desumtum a Verna Caesaris, qui duplicis ejus vestis, nimirum regiae & Graeculae, curam egit.

DIS · MANIBVS
VENVLEIA · CLEOPATRA
FECIT· SIBI· ET·
RHODANO · CAESARIS
VERNAE · A VESTE · REGIA · ET
SIC GRECVLA · CONIVG · BENEMER
ET· LIB· LIBERTABVS· POSTERISQ
SVORVM

Nonnullis cum mendis edita est haec inscriptio in Gruteriano Thesauro pag. DLXXVII. 7. Eam accepi ex Schedis laudatissimi Senatoris Bonarrotii, qui ex archetypo, Romae in Museo Ciampinio exstante, olim exscripsit. Rhodanus iste, ni fallor, fuit Verna Neronis Caesaris; nam hunc Imperatorem, praeter vestem regiam, quam docti viri togam purpuream fuisse, vete-

rum ſcriptorum auctoritate oſtendunt, more Graecorum, quos ipſe plurimum adamavit, ſoloſque ſcire & audire, quae cantabat, ſoloſque ſe, & ſtudiis ſuis dignos, aiebat, teſte Suetonio in eius vita c. 22. veſtem Graeculam adhibuiſſe, multa ſuadent. Hac veſte indutum, ſacra certamina Graeco more edidiſſe, nullus dubito. Idem Suetonius c. 11. haec de eo teſtatur: *Inſtituit & quinquennale certamen primus omnium Romae, more Graeco, triplex, muſicum, gymnicum, equeſtre, quod adpellavit Neronia.*

10 L · POMP
HONOR
(L P H)

In aereo Sigillo cum litteris inſculptis.

11 PORT
ESES

In ſuperiori labro aereae Situlae, qua Eccleſiae Graecae Sacerdotes uſi ſunt pro Aqua benedicta deferenda in ſacris luſtrationibus, haec leguntur, litteris maiuſculis, ſed alia forma inciſis.

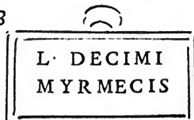
12 ✠ ΦΩΝΗ ΚΥ ЄΠΙΤ
ΩΝ ΥΔΑΤΩΝ ΘΕΟϹ ΤΗϹ
ΔΟ3ΗϹ ЄΒΡΟΝΤΗϹЄ Ρ

Id eſt: ✠ Φωνὴ Κυρίου ἐπὶ τῶν ὑδάτων, ὁ Θεὸς τῆς δόξης ἐβρόντησε. *Vox Domini ſuper aquas: Deus maieſtatis intonuit*. Deſumtus eſt hic titulus ex Pſalmo XXVIII. verſ. 4. Quid poſtrema littera P. ſingularis ſignificet, incompertum mihi eſt. Situlis portatilibus in ſacris luſtrationibus uſi ſunt AEgyptii, ut oſtendunt eorum Dii apud Cuperum de Harpocrate, qui ſitulam tenent. Uſi quoque ſunt Etruſci, ut oſtendi pluribus exemplis in Muſeo Etruſco Tom. II. Tab. LXXVIIII. LXXX. pag. 180. Situlis etiam num utuntur Graecae & Romanae Eccleſiae Sacerdotes. Quo vero ritu diviniſque precationibus mi-

minor aqua consecretur, erudite exponit Iac. Goar pag. 364. & fusius M. Antonius Marsilius Columna de Hydralogia, sine de Aqua benedicta; item Casalius de veter. sacr. Christianorum ritibus Cap. XXXVI.

AErea Sigilla, quae sequuntur, olim apud Cl. Joannem Baptistam Donium exstabant: ex eius Schedis descripta.

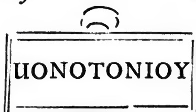
13

14

15

16 *In Sigillo aereo referente Delphinum*

V T O R

17

In aversa parte
L· M· Z

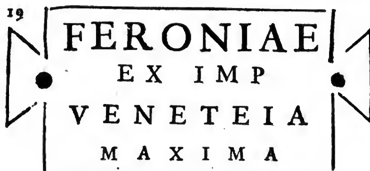
Apud Ioannem Hieronymum de Pazzis, Patric. Florent. Equit. Ord. S. Stephani.

18

In aerea lamella, huiusce magnitudinis, quae exstat inter mea Cimelia.

19

Duo

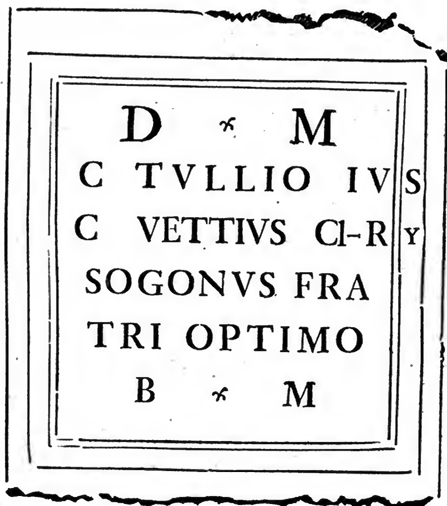
Duo foramina, quae utrimque visuntur, perspicue indicant, hanc votitam lamellam clavis fixam fuisse in basi alicuius donarii, quod Veneteia Maxima, voti compos, dedicavit in templo Feroniae Deae, ex eius imperio. In templi pariete figebantur etiam vel suspendebuntur hae votivae tabulae, una appensis vestibus, armis, pateris, gemmis, coronis multiplicis generis, inauribus, armillis, bullis, speculis, ceterisque, ut propria erant artis & studii cujuscumque, instrumentis, quibus hi tituli in tabulis vel aereis vel pictis subiiciebantur. Haec χαριστήρια, scilicet donaria pro gratiarum actione, dicebantur, de quibus erudite Iacobus Philippus Tomasinus de Donariis ac Tabellis Votivis Cap. I.

EX IMP. Hoc est: EX IMPERIO. Vota Diis nuncupabant ac solvebant veteres, vel ex eorum imperio, iussu, monitu, vel etiam ex visu; quae rituales formulae in sexcentis votivis tabulis veterum Ethnicorum, apud eruditos antiquarios iam editis, leguntur.

De Templo cultuque Deae FERONIAE differit Fabrettus Inscriptionum antiquarum Cap. VI. pag. 452. qui censet eamdem esse ac Iunonem. In templo eius Liberti, raso capite, pileum, libertatis insigne, accipiebant. Fuit enim tutelaris Dea Servorum, qui quum libertatem in eius aede recepissent, eius altaria templumque donis cumulabant. Id testatur Livius Lib. XX. Cap. I. & Servius in Lib. VIII. AEneidos vers. 564. quae quum iam nota sint, praetermittimus. Cultus huius Deae ab Etruscis & Sabinis ad Romanos manavit, ut ostendi ad Tab. XXVI. Musei Etrusci, Tom. II. pag. 85. 86. Ingenuos quoque viros ei donaria consecrasse ostendit altera apud Fabrettum inscriptio Cap. VI. num. 69. idque non solum ab ancillis, ut supra vidimus, sed etiam ab ingenuis feminis factum docet haec tabula, quam accepi a viro humanissimo D. Michaele Angelo Corsio, Olivetani Ordinis Abbate, re-

rerum antiquarum ſtudio impenſe dedito. VENETEIA familia nondum antiquariis cognita, nunc primum e tenebris vetuſtatis in lucem emergit.

In lapide arenario, apud Faeſulas effoſſo, anno CIↃ.IↃCCXXXVI. *in loco dicto* la Rocca di S. Apollinare, *in praedio Antonii Bucetti: nunc in meo Muſeo exſtat.*

20

20. Duas familias huiuſce lapidis auctoritate, reliquis Faeſulanorum, quas enumeravimus in Par. II. pag. 87. adcenſemus, *Tulliam* & *Vetiam*. In ſecunda & tertia linea, quadratarius ſpatiis excluſus iniquis, non potuit co-

cognomen Tulli & Vetii integrum ſcribere; ſed legendum eſt, ut manifeſte adparet, C. TVLLIO IVSTO C VETTIVS CHRYSOGONVS. Uterque diverſo patre nati; nam filii nomen familiae patris ſervant. Characteres huius lapidis ſunt elegantiſſimi. Hunc mihi ſingulari humanitate dono dedit V. C. Joannes Targionius Medicus Florentinus, Magni Ducis Etruriae Botanicus, Hortorumque Societatis Botanicae Praefectus, qui in locum Celeberrimi Petri Antonii Michelii (heu nuper celeri fato nobis erepti) ſuffectus eſt. Eo in loco, ubi effoſſus eſt hic lapis, inventus eſt etiam lapideus ſarcophagus, nullis ornatus figuris: ex quo patuit Sepulcretum hypogaeum ibidem antiquitus fuiſſe.

Ibidem erutum etiam hoc fragmentum tituli ſepulcralis ex lapide arenario.

21

Eodem anno, Faeſulis in platea prope Eccleſiam Cathedralem, eruti ſunt tubi plumbei, quos veteri aqueductui inſerviſſe cenſuimus.

Tres cippos emortuales in lucem edidi in Parte II. Inſcriptionum antiquarum, pag. 116. & 118. num. 4. 5. & 6. qui ad priſcos Faeſulanos pertinent. Sed quia ipſemet non ex prototypis eos exſcripſeram, nonnullae maculae irrepſere, quas nunc delere opere pretium eſt. Hi ex arenario lapide, Faeſulanis familiari, quo etiam abundant, maxime conſtant. Olim exſtabant in domo cuiuſdam Canonici Faeſulani; nunc vero Florentiae reperiuntur in aedibus Cl. V. Ioſephi Mariae Brocchii

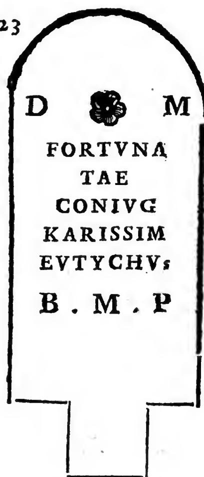
S. Th.

S. Th. D. & Florentini Seminarii Moderatoris eximii, qui quum eos ſub dio iacere, frigori & pluviis obnoxios vidiſſet, a celeri interitu, pretio comparatos, vindicavit; quique, ut eſt humaniſſimus, veterumque monumentorum, quibus ſacram huius patriae Hiſtoriam egregie illuſtrat, ſtudioſiſſimus, ut ex archetypis exſcriberem, deletis mendis, peropportune me admonuit. Altitudine fere tres Romanos pedes aequant.

22

23

23. B. M. P. Hoc eſt: *Benemerenti poſuit*, vel uti in aliis inſcriptionibus; *bene meritae poſuit*. Inferius cernitur quaedam minus anguſta, ut ita dicam, baſis, ſubiecta poſt coronidem: ita enim in terreno ſacro Diis Manibus, commode huiuſmodi Cippi infigebantur.

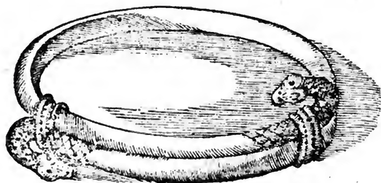
24

24. Hoc eſt: *Diis Manibus*, *Lucio Terentio Fido* & *Noviciae contubernali eius*, *Collegius Compitalicius*. E familia *Collegia*, quae nota eſt antiquariis ex inſcriptionibus editis in Gruteriano Theſauro pag. DCCCLV. 12. DCCCXC. 5. praeſertim vero pag. MCXLIV. 6. in qua legitur T. COLLEGIVS EPAPHRODITVS, cognomen hic Collegius Compitalicius accepit, a Compitalibus feſtis ludiſque, quae per compita celebrabantur in honorem Deo-

Deorum Larum ſive Deorum Infernorum, ſeu, ut aliqui volunt, inferiorum, quaſi minutorum, ſive inferioris ordinis; de quibus diſſerit Macrobius Saturnalium Lib. I. Cap. VII. In his feſtis, quae ab Etruſcis originem habuiſſe videntur, pilae, effigies viriles & muliebres ex lana ſuſpendebantur in compitis, ut docet Feſtus pag. CLXIV. in honorem eorumdem Deorum; totque ponebantur quot capita ſervorum, totque effigies, quot eſſent liberi, ut vivis parcerent, & eſſent his pilis & ſimulacris contenti.

Sculpta ſunt in hoc Cippo ornatoria inſtrumenta muliebria; in ſuperiore parte, quod raro occurrit, armilla & calamiſtrum, ſive acus, qui ferreus erat, eoque candente crines criſpabantur & vario ornatu diſponebantur. Armilla circularis pura eſt, quam brachio vel dextro vel ſiniſtro in pericarpiis feminae geſtabant. Armillas ornatiores, puta aureas, ſerpenticuli conficiebant, uti hoc liquet exemplo inſignis armillae aureae, quae exſtat in Muſeo Etruſcorum Academicorum Cortonae.

In parte Cippi inferiore pecten, diſcerniculum & ſpeculum ſculpta ſunt. Hiſce inſtrumentis interdum in ſepulcralibus anaglyphis non raro accedunt vaſcula unguentaria, vel odorati olei ampullae, & calcei, ut in ara Muſei Medicei, quam vide in Parte I. pag. 10. n. 5. De his mulierum inſtrumentis ad comendum caput, vide

Stanislaum Kobierzyckium de Luxu Romanorum Cap. VI. & VII.

In reliquis duobus Cippis nullum ornamentum notandum supereſt, niſi roſae inter D & M poſitae, quae indicant veterum conſuetudinem ſpargendi roſas in funeribus & in ſacris Deorum Manium; quod ut fieret quotannis, reditus etiam ex pecuniis teſtamento adſignabant, quod in ſaxis frequenter expreſſum legitur. Maximus etiam in conviviis luxus roſarum, quas coronis plexilibus & pectoralibus innectebant: idque faciebant non ut odore ſolum recrearentur, verum etiam ut funeris memoriam ante oculos habentes, genio ſuo facilius lubentiuſque indulgerent: quorum dementia in ſacris Paginis a divina Sapientia merito irridetur Cap. II. verſ. 21. Eorum mutuas, inſanas quidem, exhortationes adfert D. Paulus in prima ad Corinthios Cap. V. v. 32. *Edamus & bibamus; cras enim moriemur*. Quo etiam facilius inconſtantiae & brevitatis vitae monerentur, in conviviis larva adferebatur, ſeu mortui hominis calvaria & ſceletus: quod facile ab AEgyptiis habuit originem; qui, ut auctor eſt Plutarchus in convivio ſeptem Sapientum, oſſeum cadaver poſt epulas proponere conſueverunt. Id quam frequentiſſime a Romanis uſurpatum docet Petronius Arbitrer in Satyrico Cap. XXXIV. *Potantibus*, inquit, (Opimianum vinum) *& accuratiſsimas nobis lauticias mirantibus, larvam argenteam attulit ſervus ſic aptatam, ut articuli eius vertebraeque laxatae in omnem partem verterentur. Hanc quum ſuper menſam ſemel iterumque abieciſset, & catenatio mobilis aliquot figuras exprimeret, Trimalchio adiecit:*

Heu, heu nos miſeros, quam totus homuncio nil eſt!
Sic erimus cuncti, poſtquam nos auferet Orcus.
Ergo vivamus, dum licet eſse bene.

Ubi vero larvae non ſuppetabant, cranium mortui hominis in menſa adponebant, & manibus verſabant, vel e triclinio ſive ſtibadio in eumdem illum finem ſuſpen-

ſpendebant. Neque in conviviis tantum ingeſta mortis recordatio, ſed etiam in ludis ceteriſque voluptatibus, ut largius his indulgerent. Id perſpicue declarant gemmae anulares cum ſceleto, amphora & corona, adpoſitaque bulla, quibus humanae vitae caducitatem deſignabant; ac praeter figuras & ſymbola litterae etiam in gemmis inciſae, ut in illa eximia, olim exſtante in Muſeo Petri Andreae Andreinii, quam in lucem edidit & illuſtravit Ampliſſimus Senator Philippus Bonarrotius in Obſervationibus ad Vaſa vitrea Coemeterialia Tab. XXVIII. Fig. 3. pag. 193. in qua ſcriptum ΚΡΩ ΚΤΩ hoc eſt *utere*, *poſſide*: nimirum, fruere bonis, quae poſſides. Lubet etiam e meis Cimeliis adferre gemmam anularem pulcherrimam, in qua, litteris ex albo colore exſtantibus, ſculpta eſt Sardae huiuſmodi Graeca epigraphe; ſuperne vero hominis calvaria, inferius menſa tripes, dapibus referta.

25. Singula ſic diſponenda: Πῖνε λέγει τὸ γλύμμα, καὶ ἔσθιε, καὶ περίκεισο ἄνθεα τοιοῦτοι γεινόμεθα ἐξαπίνης. Hoc eſt: *Bibe dicit*

ſcul-

ſculptura atque ede & redimere floribus: tales evadimus repente. Deſideratur in hoc fragmento corona e floribus contexta. Huc facit vetus epigramma, quod occurrit in Anthologia Lib. II. Cap. XLVII. num. 7. 21. 39. inter Convivalia.

Huc ſpectant convivales adclamationes, quae in gemmis inſculptae non raro leguntur, ut in ſequenti Onyche, qui apud me exſtat, in aureo anulo inſerendus.

26 SERGI VIVAS

Occurrunt etiam adclamationes nuptiales, & amatoriae ſalutationes in litteratis gemmis, quarum non parva copia eſt in Florentinis Cimeliothecis; eas, ſi otium eſt, vide a me editas in Vol. II. Muſei Florentini pag. XXXIV. Nec ſolum in litteratis gemmis, verum etiam in aereis ſigillis, quibus veteres domeſticam ſupellectilem obſignabant, huiuſmodi acclamationes VIVAS. VIBAS leguntur, quorum exempla exhibuimus in Par. II. Inſcriptionum antiquarum, quae in Etruriae Urbibus exſtant pag. 439.

27 *In anulo aureo in Muſeo Bonarrotio.*

BONIFATI VIVAS

In Cameo ex Sarda, utrimque litteris ex albo ſcriptis in medio coronae, exſtat in Muſeo Riccardio.

28 A D E O D A T A E
A N A S T A S I A
][
P O S T V M I A N I
G A L L A V I V A
T I S

Quod

Quod nunc primum adferro marmoris anaglyphice ſculpti fragmentum, exſtat apud eumdem V. C. Ioſephum Mariam Brocchium. Faeſulis, ubi nuper malo quodam fato latiabat in quadam domo, effoſſum eſt.

Tropaeum exhibet; cuius laevo arboris trunco ſuſpenſa viſuntur arma, quae propria Equitis Singularis ſunt, nimirum parma duplex, haſta & gladius. Sub ipſo tropaeo cernitur Equitis barbati caput (temporibus Antoninorum vel potius Septimii Severi haec ſculptura adſignanda videtur) qui tropaeum dedicavit Marti, vel Iovi vel Iunoni, & ſi mavis etiam Dianae, quibus tropaea a victoribus militibus dedicabantur. Eadem tropaea, ſumma religione adorari ſolita, iam alibi adnotavimus: arma vero ſuſpenſa ſacris taeniis ac vit-

tis

tis religabantur arborum truncis, maxime vero querneis. Suspicari igitur facile possumus, hoc fragmentum indicare tropaea Numini tutelari Faesulanorum, nimirum Marti, ut vidimus, Equitem Singularem, cuius imaginis caput tantum superest in hoc marmore, dedicasse, ac titulum etiam addidisse, qui intercidit. Si qui vero sint, qui votivi donarii fragmentum minime esse posse censeant, statuendum erit sepulcri emblema esse; nam constat, veteres sepulcra strenuorum ducum ac militum armis & tropaeis ornasse; quod ex Sarpedonis sepulcro apud Homerum, Pallantis apud Virgilium, aliisque in omni vetustate clarissimis exemplis exploratissimum est.

Complura vetustissima, eaque insignia monumenta olim Faesulis exstitisse, minime dubitandum est. Ea temporum iniuria incuriaque hominum periisse, vel igne aut ferro deleta, maxime dolendum. In Musco Etrusco Tabula V. in lucem protuli antiquissimum ANCHARIAE Deae signum ex aere, quod Faesulis repertum, qui dederat, testatus est. Deorum simulacra Etruscis litteris insculpta, uti mos fuit Etruscorum, qui hac in re, ac paene in omnibus, mortalium primos AEgyptios imitati sunt, Faesulis eruta, easdemque litteras summum virum Petrum Victorium interpretatum esse, perspicue declarat Sebastianus Sanleolinius egregius Poëta & I.C. Florentinus, in eo libro Florentiae edito anno MDLXXVIII. typis Georgii Mariscotti, quo lectissimis Epigrammatis gesta Serenissimi Cosmi Medicis Primi, Etruriae Magni Ducis, complexus est. De his enim priscae vetustatis monumentis meminit Lib. II. pag. 47. Ex his nonnulla doctorum virorum cura e teterrima temporum clade erepta sunt; eaque in Museo Bonarrotio etiam nunc visuntur; inter haec Miles Etruscus arenario lapidi incisus, cum litteris Etruscis, cuius iconismum vide inter monumenta Dempsteriano Operi addita Tabula LXXII. num. 2. Tom. I. pag. 389.

Ibi-

Ibidem etiam exſtat ſtylobata, in quo vir perſonatus Aſcoliorum ludum agit, cuius iconiſmum ſupra vide in Par. II. pag. 106.

IN ACADEMIAM LINGVAE ETRVSCAE
A M · COSMO FLORENTIAE INSTITVTAM
EPIGRAMMA

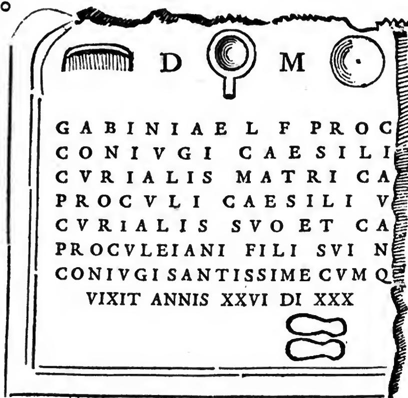
Doctiſſimo PETRO VICTORIO Patricio Senatorique Florentino adſcriptum.

Eruta Faeſuleis ſtant aenea ſigna ruinis,
Etruſcae docto carmine preſsa notae:
Id pater invertit VICTORIVS *ante Latinum*:
Alterno impreſſit mox bonus aere Myron.
TYBRI *quid inſultas? Fratrem quid Marte laceſſis?*
Tuſcave quid ſubdis libera colla iugo?
Sive (quod eſt gravius) patrias dediſcere voceis,
Scribere, tumque loqui verba aliena iubes?
Fiet uterque labor labentibus irritus annis:
LIBER *erit Tuſcus, nec tua verba loquens.*
O mea converſis laetabere Tuſcia Fatis:
Vique tibi ablatus ſponte redibit bonor:
Partaque LIBERTAS, *precioque redempta, ſuique*
Effectos Tuſcos iuris, ab imperio
Eximet externo; & collectis rebus in unum
Auctius antiquo proferet Imperium.
Surget & Etruſcae rurſus nova gloria Linguae,
Gratior & priſcis candidiorque notis.
Ditior Argolico, Latio & ſermone, boniſque
Artibus hoc verſis ore ſuperbus erit
ARNVS: *& excelſi non inviſurus bonori*
Tybridis, ipſe etiam Bella Duceiſque canet.
Diſcendi ſtudio Florentibus advena Terris
Extera gens Linguae capta lepore fluet.
MAGNVS *& Etruſcus Tuſcae delubra Minervae*
Ponet; & Aedituis ſacra colenda dabit:

Tum Florentini longo ac laeto agmine Cygni
Carmine Tyrrhenum nomen ad aſtra ferent.
Eque Palatino certatim monte Quirites
Etruſco Phoebo thura preceiſque ferent.
Credite: Tireſiam nil fallunt poſtera: Phoebus
Romuleo & Graio par quoque Tuſcus erit.

In agro Piſano, in Caſtro Novo Miſericordiae, in marmore alt. ped. Rom. II. *& lat. ped.* I. *& unc.* IV.

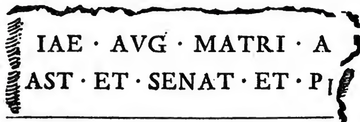
30

30. Hunc e Barberinis Schedis, procul dubio Donianis, quas in Bibliotheca recondidit Ioannes Baptiſta Donius, Patricius Florentinus, edidit Fabrettus Cap. IV. n. 47. & Florentiae reperiri ſcripſit. Hunc diligenter exſcripſit Nobiliſſimus Vir Thomas Albizius, a quo perhumaniter accepi.

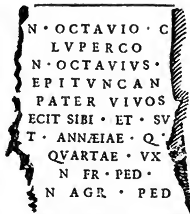
In

In fronte Ecclesiae S. Bartholomaei de Putigniano, in Suburbano Pisarum, secundo fere ab Urbe lapide; in marmore elegantibus maioribusque litteris ita scriptum.

31

31. Non longe ab hac Ecclesia adhuc visuntur rudera & vestigia antiqui cuiusdam aedificii, e quo probabile est hoc marmoris fragmentum translatum fuisse: quod ita facile interpretatur: IVLIAE. AVG*ustae*. MATRI A*ugustorum*. Matri cAST*rorum* ET. SENAT*us*. ET. P*atriae*. Ea est Iulia Domna Imperatoris Septimii Severi uxor, mater M. Aurelii Antonini, cognomento Caracallae, & Antonini Getae Caesarum. Pisanos non solum Hadriano, verum etiam Antoninis maxime devotos fuisse, iam alibi indicavimus.

Ibidem, sed in utroque margine fractum marmor.

32

32. Has inscriptiones diligenter exscripsit atque humanissime ad me misit Nobilissimus Comes Ioannes ex Comitibus Guidiis, ex Equestri Ordine D. Stephani.

Senis, in Aedibus Nobb. Sansedoniorum.

33. M · FONTEIO · C · F ·
SAB · BALBO
ET TITIAE · Q · F ·
..ERTIAE VXSORI FILI
POSVERVNT EX
TESTAMENTO PATRIS

33. Titulum hunc ſepulcralem, cum Cinerario Etruſco & operculo Urnae Etruſcae, deſcriptum delineatumque ad me miſit Vir Splendidiſſimus Ioannes Sanſedonius, Patricius Senenſis, cuius in praediis haec monumenta nuper inventa ſunt. Fonteia gens plebeia fuit, cuius nummos exhibet F. Urſinus.

In Parte I. Inſcriptionum antiquarum in Etruriae Urbibus exſtantium pag. 316. n. 64. pervulgavimus inſignem illam tabulam marmoream, in aedibus Nobb. Rodulphiorum adfixam, in qua natalis dies Auguſti & Tiberii Caeſarum, & Liviae quotannis divinis honoribus ludiſque celebrari in perpetuum decretum eſt. Florentiae erutam plures auctores adfirmarunt, quos indicavimus. Omiſimus Petrum Victorium virum doctiſſimum, qui eam ad epiſtolam tertiam inter familiares Ciceronis Lib. VII. illuſtrat, ac ſe vidiſſe ita teſtatur: *Antiquus Florentiae lapis eſt, in quo hoc nomen* (nempe COS non COSS.) *eodem pacto ſcriptum invenitur:*

TI · CAESARE · TERT · GERMANICO · CAESARE · ITER COS ·

Continet autem quaedam, quae ad hiſtoriam pertinent, & ſane cognitu indigna non ſunt. De quo eo libentius mentio-

tionem feci, quod qui ea quae in lapidibus leguntur, in volumen redigerunt, & Epigrammata antiquae Urbis, *inscripserunt, truncum illud incertumque adposuere: in privata autem domo parieti adfixum est, non longe a Porta, quam D. Galli vulgo appellant*. Haud igitur dubium est pertinere ad Coloniam Florentinorum, in qua tunc cum divini honores decreti sunt, Duumviri fuere Cn. Acceius Rufus Lutatius, Arnensi Tribu census, & T. Petillius. Non solum in Scaptia, verum etiam in Arnensi Tribu Florentinos cives adscriptos suffragii ius habuisse, aperte declarat lapis militaris ab Ughellio adlatus in Italia Sacra, ubi de Florentina Ecclesia agit, pag. 6. novissimae editionis Venetae, quem exstare adfirmat in via Cassia ad tria Tuguria.

L · ACRISCHIO · L · F · ARN ·
ACTHO · FLORENTIA
EVOKATO · TITI · AVG · MIL · LEG
XXI · MINER ·
MILIT · ANN · XXXVI · VIX ·
ANN · LXXIX ·
M · ACRISCHIVS · L · F · ARN ·
SABINVS
T · F · C.

En alium lapidem, Romae exstantem apud Cardinalem Caesium, quem profert Fabrettus ex Schedis Vaticanis Cap. IX. n. 154. ex quo discimus T. Flavium Felicem Florentinum, Titi Vespasiani Imperatoris Veteranum militem fuisse, ac Romilia Tribu censum.

DIS

DIS · MAN · S
L · DAMARIONI · L · F · ROM
GENIANO
EVOKAT · AVG · IN · PRAET
VIX · ANN · LVIII · M · IIII
D · XIII
H · S · E
T · FLAVIVS · T · F · ROM · FELIX
FLORENTIA ·
VETER · AVG · N · T · VESPAS
FRAT · PIISSIM · F · C
IN · F · P · VI · IN · A · P · IV

Dum haec ſcriberem, opportune pro ſua in me ſingulari humanitate, hos titulos elegantiſſimos mihi dono dedit V. C. Franciſcus Ficoronius, omnibus antiquariae eruditionis cultoribus notus, quibus meum Muſeum exornavi.

34

M · VISPANIVS
NARCISSVS
ROGATOR · AB · SCAENA

35

P · VINICIVS
P · L · LACES
COMOED · V · AN · XXXI

34. Qui fuerint ROGATORES AB SCANA, diſerte explicat in eleganti opere nuper edito de Scaenicis Perſonis veterum Romanorum Cap. LV. idem amiciſſimus Ficoronius, adducta Plutarchi auctoritate, qui memorat, Lucullum rogatum, ut praeberet ſcaenicas veſtes centum; non centum, ſed ducentas commodaſſe. Idem exemplum adfert & amplificat Horatius Lib. I. Epiſtola VI. verſ. 40. ubi ridet eos, qui multos ad magnificen-

ficentiam servos alebant, & qui copiosam habebant inutilemque supellectilem, tineis furibusque pascendis idoneam.

——————— *Chlamydes Lucullus, ut aiunt,*
Si posset centum scaenae praebere, rogatus:
Qui possum tot? ait: tamen & quaeram: & quot habebo
Mittam: post paullo scribit, sibi millia quinque
Esse domi chlamydum: partem, vel tolleret omnes.

Igitur fuere ministri, qui iussu Praefecti ludi Scaenici, vestes pro spectaculis rogabant, & commodatum accipiebant. Si quid mihi erit aliquando otii, Theatrales omnes antiquas inscriptiones in unum corpus colligere & observationibus illustrare, mihi in animo est.

36

L · AXIVS
DAPHNVS
CHORAVLES

37

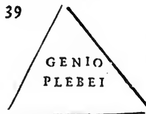
TYRANNVS
NOMENCLAT
POTITI · MESSALLAE

36. CHORAVLES is erat, qui in theatralibus ludis tibia canebat. Tibiarum usum in spectaculis Romani ab Etruscis didicerunt. NOMENCLATORIS servi munus fuit nomina obviorum suggerere dominis, vel ut eos cognoscerent, blandeque exciperent, vel salutarent. Hinc Plinius Lib. XIX. Cap. II. *Alienis pedibus ambulamus, alienis oculis agnoscimus, aliena memoria salutamus, aliena vivimus opera.* Id ipsum etiam hodie apud otiosos quosdam divites durat.

38

P · ARRENVS · P · L · L ·	QVIRINIVS
FORTVNATVS	TVSCVS

39

39. Genii adsignati Plebi, nulla fit mentio in editis inscriptionibus apud Gruterum, Reinesium & Fabrettum.

tum. Genii Populi Romani frequens mentio in vetustis saxis & in nummis.

DIS · MAN · SAC ·
IVLIA EVTYCHIA
VIX ANNIS · XX
L · CALPVRNIVS · MELICERTVS
CONIVGI · CARISSIMAE · B · M · F ·
DE QVA·NIHIL·DOLVIT·NISI·MORTEM

D · MARIVS · Ɔ · L ·
EXORIENS
V · A · XXXV
HVNC · LEGES · LETI · PREPOS *sic*
TERE ERIPVERE
MATRI · QVAE VT ANNIS
MORTI · QVOQ · ESSET PRIOR

D S · M
AVRELIA ſECV
NdA ARIſToLAo
MARITO CARISSI
MO dVLCIſſIMO
BENEMERENTI CVN
QVO VIXI ANNIſ XXV
M · VI. DIEBVS VIII

LOCVM · C · CALVISI
BACCHI · SIBI , ET ›
FRATRI , ET › AMICIS

ANTONIA SALVIA
MATER
L · PONTI · ACTARI

A · METILIVS · A · L ·
PALLAEVS

VMBRIAE
M · L · STACTENIS

P · CoRNELIVS
Ɔ L
IANVARIVS

HOSTIA
M · L · SOTERIS

In

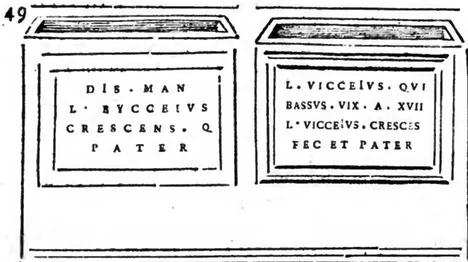
40. DE QVA NIHIL . DOLVIT . NISI . MORTEM. Supplendum EIVS. Non raro in ſepulcrorum titulis hae clauſulae doloris, mutuique adfectus coniugum, itemque parentum in filios leguntur. In alio titulo, qui exſtat in Muſeo Suburbanio Strozio, vir coniugis ſuae fato functae deſiderium ita teſtatur: NIHIL. DOLVI . NISI . QVoD ME RELIQVID. hoc eſt RELIQVIT. Vide in Parte I. huius operis pag. 413. num. 247. In alio lapide Muſei Corſiniae Gentis Principum, ibidem pag. 149. num. 61. FILIVS . FACERE . QVoD . DEBVERAT · PATRI . MORS . INIQVA INTERCESSIT . FILIO FECIT PATER. Fabrettus impatientis doloris clauſulas adnotat in pluribus inſcriptionibus, quas adfert Cap. III. pag. 236. & in hac, pag. 237. num. 633.

TI . CLAVDIO . NICIATI
VIX . ANN . XII . M. X. D. XX. ET
CLAVDIAE NICE
VIX . ANN. II. M. XI. D. XXIII
CLAVDIA . AGAPOMENE
FILIIS . SVIS . INFELICISSIMIS . QVI
ſic ETATE . SVA . NON . SVNT . FRVNITI
FECIT . MATER . SCELERATA . ET . SIBI . ET
LIBERT . LIBERTAB . Q . POST . Q . EORVM

Aliud exemplum habes in titulo, qui conſequitur num. 41.

42. D . S . M. Adnotanda perrara poſtpoſitio formulae dedicationis conſuetae. *Diis ſacrum Manibus*. Eo etiam mihi carior gratiorque eſt hic titulus, quia figurae litterarum ac praeſertim ſ nempe S adamuſſim exprimunt characteres, quibus Florentinarum Pandectarum venerandi Codices exarati ſunt, & in Florentino Magni Ducis Etruriae Gazophylacio religioſiſſime adſervantur.

In marmoreo Sepulcro, in quo duo loculi intus excavati ſunt; in utroque angulo Genius ſculptus eſt, aviculam in ſinu fovens; ſub utroque titulo Genii ludentes, hinc inde Sphinges; titulos dividit columella, cui impoſita perſona paſſis capillis: exſtat in meo Muſeo.

49

49. Hoc parvum ſepulcrum, ſive biſomum (nam longitudine duos Romanos pedes aequat, unum vero altitudine) in duos loculos, medio interiecto marmoreo pariete, diſpertitum eſt, ut in eo conditi tum patris tum filii cineres, ſeorſim conquieſcerent, proprioque titulo reſponderent. Interdum veteres cavebant, ut oſſa & cineres ſimul in eadem urna una coniicerentur & commiſcerentur; cuius fidei mutuique adfectus teſtimonium habemus ex lapide Muſei Suburbani Strozii, quem produximus pag. 420. num. 274. quem ſi otium eſt vide in Parte I. huius operis. Saepe numero in antiquis titulis mentio fit *biſomi*, *triſomi* & *quadriſomi*; in quibus, quum ſepulcrorum magnitudo humandis corporibus non reſpondeat, dubio procul credendum eſt in his non corpora, ſed cineres conditos fuiſſe. Elegantiſſimum hoc ſepulcrum tamquam perenne humanitatis atque amoris erga me ſui argumentum mihi dono dedit Illuſtriſſimus ac Reverendiſſimus Praeſul, D. Joannes Lucius, Collenſi urbe oriun-

oriundus, Patricius Florentinus, Baptiſterii idemque Baſilicae Florentinae S. Joannis Praepoſitus, eximiis meritis ac virtutibus ornatiſſimus, qui illud item dono accepit a ſplendidiſſimo Viro Antonio Taglia, Patricio Collenſi Equite D. Stephani, cuius in praediis in agro Collenſi inter Florentiam & Senas, (locus dicitur *ad Scarna*) paucis ab hinc annis inventum eſt, dum ruſticus terram circa rudera quaedam effoderet; quo etiam in loco aurea numiſmata inventa, & parietes lapidibus quadratis exſtructis, & tectorio opere inductis, qui quadrata forma aedificium conficiebant; in ſingulis vero erant maiores loculi, vulgo *nicchie*, phrygio opere, quamquam rudi, exornati; qui, quum adhuc ſuperſint, indicant vetuſtiſſimum hypogaeum ſive defunctorum conditorium fuiſſe. In Collenſi agro eruta quoque ſunt veterum Etruſcorum monumenta, cryptae litteris Etruſcis inſcriptae, quae curante Ampliſſimo Senatore Philippo Bonarrotio editae ſunt in Dempſteriano Opere. Idem vigilantiſſimus Praepoſitus Lucius complura mihi oſtendit veterum Deorum Etruſcorum ſigna ex aere, quae in Collenſi agro nuper eruta ſunt, e quorum numero aliquot mox ſeligam, quae lucem deſiderant.

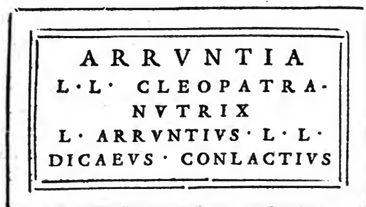
Marmoreus Titulus ſequens, olim Neapoli in Muſeo Andreinio, nunc in meo exſtat.

D · M
M · COCCEIO
ZOSIMO · IVN · *ſic*
IA · PHILVMENE
CONIVGI · B · M · VIX ·
AN · XXVII · M · III ·

Florentiae, in Museo Riccardio exstant, quae heic nunc primum in lucem proferuntur inscriptiones.

In arcula marmorea, cuius operculum, alteri arculae inservisse videtur. In eo sculptum est bucranium coronatum, hinc simpuvium, hinc patera. Titulus vero, cuius latera rosae seu flores quadrifolii exornant, ita se habet.

50

ARRVNTIA
L·L· CLEOPATRA·
NVTRIX
L· ARRVNTIVS· L· L·
DICAEVS· CONLACTIVS

50 CONLACTIVS. Idem significat hoc vocabulum ac CONLACTANEVS & CONLACTEVS, συγγάλακτος, σύντροφος, quae non raro occurrunt in vetustis titulis sepulcrorum: item Machabeorum Lib. II. Cap. IX. vers. 29. Actorum Apostolorum Cap. XIII. vers. I. *Erant autem in Ecclesia, quae erat Antiochiae, prophetae & doctores, in quibus Barnabas & Simon, & Manahen, qui erat Herodis Tetrarchae collactaneus, & Saulus.* CONLACTIVS igitur is, qui iisdem mammis nutritus est, vel simul educatus.

Ibi-

Ibidem; in Urna marmorea utrimque ansata, ovalis figurae, operculo clausa, in qua ossicula & cineres inventi sunt.

51 D M
MAECENATIAE · IANVARIAE
TI CLAVDIVS · POLYCARPVS
CONIVGI · BEN · MER · FECĪ

Ibidem; in Urna marmorea, ovalis figurae, quam pro manubriis utrimque aquilae exornant.

52 P· AEL· RVFINVO *sic*
FRVM· LEG· VII CL
In eius basi
HEREDES FECERVNT

52 Hoc est: *Publio Aelio Rufino, Frumentario Legionis Septimae Claudiae, Heredes fecerunt.* De Frumentariis Legionariis alibi nonnulla adnotavi. Altera quoque Urna marmorea perelegans exstat in eodem Museo, ovalis figurae & striata, sed absque titulo.

Florentiae, in fodiendis fundamentis Florentinae Arcis anno MDXXXIV. III. *Non. Julias, inventae sunt sequentes Inscriptiones, quae periere.*

53 D · M
T · MAMILIO
CASTO
MAMILIA
ADIECTA
FECIT
CONIVGI
BEN · MER ·

54 V · D · M · F ·
EVPHROSYNVS
ZOSIMENI
CONSERVAE
BENE
MERENTI

In-

Inventa quoque ſunt aerea numiſmata, cum his litteris.

I. L · CAESAR DIVI AVG · F · AVGVSTVS IMP · VIII.

In poſtica TIB · POTEST · XXIIII ·

PONTIF · MAXIM · S · C ·

II. Item SALVIVS OTHO III VIR · S · C ·

III. Item L · SVRDINIVS III VIR S · C · Haec exſcripſi ex Schedis, quae apud me exſtant, &, ut mihi videtur, conlatis characteribus, celeberrimi viri Fulvii Urſini manu conſcriptis. Complura, quae olim apud nos exſtabant vetera monumenta, Florentinorum Coloniae eximia decora, ab interitu & oblivione vindicarunt egregii viri Petrus Victorius, Borghinius, aliique; ſed plurima maiorum noſtrorum incuria perierunt, in calcem redacta & in ſubſtructionibus proiecta, quod pluribus exemplis, quae nobis legentibus horrorem iniiciunt, oſtendit praelaudatus Vincentius Borghinius, ubi differit de origine Florentiae. Idem fatum, ſua quoque tempeſtate ſaevum & miſerandum, doluit ingenueque teſtatus eſt Frater Ioannes Iucundus Veronenſis in Epiſtolis, quas praepoſuit veterum Inſcriptionum Syntagmati, quas utpote ineditas, operae pretium me facturum duxi, gratiamque eruditorum initurum, ſi heic in medium eas proferrem; quod eo lubentius facio, quia ſaepius huius egregii operis memini in meo Commentario ad Columbarium Libertorum & Servorum Liviae Auguſtae ac Caeſarum, & ad Donianas Inſcriptiones, atque alibi ſaepenumero. Codex ille numbranaceus elegantiſſime ſcriptus, olim in Bibliotheca ſua adſervabat Cl. Antonius Franciſcus Marmius, Eques D. Stephani; nunc exſtat in Bibliotheca Magliabechiana, cui librariam omnem ſuam ſupelectilem idem Marmius Eques, nuper fato functus, publico bono, teſtamento legavit.

FRA-

FRATER IOANNES IVCVNDVS
VERONENSIS
Reveren. in Christo Patri, et Domino,
D. LVD. DE AGNELLIS
MANTVANO
Divini muneris gratia Consentino Archiepiscopo.

Sal. P. D.

„ PRisca Urbis Romae facies, venerande Pontifex, „ adeo est immutata, ut quae in veterum Aucto- „ rum libris legimus, vix intelligere possimus: atque „ illi ipsi qui meliores se rerum priscarum inquisitores „ existimant, saepenumero minus scire comperiantur: „ praesertim quia auctores, qui haec scriptis mandave- „ re, adeo mendosi & corrupti sunt: ut ipsi semet non „ recognoscerent si ad has auras iterum remearent. „ Quin etiam etsi incorrupti habentur, haudquaquam „ satis nobis usui essent, nisi & nos videremus quae „ ipsi viderunt. Ruinae tamen ipsius Urbis multae „ exstant: ex quibus item novae ruinae in dies fiunt. „ Quamobrem difficile est de epigrammatis, ceteris- „ que quae supersunt Romanis reliquiis, certi aliquid „ adferre; earum maxime, quae mole non sistunt aedi- „ ficiorum. Nam, quae hodie sunt in Circo Flami- „ nio, cras in Tarpeio colle invenies, atque utinam „ non in fornace potius, vel rusticae domunculae basi. „ Quod enim ab diligente olim in conspicuo loco posi- „ tum fixumque fuit, ab negligente, & antiquitatis „ minime studioso mox erutum, & in frusta disiectum, „ equorum pedibus calcari, contérique animadvertes. „ Saepe itaque huiusmodi oculis obiectum spectacu-

lum,

„ lum, ad varia rerum priſcarum indaganda monumen-
„ ta tenue hoc meum movit ingenium; ne memorias
„ maiorum noſtrorum poſtremo quaſi excidio deperire
„ per ignaviam viderem. Ad quam rem conficien-
„ dam, cum neque opes, neque facultas ſatis ſuppete-
„ rent: animum applicui ad ea dumtaxat quae inge-
„ nio, vigiliis & induſtria, abſque ſumptu & impen-
„ ſa fieri poſſe arbitratus ſum: quaeque potentum men-
„ tes ſua pulchritudine, & bonitate excitare poſſent:
„ Inter quae Epigrammata pleraque collegi, quae tuo
„ auſpicio aeterna fieri ac poſteritati tradi poſſint: quo-
„ rum marmora aeneaeque tabulae in horas frangun-
„ tur, funduntur, pereunt. Memoria me tenet multa-
„ rum rerum, quas ipſe vidi, quaſque conſulto praete-
„ reo, ne mihi lacrymas tibique antiquitatis obſervan-
„ tiſſimo excutiam: referam tamen quae ab aliis acce-
„ pi. Nam praeter circos, theatra, amphitheatra,
„ thermas, templa, arcus, columnas, porticus, areas,
„ mutatoria, nymphaea, balnea, capitolia, atria,
„ ſacella, aedes, aediculas, palatia, cohortium excu-
„ bitoria, macella, lacus, inſulas, bibliothecas, hor-
„ rea, piſtrina, pontes, fora, aquaeductus, coloſſos,
„ naumachias, ſepulchra, pyramides, obeliſcos, col-
„ les, campos, hortos, moenia, portus, vivaria, vias,
„ cellas, ceteraque huiuſmodi loca & aedificia, quo-
„ rum aliqua ita evulſa ſunt, ut non modo eorum pars
„ ulla videatur, ſed nec ubi fuerit cognoſcatur. Ali-
„ qua vero non ſine maximo animi dolore tempeſtate
„ hac noſtra deſtrui vidimus: ſunt qui affirment ma-
„ gnos ſe calcis cumulos ex ſolis epigrammatum frag-
„ mentis vidiſſe congeſtos. Nec deſunt qui glorientur
„ totius ſuae (& latae quidem) domus fundamenta
„ ex ſolis ſtatuarum membris iacta eſſe. Quid eſt quod
„ non diras imprecemur his ſanctae vetuſtatis violato-
„ ribus? Scinderent alia, comburerent, abſumerent:
„ epigrammatis ſaltem, & ſtatuis parcerent, quae ma-
„ io-

„ iores noſtri tanto artificio ac dignitate elaborata re-
„ liquere. Nam quid in illis, Venerande Praeſul, ar-
„ gutiae, brevitatis, elegantiae, orthographiae; in iſtis
„ ſymmetriae, perfectionis, gratiae, maieſtatis fuiſſe
„ exiſtimas, cum pauca, quae noſtros non effugerunt
„ oculos, tantam de ſe excitent admirationem, & pri-
„ ſcorum ingenia monſtrent conſummatiſſima? Sed
„ quid plura tibi in hoc genere commemorem, qui
„ longe melius haec omnia noſti, & bene in hoc quo-
„ que, ut in ceteris Chriſtianae Reipublicae negociis,
„ honeſtiſſime, ac prudentiſſime conſulis, dum litte-
„ ras a ſitu vindicas, & ne pereant, in unum volu-
„ men Epigrammata ipſa redigi iubes? Ego vero, etſi,
„ ut dixi, arduum eſt ex ruinis integrum aliquid
„ eruere; tamen impulſu tuo quicquid diligentia, & la-
„ bore conſequi potui, id omne huic libro adſcripſi:
„ & quanquam plura mihi ſe ſe offerrent, vel a me ipſo
„ parum cogitata, vel ab aliis utcunque excerpta; ta-
„ men praeter ea quae vidi, quaeque accurate exſcripſi,
„ in hoc volumen nihil congeſſi: ut, ſi non facultate,
„ & doctrina, fide tamen ac diligentia legentibus ſa-
„ tisfacerem. Quod ſi quam hinc litterarum ſtudioſi
„ capient voluptatem, non mihi quidem, ſed clemen-
„ tiae tuae referri debet acceptum, qui ad id me etiam
„ litteris compuliſti, curante Bartholomaeo Sanvito
„ tui amantiſſimo, ut hoc qualecunque eſt opus nomini
„ tuo iure meritoque dedicarem: cum unus ſis ad quem
„ potiſſimum pertineat cura Vetuſtatis; cuius ſtudioſiſ-
„ ſimus ſemper fuiſti, verum Latini nominis decus
„ & lumen, in quo omnes bonae artes conquieſcunt.
„ Vale feliciter, humani generis amor & deliciae.

FRATER IOANNES IVCVNDVS

VERONENSIS

REVEREN. PATRI ET DOMINO

D. LVD. DE AGNELLIS

Archiepiscopo Consentino.

Sal. P. D.

„ CRedo plerosque, Venerande Praesul, cum legerint „ Epigrammata, quae collegi, si in mendam ali- „ quam inciderint, admiraturos: & si ad ea venerint, quae „ minus fortasse placebunt, me ignorantiae, aut negli- „ gentiae insimulaturos; quarum alteram, etsi pro viribus „ effugere conatus sum; tamen cum in eis colligendis „ praecipua quadam doctrina, diligentia, usu, laborum „ tollerantia opus sit; priscorum quoque consuetudo & „ observantia, & characterum varietas nota esse debeat: „ imparem me tanto oneri ingenue fateri non erubesco. „ Alteram vero ut pellerem, sic insudavi, ut inter ipsam „ delectationem & laborem, omnem aetatem paene tran- „ segerim: atque ubi ego, vel quivis alius, de meo exem- „ plo addubitassem, iterum atque iterum ad ea perlegen- „ da redire non piguerit. Sed animadvertant, qui desi- „ diam & errores in me retorquent, maiores nostros ho- „ mines fuisse, & eadem illis, quae & nobis, contigisse. „ Nam si polite, eleganter accurateque componebant, ipsi „ opificibus in aes, aut in marmora caedenda delega- „ bant; qui cum & litterarum ignari essent, & abunde „ errarent, tum eorum errata vel minime notabantur: vel „ littera non commode, aut sine lapidis iactura superin- „ duci poterat. Orthographiae quoque consuetudinem, „ quam modo servare videmur, & religionis ritus, quos „ nunc tenemus, prisci illi non habebant; sed opinionibus

„ aliis

„ aliis inserviebant: quamobrem & vivendi modum, & di-
„ scendi atque scribendi stilum dissimilem observabant;
„ qui cum illorum temporum proprius ac frequens esset,
„ a nostris omnino alienus, & quasi orbe altero conquisi-
„ tus videtur: ita ut id nobis contingat, quod obscuro lo-
„ co natis hominibus, qui parvam vel nullam avorum me-
„ moriam tenent. In barbariem etenim incidimus; quae
„ quia clarissima a plerisque existimatur, quam si, ut cul-
„ tum illum priscumque stilum, longa interciperet aetas:
„ & eam, ut illi contigit, contrariis moribus conarentur
„ oblitterare posteri: nec artium ad restitutionem, nec in-
„ geniorum valerent vires, quod de disertissima lingua
„ exactissimisque actionibus illis minime fas est dicere.
„ Vehemens nimis digressus mihi videor, plusquam haec
„ velit epistola. Sed veniamus ad nostra Epigrammata;
„ quae forsan minus satisfacient, quia urnas, bases, episty-
„ lia, marmora, aras, columnas, tabulas, & eius gene-
„ ris reliqua cum iisdem marginibus, zophoris, coronis,
„ signis aliisque ornamentis, sive etiam fracturis, & de-
„ fectibus non finxerim; totidemque lineas, quot habent
„ illa non fecerim. Cum enim hominum iudicia non ea-
„ dem sint, qui meliora splendidioraque adverterint,
„ facile intelligent aliud esse Epigrammata ad libri or-
„ dinem formamque redigere; & aliud picturas compo-
„ nere, semotamque a pictura quaerere doctrinam, quam
„ in hoc genere primo intendimus. Nam, si ea pingere
„ (ut quidam voluissent) curassemus; oportuisset char-
„ tarum formas, quoquo versus ad marmorum, tabula-
„ rum scripturarumve discrimina coaptare: quod non
„ librorum ordini & aequalitati; sed schedularum confu-
„ sioni convenire perspicuum est: cum ex eis aliqua adeo
„ magna sint, quod formam omnem paginarum exce-
„ dunt; & aliqua adeo parva, ut vix lineam occupent:
„ quorum si plura in eandem chartam comprimere vo-
„ luero, tantam ibi deformitatem inducent, quod libri
„ ordinem omnem pulchritudinemque confundent. Sed

„ cum multiplices ſint hominum cogitationes; nec quiſ-
„ quam diu in eodem conſiſtat veſtigio: non deſunt
„ etiam qui meam de pluribus Epigrammatum difficul-
„ tatibus interpretationem enixius requirant, inſuperque
„ ſuadeant non paſſim omnia, ſed ea ſolum conſcribere,
„ quae ſuo nos lepore alliciant, vel ſingularitate quadam
„ excellant: quibus ſatis reſpondere mihi videor, ſi vati-
„ cinatoribus ſimiles, temerarioſque omnes iudicaverim,
„ qui ea omnia intelligere profeſſi fuerint: cum praeter
„ illa, quae nota ſunt omnibus, quaedam adeo cognitu
„ difficilia ſunt, ut non niſi ab eo qui auctor fuit, intel-
„ ligi poſſe exiſtimem. In eandem nempe cogitationem
„ incidere, quam ille qui compoſuit: adeo difficillimum
„ & quaſi impoſſibile videtur; ita ut huiuſmodi praeterita
„ non minus nobis ignota, quam futura putem. Ea au-
„ tem ſola excerpere, quae digniora videntur, neglectis
„ aliis, indignum cenſui, ne cum paucis ſatisfecero, plu-
„ ribus antiquitatum ſtudioſis curioſiſque ulterius inqui-
„ rendi ſtudium relinquam, eoſque integra fraudem vo-
„ luptate: cum pauca admodum ſint, quae vel commodi
„ aliquid, vel utilitatis, vel eruditionis, vel affectatae
„ cognitionis non habeant. Hactenus ſatis mihi de meo
„ exemplo dubitantibus, curoſiuſque requirentibus ſatiſ-
„ feciſſe videor, non tamen deſiderio meo, quod me
„ (quoniam urgent dies noctesque) ad plurima indaganda
„ impellit. Vetuſtates namque tantae ſunt apud me ve-
„ nerationis, ut non niſi viris dignis mihi digna vide-
„ antur. Antiquae enim Urbis Romae virtuti quantum
„ debeat poſteritas omnis, cum multi ſciant, tum maxi-
„ me qui legerunt, & reliquias eius cognoverunt: hi
„ namque, ſi temporum illius curricula & acta repetent,
„ facile intelligent, nos inde divinarum, humanarum,
„ publicarum, privatarumque rerum notitiam & uſum
„ habere. Quoniam igitur grandis eius eſt opinio, & res
„ maxima; nunquam huius partis onus ſubiviſſem, Ob-
„ ſervandiſſime Conſentine Pontifex, niſi tua fretus au-
„ cto-

„ ctoritate. Sed forsan persuadebas tibi, me orbem uni-
„ versum Antiquitatis studio peragrasse, & locorum om-
„ nium Epigrammata collegisse: & certe, si inspexeris
„ quo semper flagraverim desiderio, quis amor, quaeve
„ mihi insit delectatio, non fallebaris; & nisi multa, &
„ varia se mihi obiecissent, quae meum institutum stu-
„ diumque interpellarent, nec locorum distantia, nec
„ viarum longitudo, nec labor me ab incoepto deterruis-
„ sent. Sed eius generis ea fuere, ut non modo exteras
„ provincias, sed nec Italiam totam videre potuerim.
„ Cum igitur ad id obeundum pro voluntate non su-
„ bessent nec vires, nec expeditum iter; me ipsum com-
„ pescui, & voluntatem viribus parem feci, nec tamen
„ a studio non destiti: quin ea quae ipse videre non po-
„ tui, ab aliis perquisiverim, & alienae fidei me commi-
„ serim, ut animo meo flagranti, quoad possem, satisfa-
„ cerem. Cum ergo in superiori volumine annotaverim,
„ quae propriis laboribus atque sudoribus congessi; ope-
„ rae pretium duxi, etiam ea quae ab amicis, & dignissi-
„ mis diligentissimisque viris accepi, in sequens opus de-
„ scribere; & tibi quoque ex alienis laboribus aliquam
„ afferre voluptatem. Id tamen te nosse certo scio, ho-
„ minibus raram omni ex parte vim esse atque virtutem;
„ quod & in me, & in aliis, duce experimento, saepissi-
„ me deprehendi, communemque hanc mortalium con-
„ ditionem esse cognovi, qui cum hac vel illa virtute
„ abundent, reliquis carent. Quamobrem, etsi nefas est
„ mihi his, a quibus Epigrammata ipsa suscepi, non cre-
„ dere; certitudini meae tamen non placet aequare, ne
„ quis errores, si quos exempla collata exemplaribus in-
„ venerit, mihi adscribat. Libenti igitur animo, Dignis-
„ sime Consentine Praesul, munuscula mea accipe, quae
„ etsi parva sint, laboribus tamen certe vacua minime
„ fuerunt. Vale.

Priorem epistolam iisdem plane verbis praeposuit Frater Ioannes Iucundus Veronensis alteri Codici, qui earumdem Inscriptionum undique collectarum Syntagma continebat, quem dedicavit Magnifico Viro, bonarum artium vindici atque amplificatori optimo, Laurentio Medici. In fine vero haec ad eum scribit: *Quod si quam hinc litterarum studiosi capiant voluptatem, non mihi quidem id, sed tibi, uni referri debet acceptum, qui ad id me etiam litteris compulisti, curante Alexandro Cortesio tui observantissimo, ut hoc, qualecumque est, nomini tuo iure meritoque dedicarem: cum unus sis, ad quem potissimum pertineat cura Vetustatis, cuius studiosissimus semper fuisti, verum Latini nominis decus & lumen, in quo omnes bonae artes conquiescunt. Vale feliciter, humani generis amor & deliciae.*

Miscellaneorum, quae Politianus Laurentio Medici dedicavit, praefationem, ita absolvit: *Tu vale patrone iucundissime, & (quod facis) perge favere doctis, perge litteras excitare, perge a situ recipere rem Latinam, ab interitu Graecam, quo tui memoria nominis ab iniuria prorsus oblivionis asseratur.* Primus omnium Principum Laurentius Medices exemplo suo docuit quanto in pretio habenda sint eximia antiquorum artificum opera; nam sua tempestate summus omnium elegantiarum arbiter, ea undique magnis impensis conquisivit. De eius studio, harumque prisci aevi lauticiarum amore dixi in Praefatione Voluminis III. Musei Florentini pag. XII. Perlubet nunc id testimonio confirmare iisdemque verbis doctissimi viri Bernardi Oricellarii, Patricii Florentini, quem Erasmus Roterodamus Sallustium alterum adpellavit. Haec enim narrat in libro, quem scripsit de bello Italico.

„ Hic me studium caritasque litterarum antiquitatis admonet, ut non possim non deplorare inter subitas fundatissimae familiae ruinas, Mediceam bibliothecam, insignesque thesauros; quorum pars a „ Gal-

„ Gallis, pars a paucis e noſtris, rem turpiſsimam
„ honeſta ſpecie praetendentibus, furaciſsime ſubrepta
„ ſunt: intimis abditiſque locis aedium, ubi illi re-
„ conditi fuerant, perſcrutatis: quae ſic ornatae exti-
„ tere, ut vel ſplendidiſsimae urbi ornamento forent.
„ Erant ſane theſauri veteres, pacis diuturnae, regiae-
„ que opulentiae ornamenta, undique toto orbe conge-
„ ſta. Nam cum iam pridem gens Medicea floreret
„ omnibus copiis, terra marique cuncta exquirere,
„ dum ſibi Graecarum, Latinarumque litterarum mo-
„ numenta, toreumata, gemmas, margaritas aliaque
„ huiuſcemodi opere naturae ſimul, & antiquo artifi-
„ cio conſpicua, compararent. Quo factum eſt, longo
„ aevo, quo haec familia ſtetit, ut ſi quid praeter
„ cetera inſigne ex antiquitate ſaevitieque temporum
„ ſuperfuiſſet, veterum ſcriptorum codices, vaſa, e
„ ſardonice, ceteriſque gemmis caelata, Deliaca, at-
„ que Corinthia, lapilli multiplici ſculptura, colore-
„ que peregregii; praeterea ſigna, tabulae, aurum,
„ argentumque ſignatum perantiquo opere, multa,
„ atque lauta ſupellex, cuncta quae animum, oculoſ-
„ que accenderent, undique in domum Mediceam
„ confluerent. Teſtimonio ſunt litterae gemmis ipſis
„ inciſae, Laurentii nomen praeferentes, quas ille ſibi
„ familiaeque ſuae proſpiciens ſcalpendas curavit, fu-
„ turum ad poſteros regii ſplendoris monumentum:
„ licet enim ex his coniectari, fuiſſe aliquando apud
„ Medices aequa proportione reliqua. Teſtantur iti-
„ dem Ariſtotelis Graeci interpretes, ceterique vetu-
„ ſtiſſimi ſcriptores, quos Laurentius, ut erueret ex
„ intima Graecia, penetralibuſque Turcarum regis,
„ miſit Janum Laſcarem Graecum hominem, & ab
„ imperatoribus ipſis ortum; qui cum popularibus fa-
„ cile conciliata gratia, praeſtitit quod ante eum ne-
„ mo; praeſtruxitque aditum ad eruenda cetera eiuſ-
„ dem generis, quae inter ſpolia capta de Graecis

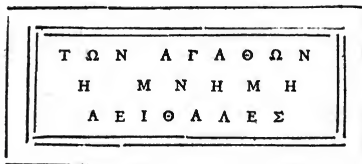
„ aſ-

„ aſſervantur, ni mors acerba Laurentium praeripuiſ„ ſet. Haec omnia magno conquiſita ſtudio, ſummiſque parta opibus, & ad multum aevi in deliciis „ habita, quibus nihil nobilius, nihil Florentiae quod „ magis viſendum putaretur, uno puncto temporis in „ praedam ceſſere. Tanta Gallorum avaritia, perfi„ diaque noſtrorum fuit.

Dum haec ſcriberem perrarum eiusdem Magnifici Laurentii Medicis numiſma ex aere mediocris magnitudinis mihi perhumaniter oſtendit V. C. Philippus Baro de Stoſch, omnis antiquitatis peritiſsimus. In antica cernitur caput eiusdem Laurentii nudum, cui imminet ſtella, quae tamen in eadem linea litterarum eſt, quae ita ſcriptae ſunt: LAV. R. MED. hoc eſt *Laurentius Medices*: In adverſa parte laurea corona, in medio haec epigraphe in quinque lineas diſtributa: VT LAVRVS SEMPER LAVRENTI FAMA VIGEBIT.

Huc pertinet inſcriptio Graeca, quae legitur in antiquo vaſe marmoreo eximii operis, altitudinis duorum fere pedum Graecorum, quod non ſine voluptate cernitur in veſtibulo Medicei Muſei. Pro anſis illud utrimque ornant capita Jovis Hammonis: undique vero inter folia elegantiſsima ludunt volitantes aviculae.

Inſcriptio eiusdem Vaſis ita ſe habet.

55

ΤΩΝ ΑΓΑΘΩΝ
Η ΜΝΗΜΗ
ΑΕΙΘΑΛΕΣ

55 Id eſt: *Bonorum memoria ſemper vireſcens.*

In ſervandis atque ab oblivione & interitu vindi-

can-

candis priſcae aetatis monumentis, quanta ſemper fuerit Mediceorum Principum cura, ut id clarius luculentiuſque eluceat, lubet heic adiicere epiſtolam Leonis X. Pontificis Maximi iuſſu ſcriptam Raphaeli Sanctio Urbinati a Petro Cardinale Bembo, quae edita eſt in Libro Epiſtolarum eius num. XXI.

RAPHAELI VRBINATI.

„ Cum ad Principis Apoſtolorum Fanum Romanum exaedificandum maxime interſit, ut lapidum marmoriſque copia, qua abundare nos oportet, domi potius habeatur, quam peregre advehatur: exploratum autem mihi ſit magnam eius rei facultatem Urbis ruinas ſuppeditare, effodique paſſim omnis generis ſaxa fere ab omnibus, qui Romae, quique etiam prope Romam aedificare aliquid, vel omnino terram vertere & perrumpere moliuntur: te, quo magiſtro eius aedificationis utor, marmorum & lapidum omnium, qui Romae, quique extra Romam denum millium paſſuum ſpatio poſthac eruentur, praefectum facio, ea de cauſa, ut quae ad eius Fani aedificationem idonea erunt, mihi emas. Quare mando omnibus hominibus, mediocribus, ſummis, infimis, qui poſthac marmora quaeque, ſaxa omnis generis, intra eum, quem dixi loci ſpatium, eruent, effodient, ut te earum rerum praefectum de ſingulis erutis effoſsiſve quamprimum certiorem faciant. Id qui triduo non fecerit, ei a centum uſque ad tercentorum ſummam aureorum, quae tibi videbitur, multa eſto. Praeterea, quoniam certior ſum factus multum antiqui marmoris & ſaxi litteris monumentiſque inciſi (quae quidem ſaepe monumenta notam aliquam egregiam praeſeferunt, quaeque ſervari operae pretium eſſet ad cultum litterarum, Romanique ſermonis elegantiam

„ excolendam) a' fabris marmorariis, eo pro materia
„ utentibus, temere fecari, ita ut infcriptiones abole-
„ antur; mando omnibus, qui caedendi marmoris ar-
„ tem Romae exercent, ut fine tuo iuffu, aut per-
„ miffu, lapidem ullum infcriptum caedere, fecarive
„ ne audeant; eadem illi multa adhibita, qui fecus
„ atque iubeo fecerit.

„ Datum VI. Calend. Sept. anno tertio, Roma.

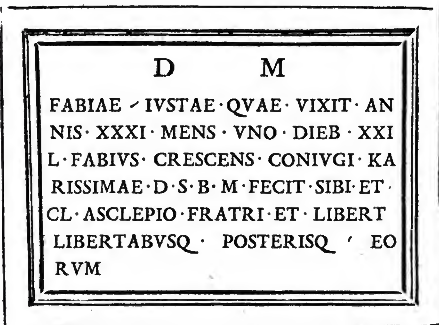
Leone X. e Medicea Gente, Chriftianae Reipublicae clavum moderante, primum prodiere numifmata in eo libro rarifsimo, qui hunc titulum praefert: *Illuftrium Imagines*. Eius vero forma eft, ut aiunt, octava. Hunc Romae excudit dedicavitque Ber. Iacobo Sadoleto, Epifcopo Carpentoractenfi, a Secretis eiusdem Leonis X. Pontificis Maximi, Iacobus Mazochius, Typographus Romanae Academiae, de antiquitate optime meritus. Numifmata egregie buxeis typis incifa explicavit, ut plerique exiftimant, vel Andreas Fulvius, five Iacobus Sadoletus. In fine eiusdem libri haec leguntur: *Impreffum Romae apud Iacobum Mazochium Romanae Academiae Bibliopolam; anno MDXVII. die XV. Novembris: triumphante Divo Leone X. Pontifice Maximo, anno eius quinto.*

Poft hunc, alter liber, magno in precio habendus, prodiit Romae, forma in folio, cum hoc titulo: *Epigrammata antiquae Urbis*. Hunc idem Iacobus Mazochius infcripfit Mario (e Maffeiorum Gente) Volaterrano, Epifcopo Aquinati, qui tunc Romanae Academiae non folum vigil parens, verum etiam princeps erat. Primus omnium, qui Academiae nomen, pridem fepultum, excitavit, fuit Pomponius Laetus: cuius hortos in monte Quirinali aedefque fatis idoneas viri docti frequentarunt. Pomponio extincto, Angelus Colotius, cuius nomen, quo ad litterarum ftudia

in

in pretio erunt, ſemper vivet, domicilium ſuum, quum praeſertim ibi amoeni horti eſſent, ſignis, anaglyphis, inſcriptiſque marmoribus ornatiſsimi, (eo enim loci Horti Salluſtiani antiquitus extitere) Academiam adpellavit, Academicique adpellati fuere, qui eo docti commercii cauſa confluebant. Inde propagatum nomen Academiarum Romae & in Italia; quod notavit Federicus Ubaldinus in eius vita. Huic Academiae debemus librum illum, qui omnium primus litterato orbi antiquae Urbis Epigrammata formis excuſa donavit. In fine eiusdem libri haec leguntur: *Romae, in aedibus Iacobi Mazochii, Romanae Academiae Bibliopolae MDXXI. Men. April.* Eodem anno Leo X. Pontifex Maximus deceſsit.

Inſcripti lapides, qui ſequuntur, exſtant in meo Muſeo.

56

56 Inſcripti lapides, quos heic ſubiicio, nuper exſtabant Neapoli in aedibus Clariſsimi, deque anti-

quaria re optime meriti viri, Petri Andreae Andreinii. Ex his non paucos in lucem dedi in Parte I. huius operis pag. 235. ex ſchedis autographis eiuſdem Andreinii. Eo viro mihi amiciſsimo defuncto, Florentiam advehendos curararunt eius filiae heredes, quae mihi perlubenter eos vendiderunt. Poſtquam his meum ornavi Muſeum, conferenti mihi multa menda apparuerunt in editis commiſſa; quare operae pretium me facturum duxi, ſi eos iterum emaculatos heic proferrem. His etiam complures inediti accedunt.

D. S. B. M. Hoc eſt: *De ſe bene meritae*, vel *merenti*. CL · ASCLEPIO · Huius nomen familiae ex ſorore innoteſcit; quare praetermiſſum: nam fuit *Claudius Fabius Aſclepius*. Huiuſmodi in antiquis ſaxis ſexcenta occurrunt exempla.

57

D M
DONATA · H · S ·
EST · VIXIT · AN ·
NIS · XVII · SAL
ſic VIVS · CONIVG · PI
ISSIM · FECIT

58

D · M
P. ORTENSIO ·
SEVERO VIX ·
ANNIS · XVIII ·
CASSIA · CHARIS ·
MATER · FILIO ·
PIENTISSIMO ·

57 P. ORTENSIO. Adſpirata omiſſa eſt; quod haud infrequens in inſcriptis monumentis: nam ſcribendum P. HORTENSIO; quod etiam alii lapides, & numi huius gentis oſtendunt. Apud Fabrettum Inſcr. Cap. I. num. 155. haec habet vetuſtus lapis: MEMORIOLAM · CVM · ORTVLO · SVMIACENTE · SVBVS · LIBERTIS &c. fecit: pro *hortulo*.

59 D M

59

D · M

MARCIAE DRVSILLE *sic*
DRVSIVS VALENS
ET QVADRATILLA
PARENTES · FILIAE
DVLCISSIMAE

60

D M
I V L I AE
APHRODISIAE
M A T R I
L · ANTONIVS
ARISTO IVNIOR
B · M · F ·

61

T · FLAVIVS · PARIS · FECIT
MARCIAE · AVRAE · COIVGI
BENE · ME, ET, AECLANIO
GENIALI, ET · TYCHE · CONTVBE
RNALI · SVAE · POSSIDENDVM
M O N I M E N T V

62

D · M
M · D O M I T I
F I D E L I S
LICINIA TATIS
CONIVGI OPTIM

63

D · M
M · COCCEIO
ZOSIMO · IVN·
IA · PHILVMENE
CONIVGI · B · M · VIX ·
AN · XXVII · M · III ·

61 Forte *Aulo Eclanio*.

64 D M

64

D M

CLODIAE · PI
ROCLEAE · VIX
ANNIS · XXXX
LVCIA · HAMONIL
LA · NEPOS ET
HERES · B · M · F ·

65

D M

TITINIVS · CLAEVS · FELIX
BIXIT · ANN · XVI · PELA
CIS ANVS DAXIMIA MATER
ET AMMONIVS SABINVS
PATRASTER · FILIO
BEN · MER

66

VESTORIA · ELPIS
IVSSV
T · VESTORI · ALEXANDRI · ET ·
T · VESTORI · PELORIS

67

D M

CALINIVS
FELIX · VIXIT · AN
NIS · XXXII

68

ANTIPATRA
DVLCIS TVA
HIC SO ET NON SO

69

ADACTVIA
PIA VIX†
ANN VIII
M · VII ' J L ' C *sic*

68 DVLCIS TVA. Antipatra puella, vel coniux (quandoquidem his epithetum DVLCIS in antiquis titulis tribuitur) amicum vel parentes, vel virum compellat. SO id eſt SVM. Frequenter M a quadratariis omittitur, ut etiam in ſuperiore lapide pag. 53. num. 61. MONVMENTV ſcriptum eſt pro MONVMENTVM. Ceterum O pro V a veteribus Latinis adhibitum, nemo eſt qui neſciat. Igitur legendum, *hic ſum & non ſum*. *Hic ſum*, quia ſepulcro conditi ſunt

cine-

cineres : *non sum*, quin iam fato functa .. Adsimile in Job historia Cap. X. *Fuissem quasi non essem de utero translatus ad tumulum*. In Ecclesia S. Matthaei Florentiae in quodam sepulcro haec leguntur: D·O·M·IAM NON FVI DEINDE FVI MODO NON SVM.

In marmore long. ped. Rom. II. *unc.* IV. *alt. unc.* VII.

70

STALLIVS · GAIVS · HAS · SEDES · HAVRANVS · TVETVR
EX EPICVREIO · GAVDIVIGENTE · CHORO

70 Facile crediderim hunc lapidem esse supposititium. *Gaius Stallius Hauranus*, ita iungendi sunt; sed quid sibi vult *ex Epicureio gaudivigente choro?*

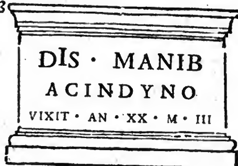
71

TVLLIA·M·L·HELENA·SIBI·ET·
M · TVLLIO · M · L · TIMONI · PATRO, *sic*
FAVORI · L. L·TAMPIVS·L · L
AVCTO · L · ANTEROS · SIBI · ET
ANTIOCHO · L · FELICIONI · L · ET
POSTERISCE *sic* FLORO · L · ET
SVIS VITALIONI · L · ET
POSTERISQVE · SVIS

72

D M
L · C · SELEVCVS SIBI
ET CL · IVSTAE ET ·
ANTONIAE LACENAE
ET LIBERT LIBERTAB
Q · POSTERISQ EORVM
H · L · A · N ·

73

72 H · L · A · N · Quid sibi velint hae singulares litterae, quarum exempla non reperio, alii divina-

vinabunt .. Forte : *Hic locus, vel loculus alienum non* (supple) *sequitur*.

74	75
D · M VERO · QVI VIXIT ANN VII M · VIII AMPLIATVS B · M · F ·	D · M FELICI · AVG · L · PLVMBARIO OCTAVIA · CEN SORINA · CON IVGI · BENE MERENTI FECIT

75 PLVMBARII officium in Domo Augusta, notatu dignum, legitur in hoc meo rarissimo lapide. Plumbarii *l. artifices c. de excus. artif.* dicuntur, qui *plumbeas* pilas, & alia ex *plumbo* faciunt. Clarius tamen, qui fuerint PLVMBARII, elucet ex Commentario Sex. Iulii Frontini de Aquaeductibus Urbis Romae Art. XV. ubi de aquis per fistulas, sive aquarum modulos in Urbem deducendos differit; atque de Plumbariis meminit his verbis: *Postea modulus, nec ab uncia, nec ab alterutro digitorum originem accipiens, inductus, ut quidam putant, ab Agrippa, ut alii a* PLVMBARIIS *per Vitruvium Architectum in usum Urbis, exclusis prioribus, venit, appellatus quinario nomine. Qui autem Agrippam auctorem faciunt, dicunt, quod quinque antiqui moduli exiles, & velut puncta, quibus olim aqua, cum exigua esset, dividebatur, in unam fistulam coacti sunt. Qui Vitruvium &* PLVMBARIOS, *ab eo quod plumbea lamina plana, quinque digitorum latitudinem habens, circumacta in rotundum, hunc fistulae modum efficiat*. Id officium potius convenit Felici Augusti Liberto, nempe conficiendi fistu-

las

las ſalientium aquarum in caſtellis, vel ipſos etiam aquaeductuum tubos, qui plumbei erant, & prominentes litteras inſcriptas habebant. Horum inſcriptiones adfert Fabrettus in fine Cap. VII. num. 392. & nos etiam in hoc opere nonnullas adtulimus. Non diſſimile eſt munus Euthyci VILICI A PLVMBO, ex antiquo ſepulcrali titulo penes Gruterum pag. DCXL. 10. Servi PLVMBARII meminit adlatus titulus in Parte I. huius operis pag. 136. Porro in antiquo lapide Gruteriani Theſauri, digiti aquae, honoris cauſa fluentis in privata domo C. Titii Chresimi, ita fit mentio pag. CDLXXV. 3. VT · AQVAE · DIGITVS IN · DOMO. EIVS FLVERET· &c. Fuere etiam in Romanorum exercitu milites *Plumbarii*, qui glandes plumbeas conficiebant, baliſtarum vi contra hoſtes explodendas, quorum meminit Iuſtus Lipſius, de militia Romanorum diſſerens, Lib. IV. Poliorcet. Dial. II. Ex his glandibus aliquot apud me exſtant, & litteras praeferunt prominentes, nimirum adclamationem forſitan victricis exercitus: NIKA. hoc eſt *Vince*.

Tabula marmorea ſuperne fracta, alt. ped. I. *Rom. & unc.* VII. *lata ped. Rom.* I. *& unc.* XVI. *& haec in meo Muſeo exſtat.*

76

.... SVCCESSVS.	IIII.	M OCTAVIVS.	IIII
C ANTONIVS FELIX.	III.	EVTYCHVS.	IIII
C CALPVRNIVS SILENVS.	II.	HERMA.	III
L CALPVRNIVS CARPVS.	II.	PANCARPVS.	III
N FANNIVS MERCVRIVS.	II.	EVTYCHIANVS.	III
L COMINIVS SAECLARIS.	II.	DORYPHORVS.	III
C FONTEIVS HERMA	I.	VICTOR.	III
L STATIVS HERMES.	I.	MERCVRIVS.	
C ANNIVS NEDIMVS	I.	ROMVLVS.	
L POMPEIVS ABASCANTIANVS.		NICEPHOR.	
CN ANTONIVS FVSCVS.	I.		
M VLPIVS VITALIS.	I.		

DEDIC · K · OCTOBR

76. Numerales notae singulis hominibus subiectae, forsitan indicant quot stipes iidem contulerint in dedicatione vel arae vel statuae. Qui in dextera marmoris parte scripti leguntur, milites Classiarii, ni fallor, sunt; quod, ut arbitror, notatum fuerat in superiore marmoris parte, quae periit: reliqui in sinistra, vel nautae vel remiges Classis sunt, quum solo cognomine notentur. Marmor inventum fuisse Puteolis constat.

77 D M
ANTONIAE · DOMINA
VIXT ANN · XIX · CAMVRIVS
COLO · HARM · III · LVCIFER
sic CONIVGI · SANTISSIMAE · ET
ANTONIVS · COLO · MATRI
PIENTISSIMAE · B · M · FEC

77. In quarto versu huiusce sepulcralis tituli, fit mentio dubio procul *Trieris Lucifero*, quae, ut monui in Parte I. huius operis pag. 242. num. 7. nomen accepit a *Lucifero*, Veneris stella, quae Solem nascentem antegreditur, de qua Virgilius Aeneid. Lib. VIII. vers. 589. Sed in ea sigla HARM. quae praecedit, explicanda, haesit mihi aqua; nam tunc a nemine explicatam observaveram. Neque crediderim ea notari per adspiratam HARMAMENTARIVS, pro ARMAMENTARIVS, cuius officii fit mentio in Thesauro Gruteri pag. XXXIV. 10 & c. 7. Quamquam id minime absurdum videtur, quum naves arma sua & armamentaria habuerint: memoretque Caesar Lib. III. de Bello Gallico *armatas naves*, nimirum omni genere armorum instructissimas. Vetus

etiam

etiam exſtat inſcriptio, Ravennae inventa, ubi quondam fuere navalia, in qua memoratur Iulius Germanus, qui fuit ARMORVM CVSTOS; quam adfert & illuſtrat Ioannes Schefferus de Militia navali veterum in Addendis ad Lib. II. pag. 333. Lubet his adiicere lapidem anno MDCCXXXVIII. Romae effoſſum, in quo fit mentio M. Vlpii Calliſti, Liberti Imperatoris Nervae Traiani, qui fuit *Praepoſitus Armamentario Ludi magni*, nempe Gladiatorii, de quo conſulendus Fabrettus Inſcr. ant. Cap. IV. pag. 298. Hodie hic lapis exſtat apud Reverendiſs. P. Beſotium, Abbatem S. Crucis in Hieruſalem. Deſcriptum ad me miſit vir eximius Ridolphinus Venutus Patricius Cortonenſis, de antiquis monimentis, quae edidit & illuſtravit, egregie meritus.

DIS · MANIBVS

CORNELIAE · FRONTINAE
VIXIT · ANNIS · XVI · M · VII ·
M · VLPIVS · AVG · LIB · CALLISTVS
PATER · PRAEPOSITVS · ARMAMENTARI · :
LVDI · MAGNI · ET · FLAVIA NICE CONIVXS
SANCTISSIMA · FECERVNT · SIBI ·
LIBERTIS : LIBERTABVSQ · POSTERISQ · EOR

Adlatam a me inſcriptionem n. 77. quam inexplicatam reliqueram in Parte I. pag. 242. nuper expoſuit vir eruditiſſimus Hannibal de Abbatibus Oliverius inter marmora Piſaurenſia; qui quum aliquot ineditas inſcriptiones, recens effoſſas Ravennae, dediſſet pag. 275. in duabus vero quum fiat mentio *armorum Cuſtodis Quinquieris*, ſeu *Quinqueremis Victoriae* pag. 176. & *Armigeri Trieris Marino*, a

marino equo navis insigni, his exemplis fretus, interpretandum censuit *Harmiger Triere Lucifero*.

Si igitur ita explicanda sit, ea difficultas haud sublata mihi omnino videtur, cur in hac tantum scriptum sit HARM. pro ARM. ita ut legendum sit *Harmiger*, vel *Harmigerus*. Nam adspirata frequentius praetermittebatur a quadratariis, quam adiicebatur, uti sexcenta exempla declarant. Crediderim ea sigla designari HARMONIACVM *Trieris Lucifero*. Quamvis huic meae coniecturae nulla exempla in editis saxis adstipulentur; favent tamen veterum scriptorum loca, quae adfert idem Schefferus Lib. IV. Cap. VII. eiusdem operis. Praeter *Jussores* & *Hortatores* in triremibus ac navibus, qui assa voce utebantur, fuisse *Symphoniacos*, & *Trierauletas* constat, vilioris tamen conditionis, qui cum modulatione tibiaque singulis in navibus remigibus cantabant. Τριηραύλην recenset Iulius Pollux Lib. I. Cap. IX. Athenaeus Lib. XII. & alii.

Tibicines nauticos memorat Demosthenes in Oratione de Corona, & Vlpianus Rhetor in eamdem Orationem, & Plutarchus in vita M. Antonii, ubi Cleopatrae navem magnificentissimam, in qua Symphoniaci erant, describit. Paedianus ita in Ciceronem: *Sciendum est cani remigibus per Symphoniacos solitum, & per assam vocem, idest ore prolatam, & per citharam*. Quo enim facilius remiges ferrent laborem, harmonica modulatio adhibebatur; quod etiam notat Censorinus Cap. XII. & Silius Italicus hab. Lib. VI. vers. 361. Naviculam ex antiqua pictura dedimus inter Donianas Inscriptiones Tab. V. num. 2. pag. 29. in qua chori Magister, & tibicines canentes expressi sunt. Illud vero musicae modulationis genus, quo remiges exhortabantur, νίγλαρος dicebatur, teste Aristophane in Acharnensibus Act. II. Sc. V. qui etiam addit navalia carmina, meminitque eius Interpres eo loci, & Pollux Lib. IV. Cap. X. Neque etiam indica-

ca-

cari puto ea figla HARM. *Harmamaxarium*; quam usurpatam non video. Vide Pitiscum in *Harmamaxa*.

In sequenti lapide, qui pariter apud me exstat, Centurionis trieris Lucifero fit mentio.

78

D · M
VLPIAE PRIMIGENIAE
SANCTISSIMAE· FEMINA *sic*
VIXIT · ANNIS · XXX
IVLIVS SEVERVS Ɔ · III · LV
CIFERO CONIVGI · KA
RISSIMAE ET SVI
AMANTISSIMAE
B · M · F

79

D M
TI . CL . MARINVS
NONAGEN · CL · PR · MIS
ET· AELIA· NICOLAIS
CONIVX · EIVS · SIBI
LIBERTIS· LIBERTA
BVSQ · POSTERISQ · EOR
FECERVNT

79 NONAGEN · CL · PR · MIS · Hoc est: *Nonagenarius Classis Praetoriae Misenatium*. Edidit hanc inscriptionem, quae modo mea est, Ioannes Vignolius inter selectas pag. 286. sed cur Tiberius Claudius Marinus Classiarius, dicatur *Nonagenarius*, non explicat. Forsitan quia in ordine Classiariorum nonagesimum locum obtinebat, quasi proximus vel ut Centurio esset, vel ut Veteranus declararetur, mox honesta missione donandus. Alii accuratius elucidabunt.

80

D M
C VALERI GERMANI
MIL. EX CL. PR. MIS
III . TAVRO . STIP. XXV
NAT. SARDVS
MESTRIA EVHODIA
B . M . F

81

NAT· ALEXANDRIN
EX VELAR DVPLICAR
MIL ANN XXVI VIX
ANN LVI MENS IIII
DIEBVS XII
L VALERIVS IVSTVS
VARENIA HELENA
T B M F

80 Hoc est: *Diis Manibus C. Valerii Germani Mi-*

Militis ex Classe Praetoria Misenensi, *Triere Tauro* (cuius insigne Taurus fuit) *stipendiorum vigintiquinque*, *natione Sardus*. Nonnulla ad hanc inscriptionem adnotavi in Parte I. huius operis pag. 243. num. 9.

83. In capite huiusce sepulcralis tituli, qui apud me exstat, desunt duo versus, quos edidit Ioannes Vignolius inter Inscriptiones selectas pag. 293. quum idem titulus integer legebatur in hunc modum. D · M VALERIVS ····· NAT · ALEXANDRIN··· &c. Idem Vignolius haec adnotat · EX VELAR DVPLICAR · idest: *Ex Velariis Duplicariis*, sive *Duplariis*. „ Ita „ enim vocabantur, qui duplex ob merita stipen„ dium diurnum accipiebant: qui vero unum, *Sim*„ *plares*. Vegetius Lib. III. Cap. VII. *Armaturae* „ duplares, *quae binas consequuntur annonas*: simpla„ res, *quae singulas* „ Verum, quum Schefferus, Lib. II. Cap. V. de navali Militia pag. mihi 140. & 141. veterum scriptorum auctoritate, ostendat vela in navibus fuisse duplicia, maiora scilicet & minora; verisimilius puto huius Classiarii militis curam circa eadem vela duplicia exstitisse, adeoque dici *ex Velariis Duplicariis*; non vero quod duplicia stipendia haberet: nam, numquam in tot maritimis saxis duplicia stipendia data Classiariis adnotantur; sed ea simpliciter indicantur, ut in altero superius edito lapide num. 80.

Integrum hunc lapidem, qui mox sequitur, quum Neapoli exstaret, exscripsit Vir praeclarissimus Nicolaus Valletta, qui schedas suas cum Ioanne Vignolio communicavit, qui edidit inter Inscriptiones selectas pag. 294. atque ita se habebat.

D · M
C · IVLI · PONTICI
BRI · DVPL · CL · PR MIS
NAT · PONTIC · VIXIT
ANN · XLIIII · MIL · ANN ·
XXII · IVLIVS · PONTICVS
FILIVS · ET · ANTONIA · LA
TICHE · CONIVNX · H · B · M · P

BRI · DVPL · CL · PR MIS · Male exſcriptum puto BRI · nec quomodo interpretari poſſit occurrit.

82

D · M
C · IVLIO DIODORO
MIL · CLASS · PR · MISEN
IIII · DACICO · NAT · BITHYN ·
VIX · ANN · XLV · MIL · ANN · XXII
TI · CLAVDIVS · PATERNVS
SCRIBA · HERES

82 Ita ſuppleri, ut arbitror poteſt. *Diis Manibus* · *C* · *Iulio Diodoro*, *Militi Claſſis Praetoriae Miſenenſis*, *Quadriere Dacico*, *Natione Bithynus*. *Vixit annis quadraginta quinque*, *militavit annis viginti duobus Tiberius Claudius Paternus Scriba heres*. Hanc edidit peſſime fractam Vignolius inter ſelectas Inſcriptiones

nes Claff. II. pag. 297. Quadrieris DACICO meminit alter titulus, quem produximus in Parte I. huius operis pag. 244. ex Reinefio, cuius explicationem animadvertimus. Cur vero ita adpellata fuerit, ex nemine adnotatum eft. Hanc quadrierem forfitan Mifeni promontorio adiecit Traianus, poftquam Daciae populos vicit; eiufque infigne, ni fallor, effe voluit tropaeum cum Dacis captivis; quare id nomen fortita eft IIII DACICO. Nihil tamen hac de re ftatuo.

83

D M
fic QV · SILICIO · SILBA
fic NVS · NAT · AFER · VIX · AN
LX · EMERIT · CL · PR · MISS
fic QVIT · SILBANVS · FIL ·
MISSEA · IANVARIA
COIVX · B · M · F

83 EMERIT · CL · PR · MISS · Hoc eft *Emeritus Claffis Praetoriae Mifenatis*. S. abundat. Videtur QV. & QVIT. indicari praenomen QVINTVS, hoc modo perperam & fingulari exemplo fcriptum.

84

D M
IVLI HERMOGENI
NATION SYRVS
VIXIT ANN XXXV
EVSTATIA H B M F

85

T AFER VIX
MILITAVIT
XXV · FECIT
SATVRN · H B M

84 EVSTATIA H B · M · F · Praetermiffa eft frequen-

quenti quadratariorum lapſu, adſpirata. Legendum *Euſtathia heres benemerenti fecit.*

86

VALERIA AMMIA
C GELLIO PRISCO VETER
VIRO SVO BENEM FEC
ET SIBI· ET LIB SVIS
POSTERISQVE AEORVM
HOC MONIMENTVM HEREDE *ſic*
NON SEQVITVR

87

DIS · MAN
L· PERCENNIO· MAXIM
GVBERNATORI· EX· CLASS
PRAETORIA·MISENENS
VIXIT· ANN· XXXXVI
MILITA

88

D M
AVRELIO DO
MNIONi MILITI
VIXIT AN XXVII AV
RELIVS GAIANVS
ET AVRELIVS SA
MVS HEREDES
B M FEC

87 De Gubernatore Claſſis, iam dixi in Parte I. huius operis pag. 247. num. 12. ubi hanc Inſcriptionem protuli. Illud notandum ſupereſt, in hemicyclo ſuperne excavato in hoc marmore, ſeu potius aedicula, ſupereſſe tantum crura & pedes ſtatuae, quae L. Percennium Maximum, Gubernatorem Claſſis Praetoriae Miſenenſis repraeſentabat; cuius pedes induti caligis ſunt.

III · VIXIT
89 LIII · MIL ANN · XXIIII
VALERIVS · CLEMENS · EX
VESTAE C ARRVNTIVS/
· · A :: ENS · OCT · LIB · NEREIDE
B · M : F

89 EX VESTAE. Forsitan intelligendum ex Triere, vel potius e Quadriere VESTA, quae in sequenti meo marmore n. 91. indicatur. OCT. LIB NEREIDE. Hoc est *Octogenarius Liburna Nereide*, cuius insigne, vel tutela fuit Nympharum Nereidum una. Ita etiam apud Euripidem, cuius locum citat Schefferus Lib. III. Cap. I. pag. 171. in puppibus navium Achillis, Nereidum Dearum aurea simulacra, pro tutela, posita erant. Ex altero lapide superius innotuit miles *Nonagenarius*, ex hac *Octogenarius*. De Liburnis navibus dixi in Parte I. huius operis pag. 245. De his luculenter Schefferus de navali Militia Lib. II. Cap. II. In Puteolano lapide, quem edidit Fabrettus Inscript. ant. Cap. V. pag. 366. num. 124. fit mentio G. Valerii Finiti, Optionis Liburnae NEPTVNO. Sed de his nonnulla inferius.

90 D M
L AVRELIO MAXIMO
VIXIT · AN · XXX · M · III · D · X
MIL · AN · VII · IN · CL · PR · MIS
M · AVRELIVS

DI-

91

DIIS MANIBVS
L · VALERIO MA
RTIALI · MILITI · EX
CLASSE · PR · MISENI
EX IIII · VESTA · NATIO
NE · BESSVS · MIL · AN
NIS · IIX · VIXIT · AN · XXX
FECIT · M · VALERIVS
ASPER · FRATRI · BENE
MERENTI

92

D
IVLIV
EX · III · M
PONT.
ANN · X
ANN · VII ·
NVS : H

91 Lapis habet M. VALERIVS ASPER, non vero ASTER, uti in Parte I. huius operis, vulgatum a me eſt ex ſchedis autographis Cl. V. Petri Andreae Andreinii. In ſequenti lapide fracto EX III. M... intellige *ex Triere Minerva*, ut in ſequenti, vel *Marte*. Iam in eadem Parte I. mei operis pag. 243. num. 10. habes Antonium Rufum manipularium Praefecti Claſſis Praetoriae Ravennatis, vel Ravennatium, *Triere Marte*.

93

D · M · S
M · ANTONIVS · AE
PIGONVS · TVRRANIÆ
SABINE · CONIVGI ·
B · M · F
ſic QVAE · VIXIT · AN · XL · MES · III ·
ITEM · LIBERTIS · LIBERTABVS
ſic QVAE · POSTERISQVAE · AEORVM

94

D M

LVCIAE · CELERINAE
QVAE·ET·VICTORIA·VIXIT
ANN · XXIII · L PETRON
FORTVNATVS · CONIVGI
sic DVLCISSIM FECIT

95

M
PONTICI
DVPL · CL · PR
N I S ......
....

95 DVPL · CL · PR · Hoc eſt : *Duplaris Claſſis Praetoriae Miſenatis*. Claſſiarii Milites Duplares dicebantur, qui duplam annonam vel ſtipendia pro meritis accipiebant, ut auctor eſt Vegetius, paullo ante productus. Sexti Arrii Romani MEDICI DVPLaris, natione Aegyptii, ſit mentio in lapide Ravennate, quem nuper vulgavit V. C. Scipio Marchio Maffeius in Tom. IV. Obſervat. Litter. pag. 351. n. 10.

96

ANTONIVS
CENVS · III · MI
RVA · N · AEGYPT
XIT · ANNIS · XLV MILI
VIT ANNIS · XXII HYGIA
ERTA · EIVS · ET · H · B · M · F

97

D M

CORNELIAE
DIONISIADI
VERN · PVTEOL
VIX · ANN · XXX ANT
IHERAX · NAVE · III
AVG · CONIVGI B · M · F

96 III.MI .. RVA. N. AEGYPT. Hoc eſt *Triere Minerva, Natione Aegyptius*. Ovidius Lib. I. Triſtium Eleg. IX. navem ſuam deſcribens, Minervam pro tutela, pro inſigni caſſidem habuiſſe ita memorat:

Eſt mihi, ſitque precor, flavae tutela Minervae,
Navis & a picta caſſide nomen habet.

Non

Non ſolum coniuges, verum etiam libertas ſecum habuiſſe Claſſiarios milites, oſtendunt hi lapides, aliique ſuperius editi. Hygia Antonii militis liberta, eo defuncto, heres eius fuit. In altero lapide, qui ſequitur n. 97. Corneliae Dionyſiadis Vernae Puteolanae fit mentio, cui defunctae titulum fecit Antonius Iherax miles *Nave Triere Auguſto;* cuius inſigne vel tutela fuit Auguſti ſimulacrum, vel eius picta effigies. Auguſtus vagas antea Claſſes, certis locis diſtribuit; unamque Miſeni, alteram Ravennae, ad tutelam inferi & ſuperi maris, collocavit, teſte Suetonio in eius vita Cap. XLIX. num. 2. & Tacito Annalium Lib. IV. n. 1. Addit lapidi raritatem quod notatur NAVE & III hoc eſt *Triere Auguſto*, quod in paucis hactenus legi. In alio lapide apud Fabrettum Inſcr. ant. Cap. V. pag. 365. non declaratur NAVE; ſed tantum III. AVG. id eſt *Triere Auguſto*.

ELENCHVS

Trierium, Quadrierium, Quinquerium, & Liburnarum Romanarum, quae in utraque Claſſe Miſeni & Ravennae ſtabant, auctoritate antiquorum lapidum concinnatus.

Quod notae illae III & IIII quae in adlatis antiquis lapidibus rariſſimis, quibus navalis militia Romanorum luculentius illuſtratur, ſignificent *Trieres*, & *Quadrieres*, a remorum ordinibus ita adpellatas, ſive, ut frequentius Romanae Hiſtoriae Scriptores dicunt *Triremes*, & *Quadriremes*, colligitur ex duabus antiquis tabulis marmoreis, quas protulimus in Parte I. Inſcriptionum antiquarum Etruriae Urbium, pag. 125. num. 13. & pag. 129. num. 14. in quibus integrum no-

nomen, non per singulares notas, expressum est; nempe TRIERE SPE & QVADRIERE FIDE. Sed eruditis viris haud inutilis videbitur meus labor, a nemine antea susceptus, recensendi quotquot exstant Triremium Romanarum nomina, queis adiuncta est tutela, vel insigne; quarum fit mentio in maritimis saxis ad hoc tempus editis. Ita enim iucundior erit litteratis viris cura, si his veterum Romanorum navalem militiam illustrare voluerint. De his nonnulla adnotavi in Parte I. Inscriptionum antiquarum Etruriae Urbium pag. 241. Igitur Romani exercitus naves, quae in utraque Classe stabant, altera Miseni, altera Ravennae ad tutelam inferi & superi maris, ab Augusto his certis locis conlocatae, quum antea vagae essent, servato alphabetico ordine recensendae sunt, indicatis antiquariorum libris, quibus proferuntur.

De *Triere Aesculapio*, cuius tutela Aesculapius, &

De *Triere Apolline*, habetur mentio in hoc lapide rarissimo, qui exstat Ravennae. Hunc nuper publica luce donavit v. c. Scipio Maffeius Marchio in Tom. IV. Observationum Litter. pag. 349. n. 5.

D M
L · V I G E R I O
T A R S A E $\overline{\text{III}}$ A E S C
N A T · C O R S I V I X A N
X X I I M I L · A N · I I I
M L A E L I V S R V F I N V S
O P T $\overline{\text{III}}$ A P O L L
H B M P

De

De *Triere Athena*, quae nomen Minervae, a Graecis ita usurpatum, sortita est, vide Partem I. Inscript. ant. Etruriae Urb. pag. 240. n. 5.

De *Triere Augusti*, Fabrettus Inscript. ant. Cap. V. n. 114. consulendus. Meminit etiam paullo ante productus lapis num. 97.

De *Triere Capricorno*, meminit vetustus lapis in Gruteriano Thesauro pag. MXXX. 2.

De *Triere Diana*, Fabrettus Inscript. ant. Cap. V. num. 120.

Ravennae haec quoque legitur inscriptio, quam edidit idem Cl. Marchio Maffeius in eodem libro pag. 348. num. 4.

SELEVCVS
OPTIO · III DIANA
CONIVGI BENE · ME
RENTI
ATINIA SECVNDA
FILIA ET MARCVS
COMMATRONIVS

De *Triere Euphrate*, Reinesius Class. VIII. n. 46. & Fabrettus Cap. V. n. 110.

De *Triere Fide*, Gruterus pag. DLXI. 1.

De *Triere Fortuna*, Fabrettus Cap. V. n. 116. Eadem tamen inscriptio, quum integra adferatur in Gudianis, a Cl. Hesselio nuper editis, pag. CLXXXIV. 4. ita genuinae lectioni restituenda est: nec legendum III · sed IIII · idest *Quadriere* videtur.

D · M
L · SVLPICI · ARTEMI
DORI · MIL · CLASS · PR ·
MISENENS · IIII · FORTVNA
NATIONE · AEGYPTIVS
VIXIT · ANN · XXX · MILI
TAVIT · ANN · VIII
C · VALERIVS · ACHIL
LEVS · EX · EADEM
H · B · M · F

De *Triere Galea ;* quae a *galea* eius insigni nomen accepit, meminit singularis titulus maritimus, qui exstat Ravennae. Hunc primus edidit & illustravit laudatus Maffeius in Tom. IV. O. L. n. 9. pag. 350. notatque usurpatam interdum transpositionem *de galea trieris*: & ut apud Gruterum pag. MXXX. 2. *ex Capricorno Trieris*, & superius n. 90. EX VESTAE. Illud etiam adnotandum est auctoritate huius lapidis, non solum praetoriis navibus, sed etiam trieribus gubernatores praefuisse: de quo licet nemo dubitaret, nondum tamen antiquorum lapidum testimonio id constabat. Ita igitur se habet.

PHALLAEVS
DIOCLIS F · GVBER
DE CALEA TRIERIS
ET NICE · L · P · F ·
IN FR · P · VI · IN AGR
P XV ·

De

De *Triere Hercule*, Fabrettus Cap. v. n. 113. Eadem inſcriptio aliter in Donianis a me editis Claſſ. VI. num. 9. & inter marmora Piſaurenſia a Cl. de Abbatibus Oliverio edita pag. 175.

De *Triere Iſide*, vide Gruterum pag. DLVI. 8.

De *Triere Iuventute*, Fabrettus Cap. v. pag. 364. num. XVIII.

De *Triere Lucifero*, vide in Parte I. Inſcr. ant. Etruriae Urbium pag. 242. 7. & 8. & in Parte III. pag. 58. n. 77. & pag. 61. n. 78.

De *Triere Marte*, vide in Parte I. Inſcr. ant. Etrur. Urb. pag. 243. n. 10. & penes Vignolium inter ſelectas pag. 296.

De *Triere Mercurio*, apud Fabrettum Cap. v. n. 119.

De *Triere Marino*, vide Marmora Piſaurenſia pag. 177.

De *Triere Minerva*, fit mentio in vetuſtis lapidibus maritimis apud Fabrettum Cap. v n. 3. & 118. apud Vignolium inter ſelectas pag. 298. & in Parte III. Inſcript. ant. Etrur. pag. 68. n. 96.

De *Triere Neptuno*, conſulendus Fabrettus Inſcr. ant. Cap. v. n. 117. De *Liburna Neptuno* inferius.

De *Triere Pace*, Fabrettus Cap. v. n. 115.

De *Triere Pietate*, vide in Parte I. Inſcript. ant. Etrur. pag. 238. n. 4. & in II. pag. 186. item inter Donianas Claſſ. VI. num. 11.

De *Triere Providentia*, meminit antiquus lapis, qui exſtat Ravennae in S. Anaſtaſia; quem ex Grutero p. MCVII. 3. lubet producere, ut adnotemus Claſſem Praetoriam Ravennatem ab Antonino Caeſare, ſive ab eius filiis cognomentum accepiſſe: quemadmodum Miſenenſem *Philippianam* a duobus Philippis Imperatoribus, denominatam conſtat ex ahenea Tabula penes Fabrettum, Syntagmatis Columnae Traianae Cap. III. pag. 70. quam mox opportuniore loco producam.

D · M
M · AVRELI · VITA
LIS · MILITIS · CL
PR · ANTONI
NIAN · RAVENN
NATIONE · PANN
III · PROVIDENTIA
STIP · XXVIII
VALERIA · FAVSTI
NA · FOCARIA
ET · HERES · EIVS
BENEMERENTI
POSVIT

De *Triere Salute*, in Parte I. Inſcript. ant. Etrur. Urb. pag. 125. n. 13. & pag. 238. num. 14. & in Donianis Claſſ. VI. n. 10. edita eſt.

De *Triere Sole*, ſit mentio in hoc lapide, quem Iubet iterum poſt Vignolium pag. 299. exhibere; quem Neapoli penes Ioannem Vincentium Rondinellium exſcripſit Ioſephus Valletta.

· D · M ·
L · POMPEIO ASIATICO
III SOLE · NAT · ALEXANDR ·
MIL · AN · XXVII · VIX · A · LIIII ·
E T
M · POMPEIO FIL · EIVS ·
VIX · AN · VIII · M · V · DIEB · X ·
VALERIA · MARCIA · CONIVG
KARISSIMO · ET FIL · DVLCIS
SIMO · BENE · MER · FEC ·

De *Triere Spe*, Fabrettus Inſcr. ant. Cap. V. n. 110.

De

De *Triere Tauro*, in Parte I. Inscr. ant. Etrur. Urb. pag. 243. 9. & apud Vignolium inter selectas p. 297.

De *Triere Tiberi*, nempe quae a Tiberi flumine tutelam vel insigne habuit, fit mentio in Parte I. Inscript. ant. Etrur. Urb. pag. 240. n. 6.

De *Triere Triumpho*, meminit antiquus lapis apud Fabrettum Inscr. ant. Cap. V. n. 228.

Trieribus singulis itemque Liburnis praeerant Trierarchi, militaris maritimae rei scientissimi. Apud Gruterum legimus Tiberium Magium Caeninianum pag. DLI. 11. & P. Petronium Aphrodisium pag. MXXXI. 8. apud Fabrettum habes Caspium Trierarchum Tiberii Caesaris. Ad hos, post amplissimos honores promotos fuisse Caesarum Augustorum indulgentia, docet insigne marmor a me editum inter Donianas Classe VI. n. 1. quod in Agro Misenate inventum fuisse constat, atque ita se habet.

SEX · IVLIO · Q · F · GALER · PRIMINIANO
LEG · LEG · X · AVG · PROPRAET · PROVINCIAE
ACHAIAE · PRAEFECTO AERARI MILITAR · VII
VIRO · EPVLON · NAVARCHO · TRIERARCHO · ET
PRINC · CLASS · MISEN · M · VALERIVS · M · F
GAL · MATVRINVS · T · P · C ·

E L E N C H V S

Quadrierium, & Quinquerium Romanarum.

De *Quadriere Armata*, meminit maritimus lapis a Vignolio editus pag. 299. Ita vero nuncupata est, quod insigne eius essent arma.

De *Quadriere Dacico*, ſit mentio in Fabrettianis Inſcriptionibus Cap. V. n. 123. & in Parte I. Inſcr. ant. Etrur. Urb. pag. 244. & in III. pag. 65. n. 82. & inter ſelectas apud Vignolium pag. 297.

Forſitan *Dacico* nomen & inſigne huic quadriremi fuit, quia in ea erectum erat ſpolium vel tropaeum cum Daco milite captivo: vel potius imago Traiani Caeſaris, qui devictis Dacis, *Dacicus* adpellatus eſt. Ita trieris *Auguſto* ſuperius recenſita eſt, quae forſitan Auguſti imaginem pro inſigni vel tutela habuit.

De *Quadriere Fide*, vide in Parte I. Inſcr. ant. Etrur. Urb pag. 125. n. 13. item pag. 129. n. 14.

De *Quadriere Fortuna*, vide in Gudianis Inſcriptionibus ab Heſſelio editis pag. CLXXXIV. 4.

De *Quadriere Pado*, quae a Pado, celeberrimo Italiae flumine, in ea ſculpto vel picto nomen accepit, dignus eſt ut heic iterum adferatur titulus, nuper editus a Cl. March. Maffeio in Tom. IV. O. L. pag. 349. num. 6. qui Ravennae exſtat.

D M

T TARQVI

NI IVVENA

LIS IIII · PAD

NAT GERMA

. . . .

De *Quadriere Veſta*, vide in Parte I. Inſcr ant. Etrur. Urb. pag. 246. n. 12. & in Parte III. pag. 67. n. 91. Hanc eamdem Inſcriptionem habet Vignolius pag. 298. ſed mendis inquinatam; quam miror ita Ioſephum Vallettam exſcripſiſſe, praeſertim in quincto verſu, in quo apertiſſime ſcriptum eſt EX · IIII · VE-

VESTA · non vero ut edidit, EX · IIII · VESIL · ipſe tamen Vignolius recte ſuſpicatur legendum VESTA.

De *Quinquiere Auguſto* fit mentio in ſingulari lapide, quem vide in Parte II. Inſcript. ant. Etruriae Urbium pag. 186.

De *Quinquiere Victoria* exſtant duo rariſſimi lapides, quos debemus V. C. Hannibali de Abbatibus Oliverio, qui eos vulgavit inter marmora Piſaurenſia pag. 176. hoſque lubet iterum adferre. Prior exſtat Ravennae, in quo pro AMOR . CVST . legendum ARMOR . i . e *Armorum Cuſtodis*; alter apud Pompeium Sarnellium in libello cui titulus: *Guida de' Foreſtieri per Pozzuolo*.

D · M
L · IDASIMI
VALENTIS
ſic AMOR · CVST · V̄
VIC · NAT · DELMATA
VIX · AN · XLIII
MIL · AN · XXIII
IVL · SEVERINVS
HERES EIVS ET
SEVERA VXOR
B · M · P · C ·

M · ANTONIVS RVFINVS
MILES EX · V · VICTORIA SIBI
ET L · IVLIO APOLLINARI PATRI
MILITI EX ĪIĪ DIANA VIXIT
ANNIS XXXVIII MIL · AN · XIIX
ET LIBERTIS LIBERTABVS POSTE
RISQVE EORVM

ELEN-

E L E N C H V S

Liburnarum veterum Romanorum.

De *Liburnis Navibus* nonnulla adnotavi in Parte I. Inſcriptionum antiquarum, quae exſtant in Etruriae Urbibus, pag. 245. 246. De his conſulendi Lilius Gregorius Gyraldius de re nautica, ſive de navigiis Cap. XVIII, & alii inſignes Scriptores, quos recenſet Samuel Pitiſcus.

De *Liburna Armata*, fit mentio in hoc lapide, nunc primum edito, e Muſeo V. C. Franciſci de Ficoronibus.

D · M · L · SVRDINI · SA
TVRNINI · LIB · AR
MATA · NAT · AFER
VIX · ANN · XXXX ·
MILIT · ANN · XVIIII
CLODIA · SECVNDA
MATER · FIL · BEN · M · F

De *Liburna Barbaro* penes Gruterum p. DLXIV. 7.

De *Liburna Clupeo*; cuius inſigne fuit clypeus, ſive clupeus, meminit vetuſtus lapis a Fabretto editus Cap. V. Inſcript. ant. num. 122.

De *Liburna Diana*, vide apud eumdem Fabrettum Cap. V. num. 121.

De *Liburna Fide*, vide in Parte I. Inſcriptionum ant. Etrur. Urbium pag. 125. num. 15. & pag. 129. num. 14.

De

De *Liburna Grypho*, cuius insigne fuit *Gryphus*, mentio habetur in eximio titulo, quem Cl. Marchio Masseius protulit pag. 188. in opere, cui titulum fecit: *Galliae Antiquitates quaedam selectae*. Scriptum notat in capsa quadam marmorea, in vestibulo templi Turcici prope Ephesi Khan. De Syriaca Classe vide Livium Lib. XXXVI. c. 22.

HAEC ARCA C IVLI
HILARI TRIERARCHI
CLASSIS SYRIACAE
LIBVRNA GRYPI
ET DOMITIAE
GRAPHIAE VXORIS
EIVS CONIVGIS
CARISSIMAE

De *Liburna Neptuno*, Reinesius Classe VIII. n. 44. Fabrettus Cap. V. n. 123. 124. & vide in Parte I. Inscript. ant. Etrur. Urb. pag. 244.

De *Liburna Nereide*, vide supra pag. 66. n. 89.

Bicrotae de Marte, mentio fit in singulari lapide penes Fabrettum Cap. V. n. 122. quae simul cum LIBVRNA CLVPEO nominatur.

Sponius inter militaria saxa, nullum protulit in quo navalium militum habeatur mentio, praeterquam honestam missionem a duobus Philippis Augustis datam iis, qui militarant in Classe Praetoria Philippiana, seu Misenense, quae erat sub Aelio Aemiliano Praefecto, qui octonis & vicenis stipendiis dimissi fuerant. Hanc primus omnium publici

ci iuris fecit Ioannes Petrus Bellorius ad Tab. III. Fragment. Veſtigii veteris Romae pag. 15. poſtmodum Sponius, deinde Fabrettus, uti ſuperius pag. 73. monui, eaque ita ſe habet.

IMP · CAES · M · IVLIVS · PHILIPPVS · PIVS · FELIX · AVG
PONTIF · MAX · TRIB · POT · IIII · COS · III · DES · P · P · PROC · ET
IMP · CAES · M · IVLIVS · PHILIPPVS · PIVS · FELIX · AVG
PONT · MAX · TR · POT · IIII · COS · DESIGNAT · P · P
IIS · QVI · MILITANTES · SVNT · IN · CLASSE · PRAETOR · PHILIPPI
ANI · SEV · MISENENSE · QVE · EST · SVB · AELIO · AEMILIANO · PR
OCTONIS · ET · VICENIS · STIPENDIS · DIMISSIS · H · M
QVORVM · NOMINA · SVBSCRIPTA · SVNT · IPSIS · FILISQVE · EORVM
QVOS · SVSCEPERINT · EX · MVLIERIBVS · QVAS · SECVM · CONCESSA
CONSVETVDINE · VIXISSE · PROBATE · SINT · CIVITATEM · ROMA
NAM · DEDERVNT · ET · CONVB · CVM · ISDEM · QVAS · TVNC · SE

O O

CVM · HABVISSENT · CVM · EST · CIVITAS · IIS · DATA · AVT · SI · QVI
TVNC · NON · HABVISSENT · QVI · S · QVAS · POSTEA · VXORES · DV
XISSENT · DVMTAXAT · SINGVLIS · SINGVLAS · AD · V · KAL · IAN
IMP · M · IVLIO · PHILIPPO · PIO · FELICE · AVG · COS · DES · III
ET · IMP · M · IVLIO · PHILIPPO · PIO · FEL · AVG · COS · II · DES · COS

E X · O P T I O N E

T · FL · T · FIL · ALEXANDRO · N · ITAL · D · MISEN · ET · MARC
PROCVLAE · VX · EI · ET · MARC · ALEXANDRO · ET · FL · MARCO · ET
VLP · SABINO · AVREL · FAVSTAE · FIL · EIVS
DESCRIPT · ET · RECOGNIT · EX · TABVLA · AENEA · QVE · FIX · EST · ROMAE
IN · MVRO · POST · TEMPLVM · DIVI · AVG · AD · MINERVAM

Hanc eius quoque eruditis notis illuſtratam, lubet iterum recudere, prolatis his quae ab eo erudite notantur ad Tab. III. Fragment. Veſtigii veteris Romae.

· · · LICA L · Baſilica Licinii.
· · MENTARIA · Armamentaria
· ASTRA · MISE · Caſtra Miſe
· · TIVM · natium

„ Ad horum titulorum intelligentiam, initium du-
„ cimus a Caſtris Miſenatium, quae locant in Eſqui-
„ liis. Auctor eſt Suetonius, Auguſtum Claſſem
„ Mi-

„ Miſeni , & alteram Ravennae, ad tutelam ſuperi, „ & inferi maris , collocaviſſe . Hi Claſſiarii Romae „ ſua Caſtra & hoſpitia habebant , ſive vocati , ſive „ delecti , ſive alia quavis de cauſa ad urbem acce- „ dentes . Probat noſtrum veſtigium, Claſſiarios Mi- „ ſenatium Caſtris proximum habuiſſe Armamenta- „ rium , quemadmodum Caſtris Peregrinis aliud Ar- „ mamentarium fuit in Regione Caelimontana , in „ deſcriptionibus Rufi, & Victoris memoratum. Cum „ Neapoli eſſemus , in illuſtri Muſeo Franciſci Anto- „ nii Picchiatti Regii Architecti , aeneam tabulam, „ ſive teſſeram inſpeximus palmari magnitudine mino- „ rem , quae pertinet ad Claſſiarios Miſenenſes , di- „ miſſos honeſta miſſione , ac Romana civitate do- „ natos ab Imperatore Philippo , ipſamque ineditam „ hic referre viſum eſt.

„ Caſtra vero Miſenatium in colle Eſquilino ſita fu- „ iſſe, veriſimile eſt , non longe a Gallieni Arcu ; ſi „ vera coniectura eſt ex noſtro veſtigio , in quo le- „ gimus BASILICA LICINII a Licinio Gallieno, quae „ corrupte *Sicinii* , *Siſſinii* , & *Sicinini* apud Ammia- „ num, Panvinium, alioſque. Ibi ſletiſſe Licinianam „ Baſilicam ſuadet Capitolinus, ſcribens de ipſo Gal- „ lieno : *Cum eſſet ad hortos nominis ſui , omnia pala- „ tina officia ſequebantur*. In eadem ergo Baſilica Gal- „ lienus iudicia exercebat : & iuvat Alexandri Dona- „ ti coniectura , qui in Eſquiliis hortos ipſius Impe- „ ratoris locat : *Conſtat Gallieno Eſquilinum collem ca- „ rum ſummopere fuiſſe ; ibique ei poſitum Arcum: eum- „ demque in eodem colle admirabilem coloſſum collocare „ voluiſſe . Quare eius hortos inde abducere non poſſum*. „ Si quis tamen Baſilicam Liciniam , ab Imperatore „ Licinio denominatam malit, non contendimus; cum „ non longe ad Vrſum pileatum, Palatium Licinianum „ locent. Elapſo anno MDCLXXI. in Hortis Caeſiis, „ ad Arcum Gallieni, ſtatuae effoſſae ſunt, raro ar-

„ tificio elaboratae; e quibus Muſae quatuor ſeden„ tes, Minerva, Mercurius, Bacchus; aliaeque in „ proximis hortis Marchionis Palumbariae, inter no„ biles urbis ruinas. Ad proximam etiam Eccleſiam „ S. Iuliani, inſignis eruta fuit pictura, Clementis „ VIII. Pontificatu, quae novae nuptae, ſeu ſpon„ ſae lavacrum refert, figuris plurimis arte mira ex„ preſſis; hodieque in Hortis Aldobrandinis in Qui„ rinali adſervatur.

Fabrettus, ut oſtendat quo loco Romae fuerint Caſtra Pretoria Navalium militum, profert duas haſce inſcriptiones Cap. V. num. XVIII. & XIX. uno eodemque loco erutas, in vinea ſcilicet Puellarum Mendicantium ad Viam Appiam, ultra II. lapidem, e regione bivii, ab ea in Latinam tendentis.

D · M
TI · CL · VERBANI
MIL · CL · PR
MIS · III · IVVEN
N̄ · BESSVS
V · A · XXXXV
· H · B · M · F

D · M
C · MVCI
VALENTIS
MIL · CL · PR · MIS
III · ISIDE
N̄ · CILIX
V · A · XXXVIII
MIL · A · XVI

* D · M
· PVBLICI
MISSORIS
MIL · CL · P · MIS
III · MINERVAE
NATIONE · CILIX
V · A · XXXXV
MIL · A · XVIII
H · B · M · F

Horum lapidum auctoritate, idem Fabrettus, ubi Romae exſtiterint Caſtra Miſenatium, obſervat. Lubet ea, quae ipſe ſcribit, adducere „ Quumque in „ proxima hanc quoque (*nimirum inſcriptionem ſu*„ *perius tertio loco * adlatam*) inſpexerim, ſuſpi„ cio mihi iniecta eſt, hunc agrum fuiſſe PVBLI„ CVM SEPELIENDORVM MILITVM CLASSIS PRAE„ TORIAE MISENENSIS IN VSVM, qualem Neapo„ li, vel alicubi prope Miſenum, deſtinatum do„ cet inſcriptio pag. CCVIII. apud Gruterum, cu„ ius ipſamet verba produxi. Non enim novum eſt,

Ca-

„ Castra Misenatium, & quidem duplicia, *Nova*
„ nempe & *Vetera*, hic Romae exstitisse; quia Ru-
„ fus in III. Regione haec habet: CASTRA MISE-
„ NATIVM II. ubi expresse CASTRA MISENATIVM
„ VETERA novus Victor reponit. Novum vero,
„ nec ab alio (quod sciam) observatum, illud erit,
„ Castra Misenatium, & fortassis Ravennatium quo-
„ que, Castris Praetorianorum admota conspici; ut
„ legitur in hac inscriptione, e lateribus compacta
„ etiamnum Turri angulari eorumdem Castrorum,
„ meridiem & Viam Tiburtinam versus, inhaerente.

C... MISENATIVM ET....

His a Fabretto adlatis, adde auctoritatem lapidis antiqui inter Donianas Class. VI. num. 13. qui erutus est in via Appia ad aquam *Aciam*, sive *Acidam*. Pro EPERED. lege EPORED. scilicet *Eporediae*.

L · FOVRIO · L · F · POL
FOVRIANO
ORIVNDO · EPERED · IT
AL · MIL · VETERANO
CLASS · RAVEN · VIX
ANN · LXII · M · IIII
H · S · E
IN · FR · P · VI · IN · AG · X

Minime etiam dubitandum est cum Miseni, tum Ravennae fuisse *Castra Praetoria* Classiariorum, quamvis de his diserte mentionem non faciant veteres scriptores. In Parte II. Inscript. ant. Etruriae Urb. pag. 181. perrarum lapidem protuli, qui nunc

exſtat in Muſeo Mediceo, in quo CASTRA · PRAETORIA RAVENN . hc. *Ravennatium* memorantur. Probabile etiam adſerui *Caſtra Praetoria Miſenatium* fuiſſe circam Retinam in agro ſubiecto Miſeno, quo in loco villam habuit Plinius, naturalis Hiſtoriae parens, Praefectus Claſſis Miſenatium, avunculus Plinii Caecilii; cuius meminit in epiſtola decima ſexta Lib. VI. ad Cornelium Tacitum, Romanae Hiſtoriae ſcriptorem. Praeter Caſtra Praetoria tum Miſeni, tum Ravennae, fuere phari ſive turres, quibus lumina noctu praecluerent, uti ſuperius in Parte II. huius operis pag. 182. oſtendi: ubi etiam nonnulla alia, quae ad maritimam veterum Romanorum militiam pertinent, adnotavi.

Declaratis navium in utraque Romanorum claſſe nominibus, quae ex vetuſtis ſaxis eruuntur; ſuprema, media ac infima officia eorum qui militabant, adiicere haud abs re erit. Haec ordine accuratiore diſponent qui hanc ſpartam illuſtrare voluerint. Digniorem honoratioremque locum cum imperio tenuit, ni fallor, *Princeps Claſſis*, qui Scheffero Lib. IV. de Militia Navali in Addendis pag. 341. non videtur eſſe alius a Praefecto Claſſis. Utraque Claſſis tum Miſeni, tum Ravennae *Principem* habuit, cuius ſit mentio penes Gruterum pag. MXXXI. 8. & in adlato ſuperius lapide pag. 75. quem etiam inter Gudianas editum habes pag. CXXVIII. 4. quique repetitur pag. CLXXI. 6. atque in eo, ordine quodam, navalia officia Sex. Iulii Priminiani enumerentur. Siquidem exploratum eſt, a minoribus, ſeu minus dignoribus ad maiora magiſque digna officia enumerationes tum in militaribus ſaxis, tum in his, quae ad magiſtratus pertinent, procedere.

Praefecti Claſſis diſerte fit mentio in pluribus vetuſtis inſcriptionibus. Fabrettus hanc adfert Cap. I. n. 182. pag. 37. ex Schedis Barberinis, quas in Barberina

Bi-

Bibliotheca reliquit meus Donius: memoratque Tiberium Iulium Paetinum Baſſianum, Praefectum Claſſis Miſenenſis fuiſſe.

TI · IVLIO · TI · F · STEL
PAETINO
BASSIANO · PROC
AVG · XX · HER · PRAEF
CLAS · MIS · TRIB · LEG · I
ITALICAE · PATR · COLON
T · FLAVIVS · T · F · OVFEN
OPTATVS · II · VIR · F · COER

Vide etiam Donianas Claſſ. VI. n. 3. & Gudianas, a Cl. Heſſelio editas, in quibus plures memorantur pag. XXX. 4. & CLIII. 3. Praefecti Claſſis Ravennatis. Meminit etiam hic lapis, ſeu potius àra Ravennae eruta, inter Gudianas edita; quamquam, ut ſuſpicor, non ſine mendis, quae veritati officiunt, pag. XLI. 1. in qua adnotandum, cum Neptuno communem cultum & forſitan aram ac templum lucumque ſacrum habuiſſe Iſidem, quae quum navigia inveniſſet, nautis ac navigantibus favere credebatur.

NEPTVNO · CONSERVATORI
ET ISIDI MATRI DE · · · ·
IN LVCI CLASS · RAVEN
SACR
L · ANTIDIVS · L · F · PAL · FEROX
PRAEFECTVS · CLASS · · · ·
RAVENNAT · PATRONVS · COLLEG
FABR · NAVT · PRAEF · COLL · FABR
FERRAR · QVINQ · II · L · D · D · D
· · · · · · · · · · IN COL · DECVR

Io-

Iosephus Scaliger in Indice suo ad Gruterianos lapides, *Tribunum* agnoscit *Classis Ravennatis* in sequenti inscriptione, quae adfertur cum mendis in Gruteri Thesauro pag. MCIX. 6. Lubet eam iterum producere, & quidem castigatiorem, auspice Desiderio Spreto Ravennate, qui edidit post librum de amplitudine, de vastatione, & de instauratione Urbis Ravennae, ex Veneta editione anni MCCCCLXXXVIIII. quamquam & ipse non sine aliquibus naevis protulerit.

D . M
L · LICINI · MAXIMI TR
CLASS · PR · RAVENN · NATIONE
DELMAT · VIX · ANN · XXV
P · AELIVS · QVINTVS · FRATRI
PIISSIMO · FACIVNDVM · CVR

Eadem nota TR declaratur Tullii Titiani officium in sequenti lapide, quem primus omnium, a Cl. Iosepho Valletta exscriptum, vulgavit Celeb. Ioannes Vignolius inter selectos pag. 292. Lubenter iterum heic adiicio, quia nonnulla continet a Vignolio praetermissa, quae animadversione digna videntur.

D · M ·
C · TERENTIVS · LONGI
NVS · ORNO · FACTIONE
ARTIFICVM · VIXIT · AN
NIS · XXX · MIL · VIX · AN
NIS · XI · TVLLIVS · TITIA
NVS · TR · CLAS · PR · MISIN *sic*
H · B · M · F

In

In tertia linea quid ſibi velit ORNO, cum ignaris aeque me ignorare fateor. Quamvis in Gruteriano Theſauro pag. CCCCXLV. 3. & CCCCXCIV 7. occurrant ORNATI MILITIA; tamen cum hoc lapide minime congruere videntur. Vitium in lapide, vel vitioſe, quamquam a docto viro, exſcriptum ſuſpicor. Videndum an OPTIO ſubſtituendum ſit. In quarta linea MIL. VIX. non MILITAVIT, ſed *Miles vixit*, interpretatur idem Vignolius. Reliqua TR CLAS. PR. MISIN. idem exemplo Scaligeri in Indice, exponit *Tribunus Claſſis Praetoriae Miſenenſis*. Verum quum ex antiquis ſcriptoribus nullus nominet Tribunum Claſſium Praetoriarum, vel Tribunum navalium militum; contra vero tum lapides, tum ſcriptores Livius, Tacitus, Suetonius ceterique, quorum teſtimonia adfert Schefferus de Militia Navali Lib. IV. Cap. VI. Trierarchos recenſeant: arbitror compendiariam illam notam TR indicare *Trierarchum*, non vero *Tribunum* Claſſis Praetoriae vel Miſenenſis vel Ravennatis. In vetuſtis ſaxis nulla Tribunorum Claſſicorum mentio: memorantur quidem Tribuni Legionum, Tribuni Cohortium Praetoriarum, & Urbanarum, & Vigilum: Tribuni Equitum, Tribuni Militum; numquam tamen diſerte de his mentio habetur. Sed neque Claſſes Britannicam, Moeſicam & Pannonicam, & Cohortes Claſſicas habuiſſe Tribunos conſtat ex militaribus ſaxis, ſed Praefectos, quod editi Indices apud Gruterum, Reineſium & Donium, itemque apud Gudium evincunt. Sane memorantur Cohortes Claſſium Praetoriarum & Centuriones, qui iisdem praeſidebant. His militibus Trierarchos imperaſſe, & ſub eorum imperio fuiſſe, docet Tacitus Annalium Lib. XIV. c. 8. *Reſpicit*, inquit, *Anicetum Trierarcho Herculeo, & Oloarito Centurione claſſiario comitatum*.

Id

Id clarius liquet ex sequenti lapide eruto in Via Flaminia, inter Gudianas pag. CLIX. 7.

D · M · S
SP · CAVIVS · Q · F · GALER · LATI
NVS · PRAEF · CLASS · RAVENN
COHOR · PRIMAE · SPECVLAT
VIVS · SIBI · ET SVIS · OMNIBVS
PAR · HEREDIBVS · FECIT · ET
POSTERISQ · EOR · ET · SVTIAE
SABINAE VXORI · SVAE · BENE
DE · SE · MERITAE · POSVIT

Cohortibus Praetoriis, Urbanis & Vigilum, Tribunos praefuisse constat ex antiquis inscriptionibus; non vero Classicis. Operae pretium me facturum arbitror, si duos lapides singulares huic adferam, qui ad utramque Classem tam Miseni, quam Ravennae pertinent, qui id confirmant. Alter in agro Baiano inventus, inter Donianas editus Class. VI. 7. alter vero apud Reinesium Class. num. 29. Qui tertio loco adfertur, e Museo Cl. Ficoronii depromptus, ad hoc tempus ineditus fuit.

D M
M · STABERIVS · M · F · QVIR · LACER
> · COH · VI · SPECVLAT · CLASS · MISEN
V · FECIT · SIBI · ET · STABERIAE VERI
DIANAE MATER · · · · ET · L · STABE
RIO PROCILLO · FILIO · DVLCISSIMO
VIX · ANN · XII · M · VII · D · IIII · HOR · II

D · M · M · ANTONIO STATIO CENTVRIONI CLASS · PR · MISEN QVI VIX · ANN · L · ANTONIA STATIA PATRI PIENTISSIMO FECIT ·	D · M C · IVLIO VALENTI CENT · CLASS · PR · RAVENN · VIX · ANN XL · MIL · ANN · XXII C · IVLIVS · FLAVIAN AMICO · MF · P · M · · P

Nihil autem obſtat, quod apud Caeſarem de Bello Gallico Lib. III. c. 3. legamus, Tribunis militum Centurionibuſque ſingulas naves adtributas fuiſſet; quum D. Brutus a Caeſare praefectus fuiſſet Claſſi Gallicisque navibus contra Venetos, ſcientia atque uſu nauticarum rerum ceteris praeſtantiſſimos: *Caeſar*, inquit, *ubi intellexit, fruſtra tantum laborem ſumi, neque hoſtium fugam, captis opidis, reprimi, neque his noceri poſſe; ſtatuit expectandam claſſem: quae ubi convenit, ac primum ab hoſtibus viſa eſt; circiter* CCXX. *naves eorum paratiſſimae, atque omni genere armorum ornatiſſimae, e portu profectae, noſtris adverſae conſtiterunt: neque ſatis Bruto, qui claſſi praeerat, neque Tribunis militum Centurionibuſque, quibus ſingulae naves erant adtributae, conſtabat, quid agerent, aut qua ratione pugnae inſiſterent. etc.* Nam haec Claſſis ob ſubitum bellum a Caeſare collecta, & parata fuit; quod ex his quae paullo ante ſcribit, perſpicue adparet: *Veneti, omni orâ maritima celeriter ad ſuam ſententiam perducta, communem legationem ad P. Craſſum mittunt, ſi velit ſuos recuperare, obſides*

M *ſibi*

sibi remittat: quibus de rebus Caesar a Crasso certior factus, quod ille aberat longius; naves interim longas aedificari in flumine Ligeri, quod influit in Oceanum, remiges ex Provincia institui, nautas gubernatoresque comparari, iubet.

Inferioris ordinis fuisse videntur Praefecti, qui aliud simul munus interdum impleverunt, quod ex hoc lapide inter Gudianos pag. LX. 5. liquet. In priore linea legendum videtur ADESIO, quod cognomen Plutoni Deo Infero tributum ἀπὸ τῆς ᾅδης videtur.

PLVTONI · EDEISIO · SACRVM
M · EMERIVS · M · F · QVIR · ANTHVS
PRAEFECTVS · ET · MENSOR · OPER
PVBLIC CLASS · RAVEN
SVA IMP ....

Praefecto Classis parebant Subpraefecti, qui ea, quae ab illis iubebantur, exsequenda curabant, quorum mentio in Gruterianis pag. CCVIII. 1. & in Donianis Class. IV. n. 28. & Class. VI. n. 11. Subpraefectis parebant alii, nimirum Velarii, & Duplares Velarii. Vignolius pag. 296. memorat *Manipularium Praefectum Classis Praetoriae Ravennae:* ita expositis siglis MANIPVLAR. P. CL. PR. RAVENNAE. Eandem inscriptionem, e Museo Andreinio, a mendis expurgatam dedi in Parte I. Inscript. antiquar. Etrur. Urbium pag. 243. num. 10. sed huiusmodi officium, quum exemplum nullum habeat, expendendum an Vignolii interpretatio admittenda sit. Adridet potius: *Manipularius Praefecti Classis Praetoriae Ravennae.*

Iisdem suberant *Praefecti Armorum Custodibus*, quorum

rum mentio in Donianis Claſſ. VI. n. 2. item *Praefecti Vehiculationis*, cuius meminit marmorea baſis inter Gudianas pag. CXXXV. 4. quae ſingularis eſt, extra Formias eruta.

M · PERCERNIO M · F · VEL
CAPITOLINO
VI · VIRO · AVGVSTALI · PA
TRONO · COLON · II · VIRO
QVINQVEN
PRAEF · VEHICVL · CLASS · RAV
PRAEF · FABRVM · CENTON
FLAMINI · DIVORVM
OMNIVM · OB · MER
ITA · EIVS · L D D D

Praefecto Claſſis parebant Gubernatores navium, ut oſtendit Schefferus de Militia Navali Lib. IV. Cap. I. pag. 255. Livii auctoritate Lib. XXIX. c. 25. C. Laelius Romanae Claſſis Praefectus, a Gubernatoribus quaerit, ſi aquam hominibus iumentiſque in totidem dies, quot frumentum, impoſuiſſent: illique reſpondent, aquam dierum quinque, & quadraginta in navibus eſſe. Gubernatoribus, uti dictum eſt, remiges parebant, qui etiam eorum iuſſu aquatum exibant, aliaque ſervitia praeſtabant. Nautis praeerant Navarchi & Archinautae. Navarchi dignioris officii, & conditionis fuiſſe videntur Trierarchis, ſi fides habenda eſt marmori, quod ſuperius a me adlatum eſt pag. 75. ex Donianis Inſcriptionibus; nam in eo militaria officia hoc ordine recenſentur NAVARCHO · TRIERARCHO · ET PRINC · CLASS · MISEN · hoc eſt *Principi Claſſis Miſenenſis*.

Inter Donianas Claſſ. VI. n. 2. adfertur lapis Ravennae erutus, non vero Miſeni, in quo mentio habetur M. Porcii Satullini, Civis Romani e Tribu Claudia, qui fuit *Archinauta Claſſis Ravennatis*. Eadem inſcriptio ſimul prodiit inter Gudianas curante Cl. Heſſelio pag. CLXXXI. 7. Ad nutum Trierarchorum erant Gubernatores, Symphoniaci, & Harmonici, ſive Harmoniaci, Tibicines, Hortatores, Iuſſores, Pauſarii: Archinautis nautae, & remiges parebant. Cum Navarchis coniungendi ſunt *Dromonarchi*, quos etiam in navali militia locum habuiſſe reor ex ſequenti lapide, inter Gudianos edito, pag. CCX. n. 3. & quidem eruto in Via Appia prope Tarracinam.

DIS · MANIBVS
L · ANTISTIVS · L · L · CASTOR
NAVARCHVS · DROMONARCH
ANTONIANVS · V · F · SIBI
ET · SVIS · LIBERTIS · LIBER
TABVS · POSTERISQ · EOR
IN FR · P · XIII · IN AGR · P · XVI

Dromonarchi hi erant qui navibus frumentariis praeerant, quae a celeritate dictae ſunt *dromones*. De his meminit Caſſiodorus Lib. V. Epiſt. 17. & Leg. 2. §. 2. Cod. de offic. Praef. Pr. Africae.

Poſt hos, honorariorem locum obtinuiſſe in navali militia crediderim *Magiſtrum Navium*, quod auctoritate Livii Lib. XXIX. c. 25. adſequi videor, ubi quae geſta ſunt a C. Laelio Claſſis Praefecto, accurate deſcribit: *Ut omnes iam in navibus erant, ſcaphas circummiſit, ut ex navibus, gubernatoreſque &*

MA-

MAGISTRI NAVIVM, *& bini milites, in forum convenirent ad imperia accipienda*. Eius quoque meminit Ravennas lapis inter Gudianos pag. XXVIII. 9.

DIANAE VICTRICI
SACR
Q · LVCCEIVS · Q · F · VLPIANVS · LIBERT
OLYPIODORVS *sic*
PATRONVS COLLEG · FABR · MAGISTR
CLASS RAVENN

Alio pertinent DOMINI NAVIVM, qui memorantur in Reinesii Syntagmate Cl. III. n. 21. quem vide.

His addendi *Optiones*, quorum mentio habetur in singulari lapide inter Donianos Class. VI n. 8. quem aliter editum vide inter Gudianos pag. CLIV. 6. *Scribarum navalium*, quod nam fuerit officium, describit Festus; deque his luculenter Schefferus de Militia Navali Lib. IV. Cap. VII. Istiusmodi mentio fit apud Gruterum pag. DLXIV. 7. in lapide, qui exstat Ravennae ad D. Agnetis.

D · M
M · VALERIO
M · F · CLAVD · CO
LONO · LIBVRN
VARVAR · SCRIB · CL
PR · RAVEN · VIX · ANN · L
MIL · ANN · XXVI
VALERII · COLONVS · ET

Legendum, si doctis viris videtur, *Liburna Barbaro*, vel *Barbaris*, quos pro insigni habuit. Cum Scribis

bis iungendi ſunt Tabularii, qui navales ſumtus & rationes referebant in tabulas. Horum mentio in ſingulari lapide, inter Gudianos edito pag. CLX. 7.

D I S · MANIBVS · SACRVM
L · CINCIO · L · F · SABINIANO · TABVLARIO · CLASS · RAVEN
· · · ANN · XX · VIX · ANN · LI · M · IV · D · XIV · H · S · E
SEX · CINCIVS · L · F · ANICIVS · VERVS · EX · TESTAMENT
P C

Mitius cum militibus navalibus egerunt Veſpaſianus, & Hadrianus Imperatores, qui iisdem iam ſena & vicena ſtipendia emeritis, honeſtam miſſionem dederunt: nimirum quum annos viginti ſex militaſſent; cuius honeſtae miſſionis exempla ſuppeditat Gruteri Theſaurus pag. DLX. 2. & pag. DLXXIII. 1. 2. Exploratum eſt per ſtipendia, ut iam diximus, militiae annos numerari. Quare quum terreſtris militiae milites viceſimo anno, ab oneribus & incommodis liberarentur; Claſſiarii diutius operam ſuam in navali militia praeſtare coacti, nonniſi poſt viginti ſex, & interdum octo annos, honeſtam miſſionem acceperunt. Obiter heic notandum, Medicos militum Claſſiariorum duplicia ſtipendia accepiſſe; quod colligi poteſt ex ſequenti lapide Ravennate, quem primus omnium vulgavit ſaepenumero laudatus Marchio Maffeius in Tom IV. O. L. pag. 351. num. 10.

D M
S E X · A R
R I R O M A
N I M E D I C
D V P L · N ·
A · G Y P · V
A · X X V I · M
V M V L I
V S S C S S I A
N V S A M I C
C A R E T H
· · · · · · · · · · ·
· · · · · · · · · · ·

Qui proximi erant ut mitterentur, Veterani dicebantur, non ſecus ac terreſtris militiae milites. Id paſſim docent iam editi a me lapides. Silentio hic haud praetermittendus lapis antiquus, ex Muſeo Ficoronio depromtus, qui nondum lucem, dum haec ſcribimus, adſpexit.

C · DOMITIVS POLLIO
PATER · VETER · AVGVSTI · EX ·
CLASSE · PRAETORIA · MISENAT
FECIT · SIBI · ET
DOMITIAE · C · F · PIAE · ET
DOMITIAE SPEI LIB · ET CONIVG
LIBERTIS · LIBERTABVS · POSTERIS
EORVM
HVIVS MONVMENTI INTROEVNTIB
PARS SINISTERIOR AD FAMILIAM · SA PERT IN *ſic*
IN · FR · PED · XV · IN AGRO PED · XXXVIIII

SA PERTIN. h. eſt. *ſuam pertinet*. Haud enim ſignificat *ſupraſcriptam;* quum id duabus litteris S.S. ita veteres expreſſerint, ut conſtat ex antiquo lapide a me adlato in Parte I. num. 267. pag. 418. huius operis.

Liquet etiam ex iisdem honeſtis miſſionibus, atque ex vetuſtis iam ad me undique collectis lapidibus, ad maritimam rem bellicam ſpectantibus, navales milites cum apud Miſenum, tum apud Ravennam, in ſuis Claſſibus ac Praetoriis ſtantes, ſecum uxores, liberos, fratres, atque interdum parentes habu-

buisse. Quae fuerint navalium militum officia per singulos ordines, iam liquet; luculentius tamen de his constabit ex Indice, quem mox subnectemus. Plurima notatu digna his addi poterunt, quum in lucem prodierint vetusti lapides, qui Ravennae exstant, atque in dies eruuntur: quod egregium opus iamdudum desideramus.

Fuere Classiarii milites collectitii, ex variis orbis nationibus adsciti: idcirco notandum, numquam eorum patres in his militaribus saxis nominari; quum tamen in sepulcralibus titulis Romanorum civium non praetermittantur. Ex his vero orbis nationibus praecipue delecti leguntur qui crebrius nominantur, Aegyptii, Aegarenses, Afri, Alexandrini, Bessi, Britanni, Bithynii, Cilices, Corsi, Cyprii, Dalmatae, Galli, Germani, Itali, Pannonii, Pontici, Sardi, Syri, aliique. Quum vero in militaribus saxis Romani cives recensentur, eorum Tribus semper declaratur. Interdum etiam Romani cives cum Classiariis exteris maritimae militiae servire iussi sunt ab Imperatoribus. Inter Donianas Inscriptiones Tab. X. num. I. pag. 224. adfertur sepulcrum C. Cassii Modestini, in Veturiam Tribum censi, adeoque civis Romani, qui fuit miles Classis Miseni. Eius etiam imago exhibetur, eiusque vestes & arma observari possunt, quae illustrantur pag. LXXV.

Summam fuisse Romanorum in maritimis bellis potentiam ex eo arguere possumus, quod quinqueremes prope quadringentas habuere, quum Siciliam invaserunt: quingentas vero bello Punico amiserunt. Quot vero milites singulae quinqueremes caperent, ex eo colligi potest, quod quinqueremes triginta Quincti Fabii Maximi duas legiones vexisse memorat Livius: continebat autem eo tempore unaqueque legio peditum quina millia, trecentos autem equites. Plura de his praetereo, quae luculenter adnota-

notavit doctissimus Benedictus Averanius Dissert. XIV. in Euripidem, & in Thucydidem Dissert. LV. ad quem Lectorem mittimus.

Sacerdotes & Haruspices apud utramque Romanorum Classem fuisse, qui sacris praeessent, eaque curarent, lubet arguere ex sequenti lapide, quem in promontorio Miseni repertum tradit Vignolius p. 305. & adfert ex Rondinellio, qui exscripsit.

D · M
D · IVNIO · D · F · CLAV
CERTO SACERDOTI
sic ET · ARVSPICI · PVBLICo
EX GENERE SACERDO
TVM · CREATO FRA
TRI PIENTISSIMO

Fuere in singulis navibus Coronarii, qui, ut opinor, in festis Isidis, Neptuni, & Litoralium Deorum, praesertim vero illius Numinis, cui consecratae erant, vel natali die Augustorum, aliisque de causis, triremes coronabant in laetitiae argumentum. Morem hunc, ni fallor, declarat vetus titulus sepulcralis, qui Ravennae exstat apud Nobiles de Rasponibus, a Fabretto editus Inscriptionum Cap. V. p. 366. n. 120.

ATHENIO
III · DANAE · CORO
NARIVS · QVAR̄E

Phasellum, Diis Servatoribus consecratum, laudat Catullus Carm. IV.

Agendum nunc eſset de ludis maritimis; ſed quia aliis curis nunc deſtinemur, hanc ſpartam exoptatiſſimam aliis illuſtrandam relinquimus. Minime dubitandum eſt apud utramque Claſsem ludos & certamina in honorem Deorum, vel in natali Romanorum Imperatorum, vel ob inſignes eorum victorias celebrata fuiſse. Ad haec reſpicit Auſonius Edyl. X. v. 208.

Tales Cumano deſpectat in aequore ludos
Liber, ſulphurei cum per iuga conſita Gauri,
Perque vaporiferi graditur vineta Veſevi:
Quum Venus Actiacis Auguſti laeta triumphis
Ludere laſcivos fera proelia iuſſit amores:
Qualia Niliacae claſſes, Latiaeque triremes
Subter Apollineae geſſerunt Leucados arces.

Memorantur in marmorea columella, Oſtiae effoſſa, inter Donianas Claſſ. IV. 55. ludi Sabini in honorem Neptuni Patris editi, quam vide.

Exſtat ad occidentalem plagam in parietibus exterioribus Baptiſterii Florentini inſertum pervetuſtum marmor, anaglypho opere ſculptum, in quo navis, & in littore ſuper poſito pegmate certantes, ſive ludentes tres viri viſuntur: quod, licet iniuria temporis, ſit valde corruptum; tamen ſumma diligentia delineandum curabo, &, Deo dante, proferam.

Ludicrum certamen Retiariorum cum Secutoribus, in honorem Neptuni, & Vulcani commiſſum fuiſſe, declarat marmorea ſequens tabula, in utroque latere, & in medio fracta, quae altitudine Romanum pedem, & uncias quatuor; longitudine vero pedes duos, & uncias quinque aequat. Haec in meo Muſeo exſtat: olim in Andreinio Neapoli fuit, & ipſa ad Miſenum cum reliquis inventa. In ea, praeter titulum plane curioſum, lineari ſculptura caelati ſunt viri duo: ille qui a dextris ſpectatur, rete & fuſcinam

nam sive tridentem gerit: qui vero a sinistris, palmam dextra in summo tenet, quae eum in hoc ludo vicisse designat. Ea ita se habet.

99

99. Explicaris singularibus litteris, sepulcralis titulus ita exponitur: *Iulius Balerianus* (nempe *Valerianus*) *qui vixit annis bene viginti. Natali suo decessit: sodaliciarius, bonus, amoratus, filetius* (nimirum *philetius*) *usque ad fossam*. Vide nonnulla, quae ad hanc inscriptionem adnotata sunt in Parte I. huius operis pag. 250. n. 18. quae supervacaneum est repetere.

Figuras tantum paullisper heic operae pretium est expendere, quae nunc primum in conspectum eruditorum veniunt. Dextra marmoris parte, ut antea monebam, cernitur vir stans, tunicatus, imberbis, aperto capite, brevi capillitio. Venter eiusdem munitur duplici fascia, superiore & inferiore; inter quas medium segmentum phrygio opere ornatur. Pudenda subligaculis brevioribus strictioribusque velata spectantur, eodem fere modo, quo exhibetur in antiquo marmore penes Fabrettum Capite VIII. in Traiani Columnam, pag. 256. Antonius Exochus, natione Alexandrinus, qui Romae in spectaculis, ob triumphum Traiani Caesaris, strenue

pugnavit, atque vicit: idque indicat palma, quam sinistra gerit. Antonii Exochi subligacula in eo ab his differunt, quod ornatissima sunt; nam fimbria undique circumeunte ornantur, & circa ventrem cingulo elegantis operis adstringuntur. Coxae huiusce nostri ludionis, & crura nuda sunt: dextra pedis tibia fasciis, sive duplici periscelide adstricta, spectatur, instar ocreae; pedes vero nudi omnino sunt; sinistra pedis tibia unica tantum fascia munitur. Dextra rete sive retiaculum suspensum tenet; cuius funiculum partim implexum, partim solutum conspicitur. Sinistra fuscinam gerit, sive tridentem; cuius manubrium a summo ad imum crassius evadit. Haec arma, nempe rete & fuscina, perspicue declarant hanc esse RETIARII imaginem; alteram vero SECVTORIS, qui vicit: de quibus nullum dubium esse potest.

RETIARIOS vibrasse in SECVTORES, sive Myrmillones rete, quo caput eorum implicarent, implicatumque & captum prosternerent, tridente vulnerarent, & vincerent, discimus ex hoc marmore; nam suspensum a Retiario tenetur rete, & quodammodo in hostem vibratur, & iaculatur: deinde tridens intenditur. Convenit hoc marmor cum descriptione, quam apud Iuvenalem habemus, qui in Satyra VIII. v. 202. Graccum quemdam, genere conspicuum, in arena Retiarii munus implentem, ita pingit:

——————— Et illud
Dedecus Urbis habes. nec Myrmillonis in armis,
Nec clypeo Graccum pugnantem, aut falce supina;
Damnat enim tales habitus, & damnat & odit.
Nec galea frontem abscondit: movet ecce tridentem,
Postquam vibrata pendentia retia dextra,
Nequicquam effudit ———————

Nonnulla alia in huiusce Retiarii schemate observanda supersunt. Manus nudae sunt, quo sint ad cer-

tamen expeditiores. Siniſtrum dumtaxat brachium ſubarmali tegitur, quod ad carpum manus latius ſe expandit, adeoque ſolutum: dextrum vero brachium adſtricta manica, & quidem arcta, amictum cernitur; ut ita ejusdem brachii crebra certaque agitatione velocius rete vibrari poſſet. Quod Retiarii tunica induti ſpectarentur, diſerte docet Iuvenalis loco citato; & in Satyra II. v. 143. de eodem Graccho haec habet:

——————— *Tunicati fuſcina Gracci.*

Docet etiam Suetonius in Caligula: *Retiarii tunicati quinque numero gregatim dimicantes, ſine certamine ullo totidem Secutoribus ſuccubuerant: quum occidi juberentur; unus, reſumta fuſcina, omnes victores interemit.* Praeterea in hoc marmore, quamquam rudi caelatura ſculpto, ut diximus, obſervandum eſt, quonam modo tunica Retiariorum facta eſſet. Faſciae decuſſatim ſuper tunicam, perſpicue adparent in Secutore ſculpto in ſiniſtra parte, licet fracta ſit marmorea tabula. Hic dextra palmam in ſummo tenet; nec ſubligaculis amictus eſt: licet & ipſe tunicatus, ac nudo pariter capite, nudis manibus & pedibus ſit expreſſus. At in Retiario unica tantum faſcia, tamquam baltheus ab humero dextro pendens, & ſuper pectus tranſiens, laevorſum clauditur. Multa adhuc in antiquitatis ſtudio illuſtranda eruditis ſuperſunt: hinc expendendum quid nam *ſpongia* eſset, quam Tertullianus Retiariis adtribuit; eamque Lipſius pectoris tegimen fuiſſe cenſet: alii armorum genus pro defenſione: alii pro offenſione.

Retiarius praeterea ſiniſtra manu una cum haſta, cui fuſcina ſive tridens inhaeret, aliquid aliud ſimul ſtringit; quod neſcio utrum ſica, ſive aliquid aliud eſſe poſſit. Perbrevem gladium a Retiariis, prae-

ter fuscinam, adhibitum fuisse, docet vetustum marmor a Cl. Marchione Maffeio illustratum, & in Veronensi Museo conditum, in quo Retiarii arma, nimirum fuscina & gladius, sive sica, sculpta sunt, quae Generosi Retiarii monumentum praeter titulum cohonestant. Adlatum vide Lib. I. Cap. XIV. de Amphitheatris pag. 73. Auctoris adsertio suspicari non sinit, palmam esse potius sculptam, quam sicam, quae nonnullis supervacanea videtur; quum Retiarius sola fuscina Secutorem vulnerare, & occidere posset: putantque nonnulli Scriptorum loca a Lipsio adlata, quae gladii mentionem faciunt, pro fuscina sive tridente accipi oportere. Hoc certe rarissimum monumentum maxima observatione dignum. In meo marmore, quum pro certo minime adfirmare possim, Retiarium fuscinam simul & gladium tenere (nam sculpturam ipsam saepenumero observavi) anceps animo pendeo, an credam fuscinae manubrio, eo loco ad manu capiendum commodiore, infixum fuisse paxillum; quo adminiculo adiuta manus, fuscinam vehementius in Secutorem vibraret. Sed de his apud viros doctos, qui veritatem unice diligunt, iudicium esto.

Post humeros sculpti Retiarii aliquid aliud adparet, quod ob imperitiam antiqui scultoris, vel potius inscitiam meam, nescio quid referre possit. Palmulam latiore parte post humeros suspensam facile crederem. Verisimile est, aliud retiaculum in humeris a Retiario delatum, ut si iactus eiusmodi fefellisset, altero dextra manu sumto, hostem implicare posset. In ora marmoris dexteriore, quae fracta est, cernitur aliquid phrygio opere sculptum: fortasse aliquod genus vestis indicatur, sive aulaeum, vel stragulum; nam praemia in certaminibus ante oculos certantium proponi consuevisse, indicat Virgilius Aeneid. Lib. V. v. 109.

Mu-

Munera principio ante oculos, Circoque locantur :
In medio sacri tripodes, viridesque coronae ;
Et palmae, pretium victoribus, armaque, & ostro
Perfusae vestes, argenti aurique talentum.

Palmam certe cum Retiariis, tum Secutoribus, sive Myrmillonibus pugnantibus pro praemio propositam fuisse, dubitare non sinit hoc marmor, & Lampridius, qui scribit: *Commodum confecisse mille palmas, Retiariis victis, vel occisis.*

Quae nam essent Secutoris arma, describit Isidorus, licet sine teste: *Secutor est, ab insequendo Retiarium, dictus. Gestabat enim cuspidem & massam plumbeam, quae adversarii iaculum impediret; ut antequam ille feriret rete, iste superaret.* Rationes deinde adfert idem Isidorus, ut ostendat cur his cum armis institutum fuisset hoc ludicrum certamen: nimirum, quia Retiarius Neptunum aquae praesidem; Secutor Vulcanum ignis dominum, adeoque duorum elementorum inter se pugnantium, ex quibus omnia gigni veteres crediderunt, nempe ignis & aquae, pugnam referebant. Hinc, ut auctor est Festus, Retiario adversus Myrmillonem sive Secutorem pugnanti, cantabatur: *non te peto, piscem peto.*

Huiusmodi certamen a Graecis originem habuisse, suadet Laertius in Pittaci vita, & Strabo Lib. XXIII. Haud ignotum hoc fuisse antiquissimae Etruscorum genti, ex vetustis monumentis ostendi ad Tabulam CLXXXVIII. Musei Etrusci, deque eo disserui p. 396. Tomi secundi, adlato Vasculo, Etrusco opere picto, quod in ruderibus Hadriae, veterum Etruscorum coloniae, inventum esse oculati testes, ac fide digni ad me scripserunt. Quum igitur constet, adlatum a me marmor, prope Misenum cum reliquis Classiariorum effossum fuisse: quod etiam liquet fide & scriptis Cl. Petri Andreae Andreinii, quae vidi, ipsumque id ad-

fir-

firmantem audivi: non ſine ratione arguere hinc licet, certamina haec ludicra, Neptuno & Vulcano ſacra, ſolemnibus feſtiſque diebus uſurpata ibidem fuiſse.

Tabula votiva marmorea, longitudine uncias tredecim, altitudine octo Rom. pedis aequans, quae exſtat in meo Muſeo.

100

EX · IMPERIO
GENI · ALOTIANI
EVARISTVS SERVI
TOR · DEORVM · EX · VI
SO · LIB · AN

100 Praeter ea, quae ad hanc votivam tabulam, raritate atque elegantia maxime commendabilem, adnotavi in Parte I. huius operis p. 235. & 236. n. 1. dum adſervaretur Neapoli in Aedibus Andreiniis, quoniam in meum Muſeum nuper cum reliquis vetuſtis ſaxis translata eſt: lubet nunc, quod legitur, SERVITOR . DEORVM . accuratius exponere; quia ſingulare eſt hoc officium, nec alibi Servitorum Deorum mentionem fieri animadverti. Adfertur apud Arringhium Lib. II. Cap. XXII. Romae Subterraneae ſequens titulus; quo conſtat ſanctis Dei Martyribus deſtinatos fuiſse Servitores, qui eorum ſepulcris ſervirent:

EVSTATHIVS HVMILIS PECCATOR
SERVITOR
B · MARCELLINI MARTYRIS

Hunc Cl. Vignolius illuſtravit inter ſelectas Inſcriptio-

ptiones pag. 186. inter quas hanc meam tabulam nonnullis maculis corruptam vulgavit.

Servitores S. Petri nominantur in Epiſtola Nicolai II. Papae ad Rutenenſem Comitem pag. 193. ut obſervat in Gloſſario Du-Cangius in v. SERVITOR. Item *Servitor* Ecclesiae in Synodo Romana II. ſub Silveſtro c. 17. Lubet heic adferre lapidem Ravennatem, erutum in Capella S. Vitalis Martyris, quae dicitur *Sancta Sanctorum*, ex quo conſtat ſequioribus ſeculis *Deſervientes* dictos, qui antiquitus *Eccleſiæ Servitores* vocabantur. Hunc ad me miſit vir eruditione conſpicuus D. Petrus Paulus Ginannius, Monachus Caſinenſis, qui Ravennates antiquitates egregio ſtudio ac labore nunc illuſtrat.

† · IN · N̄ PATRIS ET FILII ET SPIRITVS S̄C̄I HIC
REQVIESCIT IN PACE DOMINICVS P̄R̄B̄ DE
SERVIENS BASILICE S̄C̄I VITALIS MARTY
RIS ET SI QVIS HVNC SEPVLCHRVM VIOLAꝛE
ſic RIT PARTEM HABEAT CVM IVDA TRADITOREM
ET IN DIE IVDICII NON RESVRGAT PARTEM SVAM
CVM INFIDELIBVS PONAM.

Primum adnotandum eſt, diſcrimen intercedere inter *Servitorem*, & *Servum*, ex Quinctiliano v. 10.

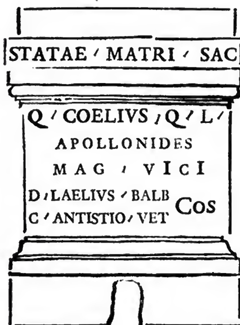
Quod proprium non erit, differens erit : ut aliud est, esse servum, aliud servire, qualis esse in addictis quaestio solet. Qui Deorum simulacris, templisque addicti erant, *Servitores* dicebantur, θεραπεύται; haud tamen erant servi, sed liberi homines, sive liberti, vel ex libertinis orti. Horum munus fuisse videtur simulacra Deorum, quae in templis colebantur, festis diebus perpolire, illuminare, minio tingere, ornare propriis insignibus; pretiosarum vestium, pulvinarium, candelabrorum, lucernarum, vasorum, tripodum, thymiamateriorum, donariorum curam agere: aras, aedisque ianuam festivis frondibus, encarpis corollisque exornare: ceteraque, quae ad sacrificia rite agenda pertinebant, depromere, praeparare, disponere. Praeter proprias vestes, Deorum simulacra aliis vestibus pretiosioribus ornari solebant solemnibus festis diebus, vel eorum natali die, sacris velaminibus, pictis auroque intertextis chlamydibus, palliis, pallis, cycladibus, ceterisque, quae ad rem Deorum vestiariam pertinebant, quorum frequens mentio, ut observat Cl. Bonarrotius Senator in Numismata Carpinea pag. 55. est apud Pausaniam. His Deorum vestibus maxima cura, odorum fragrantia ditatis, e templi sacrario depromtis, praeter Servitores, praepositi erant eorumdem Deorum Vestitores, qui eos vestierent, omnique cultu speciosiores redderent, ut cultorum, qui eos adorabant, spem & vota augerent, teste Maximo Tyrio Sermone XXIX. His praeerant Aeditui & fani Curatores, quorum in vetustis marmoribus frequens occurrit mentio. Iulius Firmicus Lib. IV. Cap. I. post Sacerdotes & Prophetas, recenset Deorum Vestitores, eos scilicet, qui Deos vestiebant: *Prophetas, aut Vestitores divinorum simulacrorum*: & Cap. XIV. eiusdem Libri: *Sacerdotes quoque aut Prophetas, Deorum Vesito-*

stitores, aut templis maxima tractantes officia, Sacerdotibus Praepositos.

Praeter Vestitores fuere etiam in templis Ornatores & Ornatrices Numinum. Coronas ornatas gemmis, sigillis, floribus, animalibus, sideribus, impositas Deorum Dearumque capitibus, saepenumero memorat Pausanias, qui Deae Nemesis & Iunonis coronas elegantissimas describit. Nemo est qui ignoret Deorum simulacra unguentis ungi & coronis redimiri consuevisse.

Notandum tamen maribus Diis mares, feminis Deabus mulieres, quae ornatrices dicebantur, deservisse. Hae vestes, inaures, torques, armillas, sandalia, specula, odores, vasa, & quae ad muliebrem divinum cultum pertinebant, ornamenta proferebant, iisdemque eas comebant, & decorabant. Haec iam observata, fulciuntur disertissimis veterum scriptorum testimoniis, quae adnotavimus in Museo Etrusco Tom. II. pag. 321. D. Augustinus de Civitate Dei Lib. VI. Cap. X. haec habet: *Sunt quae Iunoni ac Minervae capillos disponunt, longe a templo, non tantum a simulacro stantes, orantium modo: sunt quae speculum teneant.* Tertullianus de Ieiuniis Cap. XVI. *Unde & qui in Idolis comendis, & in aris ornandis, & ad singulas horas salutandis, adulantur, curationem facere dicuntur.* Servitorum quoque Deorum munus fuisse arbitror donaria sacra, vittas, corollas, cereas imagines, votivas tabulas suspendere, eosdem Deos salutare, ad epulas invitare, &, ut ait Arnobius Lib. VII. adversus Gentes, quasi dormientes, matutinis horis excitare aeris tinnitibus, cymbalorum quassationibus, tympanis, symphoniis, scabillorum strepitu, tibiarum modulationibus, ut supplicum vota exaudirent.

Ara marmorea, Romanum pedem fere unum aequans, latitudine vero uncias undecim, quae nunc in meo Museo adservatur.

101

101 Huius aurulae inscriptionem evulgavi ex aliorum schedis in Parte I. huius operis, pag. 440. n. 61. & quidem nonnullis mendis inquinatam; nam intercidisse putabam. Paucis ab hinc mensibus, quum Villam iterum perlustrarem Nobilissimi atque humanissimi D. Comitis Angeli Gallii, quae ad *Scandicci* dicitur, tertio circiter ab Urbe lapide sitam, ut iterum investigarem inscriptum parvum lapidem, quem protuli in eadem Parte I. Inscriptionum antiquarum, quae in Etruriae Urbibus exstant, pag. 429. n. 1. quem quum non reperissem, quod suspicatus iamdiu fueram, comperi fato quodam translatum fuisse in publicum Museum Veronense; forte fortuna aliud agens contigit, ut hanc ipsam arulam, non cum reliquis, sed seorsim positam in impluvio eiusdem Villae, conversa ad parietem inscripta facie, invenirem: qua inventa, quum gaudium me-

um

um eidem generoso viro Comiti Gallio testatus essem, meis adnuens precibus, dono dedit, statimque tamquam suae in me benevolentiae perennem tesseram, domum meam transferri iussit.

Icunculam STATAE Matris, eidem arulae superpositam fuisse non dubito: in utroque latere quadrata adhuc exstant foramina, non parum profunda, & in basi excavatus est ab una ad alteram partem quidam, ut ita dicam, canaliculus: quae subspicandi ansam praebent, forsitan portatilem aram fuisse; adeout insertis utrobique quadratis paxillis in utroque foramine, & inferius alio subposito paxillo, facile adtolli, & quocumque iubebatur per vicum transferri posset in sacris, quae in honorem Statae Matris cura impensisque Magistrorum Vici peragebantur. Portatiles aras in usu apud antiquos fuisse, a me alibi adnotatum memini. Clarissimum arae in exercitu Romanorum portatilis exemplum exhibet una e marmoreis columnis, quae in Musei Medicei decus positae sunt, in quibus omnia armorum genera cum terrestria, tum maritima pro defensione, & offensione summo artificio sculpta sunt, quas accurate iam delineatas in lucem, ut in votis est, aliquando proferam. Ara, quae in eadem columna sculpta est, in medio perforata cernitur, latiori quadrato hiatu, e quo traiectum cernitur paxillum incurvum; ex qua deducimus aras ita portari consuevisse, quum exercitus lustraretur.

Multa etiam suadent hanc arulam, a me editam, his in locis prope Florentiam olim effossam fuisse; siquidem alios duos lapides protuli, in quibus L. Sattius Creticus, & C. Poblicius Maethes libertus, Sexviri Magistri Augustalium memorantur, & in agro Florentino erutos fuisse constat, ut dixi in Parte I. huius operis pag. 214. num. 2. & pag. 290. num. 12. Mulierum Vicanarum, ad quae spectabant sa-

ſacra in honorem Bonae Deae facienda, florente veterum Florentinorum Colonia, iam adnotavi mentionem fieri in inſigni marmorea tabula, quae Florentiae exſtat in Aedibus Marchionum Rodulphiorum pag. 316. Parte I. Inſcript. ant. Etruriae Urb.

Celebris fuit Statae Matris cultus apud Romanos, cuius ſimulacrum in Foro coluerunt: poſtmodum apud Vicanos tranſiit, idque huius parvae urnae teſtimonio confirmari poteſt. Accedit Feſti auctoritas, qui ita ſcribit: STATAE MATRIS *ſimulacrum in Foro colebatur, poſtquam id colluſtravit* (legendum, ut optime emendat Scaliger, *Coelius ſtravit*) *ne lapides igne corrumperentur, qui plurimus ibi fiebat nocturno tempore. Magnaque pars populi in ſuos quiſque* VICOS *retulerant eius Deae cultum*. Hic quoque Magiſter Vici, qui aram hanc Statae Matri ſacravit, Q. Coelius Apollonides, adhuc libertus erat.

Quae nam Dea ſit Stata Mater, & quare hoc nomine adpellata, non invenio. Subſpicor eamdem eſſe ac Veſtam, ſive Tellurem. Phurnutus Cap. XXVIII. de Cerere & Veſta, deducit Veſtae etymon a Graeco ἱστάναι, quod eſt *ſtare, ſiſtere*. Ovidius Faſtorum Lib. VI. v.

Stat vi Terra ſua: vi ſtando Veſta vocatur.

Arnobius Lib. III. adverſus Gentes: *Terram nonnulli Veſtam pronunciant, quod in mundo ſtet ſola, ceteris eius partibus in mobilitate perpetua conſtitutis*. Hinc igitur, cur STATA MATER ita adpellata ſit, haud obſcure elucet. Qui plura cupit adeat Voſſium de origine & progreſsu Idololatriae Lib. II. Cap. LIX. Eamdem ac Fortunam veteres credidiſse, docent haec priſca marmora, quorum alterum Tiferni exſtat, quod ex Ligorio exſcripſit Gudius: alterum vero Foro Livii inventum, oblatumque Cardinali Mediceo, memorat idem Gudius pag. L. 1. 2.

STA-

STATAE FORTVNAE
M · ASSIDIVS · M · F · PALAT
MACERINVS
EQV · PVBL · VI · VIR · AVG
PATRON · MVNCIP
TIFERN
D D

STATAE · FORTVNAE
AVGVSTAE
TITVS · LAENIVS · T · F · QVIR
CAMARINVS
TRIBVNVS LEG · XV · AVG
D · D

Sequens marmorea tabula, quam Romae in Hortis Cardinalis *della Valle* exſcripſit idem Gudius, & ex eo edidit Heſſelius pag. XL. 3. indicat Statam Matrem cum Vulcano communem aram cultumque habuiſſe.

VOLCANO · QVIETO · AVGVSTO
ET · STATAE · MATRI · AVGVSTAE
SACRVM
P · PINARIVS · THIASVS · ET
M · RABVTIVS · BIRVTIVS
MAG · VIC · ARMILVSTRI · ANN · IV

Gruterus, & Reineſius nullum lapidem protulerunt Statae Deae dicatum. Raritatem addunt huic meae arae Conſulum nomina, quare quo anno dedicata ſit, innoteſcit. D. Laelius Balbus & C. Antiſtius Vetus Conſules fuere anno V. C. DCCXVII. ſex ante aeram Chriſtianam annis. Igitur quum in ea ſcriptum ſit STATAE MATRI, minime ſollicitan-

dus

dus est adlatus Festi locus, uti monebat vir omni laude maior Ludovicus Antonius Muratorius, qui e meo opere iterum edidit in Tomo I. novi Thesauri veterum Inscriptionum pag. CCXCVII. 6. idque merito fecit; nam quum STATIAE . MATRI . SAC scriptum legisset, de eius sincera origine dubitavit. His tamen mendis sublatis, quum ipsum archetypum hodie apud me exstet, neque, ut putabam, perierit, & diserte habeat STATAE ✓ MATRI ✓ SAC. idest *sacrum*; minime de eius sinceritate dubitandum esse praemoneo.

In eadem Villa Comitis Angeli Gallii Patricii Florentini inter ceteros lapides hi quoque exstant:

102	103
D ❦ M V L P I O F R V C T O C O N I V G I V I S E L L I A Q V A R T I N A B · M · F	D M P A R A M V T H I T R A I A N A DO MINA SIIRVO M I I R I I N T I F I I C I T

103 Hos duos lapides iterum proferre optimum duxi; quia in altero n. 101. quinctam lineam omisi in Parte I. pag. 436. n. 45. in altero vero mendum in secunda linea; nam habet PARAMVTHI, non PAPAMVTHI. De usurpatione duorum II pro E, vide adnotata ad pag. 262. Parte I. Aliud exemplum lubet adiicere in sequenti marmore, quod Romae effossum anno MDCCXXXIII. prope Ecclesiam S. Caesarii, V. C. Franciscus Ficoronius exscripsit, & ad me misit.

GRAM-

GRAMMATICVS · LECTORQVE · FVI
SET · LECTOR · EORVM · MORE INCOR
RVPTO · QVI · PLACVERE · SONO · COIVGIS
EXIGVO NATAE PIETATE SEPVLTVS
HOC MARIVS FIDENS CONTEGOR A TVMVLO
MARIA DIDYMI ⊖ MARIA ACHELOIS
TII LAPIS OPVTIISTOR LIIVITER SVPER OSSA ❦ RESIDAS

Quandoquidem ſuperius mentio a me facta eſt Villae Illuſtriſſimi Comitis Angeli Galli, quae ad *Scandicci* dicitur, peropportunum heic locum ſibi poſtulant aliquot lapides, quos aliquibus cum mendis vulgavi in Parte I. huius operis pag. 429. & 436.

104
C · VALERIVS · HILARIO
SEMPRONIA · MODESTA
FECIT
C · VALERIO · C · F · MODESTO
FILIO · SVO · QVI
VIXIT · ANNIS · XVIII
ET · SIBI · ET · SVIS

105
❦ D
M · AVRELIVS ❦ A
HOC MONIME
SIBI · ET AvRELIAE · H
MERENTISSIMAE
BERTABVSQVE F
HOC MONIMEN
VENDERE VEL DO
INFERET ABEA

Ibidem, in unico Lapide.

106
C · CERIVS · C · ET · Ɔ · L   IVLIA · Ɔ · L ·
ANDRONICVS ·   PHILVMINA

P   DM

107

D ❦ M
V L P I O
F R V C T O
C O N I V G I
V I S E L L I A
Q V A R T I N A
B · M · F

108

DIIS · MANIBVS
HYGINI · VERNAE
PROBISSIMI
VIXIT · ANN · XIIX

Iterum etiam adferre cogor perparvam marmoream tabulam, quam protuli in Parte I. huius operis pag. 429. num. 1. non ut crambem recoquam, sed ut veritati fideique meae consulam. Ea ita se habet, & ante annum MDCCXXIV. cum reliquis exstabat in eadem Villa Nobilissimi Comitis Gallii, quum ibidem αὐτόπτης exscripsi.

109

v TI · LATINIVS TI · L · DORI
o AGRASIA TI · L · RVFA
HOC · MANSVM · VENI · IIII · K SEPT
P · SVLPICIO · C · VALGIO · RVFO
CONSVLIBVS

109. Fateor, frequenter legi codicum antiquorum, numismatum, gemmarum & lapidum translationes: verum huius singularis tituli non translatio, sed casus potius dicendus est. Constat, fatente Cl. Marchione Maffeio, hanc ipsam tabellam nunc exstare in Museo Academiae Veronensis, quam idem protulit in Vol. I. Observat. Litterar. pag. 200. & quidem cum mendis, corruptoque unius Consulis nomine. Silentio id praeteriissem lubenter, nisi de fide mea dubitan-

tantem vidiſſem doctiſſimum Ludovicum Antonium Muratorium, qui ex meo libro exſcripſit, & in Tomo I. novi Theſauri Inſcriptionum antiquarum pag. CCXCVII. num. 2. iterum vulgavit. Haec enim in Notis ſcripſit vir omni laude maior. *Atque hinc diſce* Publium Sulpicium *ordinarium potius, quam ſuffectum Conſulem fuiſſe, utpote qui* Caio Valgio *praecedit. Quod tamen mirere, lapidem hunc in Muſeo Academiae Veronenſis nunc exiſtere*, nos monens Cl. V. Marchio Maffeius, *illud, ut arbitror, Florentia adductum*, pro VALGIO *habet* VALERIO. *Utri fides addenda* (forſitan) *adhibenda eſt? Legit etiam Maffeius* TI. LATINIVS & AGRASIA T. L. Menda irrepſiſſe arbitror; nam ego vulgavi TI. LATINIVS. Muratorius vero perperam T. LATINIVS.

Hunc lapidem in lucem protulit Cl. Heſſelius inter Gudianas pag. CCCLVIII. 7. teſtatuſque eſt idem Gudius exſtare *Florentiae*; *in Villa Angeli Galli*. Ipſe etiam inemendatum edidit; Conſulum tamen nomina non deformavit, quod fecit Cl. Marchio Maffeius. Habet enim marmor IIII. K SEPT P. SVLPICIO. C. VALGIO. RVFO CONSVLIBVS. Id etiam conſtat ex ampliſſimo Senatore Bonarrotio, qui multis ante me annis eumdem perparuum lapidem exſcripſit: cuius Schedas & idem Cl. Maffeius vidit, & ego ipſe vidi. In margine haec adnotavit Bonarrotius: HOC *pro* HVC: Gruterus pag. DCCCLXXXIIII. 5. & alia nonnulla, quae ad Conſules pertinent. Quare praeferenda eſt ea interpretatio, quam tum idem Maffeius, tum Muratorius dedere, nimirum: *huc ad manendum veni*.

Raritatem huiuſce tituli ſepulcralis cum ob formulam HOC. MANSVM. VENI. tum ob Conſulum par intellexit idem Cl. Maffeius, quos decem annos praecedere Chriſti Domini Nativitatem adfirmavit. Sed duodecim annis antecedere, ex editis

Fastis constat, ut monui; idque etiam observavit Celeberrimus Muratorius, in praelaudato novo Inscriptionum antiquarum Thesauro, in hunc modum, quemadmodum etiam adnotatum est ad Sigonium in Fastos Capitolinos, Tom. I. pag. 581.

Anno V. C. 741.
Ante Ær. Ch. 12

M. VALERIVS MESSALLA BARBATVS
AEMILIANVS. cui mortuo suffectus est
C. VALGIVS RVFVS. cui abdicanti suffectus
C. CANINIVS REBILVS. mortuus in magistratu
P. SVLPICIVS QVIRINVS

Postquam haec scripsissem, & multis curis distractus apud typothetas iam excusa reliquissem, prodiit in lucem Volumen V. Observationum Litterar. cuius auctor est Nobilissimus Marchio Scipio Maffeius. In extremo eiusdem operis umbilico Additiones & Correctiones more suo adiunxit pag. 396. primum ad Volumen IV. mox ad I. deinde ad III. & V. In his, quae ad primum adtinent, in adlato lapide olim penes Comitem Gallium, nunc in Museo Academiae Veronensis exstante, monet scriptum esse non C VALERIO RVFO, ut antea ediderat pag. 220. sed C. VALGIO RVFO. quare, eo fatente constat, adcurate a me editum fuisse lapidem illum, in quo edendo idem Maffeius peccavit; adeoque parcendum Cl. Muratorio, qui de mea, vel potius Maffeii fide, non sine ratione dubitavit.

Perlubet nunc rem maxime observatu dignam ex eo lapide adnotare, quae diligentiam tum Muratorii, tum Maffeii fugit; quaeque mirum in modum auget eiusdem lapidis pretium. Publius ille Sulpicius Quirinus, qui in Consulatu conlega Q. Valgii

Ru-

Rufi ſcribitur, is fuit Auguſti Legatus, qui cenſum egit in Syria. Idem *Cyrinus* nominatur ab Evangeliſta Luca Cap. II. *Exiit edictum a Caeſare Auguſto, ut deſcriberetur univerſus orbis. Haec deſcriptio prima facta eſt a Praeſide Syriae Cyrino.* Graecus textus: Αὕτη ἡ ἀπογραφὴ πρώτη, ἐγένετο ἡγεμονεύοντος τῆς Συρίας Κηρυνίου. In aliquibus Codicibus ſcriptum: Κυρείνου, Κηρυνίου. Vir hic Conſularis Syriae Proconſul, procul dubio eſt idem P. Sulpicius Quirinus, cuius genus & geſta paucis exponit Tacitus Lib. III. Annalium. *Nihil*, inquit, *ad veterem & patriciam Sulpiciorum familiam Quirinus pertinuit, ortus apud municipium Lavinium: ſed impiger militiae, & acribus miniſteriis, Conſulatum ſub Divo Auguſto; mox expugnatis per Ciliciam Homonadenſium caſtellis, inſignia triumphi adeptus, datuſque rector Caio Caeſari Armeniam obtinenti, Tiberium quoque Rhodi agentem coluerat.* Eiuſdem *Quirini Conſularis praedivitis* meminit in Tiberio Suetonius cap. 49. Flavius Ioſephus Rerum Iudaicarum Lib. XVII. & XVIII. Strabo Lib. XII. p. 392. Doctiſſimus Noriſius fere integrum §. XII. Diſſertationis II. in Cenotaphia Piſana occupat, ut oſtendat quo tempore P. Sulpicius Quirinus in Syriam Legatus Auguſti venerit, eiuſque genus, magiſtratus, ac res geſtas luculenter illuſtrat, aliaque multa adnotaſſet ſi marmorea haec tabula, in qua eiusdem Quirini Conſulatus ponitur, ei innotuiſſet. Haec pauca, quae ad rem noſtram pertinent, ex eo delibata, adtuliſſe ſatis eſt. Ita ſcribit ibidem celeberrimus Noriſius pag. 322. prioris editionis: *Ex Auguſti forte inſtituto, Syri centeſimas ſolvebant; quare Caius Caeſar, inſcio Auguſto, non auſus fuiſſet novum Syriae tributum imponere. Iudaea vero Herodi regi ſubdita, huic, non autem Romanis, tributa pendebat. Hinc eius deſcriptionis faciendae impetus Auguſtum inceſſit, ut totius Romani Orbis habitatorum* nu-

numerum, eorumque facultates notas haberet, quod unum per censum exquirebatur ex laudata Claudii Imperatoris oratione. Nec Iudaei repugnarunt, quod sciebant nihil ex censu se Caesari daturos, quum pura puta esset hominum ac rerum possessarum descriptio. Hunc igitur censum Quirinus habuit A. V. DCCXLIX. *cum extraordinario imperio in Syriam missus; quae descriptio* prima a *S. Luca dicitur, quod idem postea Quirinus A. V.* DCCLX. *praeses ordinarius in Syriam veniens, censum iterum in Iudaea egit, eadem tum primum in provinciae formam redacta. Illa, fuit teste Evangelista, totius Orbis descriptio; hanc vero per Syriam tantum ac Iudaeam peractam scribit Iosephus locis laudatis.* Altera vero censum in Iudaea factum fuisse nonnulli opinantur A. V. DCCLI. vel ineunte DCCLII. quo natum fuisse Christum Dominum arbitrantur, quae omnia opportuniore loco expendenda sunt.

Sigillum ex aere perrarum, forma orliculari huius moduli, quod exstat Florentiae in Museo Marchionum Nicoliniorum.

110

110. Insigne par Consulum in hoc habes. Inscriptio, si in ordinem redigatur, ita se habet.

C·IV.

C : IVLI ALEcTHTHESEB

ᗺƎƧƎHꓕƎƎꓶV · IꓶVI · Ɔ

SILVANO ET AVGVRINO · COS ·

Exſtantes literae in exſtimo gyro, partim ordine recto, partim inverſo ſculptae ſunt; quae idem nomen repetunt. Dum haec aliaque monumenta contemplor, mirari numquam ſatis poſſum cur Romani, vel multoque antea etiam Etruſci Graecique, qui ſigillorum uſum ab Aegyptiis didicere, ut in Praefatione ad Volumen I. egregii operis Sigillorum ſequioris aevi luculenter oſtendit Vir Clariſſimus Dominicus Maria Mannius, Typographicam artem non invenerint, quum obſervarent ſculptas e contrario litteras, impreſſas poſtea, recto ordine legi, ut in monumentis ſcribebantur. Utriuſque ſcripturae exempla ſuppeditat hoc rariſſimum ſigillum, & hac quidem forma, quo figulina opera ſimili modo, litteris tamen non exſtantibus, ſed inſcalptis conſignari ſolebant. Divinae Providentiae, quae omnia ſapienter fortiterque moderatur, adſcribendum puto, quod tam ſero inventa ſit ars Typographica: atque, ut opinor, non ultima cauſa ea eſt, quia Deus perdi, diripi & aboleri voluit, exceptis tantum divinis Libris, tot millia Codicum manu conſcriptorum, ne Daemonis commenta, Philoſophorum deliria, Gentiumque ſuperſtitioſae opiniones litteris conſignatae ad idiotas veteres Chriſtianos pervenirent.

Quanti momenti ſint Conſulum nomina, nimirum M. Ceionii Silvani, & C. Serii Augurini, diſce ex doctiſſimo Noriſio, qui ad unicum monumentum a Grutero adlatum, ut veram eorum lectionem reſtitueret, lectores adlegavit. Ita igitur ſcribit in Epiſtola Conſulari pag. 97.

„An-

„ Anno V. 909. Chrifti 156. notantur in Faftis
„ Confules *Silvanus*, & *Augurinus*. Panvinius fcri-
„ bit: *Plautium Silvanorum*, & *Sentium Augurino-
„ rum nomina fuiffe fuperius demonftravi*. En tibi Le-
„ unclavium ex Panvinio fcribentem in indice lib. 70.
„ *Plautius Silvanus*, & *Sentius Augurinus*. Et qui-
„ dem Panvinius cum legiffet A. V. 752. Confu-
„ les Auguftum XIII. & M. Plautium Silvanum,
„ alium Silvanum, qui imperante Tito A. V. 834.
„ Faftis praenotatur, *M. Plautium* itidem appellavit,
„ qui tamen T. Annius Silvanus dicebatur, ut often-
„ di. At hic tertius Silvanus Conful nec ex Plau-
„ tiis, neque ex Anniis fuit, fed ex Ceioniis. Ex-
„ ftat Infcriptio apud Manutium in Lib. de Ortho-
„ graphia, ac Gruterum pag. 128. 5. in qua aedi-
„ cula facra aedificata A. V. 864. imperante Tra-
„ iano, C. Calpurnio Pifone, & M. Vettio Bola-
„ no Coff. dicitur; poftea reparata, & ornata a Tib.
„ Claudio Meffallino Centurione Cohortis V. Vi-
„ gilum.

M · CEIONIO · SILVANO
C · SERIO · AVGVRINO · COS

„ Ceionia gens ad fummum nobilitatis faftigium eve-
„ cta fuerat, L. Ceionio in Caefarem ac filium ab
„ Hadriano adfumpto; cuius poftea filius L. Ce-
„ ionius Aurelius Commodus collega M. Aurelii im-
„ peravit. Quaedam Ceioniorum familia Silvani co-
„ gnomentum tulit, in qua prior huius anni Con-
„ ful natus eft. Eius collegam Panvinius *Sentium*
„ dixit, quod Plinius Lib. 4. epift. 27. laudat *Sen-
„ tium Augurinum*. Sed aliter fcribendam familiam,
„ docet laudata Infcriptio. Idem error corrigatur in
„ altero Augurino Confule A. V. 885.

In

In eodem Museo Marchionum Nicoliniorum vidi ex aere duos anulos signatorios, qui inferius sub gyro inscriptiones hasce habent: in primo quidem litterae e contrario incisae sunt; in altero vero, ut hodie effinguntur. In pala prioris anuli, loco gemmae, sculptus est uvarum racemus: in pala alterius, delphinus.

111

C · CAECILI·
O P T A T I

112

L · TVRI
S TR A O N

112. In secundo legendum: *Lucii Titurii Stratonici*.

Vetusta marmora in agro Tunetano, & circumiacentibus regionibus inventa ab erudito viro Ioanne Pagnio, in Pisano Gymnasio Medicinae Professore, iussu LEOPOLDI Medicis Cardinalis Amplissimi Florentiam advecta, publici iuris feci in Parte I. huius Operis: alia nunc proferre lubet, quae propter ingentem molem, vel quod domorum limina, vel muros constituerent, Florentiam transferri minime potuere. Haec postmodum Ioannes Antonius Coratius, in Africam missus a Cosmo III. Magno Duce Etruriae, ut alia antiquitatis eruditae monumenta pervestigaret, in Mediceum Cimeliarchium transportanda, descripsit; qui authographum suum cum V. C. Antonio Maria Salvinio communicavit: e quo, eodem Salvinio Praeceptore meo amantissimo permittente, exscripsi. Ea nunc primum in lucem prodeunt.

Apud Beggiam, qui pagus octoginta milibus passuum distat a Tunetana urbe, in lapide, qui longitudine octo Romanos pedes, crassitie duos aequabat.

113
· ·

· · · · · · · · PRONEP · T · AELIO · HADRIAN · · · ·

· · · · · RVM GENTIQVE MVNICIPIVM AELIVM AVITTA · ·

· · · · PROCOS · ET · Q · EGRILIO PLARIANO LEG · PR

· ·

113. In principio ita restituendus videtur: IMP· CAESARI·DIVI·HADRIANI·FILIO·DIVI·TRAIANI· PARTHICI · NEP · DIVI · NERVAE · PRONEP · T · AELIO · HADRIANO · ANTONINO · AVGVSTO · PIO etc. cuius in honorem positus est a Municipio Aelio, forsitan post victoriam de Mauris susceptam, quos ad pacem postulandum coëgit, teste Capitolino.

Ibidem, in fragmento ingenti.

114
· · · · · · MANICIS ARM · · · · ·
· · TRIB · POTEST · XVI · · · · · ·
· · · ANI · PARTE DIVI NE · · · · ·
SEPTIM · · · · · · · · · VACANO · · ·

Ibidem.

115
· · · · · NTONINI PII GER · ·
· · · · · NTIE MAXIMO · · ·
· · ABNEP · DIVI TRAIA · · ·
· · · ASTRORVM COL · · ·

Ibidem.

116
· ·
· · · · · · · · FILIO DIVI COMMODI FRATRI
· · · · · · · · · IMP · XII · COS · III · PP · ET
· · · · · · · · · RVAE ADNEP · M · AVRELIO ANTO
· · · · · NIN · · ET AVSPICIS DIVINIS F ·
· ·

Ibidem.

117
· · · · · · · · · PRONEP DIVI TRAIANI · · · ·
· · · · · · · · · I · PERTINACIS · AVG · ARAB · ADIAB · · ·
· · · · · · · · I · · · COS III · ET · L · SEPTIMIO SEVERO
· · · · · · · · CIMVM · POCOS · C · V · COLONIA · I · · · ·

Ibi-

Ibidem.

118

D · M · S
EVHEMERIS
PIA FELIX
VIXIT AN
NIS XIII
M · VIII
H · S · E
NICE···RVS
MARITVS CO
sic NIVGI NCOM
PARABILI FEC

Apud Bisertam in marm. columna.

119

IMP · CAES
M · AVRELLIVS
ANTONINVS
PIVS FELIX AVG
PARTHICVS · MAX ·
BRITANNICVS·MAX
GERMANICVS·MAX
TRIB · POT · XVIIII
COS · III · P · P ·
RESTITVIT
XLIX

119. Huiusce miliaris columnae inscriptio docet M. Aurelium an. V. C. DCCCCXIX. Christi CLXVI. Pudente & Pollione Consulibus, viam publicam restituisse.

Prope Tlachim.

120

D · N · AVR······
CONSTANTINO NOBI
LISSIMO CAESARI
MVNIC · AVREL····
·······DEVOT···
····MAIEST····E·
EIVS
D · D · P

120. Forsitan: *Municipes Aureliani, sive Aurelianenses devoti Numini Maiestatique eius.*

121 *Ibidem.*

· · · · · · · · · · · R V M S A C R V M · · · · ·
· · · · · · · P A P I R I A C I L O N I A N V S · · · · ·
· · · · · MIVS · HONORARIA SVMMA · · ·
· · · M · · · CLYP · · · · CVM INSIGNIBVS · · · ·
· · · POSTVLANTE · POPVLO DIEM LVD · ·
· · · EPVLVM · EDIDIT · D · D ·

121. Ex ipso cognomine CILONIANVS, forsitan aliquando innotescet clari viri nomen, in cuius honorem clypeus cum insignibus positus est; qui ob dedicationem susceptumque tam eximium decus, ludos & epulum dedit. Clypei rotunda forma imagines continebant illustrium virorum: pro meritis aurei & argentei ponebantur in templis, in curia, in loco maxime honorifico. In clypeorum dedicatione ludos & epulum dari consuevisse, edita marmora testantur, quibus pauca adfert I. Lipsius in Tacitum Annal. Lib. II. Vide etiam Tomasinium de Donariis Cap. XX.

In Zaguan pago, in marmoreo cuiusdam ostii limine.

122

· · · · · · · · PIISSIMO · ROM · · · · PRINCIPI
· · · · · · · · · S · C · MINISTATIONE · PROCONS · PA
· · · · · · · INSTITVTIS · NVNC · SOLIO · VNO · IFIMO *sic*
· · · · · · · CONGESTIONI ET · · · PARIT · · · IN · · ·
· · · · · STVLINVS GENEROSA · FAMILIA · PROGENITVS
PERFECIT · EXCOLVIT · LVDOS · DEDIT · DEDICAVIT

Pro-

Prope eumdem pagum.

123

. . . .

. . . PATRI QVI VIXIT ANN
. . . ET . . . . AE · MATRI
T · AELIVS AEMILIVS NARCI . . .
T · AELIVS AEMILIVS MELANT . . .
M · AELIVS AEMILIVS FVSCVS
P · AELIVS AEMILIVS HOSPES
FILIS POSTERISQVE LIBERTIS

Apud Mnaram prope Mabametta.

124

C · SVELLIO
QVARTO
PATRI SVO

125 *Ibidem.*

C · SVELLIO
PONTIANO
PATRVELI

126

C · AEMILIO
AFRICANO
AVVNCVLO

127 *Ibidem.*

M · AEMILIO
PAVLLO

128

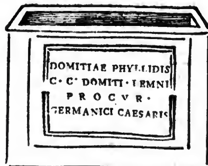
AEMILIAE
PIAE VXORI

In pago quodam Tunetano.

129

D · M · S
MEMORIAE SANCTISSI
MAE FEMINAE SEPTIMIAE
DONATAE QVAE VIX ANN
XLI MENSIBVS VIIII

Cinerarium marmoreum pulcherrimis ornamentis exculptum, in Museo
130 *Mediceo exstat.*

Eidem Cinerario adiungendus est ingens marmoreus Cippus, qui nunc exstat in Museo Capitolino.

LEMNO · AVG · L ·
PROC .
PATRIMONI · ET
HERED · ET
DOMITIAE · PHYLLIDI
L · DOMITIVS · LEMNVS · F ·

Li-

130. Libuit heic rursus adferre huiusce elegantissimi Cinerarii inscriptionem, ut adnotarem, olim exstasse in Aede Sodalitii Sacri Corporis Christi in Monte Varchio, Etruriae Castro, non uno nomine inclyto, quam ibidem exscripsit Baptista Brunelleschius Florentinus. Postmodum Volaterras translatam fuisse constat; demum in Museum Mediceum.

Sequentes Inscriptiones inter Gudianas adferuntur, & in Palatio Magni Ducis Etruriae exstare dicuntur; sed hodie desiderantur.

131

Κ Λ Α Τ Δ Ι Α Κ Λ Λ
Λ Ι Κ Ρ Α Τ Ε Ι Α
ΚΑΙ . ΚΟΡΝΗΛΙ
ΟC . ΔΙΑΔΤΜΕ
ΝΟC . ΕΞ ΕΤΙ ΤΑΦ···
ΘΕΟΝ . ΤΟΝ . ΒΩ
ΜΟΝ : ΑΝΕΘΗ
Κ Α Ν

132

D · M
IVNIA · QVIETA
RVFINAE · FILIAE
DVLCISSIMAE
VIXIT · AN · XV
B E N · M · F

131. Inter Gudianas adfertur pag. LXIV. 10. perperam tamen exscriptam fuisse perspicuum est in quincto & sexto versu; in quibus scriptum arbitror: ΕΞ ΕΠΙ ΤΑΓΜΑΤΟC ΘΕΩΝ. Vide quae adnotantur in Parte I. huius Operis pag. 1. & 2. & pag. 235. Eadem epigraphe Latine reddita: *Claudia Callicratea, & Cornelius Diadumenus ex praecepto Deorum banc aram dedicarunt.*

133

C · FVLVINI
C · L · GLAVCI

134

A · GABINIVS
APOLLONIVS
H I C E S T

HIC

134. HIC EST. In ſexcentis lapidibus HIC SITVS EST. Quod vero recte ſcriptum ſit in hoc titulo HIC EST. alter iam adlatus paullo ſuperius pag. 154. num. 168. evincit, qui haec habet: ANTIPATRA DVLCIS TVA HIC SO ET NON SO: videlicet: *hic ſum & non ſum*. Eadem phraſis adnotanda eſt in Graeco epigrammate, quod ſubiicio, neque editum apud Gruterum, & Reineſium invenio. Mecum nuper humaniſſime communicavit vir ingenio & eruditione conſpicuus, mihique amiciſſimus, Rodulphinus Venutus, Patricius Cortonenſis, & Academiae Etruſcae a Secretis meritiſſimus. Scriptum eſſe monuit in praegrandi cippo, e quo deſcripſit, & exſtare Romae penes Carolum Neapoleonium lapidicinam.

Θ · K ·	*Diis Inferis.*
CTHΛHN ЄΘHKAN	*Cippum poſuere*
NIKOMHΔЄI CΥNΓЄ	*Nicomedi conſangui-*
NЄIC OC HN APICTOC	*nei. qui fuit optimus*
IHTPOC ЄN ZΩOIC	*Medicus dum vixit.*
OT HN ΠOΛΛOΥCTЄ	*quoniam & multos*
CΩCAC ΦAPMA	*ſervavit pharma-*
KOIC ANΩΔΥNOIC	*cis dolorem ſedantibus.*
ANΩΔΥNONTO CΩ	*doloris expers cor-*
MA NΥN ЄXЄI ΘANΩN	*pus nunc habet mortuus:*
ЄΥΨΥXΩ NIKOMHΔHC	*Bono ſum animo Nicomedes.*
OCTIC OΥK HMHN KAI ЄΓЄNO	*qui non eram & na-*
MЄNOΥOΥKЄIMI KAI OΥΛΥ	*tus ſum. non ſum & non do-*
ΠOΥMAI ZHCAC ЄTH $\overline{\text{MΔ}}$	*leo poſtquam vixi annis XLIV*
KAI HMЄPAC $\overline{\text{KΓ}}$	*& dies XXIII.*

In Palatio Magni Ducis ex Gudianis pag. CCXLVI. 8.

135

V A R E I A
FELICISSIMA
A V R E L I A E
E R M I O N A E
FILIAE · DVLCISS

Ibidem ex Gudianis pag. CCLIII. 9.

136

TI · C · AVGVSTALIS
FECIT · MATRI · SVAE
CARISSIMAE
ITEM · FRATRI SVO
FELICI · V · A · VIII

In terra Galerae (lege *Galeatae*) *in Etruria , circa Viam Claudiam , ex Gudianis pag.* CCLV. 3.

137

D : M
GRAPHICO PVBLICO MAECIANO SODALIVM TITIVM
SCRIBONIA SYNTYCHE CONIVGI KARISSIMO FECIT
ET SIBI ET SVIS POSTERISQVE EORVM IN FR. P. VII. IN AG. P. XII.

Ibidem.

138

FABVLEIAE · CHRYPE · LIBER
VIXIT · ANN · LVIII · MEN · X · D · XVIIII
M · FABVLEIVS · M · F · EVCARPVS
FABER · FERRARIVS · MATRI · CA
RISSIMAE · EX · TESTAMENTO · P · C
H · M · H · E · N · S

IGI-

137. Inſcriptio haec exſtare dicitur in Schedis Petri Andreae Andreinii Patricii Florentini *in Muſeo Mediceo*. Adlata rubrica: *In Terra Galeatae* etc. hic tollenda eſt, & praeponenda lapidi, qui ſequitur num. 138. hic enim lapis, ut in Gudianis adnotatum, exſtat *in Terra Galerae* (lege *Galeatae*) Hanc tranſpoſitionem, me inconſulto, & ab urbe abſente, patravit Typographus: quod heic loco propinquiore monendum cenſui.

Sequens Inſcriptio Florentiae exſtabat, ex vetuſto Codice Bibliothecae Stroziae; hodie vero non reperitur.

139

L. MAMILIVS
L · L · FAVSTVS · SEVIR · AVG ·
L · MAMILIO · L · F · ARN · MODESTO
SELECTO ET DECVRIONI
VIVOS · SIBI · ET · LIBERTIS · SVIS · FECIT
L · MAMILIO · EPINICO · SEVIR · AVG ·
L · MAMILIO · ACTIO ·
CALLITYCHENI ·
L · MAMILIO · FAVSTO ·
L · MAMILIO · EVTYCHO ·
MAMILIAE · PYRALLIDI

139. Mamiliae familiae originem indicat Feſtus his verbis: *Mamiliorum familia a Mamilia Telegoni filia, quam Tuſculi procreaverat*. Meminit Livius Lib. III.

L. Mamilii, qui quum esset Tusculi Dictator, Romanis auxilium tulit, quum Capitolium ab Herdonio teneretur. Eamdem familiam in Florentinorum Colonia claram fuisse, docet hoc marmor, in quo Mamilii e libertis orti, inter Seviros Augustales, Selectos, & Decuriones recensentur. Iam Florentinos antequam ex Augusti beneficentia in Scaptiam Tribum transirent, in Arniensi sive Arnensi Tribu, quam ab Arno Etruriae flumine dictum docet Livius Lib. VI. ius suffragii habuisse, adlatis illustratisque vetustis lapidibus, supra ostendi pag. 28. & 29. In eadem Tribu Clusinos censos fuisse adnotavi in Par. II. pag. 409.

140

D · M
T · FL · HYLLO
FL · EPAVXESIS
F I L
PIISSIMO · QVI
VIX · A · XIX · MENS · XI

141

D · M
FL · AQVILIO
HEDONI
CANDELABRARIO
VIXIT · AN · XXXIII
MENS · IV · D · X

141. Numquam in vetustis lapidibus me legere memini CANDELABRARII vocabulum. Candelabrarius is erat qui candelabra aurea, argentea vel aerea, vel etiam marmorea ac lignea, quorum meminit Cicero in Verre, artificiose faciebat. Candelabrorum multiplex usus fuit in templis Deorum, in sacrificiis, in balneis, & in tricliniis. Caput testamenti M. Meconii Leonis, quod adfert Fabrettus Inscript. Cap. V. pag. 404. n. 306. memorat CANDELABRA ET LVCERNAS BILYCHNES, quas arbitrio Augustalium Reipublicae Petelinorum dedit vivens ad ornatum & commodum tricliniorum, quo

faci-

facilius Augustales strationes publicas, (ita in marmore legitur) nimirum stationes suas obire possent. Candelabrum aereum elegentissimi operis, & quidem praealtum, vidi in Museo Nobilium Comitum Ansidaeorum Perusiae, quo nihil pulchrius, nil praestantius ars potuit effingere. Si quis Candelabrorum usum in sacris, quemadmodum & lucernarum, originem ab Aegyptiis manasse arbitretur, Isiacae mensae, in qua candelabra sculpta sunt, auctoritate uti poterit. Sed de his alibi opportunius. Exstat in Museo Magni Ducis Etruriae candelabrum aheneum optime sculptum, altitudine aequans fere duos pedes, ita inscriptum in basi: Μ. ΑΓΡΙΠΠΑ Ο ΥΠΑΤΟΣ ΤΡΙΤΟΝ. Sed inscriptio νοθείαν manifeste aperit: nam Graeci auctores scribunt ΑΓΡΙΠΠΑΣ, non vero ΑΓΡΙΠΠΑ.

Florentiae in Aedibus C. V. Joannis Baptistae Donii, ex eius Schedis authographis; sed lapides hodie desiderantur.

142

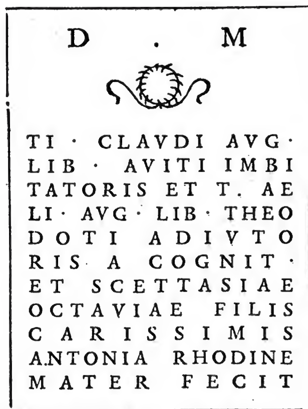
D · M
TI · CLAVDI
FLORENTINI
NARCISSVS
LIB · ET
FRATER
B · M · F ·

143

ANTISTIAE
L · L · THAIDI
ANIMA SVAVISSIMA
HABE
BENE BALEAS QVISQVIS
ES QVI ME SALVTAS

143. HABE. hoc est HAVE BALEAS. i. e. VALEAS. Sexcenta in vetustis lapidibus exempla occurrunt frequentis mutationis V. in B. uti etiam

N in M. Lubet adferre exemplum in sequenti lapide, ni fallor, ad hoc usque tempus inedito, qui Romae in via Salaria inventus est anno MDCCXXII.

D . M

TI · CLAVDI AVG ·
LIB · AVITI IMBI
TATORIS ET T. AE
LI · AVG · LIB · THEO
DOTI ADIVTO
RIS A COGNIT ·
ET SCETTASIAE
OCTAVIAE FILIS
CARISSIMIS
ANTONIA RHODINE
MATER FECIT

Agathopi Augusti Liberti *Invitatoris* sepulcralem titulum dedimus in Par. I. pag. 195. num. 8. *Invitatorem* servum, eumdem esse censuit Carolus Datus Patricius Florentinus, ut diximus, ac *Vocatorem*, quem & *Nomenclatorem*, quasi nominum calatorem veteres dixerunt, qui nomina eorum qui vocati erant, recitabat. Servi Invitatores ad nuptias, & ad cenam in sacro Evangeliorum Textu memorantur. Invitatores primum locum tenebant inter Officiales ad usus Scrinii deputatos, qui in leg. ult. Cod. de divers. officiis recensentur: *Item scrinii sacrorum libellorum sic, officii virorum Magistrorum militum utriusque Praefecti Orientis & Illyrici*, INVITATORVM,

Ad-

Admissionalium, *Memorialium*, *omniumque Paedagogorum*, *Cellariorum*, *Mensorum*, *Lampadiorum.. etc.* legendum videtur *Lampadariorum*, auctoritate antiqui marmoris penes Fabrettum Cap. IV. pag. 307. num. 309. in quo ARAPS CAES. N. SER. PECVLIARIS LAMPADAR. hoc est *Lampadarius*, nominatur. De his vide Pignorium de Servis pag. 127. & 128. Aliud tamen est officium Lampadariorum ad usus scrinii, de quibus Bulengerus de Imperat. Romano Lib. II. Cap. XXVI. aliud eorum qui facem & lampada Imperatori noctu iter agenti praeferebant. Ibidem etiam eodem anno inventum est hoc epitaphium, quod utpote ineditum, praetereundum non est.

D ❦ M

IVNIAE EVTICHIAE M · IVNIVS

DECIMIANVS FILIVS ET

M · CLODIVS CANDIDVS MARITVS PRO PARTE DIMI

DIA FECERVNT ET SIBI LIBERTIS LIBERTABVSQ.

SVIS POSTERISQVE EORVM ITEM

ANTONIA RHODINE PRO PARTE DIMIDIA FECIT

SIBI LIBERTIS LIBERTABVSQVE SVIS POSTERISQVE

EORVM PRO PARTE SVA EX SARCOPHAGIS DVOBVS

sic QVE SVNT IVRIS EIVS DONAVIT CLAVDIO

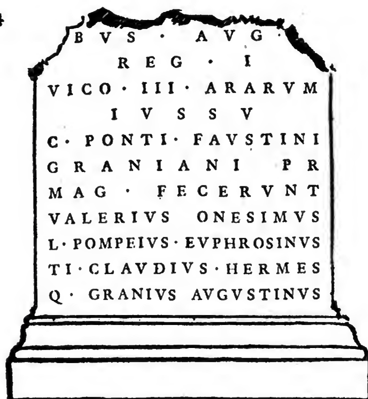
LEONIDI MARITO SVO VNVM QVOD EST PARTE DEX

TERIORE ITA VT IN EO CORPVS EIVS PONI IVSSIT

Mar-

Marmorea ara superne fracta, inventa in Aedibus Leonardi Augustinii Antiquarii Celeberrimi; ex eius autographo in Codice Bibliothecae Stroziae.

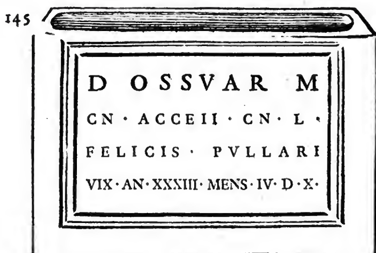
144

144. Aliarum inscriptionum exemplo & auctoritate, quae in capite desunt, ita supplenda sunt. LARIBVS · AVG · h. e. *Laribus Augustis*. Leonardi Augustinii patria Senae fuerunt: sed quum Romae per plures annos degisse constet, potius Romae inventam fuisse hanc aram, quam Senis, credendum est. Quum Romae degeret Augustinius pretiosa antiquitatis cimelia undique conquisivit, quibus aucta est Medicea Gaza, iubente Serenissimo Card. Leopoldo Medice, & nullis impendiis parcente.

Flo-

Florentiae, ex antiquo Codice Bibliothecae Nobb. Gaddiorum, hodie non invenitur.

145

145. Habes hic Ossuarii schema, in quo ossa, & cineres defunctorum componebantur, quamvis diversum sit ab his, quae adfert Fabrettus Cap. I. Inscript. pag. 16. num. 69. & 70. Cineraria quoque quadrata fuisse, ex eorum iam adlata descriptione in Parte I. huius operis, pag. 226. & 227. colliges. In his OSSVA ET CINERES, uti docet vetustum marmor penes Fabrettum Cap. III. pag. 201. num 492. in unum coniiciebantur. In sepulcrali titulo penes Vignolium inter Selectos pag. 276.

PHILARGYRVS
CHRYSARIONI
OSSVARIVM DE SVO
DAT

Cn. Acceium Felicem, Libertum fuisse arbitror, Cn. Acceii Rufi Lutatii, qui fuit Duumvir Coloniae Florentinorum cum T. Petillio, quorum mentio

tio in vetustissima Tabula, quam protuli in Parte I. pag. 316. n. 34. Pullarii officium fuit, e pullis, quos alebat, in cavea adlatis eductisque, ubi oportebat, auspicia secunda vel adversa nuntiare. Cicero de Divinat. II. 34. *Attulit in cavea pullos is, qui ex eo ipso nominatur PVLLARIVS.* De his cum plena sint Lexica, multa notatu digna congerit Pitiscus, ad quem lectores mittimus. Omnium vero luculenter de his Gisbertus Cuperus, qui ad monumenta antiqua pag. 199. & seqq. differit de Pullariis, notatque cum Reinesio Cl. VI. Inscr. XXXVI. Augures Pullarios in unaquaque Legione Romani exercitus fuisse, itemque VIATORES PVLLARIOS.

Pulcherrima est, & ad hunc diem, in quo scribo, nondum edita, haec inscriptio in Agro Romano inventa hoc anno MDCCXXXIX., in qua ossuaria nominantur, & ne violentur, orant defuncti. Exstat in Museo Cl. V. Francisci Ficoronii, qui exscripsit, & ad me statim perhumaniter misit.

PER DEOS SVPEROS
INFEROSQVE TE ROGO NE
OSSVARIA VELIS VIOLARE
M · CALPVRNIVS · M · L · SVLLA
CALPVRNIA · M · L · FAVSTA LI
BERTA

Dirae non raro in sepulcralibus titulis contra violatores notantur. In Urnula Musei Suburbani Stro-

zii

zii ita ſcriptum: OLLA. EIVS SI QVI OVVIOLARIT. AD IFEROS. (ſic) NON. RECIPIATVR.

Florentiae: nunc deſideratur.

146

IGILIAE · FLAVIAE
PIISSIMAE · CASTISSIMAE · FEMINAE
L · IGILIVS · SEX · F · ARN · MILO · EQ
PVBLIC · CONIVGI · SIBI · ET · SVIS · FIL
FECIT · ET · IGILIAE · FLAVIANAE MA
TRI · DVLCISSIMAE · BENEMERENTI
P O S V I T

Florentiae, penes DD. de Gentilibus.

147

OTACILIA	v C · OCTAVIVS
M · L · HILARA	C · L · VRBANVS
MATER · VRBANI	PATER RVFI

147. Hic titulus ante duas ollas cinerarias in monumento poſitus, ſcriptus eſt litteris pulcherrimis, qui non redolent Otaciliae uxoris Philippi Imperatoris aetatem, ſed longe ſuperiorem, forſitan, ut auguror, Auguſteam. Ex Otacilia familia clari genere & munerum dignitate viri non pauci prodiere, quos recenſet Glandorpius. Illa littera v ante C. OCTAVIVS, indicat eum viventem, quum ſepulcralem titulum ſibi poſuit.

In Bibliotheca Nobb. de Panciatichis exstat anaglyphum marmoreum Faesulis effossum, in quo nex Priami sculpta est; in ara vero in qua idem Priamus iugulatur, haec epigraphe legitur.

148 AVRELIA SECVNDA
SE VIVA FECIT SIBI ET SV
I S

In Museo Marchionis Riccardii.

149

D · M
TESSIAE · TESSIANAE
EVTACTVS · ET · THISBE
PARENTES · FILIAE
DVLCISSIMAE
QVAE · VIXIT · ANNIS
IIII · M · X · D · II
H · III · FECERVNT

Florentiae, in Aedibus Nicolai Businii, in Viciniis S. Crucis.

150

D · M
RVSTICIANAE
FELICLAE · QVAE
VIXIT ANNIS XVII ·
MENS · VII · DIEB ·
XIIII · DIONYSI
VS CONIVGI
B · M · F ·

149. Postremo versu auctior hic titulus sepulcralis exhibetur ex Marquardo Gudio pag. CCXLV. 7. qui integrum vidit, vel a docto viro exscriptum accepit. Mutilum dedimus in Parte I. huius operis pag. 87. num. 13. uti hodie in Museo Riccardio exstat.

150. Hodie non exstat hic titulus; eum tamen descripsit in suo Codice, quem vidi, Baptista Brunelleschius Florentinus, Petri Zenobii filius, qui floruit initio seculi XVI. qui quum fuerit antiquita-
tum

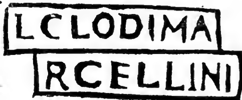
tum omnium diligentiſſimus indagator, inter Florentinos, de antiquitatis ſtudiis optime meritos, adnumerandus multa cum laude eſt. Ex hoc innoteſcit Ruſticiania familia, inter priſcas Coloniae Florentinorum recenſenda.

Quae ſequuntur, ſeptem abenea ſigilla, exſtant inter Cimelia V. Cl. Dominici Mariae Mannii.

151

152

153

154

155

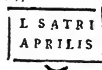

156

In ſigillo, quod S figuram refert.

157

151. Prioris ſigilli ſingularia. VT F. ita explicantur: VTERE FELIX. vel VTERE FELICITER. Haec adclamatio plerumque ab opificibus fieri ſolebat, abſoluto opere, eademque adhibebatur in Saturnalibus, in quibus invicem dona ſibi mittebant Romani. Eadem ſculpta in ara, quae Romae nuper effoſſa eſt. Additum etiam AMPLIORA FACIAS. MELIORA DEDICES. FELICITER. Interdum etiam ſcriptum: VTERE FELIX. MVLTIS ANNIS. ET FAVSTE VIVAS. Verba VTERE FELIX, fauſtae adclamatio-

S 2 nis,

nis, bonique ominis gratia dici solebant quum sponsae sponsis nuptui tradebantur. Ea scripta sunt in antiqua Gemma Medicei Musei, in qua sponsus & sponsa ob fidem coniugalem iunctis dextris exhibentur, quam vide in Parte I. Tab. X. n. III. pag. LXVIII.

In altero adlato n. 154. A. indicat nomen Liberti, qui fuit Dispensator in domo Augusta. A. AVG. N̄ D. hoc est: A. *Augusti nostri Dispensator*; vel *Dispensatoris*. Meminit Suetonius Diomedis dispensatoris Augusti, in eius vita c. 67. Meminit Diodorus Lib. XXXVI. Athenionis Cilicis, qui ducentis servis praefuit. Hinc discimus Libertos quoque, qui officio dispensatoris in domo Augusta, vel etiam in privatorum domibus fungebantur, usum sigilli obsignatorii habuisse. Fuisse dispensatores variis officiis ac muneribus destinatos, edita vetusta marmora & Scriptores testantur. De his nonnulla observavi ad Columbarium, sive Monumentum Libertorum & Servorum Liviae Augustae & Caesarum pag. 180. & 181. De origine usuque huiusmodi sigillorum egregie disserit vir mihi amicissimus, & eruditae antiquitatis consultissimus Dominicus Maria Mannius, in Florentino Seminario Etruscarum Litterarum Professor, qui multa cum nominis sui laude sequioris aevi plena eruditionis fruge sigilla editis iam voluminibus luculenter explanavit: quam spartam, quum in me iam recepissem, in eum lubentissime transtuli.

Age vero, quum adclamationum, quae in aereis sigillis occurrunt, paullo superius mentionem fecerim; non iniucundum fore heic arbitror, si adclamationes quoque recenseam, quae in Gemmis leguntur; quae quum in Florentinis Dactyliothecis adserventur, eas praeterire consentaneum non videtur. Primum proferam Gemmas Graecis litteris, mox Latinis insculptas.

In

In Medicea Dactyliotheca.

158 *In Iaspide nigro, litteris albis exstantibus inscripto.*

Α Ϲ Τ Ε Ρ Ι Α
Ζ Η Ϲ Α Ι Ϲ Α Ϲ
Ι Κ Α Λ Ω Ϲ

159 *In Iaspide nigro, similiter scripto.*

Μ Α Κ Α Ρ Ι
Μ Є Λ Ι Α Τ
Τ Ι Κ Ο Ν

160 *In Sarda.*

Χ Ι Ο Ν Ε
Χ Α Ι Ρ Ε

161 *In Granato Orientali.*

Φ Ι Λ Ω Ν

162 *In Iasp. Chalc. manus aurem tangens.*

ΜΝΗΜΟΝΕΤΕ

Heliotropio insculptus vir seminudus, operto capite pileolo, stans, columnae innixus, signum in manu tenet cum imaginibus Solis & Lunae: pertinet ad Basilidianorum figmenta.

163

Μ Ε Γ Α
Τ Ο Ο Ν Ο
Μ Α Τ Ο Τ
Μ Ο Ν Ο Τ
Κ Τ Ρ Ι Ο Τ
Θ Ε Ο Τ

163. Hoc est: *Magnum nomen solius Domini Dei:* hoc est: *Mithrae.*

In Iaspide Heliotropio, in quo sculptus Mimus Antiochenus ursum saltantem exhibens. In altera vero facie Fortuna, dextera navis gubernaculum, sinistra copiae cornu tenet.

164 ΕΤΤVΧΙ ΜΑΡΚΕΛΛΕ
ΕΙΡΗΝΗ

Α Τ Ξ Ε Ι Τ Τ Χ Η
Α Ν Τ Ι Ο Χ Ε Ω Ν

165 *In Chrysolito.*

TI· IVLIVS AVG· L
PHILOMVSVS

166 *In Iaspide.*

T F
A B A S C
Al T I

In

167 *In Iaspide rubro.*

N A E V I A
C L E M E N T I N A

168 *In Iasp.*

V E R E C
V N D V S

169 *In Iasp.*

E R Y L
L A E S

170 *In Sardae.*

A P H P O D I Z I
V S · G E M I N I A
P A N C A R P E

171 *In Iaspide rubro.*

V L P I A
B E N E R I A

Alias Gemmas, ut aiunt, litteratas, editas a me vide in Volumine secundo Musei Florentini pag. XXXIV. & a Tab. I. usque ad Tab. XXIV.

Florentiae, in Aedibus March. Nicoliniorum prope Nobb. Pactios.

172

172. Rur-

172. Rursus heic proferre eximium hunc lapidem, in quo fabrilia negotiantis Materiarii instrumenta sculpta sunt, inter quae locum habet ascia ad materias dedolandas, operae pretium visum est; quia in instrumento illo, quod post reliqua subiectum est, scriptum habetur PAL quae litterae P. ALFII nomen indicant, non vero PAT, quemadmodum perperam a me editum fuerat in Parte I. harum Inscriptionum pag. 277. num. 1. Id ut animadverterem indicavit vir Eruditissimus Carolus Frederich Armiger Anglus, qui delineandum curavit, me monente, & schema obtulit doctissimo viro Domno Abbati Didaco Revillas, in Romano Archigymnasio Matheseos Professori, a quo de antiquo Romanorum pede, & de veteri milliario, praeter alia luce dignissima, Commentarium exquisita eruditionis fruge refertum paratur. Perspicuum hinc est veteres artifices in praecipuis suae artis, sive negotiationis instrumentis, nomen suum scribere, vel indicare consuevisse. Fabri Materiarii in unico tantum lapide, quem subiicio, fit mentio in Gruteri Thesauro pag. DCXLII. *6.*

D · M · S
FVLVIVS · L · F · QVIN
TIANVS · FABER
MATERIARIVS
PIVS · IN · SVOS
VIXIT · ANN · XLVI
RVBRIA · MEROBR
MARITO · B · M · FEC
H · S · E · S · T · T · L

In septima linea vitiose exscriptum videtur MEROBR. Forsitan MEROPE: quod si ita restituatur, haud ineptum videtur.

173. Rur-

173. Rursus etiam heic adferre lubet exemplar minoribus litteris scriptum honestae missionis, & civitatis datae ab Imperatore Servio Galba militibus

173

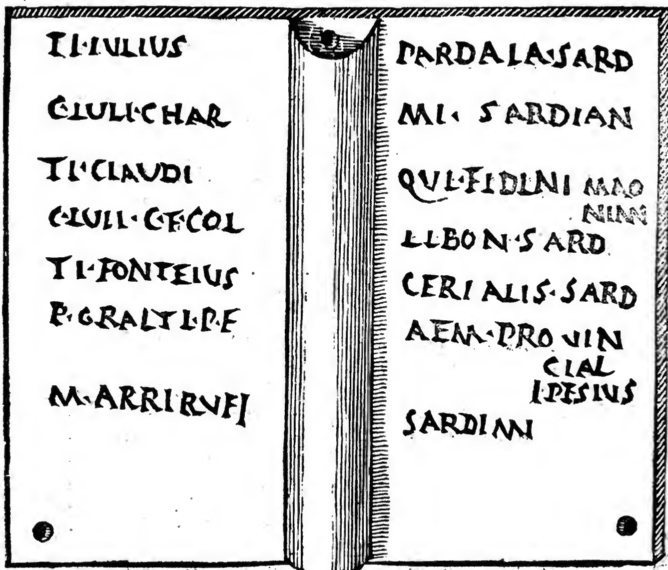
SER·GALBA·IMPERATOR·CAESAR·AVGVSTVS
PONTIF·MAX·TRIB POT COS·DES·II
VETERANIS·QVI MILITAVERVNT·IN LEGIONE
I·ADIVTRICE HONESTAM·MISSIONEM·ET·CIVI
TATEM·DEDIT·QVORVM·NOMINA·SVBSCRIPTA
SVNT·IPSIS·LIBERIS·POSTERISQVE·EORVM
ET CONVBIVM·CVM·VXORIBVS QVAS TVNC
HABVISSENT·CVM·EST·CIVITAS·IIS DATA·AVT
SI QVI CAELIBES·ESSENT·CVM·IIS·QVAS·POSTEA
DVXISSENT·DVMTAXAT·SINGVLI·SINGVLAS
A·D· XI K·IAN
C·BELLICO NATALE P CORNELIO
SCIPIONE COS
DIOMEDI ARTEMONIS F PHRYGIA VDIC
DESCRIPTVM·ET RECOGNITVM·EX TABVLA AENEA
QVAE FIXA EST·ROMAE·IN CAPITOLIO
IN ARA GENTIS IVLIAE

veteranis, qui militaverunt in Legione I. Adiutrice, quod est omnium plane vetustissimum. Exstabat olim

olim hae plicatiles Tabulae ex aere in Museo Andreinio; post eius vero obitum, insigni eius Museo comparato ab Ioanne Gastone Magno Duce Etruriae, in Mediceo Museo nunc adservantur.

174. Aversam quoque partem huiusce monumenti propono, ut loca quaedam a doctissimo viro egregie illustrata, in quibus haeserat mihi aqua, consideremus.

174

Is est vir celeberrimus, & ad illustranda difficiliora veterum inscriptionum loca, & insigniora vetustatis monumenta, bono litterariae reipublicae natus,

Ioannes Gaſpar Hagenbuchius, in patrio Lyceo Tigurino Eloquentiae, Hiſtoriae, Graecarum humaniorumque litterarum Profeſſor meritiſſimus, quo cum paucis ab hinc annis ſumma ſtudiorum neceſſitudo, & animi benevolentia intercedit. Eximius hic vir, cuius habeo epiſtolas in re antiquaria illuſtranda eruditiſſimas, & quidem non paucas, quas, eo permittente, in lucem proferam, & maxime pertinent ad illuſtrandas, vel emendandas complures veteres Inſcriptiones in Doniano opere adlatas, hanc ad me nuper miſit, quae inſigniſſimo huic monumento opem medica manu adferunt praeſtantiſſimam.

ANT. FRANC. GORIO

Ioh. Gaſpar Hagenbuchius

S. P. D.

Eonhardus BODMERVS, *patriciae gentis iuvenis, non ad eius tantum decus, ſed & ad praeclara reip. noſtrae ſurgens, quem ante biennium a nobis trans Alpes veſtras in terras digreſſum, quo minus iam tunc Florentiam veniret, inſtituti itineris ratio commutata impediverat, Herculis Labronis portum nunc relicturus, Romam & Neapolin ita cogitat, ut ante omnia Florentiam adire,* GORIV*Mque videre conſtituerit. Quare adoleſcentem hunc nobiliſſimum, mihi inprimis carum, moribus probatiſſimis,* TIBI, *mi* GORI, *ita commendo, ut* TE *velim eum ornare atque adiuvare, quibuſcumque rebus poſſis. poteris autem plurimis; indicandis* FLORENTIſsimAE *urbis veſtrae* ἀξιομνημονεύτοις, *aperiendis* κειμηλίοις *eiusdem, quae altera velut Roma*

Tan-

——*Tantum alias inter caput extulit urbes,*
Quantum lenta solent inter viburna cupressi:

poteris praeterea, dandis etiam, maxime de itinere rite instituendo, & feliciter peragendo, consiliis atque monitis multum profuturis. Multum gens BODMERORVM, *multum ipse* TIBI *sumus debituri. Ita mihi omnia quae opto contingant, ut hominem nostrum* εὐοδοῦσθαι *vehementer velim. Quod si vestratium quidam ad nos veniret, a* TE *nobis commendatus, quantum auctoritatis & ponderis commendatio* TVA *apud nos haberet, revera intelligeret;* TIBI*que redux,* GORIVM *a nobis plurimi fieri, commemoraret. De* BODMERO *meo* TE *amicissime cogitaturum, nostra me amicitia dubitare non sinit: cogitabo usque & ipse, gratam a* TE *gratiam inire. Quae de* δυσνοήτοις *Tabulae aeneae Andreinianae Inscr. Etr. T. I. pag. 257. num. 45. mihi enotavi, tecum communico. In altera Tabulae facie quid sit post* PHRYGIA. *(in Tabulae sphalmatis id refers pag. 260. med. quod in altera recte detur* PHRYGIO. *)* VDIC. *summopere torsit &* TE, *& doctorem* TVVM *doctissimum Salvinium, quod vidi ex pag. 259. & 281. Vide vero, an legendum sit,* PHRYG. *(i. e.* PHRYG*io: posses &* PHRYG*ia sine sphalmate accipere, elliptice, subintelligendo* oriundo, *vel* domo, *vel quid simile.)* LAVDIC. *Puto accipiendum de Phrygia* LAODIC*ea ad Lycum, nobilissimo oppido.* L *in his Tabulis est ubi ab* I *parum differat. Forte exscriptoribus, de* PHRYGIA *cogitantibus, imposuit lineola subtilioris ductus, qua* L *ab* I *differt, ut parvum spatium putarent interiectum: si etiam interiectum sit, glypten puto, quasi monere voluisse, non* AV *diphthongum se dare, sed* A *ab* V *seorsum accipi debere; quae punctis diaereseos vulgo nunc separamus.* V *enim illud iacet pro* O. ἐναλλάξει, *ut non nescis, sexcenties occurrente. Quid? quod in ipsa hac voce occurrit,* LAVDICE, *uxor* MELIORIS: *profertur a*

TE pag. 364. n. 102. pro LAODICE, quod Salvinii verbis opportune monuisti pag. 365. Vt hîc in voce, quae a graeco λαὸς, populus, *est: ita in ipsa hac voce latina* populus, *O cum V mutatur*, Poblicola, Publicola *: quod in exemplis de O & V mutatis idem Salvinius tuus adtulit pag. 340. ad num. 11. LAVDICE in saxis valde frequens.* ΛΑΥΔΙΚΗ *minime frequens: occurrit tamen in eruditissimi & amplissimi Divionensium Praesidis Boubierii explic. de quelqu. marbr. ant. pag. 4. fin. Est & aliud in altera hac Tabula aenigma. P. GRAITI (an sanum satis?* Graitia *gens antiquariis incognita.* Gratia & Grattia *cognitae. an quasi* Graetia, *nova & ea, accipietur?) P. F. AEMilia tribu PROVINCIALIS (cognomen hoc, & alibi non raro occurrit:) IPESIVS. Ipse HYPAEPESIVS ob Hypaepas, Lydiae urbem, tentas legere pag. 260. moxque, quod literas videbas nimis abeuntes, caelatoris erratum suspicaris intercessisse, ob similitudinem syllabarum PAE. & PE. priorem praetervidentis; quasi* Ipaepesius *daturus, dederit* Ipesius. *Cuius generis truncationes non ignoro interdum occurrere; sed ab Hypaepa gentile sit* Hypaepenus, *non modo in Stephano Byz. quem ipse laudasti, sed & in Plinio & numis, ut adfert Cellar. Not. O. A. T. II. pag. 128. ab Hypaepis etiam nimis distat IPESIVS Tabulae.* Ipsus, *sive* Hipsus, *Phrygiae locus, v. Cell. loc. cit. pag. 168. fin. an inde IPESIVS, quasi IPSIVS. Vt in Tabula MAONIAN pro MAEONIAN. extruso male E; ita hîc non admodum bene intruso E. IPESIVS. Apud Spon. Misc. pag. 116.* Operatus & Cerispus *pleonasmum* τοῦ *E habent. Neque nos offendat nominativus* Ipesius *cum genitivis praecedentibus non concordans: in his enim Tabulis nomina alia gignendi, alia nominandi casu leguntur: mixtum ergo ex utroque nostrum: multis etiam in saxis, militum, & equitum singularium Aug. inprimis, nominativum patriae subiici, etsi genitivus vel da-*

ti-

tivus nominum ipsorum praecesserit, non ignoras. Stylus lapidarius sua singularia non raro ostentat. Dum superiora de IPESIVS *huc coniiciebam, subiit alia coniectura, quam mihi verisimiliorem etiam videri non dissimulabo. I forte E est, quomodo τὸ E Tabulae in* IPESIVS, *& alibi non valde ab I discrepat: ita exibit* EPESIVS, *pro* EPhESIVS. *Saepe* PILIPPVS *pro* PhILIPPVS *in saxis legitur, & alia multa habent* P *pro* PH *seu Graecorum* Φ. *V. Fabr. Inscr. pag. 307. Ita duae nobilissimae minoris Asiae civitates Laodicea ad Lycum, & Ephesus, in Tabula* TVA *legerentur.*

Haec Hagenbuchius tuus, qui novit, se Hagenbuchium esse, non Oedipum. Ipse, qui Sphingem praestitisti, quas posuisti quaestiones, diligentius etiam inspecta Tabula, solves facillime. Ita optime, vale. Tiguri, ipsis Idibus Ianuariis MDCCXL. *anni, quem* TIBI *precor faustissimum, felicissimumque.*

Insigne hoc monumentum publici iuris feci, ut antea dixi in Parte I. huius operis pag. 257. quae prodiit anno MDCCXXVI. Iterum post annum MDCCXXVII. illud pervulgavit Cl. Marchio Scipio Maffeius in opere, quod inscribitur: *Istoria Diplomatica* pag. 30. & quamvis iam a me editum vidisset (nam ei eodem anno MDCCXXVI. eamdem Partem I. Inscript. ant. Etruriae, Veronam transmiseram, quam accepisse mihi constat) tamen iam inde mihi infensus, sonora voce adfirmavit, nondum a nemine in lucem prolatum fuisse. Tabulas plicatiles Mediceis simillimas nuper nactus est idem Maffeius, quae continent honestam eiusdem Imperatoris Galbae missionem, & civitatem ab eo datam militibus veteranis Legionis I. Adiutricis, & quidem, ut in Medicea legitur A. D. XI. K IANVAR iisdemque Consulibus C. Bellico Natale, & P. Cornelio Scipione; qui Consules suffecti fuere anno V. C. DCCCXX. Christi vero LXVIII. Non eadem, sed diver-

versa sunt militum Veteranorum nomina, quae in ea recensentur. Has idem primus protulit in Opere *Verona illustrata* Par. II. Lib. V. pag. 270. num. 8. Antequam vero eas sibi compararet, quum Romae in manus docti viri Francisci Victorii Equitis venissent, is ad me antigraphis litteris diligentissime exceptas misit; quibus postea conlatis cum Maffeiana editione, vidi duodecim ferme in locis ab archetypo eam differre, quibus ipse medebitur si aere incisam iterum adferet. Has quoque edidit Vir Celeb. Ludovicus Antonius Muratorius in Tomo I. novi Thesauri veterum Inscriptionum pag. CCCVII. 1. sed non paucis in locis & ipse inemendatam; adnotavit tamen, quod Maffeius silentio praeteriit, has aereas tabulas effossas fuisse anno Christi MDCCXXVIII. in Castello a mare. Notandum quod scriptum est AD. ARAM. hoc est AD ARAM: non AD. ARMA. Perrarum honestae missionis monumentum, adnotatis Consulibus, & patriis civitatibus militum habetur in sequenti ara, quae Romae exstat in Hortis Iustinianis; in qua observare lubet honesta missione donatos milites Cohortis Primae Praetoriae.

GALLICANO · ET · VETERE · CoS
VII · ID · IAN · CoH · I · PR · >
SATRI · GENIO · > · MISSI
HONESTA MISSIONE : VII

HIBERO · CoS

P. CENSORIVS. IVSTVS. VIRVNO
L. VOLCEIVS. SEVERVS. SESTINO
Q. SEXTILIVS. VETVS. FLANONA
C. VALERIVS. VERANVS. TRIDENT

SERVIANO · III COS

T. ANNIVS · CRISPINVS. CVPRAMAR
T. ANTONIVS. PRIMVS. PERINTHO

Fa-

Fabrettus, qui hanc adfert Inſcr. ant. Cap. VII. num. 121. notat exemplum inſcribendi unicum Conſulem brevitatis gratia, quem vide. Dicata eſt haec ara Genio Centuriae. Conſtat ex aliis compluribus inſcriptionibus, quae iam editae ſunt, milites miſſos honeſta miſſione, aras pro gratiarum actione dedicaſſe Diis, quos colebant, tamquam praeſidibus Legionis vel Cohortis, praeſertim vero Genio Centuriae.

Apud Ampliſs. Senat. Carolum Ginorium, Marchionem Riparbellae & Caecinae etc. titulus marmoreus inter rudera Caecinae repertus anno MDCCXXXIX.

175

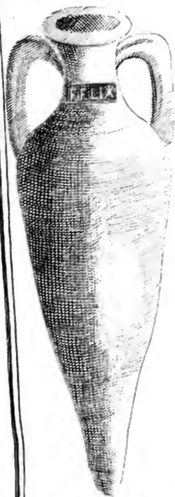
BEN · MER
IVVENTATI
SORORI ET FIS *ſic*
TIVE CON MA
RCIANVS · FECIT

175. Hoc eſt: *Benemerenti Iuventati Sorori & Feſtivae Coniugi Marcianus fecit.* Pervulgatum eſt tum homines, tum feminas interdum nomen a Diis Deabuſque deſumſiſſe. Iuventas nomen accepit a Iuventate ſeu Iuventa Dea, quam Romani coluerunt. Memorantur a P. Victore aediculae ei dedicatae in Regione IV. & VIII. Habuit etiam aedem in Circo Maximo, quam tamen idem P. Victor in Regione XI. aediculam adpellat; aedem vero T. Livius Lib. XXXVI. 36. & liquet vetuſtiſſimam fuiſſe. *Iuventatis aedem in Circo Maximo Licinius Lucullus Duumvir dedicavit; voverat enim ſedecim annis ante M. Livius Conſul, quo die Asdrubalem exercitumque eius cecidit: idem Cenſor eam faciendam loca-*

cavit, *M. Cornelio*, *P. Sempronio Consulibus*. In viciniis Caecinae, auspice Clarissimo Senatore & Marchione Carolo Ginorio, ex Equestri itidem Ordine S. Stephani, inter parietinarum veterum rudera detectae sunt complures Officinae Figlinariae, quae refertae erant fictilibus vasculis, praesertim amphoris praegrandibus, inter quas non paucas & ipse vidi, quas idem Nobilissimus Marchio Florentiam asportari iussit, adservatque in suo Museo; atque unam ex his humanitate in me singulari mihi dono dedit. Romanos pedes III. altitudine excedunt. Ex his amphoris aliquae in collo impressum habent nomen Fictiliarii; nonnullae etiam adiunctam notam Officinae, nimirum lituum, augurum insigne, ut videre est in sequenti Tabula num. III.

His in locis, in quibus amphorae inventae sunt, adhuc visuntur cumuli fragmentorum eorumdem vasculorum, & amphorarum. Os unius amphorae intrinsecus obturatum vidi subere, quod ita eidem inhaeret, ut non facile extrahi possit. Ex his amphoris aliquot repertae sunt inscriptae nominibus opificum Figlinariorum, quos tres fuisse hinc discimus, nimirum *Felicem*, *Rufum & Iucundum*. Fabrettus Cap. VII. Inscript. ant. qui nomina Officinarum recenset, notat pag. 498. distinctionem Officinae superioris & inferioris; veteris & novae; maioris & minoris. Nomen suum hi Figlinarii adnotare consueverunt in amphoris, ut videmus, in doliis, in tegulis, in lateribus, in urnis, patellis, vasculis, calicibus, atque in his praedium indicarunt, & tempus, adnotatis Consulibus: qui mos etiam sub Christianis Imperatoribus duravit, ut observat Fabrettus pag. 502. & 503. Praeterea aliquam notam in his sigillandis addidere, nimirum pineam nucem, coronam, ramusculum palmae, capita quadrupedum, aliaque his similia: interdum etiam vel

signa

FELIX

RVFI

IVCVND

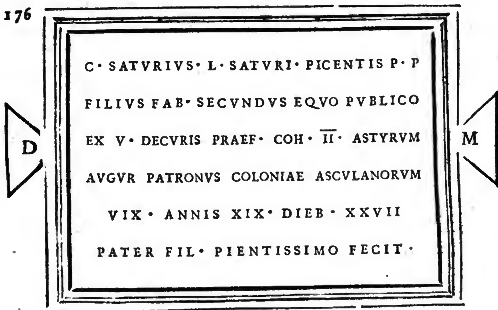

ſigna Deorum Dearumque, vel eorum ſymbola. Id etiam factum ab opificibus lucernarum fictilium, itemque ab his qui vaſcula vitrea conficiebant. His adcenſenda ſunt vaſcula in ſepulcris recondita, in quibus ſcriptum nomen defuncti, non impreſſis aereo ſigillo litteris, ſed cultro vel graphio inciſis, quorum ſchemata adfert eruditiſſimus Antonius Maria Vulpius, Societatis Ieſu Presbyter, in Diſſert. in Epitaphium S. Severae Martyris Tab. XII. XIII. & XIV. & pag. 89. & ſequentibus.

Variae fuere apud veteres, forma tamen inter ſe fere ſimiles, amphorae, uti & varia fuere liquida, quae in his ponebantur. Fuere amphorae vinariae; quarum ſchema exhibui pag. LXXXII. in opere Donianarum Inſcriptionum, ex archetypo Muſei Victorii, in cuius collo notatum cellae & cellarii nomen: nec ſemper impreſſis litteris, verum etiam atramento ſcriptis. Plura de amphoris fictilibus vinariis Iulius Pollux Lib. VI. Cap. II. Lib. VII. Cap. XXIX. & XXXIII. In amphoris conditum ſervatumque oleum legimus. Amphorae oleariae iconiſmum adfert Gruterus pag. DCCCCXXIX. Conditum quoque in his acetum, mel & lac quoque repoſitum, ut ad Inſcriptiones Donianas obſervavi pag. LXXXII. & ſequentibus. Amphoras quoque in funeribus adhibitas legimus, vel ad libationes in parentalibus fundendas, vel pro condendis cineribus, vel victimarum ſanguine colligendo pro expiatione mortuorum. Suprema haec officia declarant vetuſta anaglypha, interquae ſingulare illud eſt, in Dempſteriano Opere adlatum Tab. LXXXV. n. 1. in quo duo viri amphoram humi condunt. Alterum exemplum, quod ſubiicio n. V. doliolum vinarium refert, in quo vinum condebatur. Exſtat hoc doliolum cum altero adſimili in meo Muſeo. Haec effoſſa ſunt in agro Volaterrano, eaque mihi dono dedit vir humaniſſimus Hippolytus

Maria Cigna. Notatu dignum censeo, quod intrinsecus pice picata sunt, & quidem adeo crassa, ut corticis aliquantulum abstulerim, qui in ignem iniectus, odorem picis reddidit. Haec de amphoris, & doliis vinariis satis sunto.

Pisis, in Basilica e regione pulpiti, prope quoddam altare: ex Codice Brunellescbio.

176

D M
C · SATVRIVS · L · SATVRI · PICENTIS P · P
FILIVS FAB · SECVNDVS EQVO PVBLICO
EX V · DECVRIS PRAEF · COH · II · ASTYRVM
AVGVR PATRONVS COLONIAE ASCVLANORVM
VIX · ANNIS XIX · DIEB · XXVII
PATER FIL · PIENTISSIMO FECIT ·

176. Protulit hanc inscriptionem, primusque omnium illustravit, Franciscus Robortellus, ut monui in Parte II. huius operis pag. 20. num. 14. Lubet nunc ea, quae eruditus vir adnotavit, iterum adferre. *Sed ego Pisis in antiquissimo marmore animadverto de Equo publico fieri mentionem: quod ut facilius cognoscatur, apponendam inscriptionem ipsam putavi.* (Hic adlatam adfert inscriptionem, nonnullis tamen maculis adspersam). *Est vero & illud observandum* DECVRIS, *poni pro* Decuriis, *quae quinque erant Equitum; cum quatuor ab Augusto constitutis, unam adiecisset postea Caius Augustus; de qua re, praeter ceteros, breviter agit Plinius Libro* XXXIII. *Cap. II. his ver-*

verbis. „ *Propterque haec discrimina*, *Caius Princeps* „ *Decuriam quintam adiecit*, *tantumque natum est fa-* „ *stus*, *ut quae sub Divo Augusto impleri non potue-* „ *rant Decuriae*, *non capiant eum ordinem*, *passim-* „ *que ad ornamenta ea etiam servitute liberati tran-* „ *siliant*, *quod antea nunquam erat factum*; *quoniam* „ *in ferreo anulo Equites Iudicesque intelligebantur*: „ *adeoque promiscuum id esse coepit*, *ut apud Claudium* „ *Caesarem in censura eius unus ex Equitibus Flavius* „ *Proculus* CCCC. *ex ea causa reos postularet*. *Ita*, „ *dum separatur ordo ab ingenuis*, *communicatus est cum* „ *servitiis*. *Idem Plinius eodem libro Cap.* I. *Nec* „ *pridem id factum*: *Divo Augusto Decurias ordinante*, „ *maior pars Iudicum in ferreo anulo fuit*: *iique non* „ *Equites*, *sed Iudices vocabantur*. *Equitum nomen sub-* „ *sistebat in turmis Equorum publicorum*. *Iudicum quoque* „ *non nisi quatuor Decuriae fuere primo*: *vixque singula* „ *milia in Decuriis inventa sunt*, *nondum provinciis ad* „ *hoc munus admissis*. *Aperte*, *opinor*, *perspicitur in his* *Plinii verbis*, *quae fuerint Decuriae hae Equitum*. *Prae-terea de Equis publicis fit mentio*. *Adde quod apparet delectus Equitum habitus*, *ascitusque ex provincialibus*; *ut non mireris illum Picentem esse*. *De Saturio quodam*, *Domitiani Augusti Cubiculario*, *meminit Suetonius*. P. P. Patrem Patratum *puto per has notas significari*, *adeo ut Augur hic Saturius*, *Saturii P. P. dicatur filius*. FAB. *puto nomen esse Tribus*, *quod apponi eo ferme modo solebat*, *ut etiam in Philipp. Oratione* IX. Sulpitius Q. F. Lemonia. Rufus. *Tribus enim nomini postponi consueverat cognomen*, *sicuti etiam in hac*. FAB. SECVNDVS. Astyras *vero ego puto intelligi Equites*, *qui Hispanis*, *ab Asturia regione*, *uterentur equis*, *de quibus Plinius meminit Libro* VIII. *Cap.* XLII. & *ait* Asturcones, *vocatos*: *nisi fortasse malis*, *ab Astura oppido Latii vocatos* Asturas. *Vergilius*, *opinor*, *ad hos Equites alludens*, *nomen illud ita protulit cum ait*: Astur

equo fidens: *& si ille Latinus non erat. Requireret fortasse aliquis a me, ut postquam magna ex parte inscriptionem illam explicavi, declararem etiam, quales essent Coloniarum patroni, & unde haec fluxerit consuetudo. Verum quia in animo est in alio libello multa de Coloniis disserere; hic de ea re in praesentia silebo.* De Patronis Coloniarum non pauca, quae adnotari possunt, in medium protuli ex antiquitatis penu depromta, in Parte II. Inscript. ant. Etruriae Vrbium, a pag. 198. ad 210. deque eorum origine, iure, honore, favore, & hospitali tessera disserui.

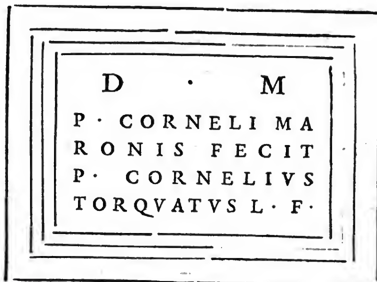
P. P in prima inscriptionis linea haec singularia, ut opinor, potius explicanda sunt *Primopili*, seu *Primipili*, vel *Primopilaris*. Eadem habentur in lapidibus Donianis Class. V. n. 226. & Class. VI. num. 62. P. P. LEG. & n. 61. Oliverius Vir. Cl. in marmora Pisaurensia, pag. 146. num. LV. P P. LEG. IIII FLAV. interpretatur *Praepositus Legionis* IV. *Fluviae*. Haec quoque interpretatio, perspecta militarium officiorum ratione, quadrare potest. In meo Indice Doniano error, me oscitante, irrepsit: P P LEG. *Propraetor Legionis*, de quo me amice admonuit idem Oliverius, adeoque emendandum videtur: *Praepositus Legionis*, vel *Primipilus Legionis*.

Standum itaque arbitror fidei Baptistae Brunelleschii, qui hoc ipsum marmor, & alia fere trecenta in suo Codice scripsit, suaque tempestare, nimirum circa annum MDX. illud vidisse credendum est; nam & locatum describit in Pisana Basilica, quod silentio praeteriit Robortellus, qui non satis adcuratus in eo exscribendo fuisse perspicue adparet. Hodie hoc ipsum epitaphium desideratur, & credibile est periisse, Aedilium incuria; quae, quum poenis ullis auctoritate Principum coerceatur, multeturque, patria monumenta semper everti ac labefactari necesse est.

Pro-

Prope Pisas, in Abbatia S. Savini: ex Codice Brunelleschio: hodie desideratur.

177

D · M
P · CORNELI MA
RONIS FECIT
P · CORNELIVS
TORQVATVS L · F ·

Pisis, in Campo Sancto: ex Codice Brunelleschio: hodie desideratur.

178

FABIAE
MELIANTHIDI
CONIVGI
KARISSIMAE
CVM QVA
VIX · AN · XXV
L · FABIVS
PERGAMVS
ET · SIBI

In

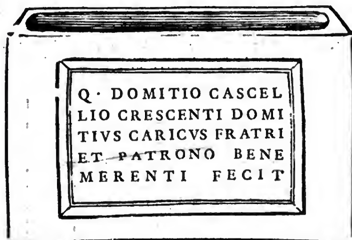
In Agro Pisano, in Horto Villae Nobb. Lanfranchiorum, prope Plebem SS. Hippolyti, & Cassiani, ex antiquo Codice.

179

DIS MANIBVS
OCTAVIAE CN · L · FLORIL···
ARBITRATV
L · OCTAVI · P · F · AVITIANI

In Portu Labronii, vulgo Livorno: *in Aede S. Mariae, ex Codice Brunelleschio: hodie desideratur.*

180

Volaterris, ex Codice Bibliothecae Stroziae: hodie tamen non exstat.

181

D · M
L · POMPILIVS · APER · ET · APRILIS ET
LARGIA · GEMINIA · VOLATERRIAE
THALIAE SORORI CARISSIMAE · B · M

Ibi-

Ibidem, ex eodem Codice: exstat in Aedibus Nobb. Maffeiorum.

182

Q · AVLINNA
SEX · F · SAB ·

Ibidem.

183

C · CAECINA
C · L · BARO
V · A · XXXIIX

In Agro Volaterrano, in praediis DD. Franceschiniorum, anno MDCCXXXIX. *inventum est Hypogaeum Sepulcretum, Urnis marmoreis refertum: quarum nonnullae Etruscis litteris, nonnullae etiam Latinis vetustissimis inscriptae erant.*

184
L · CAECINA L F
TLABONI · VIX · ANN · XXX ·

185
A · CAECINA SELCIA
ANNOS XII

186
A · CAECINA CESAVLA
ANNORVM LXX

187
.:. CAECINA · O .:. CAPSO
VIX · ANNO X

187. Adlatae inscriptiones brevissimae, quales vetustissimis temporibus concipi solebant, quum nondum superbos titulos admisissent sobrii eius aetatis homines, docent hoc sepulcrum fuisse Caecinae gentis, e qua magnae auctoritatis in Romana republica, & apud Caesares inclyti nominis viri prodiere. Haec ad hanc diem Volaterris perennat, servatque antiquae virtutis & dignitatis nomen in viro nobilissimo, mihique amicissimo D. Aulo Laurentio Caecina Iurisconsulto, patriae Historiae peritissimo.

Fae-

Faesulis, ex Gudio pag. XC. 9.

188
IMP · CAES · T · AELIO HADRIANO
ANTONINO · AVG · PIO
PONTIF · MAXIMO · TRIB · POTEST · II
COS · III · IMP · II · P · P
SENATVS POPVLVSQVE
FAESVLANVS

188. Pedeſtrem ſtatuam Antonino Pio dedicaſſe Faeſulanos, indicare videtur haec inſcriptio, quae in baſi eiusdem ſtatuae ſculpta fuit.

Ex ruinis Faeſularum, inſcriptio ex Schedis Manutianis, quae exſtant in Bibliotheca Vaticana; item ex Codice Bibliothecae Cardinalis de Carpineo.

M · ANNIVS · M · F · PAL · AVFVSTIANVS
PROCVRATOR COLL · DENDROPH ·
ROMANORVM · H · V · IN
QQ EPVLVM D · D · ET ж Ɖ DIVIS
PER GRAD ·

189. H. V. Hoc eſt: *Honore uſus*. In Quinquennalium epulum pecuniam diviſam per gradus marmor docet.

Fae-

Faesulis, ex Gudio pag. CXVI. I.

190

T · AVERRIVS · Q · F · SCAPT
FLACCVS · EQ · ROM
FAESVLANVS · VI · VIR
AVGVSTALIS
PATRONVS MVNICIP
. . . .

190. Legendum T. VERRIVS, non vero T. AVERRIVS, auctoritate Faesulani lapidis, qui sequitur. Huius lapidis occasione memorandi sunt Verrius Flaccus, iuris Pontificii peritissimus, quem laudat Varro, Sex. Pompeius, Macrobius & Gellius; itemque M. Verrius Flaccus insignis Grammaticus, quem Augustus praeceptorem dedit suis nepotibus, qui docuit in atrio Catilinae domus, quae pars Palatii tunc erat, & sestertia centena in annum recepit, teste Suetonio. Decessit aetatis exactae sub Tiberio. Statuam habuit Praeneste (alii legunt ad Vestae) in inferiore fori parte contra hemicyclum, in quo Fastos a se ordinatos, & marmoreo parieti incisos, publicarat. Volunt etiam (ut refert Glandorpius) illius esse tabularum fragmenta, egregio commentario a Carolo Sigonio illustrata. Scripsit inter alia *de verborum significatione*, unde collecta ea sunt, quae hodie Sex. Pompei Festi nomine leguntur. Eo forsitan tempore claruit hic T. Verrius Flaccus Eques Romanus, Sexvir Augustalis, & Patronus Municipii Faesulanorum.

X *Fae-*

Faesulis, ex Gudio pag. CLXXXVI. 2.

191

P · VERRIO · P · F · SCAP · SEPTIMIO
VETERANO · COH · VII · PRAET
7 · MVCRONI · RAVCI · VIX
ANN · LII · M · IX · D · XXI · HOR · III
MILIT · ANN · XIIX · M · VI · D · XVII
C · VERRIVS · P · F · SCAPT · MOLON
PATRI · OPTIMO · POSVIT
CVM · VERRIAE · SEPTIMIANAE · P · F
sic FESVLANAE · VIX · ANN
VIIII · M · X

191. SEPTIMIO. Pagus adhuc prope Faesulas, hinc adhuc nomen retinet, & adpellatur *Septimianus*; vulgo *Settignano*. Ex eo clari sculptores prodierunt. Incolae putant ab Imperatore Septimio Severo nomen accepisse. Sunt tamen qui negant: sed venia danda est his qui fabulas Historiae veritati miscentes, ut consecrent origines suas, urbium oppidorumque gloriam augustiorem faciunt.

Faesulis, ex Gudio pag. CLXV. 7.

192

DIS · MANIBVS
M · FERVIO · M · F · SCAP · GRA
TO · VETERANO · PRAEF ·
FABR · LEG · XXII AVG ·
FAESVLANO
VIX · ANN · LXVIIII · M · VIII
DIEB · IIII · MILITAVIT · ANN
XX · M · X · D · XVI · MANIA
FERVIA · SOROR · FIDELISS
EX · TESTAMENTO · F · C

FAE-

192. FAESVLANO. Patriae M. Fervii nominandae proprius locus erat, aliorum lapidum exemplo, post cognomen GRATO, vel DOMO FAESVLIS, vel ut in hoc FAESVLANO. Mendum irrepsisse arbitror exscriptoris incuria, qui alio patriae nomen transtulit.

In lapide arenario alt. quatuor & amplius ped. Rom. lat. vero fere duorum, qui in aedibus DD. Campaniorum exstat in Etruriae oppido Marradio.

193

193. VIV. Hoc est *Viventibus*. Familiarum heic habes nomina, antiquariis ad hoc tempus ignota, nempe *Calesternae*, & *Trabenniae*.

Marmor inventum in Coemeterio antiquo S. Mustiolae prope Clusium; nunc exstat Perusiae in Aedibus D. Scipionis Staffae.

194

VLPIAE · FAVSTI
NAE · VIRGINI · NAE *sic*
OFYTAE · QVAE · VIX
AN · XIIII · MEN · II
DIEB · XXV · DE
POSITA · VI · IDVS
IVL : IN · PACE

In marmore nuper effosso in Agro Cortonensi, nunc exstat in Museo Academicorum Etruscorum.

195

C · TITIO · C L · CELERI
DOMO CORTONA
VI · VIR · AVGV
LIBERTI EIVS

195. Hoc est *C. Titio Caii Liberto Celeri*. Satis exploratum est libertos habuisse alios libertos, qui eis servirent. Sexcenta exempla iam edita sunt. Videndus Fabrettus Inscript. Cap. VI. pag. 474.

Mar-

Marmor inventum Romae an. MDCCXXXVI. *inter rudera S. Joannis Lateranensis, nunc exstat Cortonae apud Nobiles Venutos.*

196 ONESIMVS · ATILI · COLLEGIO
SILVANI · CRATERAM
CVM SVA BASI · DONVM
DEDIT

196. Craterae, sive crateris schema, qui Silvano sacrari solebat, habes penes Senatorem Philippum Bonarrotium in Observationibus ad Vasa vitrea veterum Christianorum, quae in Coemeteriis antiquis reperta sunt pag. 31. qui in planitie superioris labri, ita inscriptus est: SILVANO SACRVM AEBVRIA ARTEMISIA D. D. Eiusdem crateris schema iterum produxit Clarissimus Muratorius in Classe I. novi Thesauri veterum Inscriptionum Tom. I. pag. LXVII. 3. Herculi quoque crateras dedicatas fuisse, testantur vetusta marmora penes Hesselium ex Gudianis pag. XXXII. 8. & pag. XXXIII. 3. Habes heic basis tantum iconismum, in cuius cavitate cratera in usum Collegii, cuius numen fuit Silvanus, dedicata est ab Onesimo Atilii, ut reor, liberto. Illud vide in Tabula superius adlata pag. 153. num. VI.

Cortonae, inter rudera, in muris civitatis: ex Gudio pag. CCLXXV. 4.

197 D · M · S
IVLIAE · GRAMMAE · VXORI
INCOMPARABILI
SEX · IVLIVS · PRIMVS

Mon-

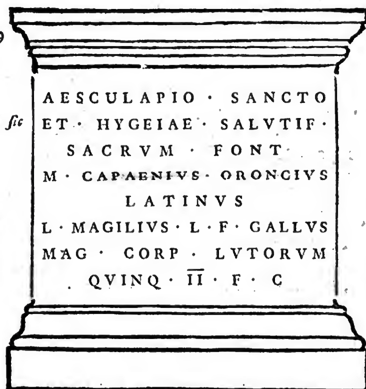
Montis Politiani, in tabula abenea, litteris argenteis, quam olim possidebat Episcopus, hodie alibi adservatur: *ex Gudio pag.* XXI. 5.

198

MATRIS · MAGNAE · MATVTAE
CONSERVAT · MATVTIN · LVDION
TITVS · TETTIVS · T · F · ESQ · CALVINVS
PROCVRATOR · LVD · MAT · PRISC · ANN · X
SIGN · AEN · REST

Arretii, ex Gudio pag. XLVI. 2.

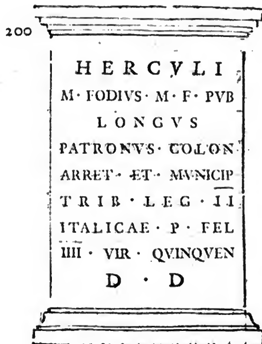
199

199. MAG. CORP. LVTORVM. Hoc est: *Magistri Corporis Lotorum.* Frequens in vetustis saxis O in V conversio, & e contrario. V. in O. Lotores,

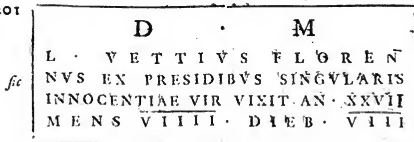
res sunt, qui vestimenta lavabant & pannos. In Ara Aricina penes Fabrettum Inscript. Cap. VI. pag. 435. num. 19. DIANAE. AVG. COLLEG. LOTOR. SACR.

Arretii, ex Gudio XXXIV. 7.

200. LEG. II ITALICAE. P. FEL. Hoc est: *Legionis secundae Italicae Piae Felicis.*

Arretii, in arca marmorea, in qua corpus, quod in ea positum erat, adhuc integrum est Regii; ex vetusto Codice Bibliothecae C. V. Equitis Redii.

Ar-

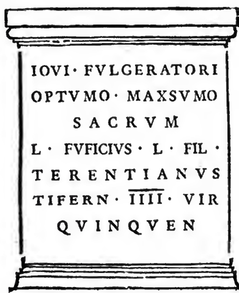
Arretii, lapis erutus anno MDXLI. *egesta terra, dum arcis substructiones fierent: ex Codice Brunelleschio.*

202

P · AVILLIO · L · L ·
PHILEROTI
IN FR · P · XII
IN A · P · XII

Tiferni, ex Gudio pag. IV. 9.

203

Lapides, qui sequuntur, nuper effossi in praedio quodam in Etruria, prope Sarsinam.

204

D · M ·
L · VAFRII · L · F ·
CLEMENTIS
VET · COH · X PR
AELIA PHILE-E
CONIVGI DESIDERATISS

205

D · M ·
Q · BAEBI
NEPOTIS
C · F · M · S ·
B · M

206

D · M ·
C · MARIO EVCARPO
FECIT CVPRESSEN
Á SERVANDA COIVGI

207

T · V······ T · F
· · · · · · · ·
MILITI COHOR · VII
AVFIDIA RESTITVTA

205. M̄. S̄. Hoc eſt: *Municipis Saſſinatis*. Haec ſingularia frequenter occurrunt in ſaxis Saſſinatibus, quae publici iuris fecit & illuſtravit Philippus Antoninus, quibus haec quoque addenda ſunt, quae mecum V. Cl. Dominicus Maria Mannius communicavit, ei vero D. Ioannes Michaël Meius, Medicinae Profeſſor, anno MDCCXXXIV.

Orbitelli in Tuſcia maritima, marmoris fragmentum, inventum anno MDCCXVI *dum novae ſubſtructiones fierent prope viam Aureliam; quod locatum eſt dextrorſum in fronte interioris parietis primae portae eiusdem civitatis.*

208

IMP. CAES. M. AVR. ANTONINO
AVG · PIO · FELICI ·
PARTH · MAX · BRIT · MAX · PONT · MAX ·
TRIB · POT · XVI · IMP · II · COS · III ·
P · P · RESPVBLICA COSANORVM
INFATICABILI ICENTIA EIVS

208. Hoc marmor longitudine Romanos pedes circiter tres, altitudine vero fere duos, aequat. Eximiam hanc inſcriptionem, accurate exſcriptam ex archetypo, Eques Aſcanius Lippius Patricius Arretinus, antiquitatum ſtudioſiſſimus, communicavit cum

Y Pe-

Petro Andrea Andreinio, is vero mecum. Hinc didiscimus M. Aurelium Imperatorem Aureliam viam, Roma Lunam deducentem, lapidibus sterni iussisse, vel reficiundam curasse, anno V. C. DCCCCXVI. Christi vero CLXIII. In postremo versu supplendum videtur: INFATIGABILI BENEFICENTIA EIVS: vel etiam MVNIFICENTIA. Quae de Cosanorum urbe, inter primores Etruriae incluta, dici possunt, ea occupavit Cluverius Italiae antiquae Lib. II. Cap. II. Plurali numero, & unica S scribendum COSAE, non *Cossae*, ut apud Strabonem Lib. V. praeter hoc vetustum marmor, docet etiam Virgilii Medicei codex vetustissimus. Huius quoque auctoritate emendandum est marmor a Reinesio adlatum ex Donio Cl. III. num. XXXVII. in quo delenda est lineola supra Ā COSANORVM, perperam scripta. Ea ita se habet.

IMP · CAES · M · ANTONINO
GORDIANO · P · F ·
AVG · PONT · MAX ·
TRIB · POT · II
P · P ·
RESPVBLICA COSANO
RVM DEVOTA
NVMINI MAIES
TATIQVE EIVS
D · D ·

Dedicatum hoc marmor videtur anno ab. V. C. DCCCCXCII. Christi CCXXXIX.

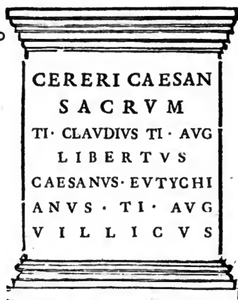
Pro-

Prope Silvam, hodie dictam Baccana, *in Etruria, ex Gudio pag.* CC. 8.

209 DIS MANIBVS
C · LVCCEIO · C · L · PHYLLISTO
TI · CLAV · VILICO · PRAED
CAESANENS · · VIX · ANN · LXI
M · LVCCEIVS · TI · AVG · LIBERTVS
SVCCESSVS · T · P · I

In marmorea basi apud Caesana in Etruria, prope Silvam dictam Baccana; *ex Gudio pag.* XVIII. 3.

210

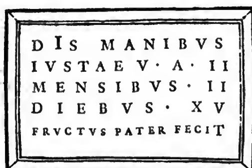

Fragmenta duo in Etruria reperta; ex Gudio pag. CCCXIII. 22.

211 M · AGORIVS · M · F · L · N
THERMET

AGORIA · TORQVATA · C · F

Vrna parva marmorea cineraria lat. Rom. ped. unc. XIV. *alt. unc.* X. *penes D. Bartholomaeum Arrigonium Florent. S.Th.D. ab eo inventa an.* MDCCXL. *in quadam domo rustici prope Ecclesiam S. Iacobi, vulgo a Pratolino*, VII. *ab urbe Florentia lapide. In utroque latere larvae capillis fastigiatis & calmistratis; sub iisdem aviculae, aliaeque duae encarpo pendenti insident.*

212

In basi marmorea reperta in littore Tyrrheno; in cuius dextro latere cantharus cum lynce & thyrso: in sinistro autem duo delphini infra cistulam, e qua pendent uvae, & se proripit serpens, quae omnia Baccho sacra: ex Gudio pag. XLIV. 4.

213

213. In tertio versu pro A. ANGVLNIVS, scriptum suspicor A. AGVLNIVS. Ex aliis saxis cognita est antiquariis Agulnia familia. De clientibus Caesarum & eorum procuratoribus, alibi. Tiberius Claudius quartum Consul fuit cum L. Vitellio Nepote, tertium Consule, anno V. C. DCCC. Christi XLVII.

Ta-

Tabula marmorea long. Rom. ped. III. *& unc.* I. *alta vero unc.* XIV. *circiter, eruta est prope Caecinam in Agro Lunensi, ditionis Magni Ducis Etruriae, olim adservata in Aedibus Moreschiorum; anno* MDCCXL. *Florentiam translata, nunc exstat in Museo Marchionum Nicoliniorum, quam pretio sibi comparavit Illustriss. D. Abbas Antonius Nicolinius e Marchionibus Pontis Sacci Camuliani, veterum elegantiarum studiosissimus.*

214 *Dextra parte eiusdem Tabulae.*

DIVAE · POPPEAE · AVGVSTAE
IMP · NERONIS · CAESARIS · AVGVST

L. TITINIVS. L. F. GAL. GLAVCVS. LVCRETIANVS. FLAM. ROMAE
ET. AVG. II. VIR. IV. P. C. SEVIR EQ R CVRIO PRAEF FABR COS TR MILIT
LEG. XXII. PRIMIG. PRAEF . . . . . . ATO INSVLARVM BALIARVM TR MIL
LEG. VI. VICTRICIS. EX VOTO SVSCEPTO PRO SALVTE IMP NERONIS
QVOD BALIARIBVS VOVERAT ANNO A. LICINIO NERVA. COS II VIR
. . . . ET Q A....VRIO NEPOTE VBE VELLET PONERE/. VOTO COMPOS
. . . . MINERVAE · FELICITATI ROMAE DIVO AVG.

Laeva parte eiusdem Tabulae.

IMP · NERONI · CLAVDIO · DIVI · CLAVDI · F · GERM
CAESARIS · N · TI · CAESARIS · AVG · PRO · N · DIVI · AVG · AB · N

CAESARI. AVG. GERM. P. M. TR. POT. XIII. IMP. XI. COS. IIII
L. TITINIVS. L. F. GAL. GLAVCVS. LVCRETIANVS. FLAM. ROMAE. ET. AVG. II. VIR
IIII.P.C.SEVIR.EQ R.CVRIO.PRAEF.FABR.COS.TR.MIL LEG.XXII.PRIMIG.PRAEF.PRAELEGATO
INSVLAR. BALIARVM. TR. MIL. LEG. VI. VICTRICIS. EX. VOTO. SVSCEPTO. PRO SALVTE IMP
NERONIS. QVOD. BALIARIBVS VOVERAT.ANNO. A. LICINIO NERVA.COS. II.VIRIS.L. SAVFETO
VEGETO. ET. Q ABVRIO. NEPOTE VBE.VELLET. PONERET.VOTO.COMPOS. POSIT.IOVI IVNO.:
MINERVAE FELICITATI ROMAE DIVO AVGVSTO

In-

214. Insignem hanc tabulam in lucem protuli in Parte II. huius Operis pag. 46. Post me iterum vulgavit Cl. Muratorius in novo Thesauro Inscriptionum antiquarum pag. CCXXVII. 4. sed quum in his editionibus irrepserint nonnulla menda, delenda nunc sunt, me fidem faciente, qui ipsam archetypam tabulam vidi, peraccurate exscripsi, & exscriptam diligentissime contuli. Manifeste scriptum est in secunda vel tertia linea L. TITINIVS L. F. GAL. GLAVCVS. LVCRETIANVS. non vero uti antea editum aliorum fide, L. LICINIVS. etc. Hic L. *Titinius* Consul dicitur; sed quum in Fastis non nominetur, suffectum credere cogimur. Positus fuit hic lapis, ut observat Cl. Muratorius, anno Christi LXVI. Praecedenti *Poppea Augusta*, Neronis uxor, e vivis sublata fuerat, atque inter Deos relata; hinc illi DIVAE POPPEAE nomen. Anno Christi LXV. A. LICINIVS NERVA Consul processerat, eodemque Consule votum a *L. Titinio Glauco Lucretiano*, patria *Pisis*, quam indicat Tribus Galeria, conceptum, completum postea fuit anno Christi LXVI. quo elogium hoc marmore scriptum videmus. Exceptis duabus prioribus lineis, in utraque tabulae facie litterae perparvae sunt. Non raro occurrit A scripta absque transversa linea in hunc modum Λ: interdum etiam E, sed rarius, ita E. Littera G constanter ita C sulpta est. In quincta linea manifeste in marmore scriptum, post spatium fere trium unciarum, PROLEGATO. INSVLARVM. In septima linea marmor vitio suo, vel temporis corrosum; sed exemplo alterius inscriptionis, quae sequitur, suppletur lacuena, nimirum L. SAVFETO VEGETO. ET. Q. ABVRIO. In postrema linea ita supplendum quod deest: POSIT IOVI. IVNONI. Quum heic nominentur Duumviri, non dubito, Pisanorum Coloniae intelligi oportere: & facile crediderim hanc tabulam marmoream votivam Pisis positam

ſitam fuiſſe, Caecinam poſtea translatam; demum Florentiam. Quod deeſt in prima facie tabulae, ſuppletur ex alia ſequenti; quae in ima parte ſiniſtra inferiori in angulo aliquantulum fracta eſt.

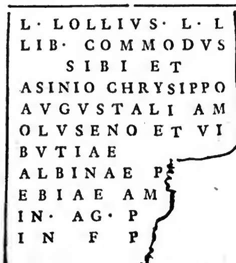
In Columna marmorea, quae hodie exſtat in Coemeterio S. Michaëlis ad Lucianum in Agro Florentino inter Malmantilem & Montem Lupum, prope Villam Nobb. de Antinoris.

215

Piſis, ex Cl. Muratorio pag. cc. 7.

216

215. Hanc inſcriptionem primus omnium edidi in Parte II. huius operis pag. 460. num. 84. ex me protulit doctiſſimus Muratorius in ſuo Theſauro pag. DCCXXXIX. 5. Iterum profero, quia in linea ſecunda perperam editum fuerat FLAMINIVS · marmor enim habet FLAMININVS; de qua ſcriptura minime dubitandum monuit Cl. Dominicus Maria Mannius, qui vidit, & accurate exſcripſit. T. Quintius Flamininus in Conſulatu Conlegam habuit Q. Caecilium Metellum, cognomento Balearicum anno V. C. DCXXX. ante aeram Chriſtianam CXXIII. Muratorio non videtur tantae antiquitatis haec, ut ipſe ait, inſcriptiuncula, quam ſuo loco in Faſtis Conſularibus editis in Tomo I. pag. CCLXXXVIII. praetermiſit. In fine fractura ipſa indicat aliquid aliud ſcriptum fuiſſe; & forſitan columna haec miliaria cenſenda eſt.

In

In Vico Pisano.

217

DIS · MANIB·
L· CALPVRNI L· L· TIBYCI
QVINTRIMATV · DECES

217. Protuli hunc lapidem in Parte II. huius Operis pag. 31. n. 26. & nonnulla adnotavi. Obſervandus antiquus mos elidendi : QVINTRIMATV h. e. *qui in trimatu*. idem poſtea in familiari ſermone & in ſcriptis maiorum noſtrum , Linguae Etruſce auctorum , invaluit. Iterum adferre operae pretium viſum eſt ; quia idem lapis apud Cl. Muratorium ita deformatus legitur : D. M L. CALPHVRNI L. F. IBERI QVI IN TVRMA T. VDRES .... quem vide Claſſ. XI. pag. DCCCI. num. 7.

In ruinis Lunenſibus : ex Schedis Cyriaci adfert Cl. Muratorius Claſſ. XVI. pag. MCXII 3.

218

A· OCTAVIO ERONI MAIORI
COLONI ET INQVILINI

218. Muratorius haec adnotat : *Nulla, ut puto, monumenta ſuperſunt, a quibus doceamur*, Lunam *Etruriae, Civitatem accepiſſe, Romanorum Coloniam. Ad id certo prodeundum nunc lapis iſte idoneus videtur*. Quamvis de hoc minime dubitem; mutilum tamen marmor eſſe arbitror in fine.

Ar-

Arretii, ex Cl. Muratorii Thesauro pag. MCI. 5.

219

GENIO · INVICTO
L · AVSIMVS · L · FILI
VS · PVB · PARRIAN
VS · C · C · MVNICIP
ARRETIN · ANN
X V
SVA PECVN · D · D

In Castro Novo Tusciae, ex eodem pag. XIII. *n.*

220

IVNIVS · EVTYCHVS
VNA · CVM · IVNIA
FRONTINA · VXORE
ET · TYCHE · CONTVBER
IOVI · ET · FORTVNAE
VOTVM · LIBENS · SOL
V I T
L · D · D · D ·

Arretii, in aedibus Leonardi Brandalii circa marginem urnae marmoreae, erutae anno MDCIV. *dum puteus foderetur. Ex Schedis Donianis.*

221

D · M · CASIRICI · PE · · · · · · · ·
RVFI MARINI QVI · V · A · III · M · X D · · ·
CASIRICIA MAVRA SOROR
FRATRI PIISSIMO ERGA
SE B · M · FEC ·

Prope Sestinum, apud Comitem Carpineum, ex Cl. Muratorio Cl. X. pag. DCLXXVIII. 7.

222

D · M
P ATTI P F CLV
APRI AED · Q · III VIR
IVR · DIC · EQVO PVBL
VOLVSENA C FIL
AVGVRINA
CONIVG OPTIM

Lunae, in Hortis Montecatiniorum, ex Cl. Muratorio pag. MCCCXXI.

223

DIS MANIBVS
L · CATIO
VELOCI
IVNIA PHYLLIS
CONIVGI SVO B · M
FECIT

Arretii in Cathedrali Ecclesia.

224

P · HELVIO A · F · RVFI
NO
SEX VIR · AR . . . . .

Florentiae, in columella trilatera in avita domo Nobb. Valoriorum, ex Schedis autographis Donianis.

225

M · COSSVTIVS · M · L · DOA . . . . .
E VALERIVS · L · L · ANTIOC . . . .
MARMORARI
F · P · D · D · L · M

Sigillum aereum olim apud Cl. Petrum Andream Andreinium; ex eius Schedis.

226

KAPITONIS
CAES · N ϹϹ
SER · DISP

226. *Kapitonis* (forte *Karitonis*) *Caesaris Nostri Servi Dispensatoris*.

Ar-

Arretii, in atrio domus ubi nunc Collegium Patrum Soc. Iesu, ex Schedis Cl. Muratorii Tom. III. *pag.* MCCXLIX. 4.

227

D · M
CLAVDIAE
GALLAE
OPTIMAE
MATRI
GALLVS ET
POSTVMA
FILI

Ibidem, apud Eq. Gamurrinium m. 1655.

228

V V
M · CINCIVS · M · F ·
POM
CLEMENS SIBI

Tiferni, ex Cl. Muratorio pag. MDVIII.

229

VENIAE P · F · TIFERNIAE
SABINAE · FIL · TIF · PRVDEN
TIS · EX · TESTAMENTO PA
TRIS · ANNVNTIA · AMPIANA
NEPTIS · AMPI · DEXTE
HEREDIS · POSVIT
L · D · D D

Sestini, ex Muratorio V. C. Tom. III. *Thes. pag.* MCCLI. 5.

230

DIS MAN
C TRISIMPED
COGITATI ET
VMBRIAE MAN
SVETAE PARENTIB
TRISIMPEDI APER
IVSTVS PVDENS
PRVDENS FILI
PIISSIMI

Bertinori, in Ecclesia Cathedrali, ex Muratorio pag. MDC.

231

M · SCOEDIVS · M · L ·
RVFIO · MISETIA · C · L
ASTADIVM · MISETIA · C · L
PAMPHILA · SCOEDIA · M · L
PRISCA · SCOEDIA · L ·

Clusii, apud Nobb. de Deiis, ex Cl. Muratorio Tom. III. *Thes. pag.* MCCLV.

232

D · M
L · FAELERO
CAELERI
FILI PAT
B M

Clusii, apud eosdem, ex Cl. Muratorio Tom. III. *Thes. pag.* MCCLVII.

233

D · M
FONTEIAE
SEPTIMAE
MATRI
FONTEIVS
DIONYSIVS
FILIVS

232. CAELERI. Legendum proculdubio CELERI.

LA-

L A C O N I C I
S E V   S V D A T I O N I S
QVAE ADHVC VISITVR IN RVINA BALNEARVM
P I S A N A E   V R B I S

E X P L I C A T I O N E S

FRANCISCI ROBORTELLI. FRANCISCI MARIAE EQ. CEFFINII.
IOANNIS RHODII. HIERONYMI BACCII. HENRICI NORIS.

I T E R V M   E D I T A E

C V R A N T E

ANTONIO FRANCISCO GORIO

Qui integrum antiquum aedificium tribus Tabulis nunc
primum adcurate delineatum dedit, & ſuas
quoque nonnullas Obſervationes adiecit.

ANT. FRANCISCI GORI

AD NOBILISSIMVM

SPECTATISSIMVMQVE VIRVM

D. CAROLVM FREDERICK

ANGLVM.

EPISTOLA.

Erpaucos esse hac aetate, qui studiosorum hominum curis faveant, ac manus adiutrices adferant, communis Italorum ingeniorum querela est. Indulsit mihi aliquando adrisitque amica fortuna, atque, ut veteres dixere, obsequens, ut in Te, VIR PRAESTANTISSIME, *quae ad mea studia augenda, illustrandaque maximo adiumento sunt, feliciter invenirem. Vix annus elapsus est, ex quo te Florentiae novi, cognitum ob eruditionis praestantiam, ob acre limatumque iudicium, ob eximiam in observandis prisci aevi monumentis difficillimisque Numismatis peritiam; ob egregiam comitatem, humanitatemque prorsus incredibilem ac singularem, statim dilexi. Investiganti mihi vetustissima Etruscorum monumenta, quae secundis curis meo Museo adiiciam, quum ob virium ac facultatum mearum tenuitatem per Italiam, atque Europam iter suscipere minime possem, id pro me Te facturum egregio animo, bonaque voluntate recepisti, iamque maxima ex parte implesti, missis illustrioribus ad me Nationis nostrae monumentis, quae Bononiae, Venetiis, & Mediolani invenisti, & ea quo-*

que,

que, quae tuis ſumtibus redemta, in tuum Muſeum locupletiſſimum intuliſti. Haec laus tua eximia eſt, bene de optimis artibus, bene de amicis tuis mereri. Teſtis Britannia tua, teſtis quoque Italia ac literatiſſimi homines, qui Te ſuſpexere, tecumque amicitia coniungi voluerunt. Priſcae eruditionis theſauros omnes, quos Romae diuturna mora conquiſiviſti, eaque omnia monumenta, quae ipſe diligentiſſime delineaſti, vel a pictore tuo ſumma cura delineanda curaſti, quum Florentiae eſſes, lubentiſſimo animo mihi aperuiſti. Illuſtranti mihi Numiſmata maximi, ut aiunt, moduli, quae in Cimeliarchio Magni Ducis Etruriae adſervantur, quum archetypa omnia adcuratiſſime expendiſſes, obſervationes tuas, quae ad eorum opificium, raritatem, fidem, ac ſinceritatem ſpectant, humaniſſime, ut adnotarem, declaraſti. Huiuſmodi quoque eximium in me tuae eruditionis & amoris pignus, ſilentio minime praetereundem cenſeo; ſed mentionem grato animo faciam in Praefatione eiusdem Operis, quod in publicum quantocius prodibit. Accedit quod Te favente, amicitia iunctus ſum viro genere, atque eruditione conſpicuo D. Smart Lethieullier Anglo Nobiliſſimo; cui etiam quae, & quanta debeam ob ſingularem in me eius benevolentiam, egregiumque bonas litteras iuvandi ſtudium, opportunior alibi ſeſe offeret id publice teſtandi locus. Eſt enim, ut ſcis, a Plinio in Praefatione Hiſtoriae ſuae praeclare dictum: benignum & plenum ingenui pudoris, fateri per quos profeceris. *Vt igitur publice fatear, quantum, Te auſpice, ac favente, ex tuo Italico Itinere, tuaque mecum neceſſitudine profecerim, offero Tibi munuſculum, quod tuum eſt, Tibique maxime debetur, nimirum* LACONICVM, SIVE SVDATIONEM PISANAM: *quo monumento, (ad haec ſiquidem tempora perennat) nihil illuſtrius, nil tua cura dignius eſſe poteſt. Quum Florentiae verſareris illud diligenter delineatum mihi oſtendiſti, animum-*

que meum, ut in publicum proferrem, vehementer accendisti. Ne quid huic operi deesset, multa notatu digna, quae ad Icnographiam interioremque prospectum pertinent, Pisis curarunt nobilissimi ornatissimique fratres Franciscus Canonicus Pisanus, & Thomas Albizzii. Nunc igitur alia facie prodit, quam editum sit, curis, & observationibus insigne celeberrimorum virorum Francisci Robortelli Vtinensis, qui illud primus omnium illustravit; deinde Francisci Mariae Cessinii Patricii Florentini, ex Equestri Ordine S. Stephani, Ioannis Rhodii, demum Hieronymi Bacci, & Henrici Noris. Neque etiam illud notatu dignum praetermittam, Te Amphitheatrum Lucense summa fide in pluribus Tabulis delineandum curasse: Te, ut sperare lubet, auspice, in lucem edendum. Has omnes lucubrationes heic congerere volui, & nonnullas quoque observationes meas adiicere, quo auspicatius tuam, atque eruditorum hominum gratiam inirem. Quod enim Tu probaveris, qui eximio iudicio, exquisitaque eruditione polles, id etiam ab aliis probatum iri confido. Amicitiam nostram, quam Genius Antiquitatis mirifice conciliavit, hilari serenoque animo, accepta hac singularis meae in Te benevolentiae tessera, aeternum serva, meque adversus invidiam tuere, & vale.

FLORENTIAE.

Dabam e meo Museo VIII. Kalendas Septembres
Anno CIↃ.IↃ.CC.XXXVIIII.

LACONICI
SEV SVDATIONIS
QVAE ADHVC VISITVR IN RVINA BALNEARVM PISANAE VRBIS
AD FRANCISCVM LOTINVM
VOLATERRANVM
FRANCISCI ROBORTELLI VTINENSIS
EXPLICATIO.

§ I. §

Vanti veterum Romanorum monimenta, si quae adhuc nostra aetate alicubi exstant, sint facienda, tum propter admirabile artificium, quod in iis exstruendis perspicitur, a summis architectis, & peritissimis fabris adhibitum; tum propter elegantiam ipsorum operum, & vetustatem, tute ipse scis, Lotine praestantissime, aut nemo potius teipso melius scit: habuit enim olim quaedam aetas sub optimis principibus, & Imperatoribus architectos, fabros, artificesque omnium rerum peritissimos. Quaedam rursus alia aetas, culpa plane, ut ego existimo, principum, qui ea negligebant, prorsus ineptos, ac rudes: verissimum enim illud est, honore ali artes, iacereque ea, ac dediscі, prorsusque ignorari, quae negliguntur: atque maioribus sane Illustriss. ac Maximi Ducis Florent. II. COSMI, quem honoris causa nomino, viris Clariss. ipsi Optimo Duci COSMO, tota non modo Etruria, sed universa

etiam Italia, hac aetate, quicquid ubique venuſtatis eſt, ac nitoris in omni genere, non ſolum ſcientiarum & artium, quae litteris continentur, verum & harum, quae aut pigmentis, aut aere, aut marmore opera effingunt, poſteris ſpectanda, acceptum referre debet; multos enim magno ſumptu alit architectos, aerarios fabros, marmorarios, pictores, qui antiquitatem illam non modo apte imitantur, ſed etiam adaequant, & ſuperant. Exſtabunt igitur paſſim in illius urbibus praeclara monimenta, quae annis permaneant innumerabilibus; & teſtatum relinquant apud poſteros, quam multae eius generis artes, quae fere exſtinctae videbantur, virtute illius rurſus excitatae, & ſingulari liberalitate ſuſtentatae, ampliſſimiſque honoribus cohoneſtatae viguerint. Verum haec, aut agam ego alias diligentius, aut alii, qui me doctiores ſunt, de illo copioſius praedicabunt: nunc te oro, & obſecro, mi Lotine, ut haec mea, quae ad te mitto, libenter legas; Illuſtriſſimoque Duci noſtro, ſi videbitur, legenda tradas. Is enim, quod a multis audivi, ita omnem totius antiquitatis rationem tenet, ut nihil ſit aut aere, aut auro, aut argento, aut marmore effictum, aut litteris vetuſtioribus conſignatum, quod ille non exacte calleat, dignoſcat, ac diiudicet. Verum audi quaeſo, quid me impulerit ad ſcribendum. In Piſana hac civitate antiquiſſima, ſi qua in Etruria eſt, monimentum exſtat perantiquum ad portam Lucenſem, ipſo etiam aſpectu ſanctum prope, ac venerandum: atque utinam ſuperioribus annis maior aliquanto eius habita fuiſſet ratio a publicis Aedilibus, & Curatoribus viarum; aut enim integrum eſſet, aut in eius ruina ſaltem appareret veſtigium aliquod formae illius aedificii; ut quicquid ab antiquis de eo genere, ſummo ingenio ſcriptum fuit, facile perſpici poſſet. Atque, ut propius rem ipſam attingam, bal-

balneas exaedificabant veteres, quibus tum propter curationem corporum, tum propter oblectationem etiam (ut opinor) plurimum utebantur. Earum vero aedificandarum eadem ubique semper fuit ratio ab antiquis architectis, Romae primum, mox in aliis urbibus instituta; tanto quidem artificio excogitata, ut non difficile sit ad iudicandum, quantum ea aetas in omni genere artium excelluerit. Balnearum vero situs ac forma huiusmodi erat. Domicilia quatuor construebantur; quorum nomina haec erant: *Frigidarium*, *Tepidarium*, *Caldarium*, *Sudatio*, sive *Laconicum*; quae inserviebant viris, & totidem rursus, quae inserviebant feminis: ita inter se disposita, ut *Tepidarium virile* coniunctum esset *Tepidario muliebri*, & reliqua eodem modo cohaererent. De his quatuor domiciliis, praeter Vitruvium Lib. V. meminit etiam Lucianus in Hippia: eam descriptionem, qui conferet cum hac, videbit belle convenire. Nec non Galenus Lib. X. Methodi, declarat his verbis: Εἰσελθόντες μὲν γὰρ ὁμιλοῦσιν ἀέρι θερμῷ,
„ ἐπὶ δὲ ταῦτα εἰς ὕδωρ εἰσιᾶσι θερμὸν, εἶτ' ἐξελθόντες εἰς ψυχρόν.
„ εἶτ' ἀπομάττονται τὸν ἱδρῶτα: (1) & quae sequuntur. Paulo
„ post idem undecimo ait: Ἐκ μὲν δὴ πρώτου μέρους τῶν λουτρῶν
„ μεμνῆσθαι χρὴ ταῦθ' ὑπάρξαντα ὅταν ἐν καιρῷ λούονται: (2) & quae
„ sequuntur: intelligit *Caldarium*: Μετίωμεν δήπου πρὸς τὸ
„ δεύτερον αὐτῶν μέρος ὅπερ ἦν αὐτὸ τὸ κυριώτατον προσαγορευόμενον
„ λουτρόν: (3) intelligit *Tepidarium*: Μετέλθωμεν οὖν αὖθις ἐπὶ τὸ
„ τρίτον ἐν ᾧ ψύχεται μὲν ἀλύπως τὰ τεθερμασμένα: (4) intelligit *Fri-*

 „ *gi-*

(1) Doctissimus Antonius M. Salvinius ita ad marginem libri: *Ingressi, fervido in aere versantur: mox aquam ingrediuntur calidam: deinde exeunt in frigidam. Postremo sudorem detergunt &c.* (2) *E prima balneorum parte meminisse oportet haec evenire, quando in tempore lavent &c. Transeamus iam ad secundam eorum partem, quae ipsum praecipue balneum dicitur:* (da' nostri Stufaiuoli si dice il Bagno) (3) *Deveniamus rursus ad tertiam; in qua quae calefacta sunt, sine noxa refrigerantur &c.* (4) *Omnia vero ad naturalem modum redeunt, quemadmodum balnei pars quarta declarat; in quibus enim cuncta*

,, *gidarium*: Πάντα δὲ εἰς τὴν κατὰ φύσιν ἐπανέρχεται συμμετρίαν, ,, ὡς δηλοῖ καὶ τὸ τέταρτον τοῦ λουτροῦ μέρος, ἐφ' ὧν γὰρ ἐπράχθη καλῶς ,, πάντα, καὶ μετὰ τὴν τοῦ ψυχροῦ χρῆσιν ἱδροῦσιν ἔτι: (5) intelligit *Sudationem*, seu *Laconicum*, de quo nos in praesentia loquimur. Idem Galenus non multo post, inquit: Εἰ μὲν οὖν αὐτάρκως εἴη θερμὸς ὁ πρῶτος οἶκος ἐν αὐτῷ γυμνωθεὶς ὁ κάμνων εἰς τὸν δεύτερον εἰσκομιζέσθω: (6) in his verbis *Caldarium* innuit, & *Tepidarium* sicuti prius, & ordinem ipsorum demonstrat: Ἔστω δὲ ὁ μέσος οἶκος οὐ μόνον τῇ θέσει, ἀλλὰ καὶ τῇ κράσει τοσούτῳ τοῦ προτέρου θερμότερος ὅσῳ τοῦ τρίτου ψυχρότερος. ἔστω δὲ ἀὴρ τῶν οἴκων ἁπάντων μήτε θερμὸς ἄκρως μήτε ψυχρὸς ἀλλ' εὔκρατος ἱκανῶς καὶ μετρίως ὑγρός. ἔσται δὲ καὶ τοῦτο προεκχυθέντος ὕδατος εὐκράτους δαψιλῶς ἐκ τῆς δεξαμενῆς ὡς διαρρῆναι διὰ πάντων τῶν οἴκων. (7) Haec verba diligenter adnotanda, quia omnia ex iis facile intelligi possunt, quae ad balnearum antiquitatem spectant. Paulo post: Ἐκκομισθεὶς δ' ἐντεῦθεν εἰς ὕδωρ ψυχρὸν ἀθρόως βαπτέσθω μηδ' ἐπὶ βραχὺ χρονίζων ἐν αὐτῷ: (8) in prioribus verbis de *Tepidario*, & *Caldario* locutus est; in his postremis de *Frigidario*. Erant igitur (ut redeam ad rem) balnearum simul aedificata domicilia octo, sicuti etiam nunc Pisis ex amplitudine loci, ubi parietinae sunt, & rudera, cognosci potest. Exstat vero hoc tempore ibidem inter parietinas integrum ferme Laconicum, seu Sudatio a veteribus dicta; de qua praeter Vitruvium Lib. V. meminit etiam Cornelius Celsus Lib. II. Cap. XVI. his verbis. ,, Sudor etiam duobus modis elicitur, aut ,, sicco calore, aut balneo. Siccus calor est, & ha- ,, renae calidae, & laconici, & clibani, & quorun- ,, dam

cta bene peracta sunt, & post frigidae usum, sudant adhuc. (5) *Si igitur satis calidus sit primus oecos, in eo nudatus aeger in secundum inferatur &c.* (6) *Esto autem medius oecos non solum positu, verum etiam temperatura tantum priore frigidior, quantum calidior tertio (lego:* ψυχρότερος, *&* τοῦ τρίτου θερμότερος) (7) *Esto omnium oecorum aër, neque calidus acriter, neque rarior & frigidus, sed modice humidus: id vero continget, si aqua antea ubertim effundatur bene temperata e cisterna (l.* ὡς διαρρυῆναι) *ita ut perfluat per omnes oecos &c.* (8) *Elatus hinc, in frigidam statim immergatur; ne exiguo quidem temporis spatio in ea commorans.*

„ dam naturalium ſudationes, ubi e terra profuſus
„ calidus vapor aedificio includitur, ſicut ſuper Ba-
„ ias in myrtetis habemus. In Laconico hoc Piſano, quoniam ante congeſta terra, & ruderibus erat oppletum, praeter hemiſphaerium ſuperius, nulla pars conſpiciebatur; nunc vero poſtquam Aedilium opera effodi locus coepit, omnes ipſius partes viſuntur, & pavimentum etiam ipſum, & pilae, quae pavimentum ſuſtinent, & teſtudines, quae ſub pavimento ſunt, & alvei quidam, qui inter parietem ſunt, & pluteum, & concameratae quaedam ſtructurae, quorum omnium ſingillatim explicare rationem conabor, ita, ut ſi cum antiquorum deſcriptione, ac Vitruvii praeſertim (etſi breviter de ea re ſcripſit) voluerit aliquis conferre, plane videat omnia belle convenire. Ac primum eorum explodenda ſententia, qui quod nunc ſub pavimento in teſtudinibus aqua viſitur, aquaeductum fuiſſe putant, per quem ex balneis calidis, quae ad tertium lapidem ab urbe Piſana abſunt, ſub Iuliani montis radicibus, poſitae aquae, in balneas urbanas influerent; nam ſatis conſtat, cum eſſet Sudatio, non opus fuiſſe aqua: deinde quis credat ſub teſtudines pavimenti aquas defluxiſſe; cui enim uſui fuiſſent? aut quis veterum de tali ductu, & fluxu aquarum eſt locutus? Ea igitur, aqua pluvia eſt, ibi ſtagnans, quod eminentior propter ruinas erat ille locus factus; ſicuti nunc ſatis patet intuentibus pavimentum. Verum de hac re ſatis: nunc reliqua perſequor. Laconici uſus hic erat, ut homines in loco eo, vaporibus flammae a teſtudinibus concameratis per alveolos egredientibus excalfacto, deſudarent; & mox aut in Tepidario, aut in Frigidario, aut in Caldario lavarentur. Eius vero aedificandi ratio haec fuit; ut rotundum eſſet, ſeu potius octogonum: id vero neceſſe erat, cum hemiſphaerium eſſet ſuperſtruendum: altitudo tanta parietum

usque ad hemisphaerii inclinationem, quanta latitudo erat in inferioribus pavimenti partibus; id quod aperte visitur in hoc Pisano Laconico. Hemisphaerium in medio lumen ad circinum factum habebat, ad quod vapores, qui ascenderant per alveolos, communi concursu ferrentur, & exirent. Obstruebatur vero lumen illud in hemisphaerio magno quodam aereo instrumento, quod clypeum vocabant: erat enim, clypei militaris instar, rotundum; nam eiusmodi fuisse clypeum satis declarat Polybius in Lib. de castrametatione Romanorum, etsi Lascares parum apte vertit: neque quale esset scutum, qualis clypeus apud Romanos scisse videtur. Clypeum igitur catena ferrea aut reducebant, aut demittebant, ut pro hominum arbitrio, qui lavabantur, caloris temperatura fieret. Verba Vitruvii haec sunt: „ Mediumque lumen in hemisphaerio relinquatur, „ ex eoque clypeum aeneum catenis pendeat, per „ cuius reductiones, & demissiones perficietur suda- „ tionis temperatura. Visuntur vero Pisis in Laconico etiam minora quaedam, & crebra lumina circa hemisphaerii lumen medium rotundum; de quibus etsi Vitruvius nullam facit mentionem, facile tamen credi potest, ea facta, ut facilius exirent vapores e Sudatione: atque sane id postulabat magnitudo caloris, cum praesertim hemisphaerium clypeo erat obstructum. Ea vero lumina crebra, cum sesquipedalia fere sint, contecta crediderim operculo aereo, ita tamen, ut ab una parte, quae ad hemisphaerii summitatem vergit, exitus pateret vaporibus. Hemisphaerii curvatura ima innititur firmo parieti, ubi altitudo Sudationis tanta est, quanta latitudo. Concamerationum solum sesquipedalibus sternebatur tegulis, quae in Pisana hac Sudatione non obscure cernuntur. Erant super eo solo exstructae pilae laterculis bessalibus, aut aliquanto etiam mino-
ri-

ribus; diſpoſitae aequalibus inter ſe intervallis, adeo latis, ut ſupra binas pilas collocarentur ſingulae tegulae bipedales. Pilas vero vocamus fulcra quaedam, ſeu columnas parvas, quae eo, quo diximus, modo collocatae, & exſtructae pavimentum ſuſtinebant. Altitudo earum pilarum erat duorum pedum; nam teſtudinum concamerationem ampliorem eſſe, non oportebat; ut facilius excalfieri poſſet Sudatio. De his pilis intellexit Statius, cum ait:

Quid nunc ſtrata ſolo referam tabulata, crepantes
Auditura pilas; ubi languidus ignis inerrat
Aedibus, & tenuem volvunt Hypocauſta vaporem:

dicant alii quicquid velint; nam etiam Rhodiginus Lib. XVI. Cap. XLVII. locum hunc aliter interpretatur; meam vero ſententiam veriſſimam eſſe demonſtrabunt multo magis ea, quae poſtea a me dicentur. Pavimentum ſupra teſtudinem ſuperſtruebatur innixum pilis, & tegulis bipedalibus; atque eius conficiendi ratio haec erat. Trulliſſabatur teſta calci miſta; ſicuti & hac noſtra aetate fit in aedium pavimentis. Eam vero compactam eſſe oportebat ita, ut in tantam craſſitiem excreſceret pavimentum, quanta eſſet opus; tectorio, ſeu albario opere, ex marmore ita exſciſo, ut eius altitudo tenuis eſſet unius ferme digiti; quales laminae plumbeae, aut ferreae viſuntur; ſi enim maior tectorii illius operis altitudo fuiſſet, pervadere ad ſummum vis caloris non potuiſſet. Iam vero, cum tanta eſſet pavimenti altitudo, & tectorii operis, mira quadam proportione tantus conficiebat calor, ut ſuperſtantium pedes oblectaret, & cum eſſet marmore ad unguem exciſo politum, facile ſtratos etiam, ac iacentes homines recipiebat. Haec omnia apertiſſime viſuntur; & conveniunt cum antiquorum deſcriptionibus. Pa-

vi-

vimentum inclinatum esse oportet ad hypocausin mediam; sicuti etiam in Sudatione Pisana nunc licet videre. Hypocausin voco locum, ubi subter testudines pavimenti ignis subiiciebatur, a quo digrediens flamma sese per totam suspensionem sursum elevati pavimenti diffundebat, & evagabatur, donec ad alveolos pervenisset. Alveoli inter parietem Sudationis, & pluteum collocabantur ex testa facti; pluteum voco alterum veluti quendam parietem e regione alterius aedificatum, non admodum latum, sed simplici tantum transversarum tegularum positione exstructum: crebri autem erant alveoli, ut a multis partibus vapor se posset tollere. Longitudo alveolorum adaequabat altitudinem pavimenti; neque enim pertingebant solum testudinis; nam recipere non potuissent vapores. Alveolos hos, tubulos vocat Proculus titulo de Servit. Vrb. praed. ubi ait. „ Quidam Iberius nomine, qui habebat post hor„ rea mea insulam, balneariam fecit secundum pa„ rietem communem; non licet autem tubulos ha„ bere admotos ad parietem communem, sicuti ne„ que parietem quoque suum super parietem com„ munem: de tubulis eo amplius hoc iuris est, quia „ per eos flamma torretur paries. Huius loci me monuit Ioannes Ronchegallus Iurisconsultus clarissimus, dixitque, cum ante difficilis haberetur, mire illustrari posse inspectione eorum alveolorum, qui in Laconico Pisano sunt; atque ideo inserendum putavi. Unum me angit, quod video scriptum apud Vitruvium, inter parietem, & pluteum esse latitudinem sex pedum; cum exigua latitudo cernatur, ne unius quidem pedis. Crediderim igitur, aut Vitruvium respexisse ad multo maiores Sudationes, quales Romae erant propter hominum frequentiam; aut dictionem eo in loco esse corruptam: diligentius igitur res tota consideranda. Super alveolorum situ paries

ries Sudationis cavatus, concameratusque fiebat, eo ferme modo, quo solet fieri, cum simulacrum aliquod marmoreum, aut ligneum alicubi statuendum est. Suprema autem superficies eius concamerationis sursum versus vergebat ad hemisphaerium: atque id sane optima ratione videtur factum; nam vapor sese attollens in eam cameratam superficiem illidebatur, & repercussus ab ea ad medium hemisphaerii provolvebatur. Patet spectantibus res tota; nam adhuc fumosa fuligine camerae illae nigrae visuntur. Praefurnii cuiusdam os satis amplum cernitur in Sudatione hac Pisana, quod omnino sub pavimento erat: atque per illud a balneatoribus (opinor) ignis subiiciebatur, cumque Caldarium, aut Tepidarium esset coniunctum Sudationi, ab altera quoque parte usum Caldario, aut Tepidario praebebat; de quibus, quoniam nullum ipsorum exstat vestigium, non ausim quippiam pro certo affirmare. Haec ego diligenter in Sudatione Pisana intuitus sum, quamvis a Vitruvio omnia non exprimantur. Vir enim ille, quod suae aetatis hominibus nota esse putabat, multa praetermisit, neque posteritatem respexit, dum ea scriberet; argutius enim & subtilius fuissent singula describenda. Te autem oratum velim, mi LOTINE, ut pro tua authoritate, qua maxima es, ob incredibilem virtutem tuam, & sapientiam apud Illustr. Florent. Ducem, ei suadeas, ut Aedilibus Pisanae urbis mandet, curent loca ea omnia quamprimum effodienda, & expurganda. Sic enim, si ad pavimentum (quod erit facile factu) deventum fuerit, omnia fortasse perspici poterunt, & cum antiquorum descriptione conferri. Non contemnenda haec est antiquitas monimenti huius in hac praesertim vetustissima, & nobilissima urbe, in qua Optimus Dux omnium liberalium artium studia, pro sua singulari clementia, & liberalitate constituit, sedem-

que esse voluit Musarum, hoc est, ut ego interpretor, omnium earum disciplinarum, quae litteris continentur. Spectabunt studiosi antiquitatis, qui plurimi sunt, Sudationem hanc, seu Laconicum Pisanum, magna cum animi voluptate, & miris modis ad totum hoc studiorum genus excitabuntur. Effice igitur, ut Optimus Dux velit, iubeatque Laconicum hoc, uti integrum nunc est, diligenter asservari, & occludi, ne in illud passim ab omnibus eatur, rursusque superstrui tectorium, quod nuper inde ablatum fuit: &, si libuerit etiam, clypeum ad medium lumen apponi, & omnia, quae videbuntur diruta, resarciri. Hoc si ab Optimo Duce (uti plane confido) impetraris, non solum me, sed etiam omnes antiquitatis studiosos in perpetuum beneficio tuo tibi devinxeris. Confido autem, quoniam iamdiu perspexi, nihil maiore studio illum curare, quam eorum commoda & voluptatem, qui sese litteris totos dediderunt. Vale. In Pisana Academia. Idibus Ianuarii MDXLVIII.

§. II.

Hanc ipsam Laconici seu Sudationis, quae adhuc visitur in ruinis Balnearum Pisanae Vrbis, explicationem, quam edidit Franciscus Robortellus, postmodum in lucem iterum protulit Ioannes Rhodius vir doctissimus, subiecitque num. LX. post Emendationes & Notas ad Scribonium Largum, ibique pag. 114. haec subiungit.

„ Optatissimum sane votum. Sed non respondit „ exitus temporum iniuria : qua non ruinas modo „ edidit quotidie, sed in privatos abiectosque usus „ tandem cessit aedificium. Quod olim inspectum „ a me levius, ne curiosorum memoriam effugeret,

„ ele-

„ elegantiſſimi Viri Franciſci Mariae Ceſſini, Patri-
„ cii Florentini humanitate factum, quod in poſte-
„ rum eruditis heic pateant, quae Robortellus for-
„ taſſe negotioſior praeterierat.

§. III. §

IOANNI RHODIO
VIRO CLARISSIMO
FRANCISCVS MARIA CESSINVS S.

„ Nter vetuſtiora civitatis huius praecla-
„ riſſima monumenta inconcuſſum ad-
„ huc & nobile veſtigium antiquitatis
„ conſpicitur apud Lucenſem Portam
„ ex ſuperſtitibus Balneorum fragmentis
„ SVDATORIVM omni ex parte incolume, licet incuria
„ neglectum publicorum Aedilium, ac paene notum
„ nulli indigenarum; vel quia ſordeſcant domi, quae
„ foris gnaviter inquiruntur; vel quia, pauci quum
„ ſint Piſani ſtudiis hiſce navantes operam, pauci
„ etiam ſunt, qui venerandum iſtum ac fere ſacro-
„ ſanctum locum animadvertant. Ampliſſimum ibi
„ Thermarum ſpatium occupant parietinae ac rude-
„ ra, infelices ruinarum reliquiae, quae ſpinis &
„ urtica penitus obrutae obliterarent omnino quam-
„ cumque priſcam memoriam, niſi ſolum hortenſi-
„ bus areis deſtinatum palam faceret aliquando ab-
„ ſconditos vetuſtatis theſauros, & excitaret fabri-
„ cam inter congeſtos lapides, deſiectaque funda-
„ menta iacentem, in quam quum inſcii cultores
„ offendunt, aut bipalium laedunt, aut ligonem ob-
„ tundunt. Numquam ibi balnea crediſſem, niſi

„ curiosa quadam indagatione, quum Pisas tiro me
„ contuli, rogassem huius Studii Professores, ut stru-
„ cturam illam docerent, quam ingenti ruina fuisse
„ quondam coniectabam insignem. Mirabar lateri-
„ tiam molem, gliscente bellorum rabie, & irato tem-
„ poris morsu, in duas partes discissam, efformare
„ duas veluti turres, ubi cellarum apparerent vesti-
„ gia, & fornicum arcuatae testudines, & ductiles
„ tubulorum canales conspicerentur. Earum altitu-
„ do iam decurtata ad XXX. fere ulnas accedit: cras-
„ situdo quaquaversum decempedalis est; sed an-
„ gulos, aut versuras crediderim, vel aliquam bal-
„ nei partem, qua camerae iungerentur, quum ibi
„ nullus sit murus, aut alterius formae dignoscatur
„ figura. Exsterior superficies ex lateribus constat:
„ interior materies ex duro tenacissimoque caemen-
„ to. Supremum verticem caprificus oleaeque silve-
„ stris frutex obumbrant; inferiorem partem herbosi
„ virentesque cespites circumcingunt: ad dextram
„ Lucensem portam ingresso muri humiliores visun-
„ tur iucundi specie, sed deformati fracturis: quo-
„ rum fundamentis nititur casa, & salgamarii cu-
„ iusdam officina, ut magnificam Laconici substru-
„ ctionem imbricato tecto novisque parietibus indu-
„ ctis undequaque celatam tegat. Per angustum ta-
„ men ostiolum ad augustum patet aditus aedificium:
„ quod tam priscam redolet maiestatem, ut, si ni-
„ hil ei detractum aut additum foret, horreret qui-
„ cumque ad aspectum loci tam affabre fabrefacti
„ perculsus. Minuit aliquid formae furnus ibi olim
„ a pistore constructus, admotosque impedit gres-
„ sus lignorum & focularium fascium coacervata con-
„ geries. Mirifice tamen oculos recreat testudo, nul-
„ lo visum effringente impedimento, caligine ac fu-
„ mo aliquantisper ad fenestras & hemisphaerium
„ denigrata. Heic ego saepius cum auditoribus meis
„ ad

„ ad animi fatigati levamen ſingillatim ſum con-
„ templatus unamquamque loci particulam. Heic
„ Rinaldinus noſter, egregius Phyſices Matheſiſque
„ Profeſſor, remotis per amicas manus impeditioni-
„ bus, ut potuit, formam ad vivum delineavit.
„ Delineaverat etiam meis precibus Navarrettus
„ Eques, & equeſtribus ornamentis & pictura prae-
„ cipue inſignis. Sed antequam poſtremam appoſu-
„ iſſet tabulae manum, mors admota falce fatali &
„ lineas & vitam delevit. Heic videre eſt cuicum-
„ que, ut per alligatam graphidem cernes, non
„ rotunda, ſed octogona forma Sudationem conſtru-
„ ctam, tum ad pulcritudinem augendam, cum
„ etiam ad praebendam ſudandi commoditatem. Vi-
„ debis eam in octo partes diſtingui, totidemque
„ feneſtras in hemiſphaerii pandere curvatura, ut
„ lucidiori fulgore conveſtiretur: quadratas animad-
„ vertes, & eo ordine concinnatas, ut ſingulae ſin-
„ gulis reſpondeant, & orbiculare foramen in te-
„ ſtudinis ſummitate cavatum apta circumvallatione
„ coronent. Vnaquaeque pars concavo muro ac ſu-
„ perficie uſque ad inclinationem concamerata adin-
„ ſtar ſtatuariae thecae ſeſſionem ſtruit mirificam,
„ qua quum balneatores inſiſterent, vapor rotundi-
„ tate illiſus ac repercuſſus ſudorem facilius e ſu-
„ biectis corporibus eliceret. Pavimentum inclina-
„ tur ad hypocauſin; ubi ſubter teſtudineas caveas
„ ignis per propnigaeum, quod non longe abeſt,
„ paulatim ingreſſus per ſuſpenſionem ſurſum ſubli-
„ mem ubique intus ad tubulos vagaretur. Teſta-
„ cei enim crebrique, ſeu tubulos, ſeu canaliculos
„ voces, exſteriori muro Sudationiſque pariete con-
„ cluſi, uſque ad ſolum teſtudinis exſtenduntur, ut
„ calor facilius per eos loculamentis infunderetur.
„ Solum ipſum pedum iactatione percuſſum gemi-
„ tum edit non iniucundum, & concamerationem,
„ quam

„ quam fodiendo inveni, per ſemetipſum oſtendit.
„ Suſtinetur teſtudine, nititur pilis, & bipedalibus
„ tegulis, & iisdem ſeſquipedalibus aliquibus in lo-
„ cis conſternebatur, craſſitie non admodum pin-
„ gui calce trulliſſatum, & teſta, ut admota intus
„ flamma levior ſuperſtantium titillaret pedes, &
„ iacentium membra moderato calore foveret. Eius
„ latitudo eadem eſt cum altitudine Sudatorii, ſi eam
„ uſque ad hemiſphaerii curvaturam firmo parieti ni-
„ xam dimetiaris; non autem ad ſummitatem, ul-
„ narum ſcilicet undecim, ſive, ſi malis, palmis
„ Romanis metari XXXVI.

„ Haec omnia ad exquiſitam trutinam ſi perpen-
„ dantur, Vitruvii, Celſi, Galeni, aliiſque ſcri-
„ ptorum locis reſpondent, nec ab erudito Balneo-
„ rum Tractatu Baccii ſeparantur, neque ab huius
„ Laconici deſcriptione a Robortello confecta di-
„ ſcrepant. Duae tamen animum ancipiti dubieta-
„ te difficultates diſcruciant. Vnum, quod pilas
„ ab eo accurate delineatas invenire mihi non licuit,
„ diruto pavimento; forſan inſciorum manibus diſſi-
„ patas, ruderibuſque ſepultas. Alterum, quod tot
„ luminum uſum inveſtigare adhuc ſedula indaga-
„ tione non valui; quum foramen illud in circinum
„ excavatum ſatis amplum ad illuſtrandam ex he-
„ miſphaerio cellam videatur. Nec praeter illud,
„ ex quo aereus clypeus apte ſuſpenſus catenis pro
„ cuiuſque arbitrio demiſſione ac reductione perfi-
„ ciebat ſudationis temperaturam, ullum aliud apud
„ ſcriptores invenio. Robortellus ſeſquipedales ha-
„ ſce feneſtras ita contectas aereo putavit operculo,
„ ut ex ſuperna parte ad teſtudinis culmen vergen-
„ te exitus pateret vaporibus, ne ignei vis caloris
„ ſudantes opprimeret aut ſuffocaret. Sed eius ſen-
„ tentiam meis calculis approbare vix poſſum, quum
„ potius ad ornatum, quam ad neceſſitatem factas

„ in-

„ indicent ſatis ſcriptores, qui eas omnino praeter-
„ mittunt. Poteſt tamen facile fieri, ut obicibus
„ vitreis, aut lucidis lapidibus, quos ſpeculares ap-
„ pellat Plinius, conveſtitae vaporem retinerent va-
„ gantem, & lucem luculentiorem admitterent, va-
„ pore nimio per amplius foramen emiſſo. Ego ta-
„ men id lubentiſſime doctiorum coniecturis, & tuis
„ remitto, ſola loci deſcriptione contentus.

„ Habes igitur V. Cl. poſt longum temporis in-
„ tervallum exoptatam diu Piſanae Sudationis ima-
„ ginem, ſin minus ad vivum expreſſam, certe iis
„ coloribus adumbratam, qui eam in tenebris lati-
„ tantem non ſinent. Verum Te, RHODI amantiſſi-
„ me, precor atque obteſtor, Scribonium Largum
„ quamprimum expurgatum, auctum, illuſtratum
„ tuis notis, ſpicilegiis, lucubrationibus reddas;
„ quibus Romanus Archiater tandem integer, in-
„ corruptus Medicinae Latinaeque linguae ſtudioſis
„ reſtituatur. Vale diu. Datum Piſis, Nonis Apri-
„ lis. Anno CIƆ IƆCLII. ſtylo Piſano.

§. IV.

IOANNIS RHODII
SELECTA
DE ANTIQVIS BALNEIS

Ex Emendationibus & Notis eiusdem ad Scribonium Largum num. LX. *pag.* 103.

Ornace balneariorum,] Huius vice fungitur apud medicos noſtra aetate chymicorum ignis, quem *reverberii* appellant; maiori etiam compendio fornax calcaria. Enim vero calore opus eſt vehementi, cuiuſmodi balneariorum: quae loca olim balneis deſtinata. Eorum hunc ſitum Columella rei ruſticae Lib. I. Cap. VI. praecepit: *Balnearia occidenti aeſtivo advertantur, ut ſint poſt meridiem & uſque in veſperum inluſtria*. Et Vitruvius Architect. Lib. VI. Cap. VII. *Balnearia occidentem hibernum ſpectent*. Itemque ad uberiorem fortaſſis calorem, Cap. IX. *Balnearia coniuncta ſint culinae*. Uterque bene; lavacra enim apud antiquos veſperi celebrata, ubi quovis anni tempore ſpecularibus labentem diem excipere opus erat. Quod potiſſimum de privatis balneis intelligo; cuiuſmodi Tullius ad Atticum Lib. XIII. Ep. XXIX. in villa etiam balnearia memorat hiberna: quae cum aeſtivis forſan Plinius eleganter Lib. II. Epiſt. XVII. & Lib. V. Epiſt. VI. clarius ob oculos ponit, meritoria collaudans e publicis; quae non oppidorum modo, liberali Imperatorum indulgentia populo exhibita; etiamſi ne haec quidem ſemper fuere ſine mercede, aerario nempe Caeſarum prodigalitate, bellique cladi-

bus

bus exhausto, & crescentibus immane tot dilinimentorum sumtibus; verum etiam civium, qui ea locabant: qualia Martialis memorat Lib. I. Ep. LX.

Lupi, tenebrosaque balnea Grylli.

Quibus & gratuita ab Agrippa primum instituta hospitibus accessisse planum faciunt lapidum tituli: quae etiam privata lautioribus interdum fuerunt. Sed quoniam populus non ad solam valetudinem, verum ad delicias frequens in publicis lavabatur, variique non optimae interdum notae sese intermiscebant, Catullus lepide Carm. XXXIV. *O furum optime balneariorum*. Vestium nempe insidiatorem versutissimum notat; quem Iul. Paulus receptar. Sententiar. Lib. V. Tit. III. *furem* sive *raptorem balnearum:* Tertullianus in Apologetico *lavantium praedonem;* & Lib. de Fuga in persecutione Cap. XIII. *furem balnearum* nominat: cui sceleri Aristoteles mortalem sancitam refert legem Probl. XXIX. Sect. XIV. Mitiori tamen iudicio Vlpianus in L. I. D. De fur. baln. eos extra ordinem audiendos pronunciat. Nec facinus praeteriit Epictetus, integerrimae vitae philosophus, Enchiridii Cap. IX. Singulas quidem balneariorum partes heic persequi non est mei instituti, quanquam & in tanta priscorum rituum obscuritate foret operae. Balneorum nihilominus formam Ioannis Antonii Sicci Cremensis diligentia vulgatam inspicere iuvabit: quandoquidem Frigidarii, Tepidarii, & Caldarii veriorem ostendit speciem, quam e Vitruvii Lib. V. Cap. X. Gulielmus Choul, & Andreas Baccius. At vero perspicaciorem Seneca videtur Caldarii modum docere Natural. Quaest. Lib. III. Cap. XXIV. *Facere solemus dracones & miliaria, & complures formas, in quibus aere tenui fistulas struimus per declive circumdatas; ut saepe eumdem ignem*

ambiens aqua per tantum fluat ſpatii, quantum efficiendo calori ſat eſt. Vbi miliarium vas altum & anguſtum colliges e Palladio de re ruſt. Lib. V. Tit. IIX. quod Lib. I. Tit. XI. plane deſcripſit. Nec fortaſſis praeter ſententiam apud Senecam legeris *circumductas*. Fornacis autem ſtructura, non uſque adhuc manifeſta, paulo curioſius inveſtiganda. Imam ea partem aedificii ſub pavimento hypocauſti occupabat, quemadmodum & hodie in balneis populorum Orientalium. Apud Romanos vero tubulis fictilibus undique parieti ſurſum inſertis, per omnes thermarum cellas vapor ferebatur: unde calor pro ignis modo varie temperatus. Nec aliter apud Stoicorum principem in Naturalibus balnearia ſine igne caleſiunt. Addit enim: *Spiritus in illa fervens loco aeſtuanti infunditur. Hic per tubos lapſus, non aliter quam igne ſubdito, parietes & vaſa balnei calefacit*. Meliori conſilio ſatiſque ingenioſe nuper Dominicus Panarolus Medicus Romanus, Deſpotici Calathini nomine, tubulorum orificia ſuadet obturari tegula, ut vaporibus fumoſis exhalantibus per infundibulum peculiare, ſolo ſpiritu incaleſcant; cui pariter ſpiramentis magis minuſve occluſis ex arbitrio modum ponere licebit. Eundem ſuſpicatur Laurentius Ioubertus De Gymnaſiis Cap. II. fuiſſe clypei aenei uſum apud Vitruvium Architect. Lib. V. Cap. X. quem pauci hactenus aſſequuti, imo interpretes obſcuritate rei deterriti praeterierunt omnes, neque Choul attigit. Illorum etiam nunc in thermis Diocletianis, non longe a Quirinali, Romae quidem ſuperſunt fragmenta: ſed omnium evidentiſſime in veteris Hypocauſti veſtigiis Claudius Menetrius Biſuntinus celebris non ita dudum apud Eminentiſſimum Franciſcum Barberinum omnis antiquitatis condus in Caſtri Candolfi civitatis Albanae territorio vidit. Romanum vero luxum iure inſectatur Annaeus Epiſt. LXXXVI. quando

do non calere, ſed ardere balnea queritur. Inde Lampridius de Commodo: *quum tepidius forte locus eſſet, balneatorem in fornacem coniici iuſſit.* Immane facinus! At quidvis in ſervos licuit, qualis fornacator ille, cui ſuccedendi ignis cura fuit. Nec mirum, inſignem fuiſſe vim caloris, modo ei pabulum non deeſſet. Plumbeos enim canales frequentes ac ſpiſſos eoſque quadratos monſtrat Romae Laconicum aedi S. Ceciliae contiguum, in quo ſub Clemente IIX. Summo Pontifice corpus eius fuit repertum. Incomparabili Equitis a Puteo humanitate orthographia eius curioſis a me oculis fideliter committitur. Ex his optime intelligitur Proculus in L. *Quidam Iberius* XII. ff. de Servit. urb. praed. *Quidam Iberius nomine, qui habet poſt horrea mea inſulam, balneariam fecit ſecundum parietem communem. Non licet autem tubulos habere admotos ad parietem communem, ſicut nec parietem quoque ſuum ſuper parietem communem. De tubulis eo amplius hoc iuris eſt, quia per eos flamma torretur paries.* Mihi vero locus hic de mendo ſemper fuit ſuſpectus. Legendum quippe cenſui *balnearia.* Nec aliter in Pandectis Florentinis, tametſi Accurſius *balneariam facere* interpretur balneum omnibus praebere, ea notionis forma qua receptum eſt *argentariam exercere.* Quidquid ſit, eiuſmodi occultum iter Vlpiano in L. III. §. Hoc interdictum ff. de Rivis, vere appellatur *cuniculus, per quem vapor trahitur in valneariis vaporibus,* ubi in vulgatis codicibus eſt *balneariis vaporariis.* Notius enim quam ut multis probem, veteres B in V commutaſſe. Iuriſconſulto autem praeivit Plinius, apud quem Lib. XX. Cap. XXXIIX. *cuniculi fornacis longinqui.* At ſolis tamen balneis eiuſmodi tubulos non fuiſſe aptatos, indicat Seneca de Providentia Cap. IV. *Cuius caenationes ſubditus & parietibus circumfuſus calor temperavit: hunc levis aura non ſine*

periculo ſtringet. Quanquam & aliam rationem oſtendit Plin. Lib. V. Ep. VI. *Cubiculum bieme tepidiſſimum, quia plurimo ſole perfunditur. Cobaeret Hypocauſtum, & ſi dies nubilus immiſſo vapore ſolis vicem ſupplet*. Suorum vero temporum inventis adſcribit Annaeus Epiſt. XC. *Quaedam noſtra demum prodiiſſe memoria ſcimus: ut ſuſpenſuras balneorum, & impreſſos parietibus tubos, per quos circumfunderetur calor, qui ima ſimul & ſumma foveret aequaliter*. Quanto frugalior Hippocratis aetate Laconici fabrica, qui Lib. de Victu acut. Comm. IV. T. XLIV. σκέπης ἀκαπνοῦ δεῖ: *Tugurio ſine fumo opus eſt*. Alii *Tecto opus eſt ſine fumo*. Verius, *operimento*. Nec ea ceſſiſſe Graecis Romanorum primos, fatetur idem Ep. LXXXVI. quando *in Scipionis Africani villa balneolum anguſtum, tenebricoſum ex conſuetudine antiqua memorat*. Quid vero σκέπη Coo, non uſque conſtat. Galenus etiam rem obviam brevitatis forte ſtudio non expoſuit. Formae orbicularis tale quidem tectum ex vitreis laminis in Ægipto viſum perhibet Proſper Alpinus Med. Ægypt. Lib. III. Cap. XIV. cuius generis in Orientalibus etiam plagis paſſim. Nec de balnei ſplendore aliter accipiendum arbitror Stoicum: *Vitro abſcondi cameram, latiſque ſpecularibus in caldarium diem admitti*. Adeo temporis proceſſu plurima nata ſunt, iam creſcente luxuria! Tholum autem fuiſſe, quales templorum Italiae, ſuadet balnei amplitudo, cui tectum vitreum non modo foret ſumtuoſum, ſed minus ab iniuriis tutum. Et ſane Caldarium Galenus de Sanit. tuenda Lib. III. Cap. XIII. ad Quinti mentem ξηρὸν βαλανεῖον: *ſiccum balneum* dixit. Fumum ſuis igitur ſpiramentis ita avertendum praecipit Cous, ut ne lucis uſum intervertat. Vetuſtatis inventum ingenioſe, ut cetera, imitatus recta victus ratione μακρόβιος ille nobilitatis Venetae ſplendor Aloyſius Cornelius in aedibus Patavii ſuis, ad D. Antonii baſili-

ſilicam Muſeum ſubterraneis tubis inſtruxit : quod Sebaſtianus Serlius Bononienſis Architect. Lib. VII. Cap. III. fidibus aptiſſimum praedicat. Argumento per quam obſcuro facem praeferet Laconici Piſani deſcriptio, quam paucis obviam Viri eruditiſſimi Franciſci Robortelli diligentiae debemus, digna quae hoc loco reponatur.

§. V.

ANDREAE BACCII
ELPIDIANI CIVIS ROMANI
DE LACONICO
ET DE SOLIIS BALNEORVM

Ex eius Opere de Thermis Lib. VII. *Cap.* X.

ORdines quidem balnearum in Thermis duos diximus, utrinque ſcilicet ab Hypocauſto unum, teſte Vitruvio: alterum virilium, alterum muliebrium; nam ut ſcribit Gellius Lib. X. Cap. III. auctoritate Varronis. 2. de Analogia, pudor non patiebatur utrumque ſexum ſimul lavari; ſed commoditas coniungi deſiderabat. Quanquam in his, quae poſt Varronis, & poſt Vitruvii aetatem factae ſunt, haec diſtinctio non fit mihi veriſimilis: quando aucto ritu exercitationum, ac lautitia in Thermis, vix publicas potuiſſe virorum frequentiae ſufficere videtur. Itaque promiſcuas potius ex eo tempore fuiſſe reor, ac honeſtis mulieribus ſatis feciſſe privatas, vel quas principes matronas con-

constituisse iam scripsimus, Agrippinae Neronis matris balneas, Olympiadis, atque alias. Camerae in quoque ordine quaternae, Laconicum, Calidarium, Frigidarium, & Tepidarium: vel ternae ad minus. Hoc enim non videtur dubitandum, non fuisse Thermas uno stilo ubique, neque uno ordine partium, & tam in publicis, quam in privatis: & hinc in auctoribus tanta earum invenitur varietas: quatenus ponit Celsus lib. 1. cap. 4. dum scribit, sub veste primum paululum in Tepidario sudare solitos: tum transire ad Calidarium, ubi sudabatur largius, quod ponit pro Laconico: tumque aut in Calidam descendere, aut in Tepidam; deinde in Frigidam. Easdem ponit Galenus Lib. X. Methodi, a Laconico incipiens: *Primum enim*, inquit, *ingredientes in aëre versantur calido: hinc secundo in aquam calidam descendunt*, *quod proprie* λουτρόν ait appellari. *Ab hac mox in tertiam Frigidam ibant*: *& tandem in quarta sudorem detergebant*, quod erat Tepidarium, seu Apodyterium graece dictum; in quo & Celsus dicit, se novissime, qui se lavissent, abstergere, & ungere consuevisse. Quem plane ordinem & in his Thermis, quarum videmus vestigia, servatum invenimus. Exstat Laconicum ad sudationes in quoque primae faciei angulo unum, idque non adeo magnum; huius enim partis non erat usus communis, neque adeo necessarius omnibus, ut quibus satis ad sudandum exercitia fecissent. Sed imbecillis proprius, & qui minus validi ad exercitia, sudores hoc loco exscitabant: subinde intrabant ad ceteras balneas. Nomen autem deduxit a Laconibus: quos hunc ritum primo instituisse, Plutarchus in Alcybiadis Lacedemonii vita est testis. Graeci aliquando πυριατηριόν, & nonnullis ὑποκαυστόν dictum, ob igneum in eo vaporem: Latinis modo *Calidarium*, modo *Cella calidaria*: Senecae *Sudatorium*, *Laconicum* vero commu-

muniter omnibus, & Ciceroni quodam loco ad Atticum. Suetonius in Vespasiani Caes. vita, *Sphaeristerium* hanc partem appellat a figurae rotunditate. Locus quippe concameratus ac rotunda specie, habens, auctore Vitruvio, in hemisphaerio lumen, ex eoque clypeum aeneum cathenis pendens, per cuius reductiones, ac demissiones perficeretur sudationum temperatura, vaporibus nimirum sic retentis, vel difflatis. Erat autem huius instituti ratio, ut scribit Dion in Annalibus, ut fuse intrantes in hac parte sudarent, & subinde unctione adhibita, statim descenderent in frigidam. Quod plane clarius ex Galeno fiet postea, ac a Martiali obiter tangitur in Etrusci Thermis, ad Oppianum tribus versibus.

Ritus, si placeant tibi, Laconum,
Contentus potes arido vapore
Cruda Virgine, Martiaque mergi.

Virginem dixit, & Martiam in his balneis Romanas aquas blandissimi frigoris. Videtur autem Laconici aërem, siccum quidem fuisse, atque igneum; tepidum tamen aquarum vaporem potuisse suscipere. Proinde Celsus in eo, *assas* dixit *sudationes* Lib. III. Cap. XXVII. alibi *exsiccari* dixit corpora: Seneca *examinari*, Galenus & alii medici interdum *elixari*, Oribasius plane aërem fervidum dixit, ac praehumidum in Laconico. Quod rationi consonum sit: nam ex aestuariis, partim quidem siccis, ex quibus iam diximus ab Hypocausto occultos penetrare ignes in cameras; partim aqueis per suos tubos ac spiracula, vapores misti ad hemisphaerium Laconici petentes, sub curvatura magni clypei in tenuissimas convertantur aspergines, quae imbrium modo super capita eorum, qui morabantur in Laconico depluebant. Idipsum obiter, sed claro exemplo expli-

plicat Ariſtoteles, ſeu quivis alius author in 11. de Plantis. *Quemadmodum*, inquit, *calor in balneis humorem trahit, & in vaporem convertit, qui elevatus, ac multiplicatus* (nimirum ſub clypeo Laconici) *in guttas vertitur*. Poteſt autem haec prima pars ſuo tenui calore (dicebat Galenus X. Methodi) reſeratis undique meatibus, liquatiſque per totum ſuperfluis, ſudores, utileſque madores elicere, quae inaequalia ſunt aequare, cutim laxare, & multa, quae ſub hac detenta erant, vacuare. Ex Laconico aditus in Calidarium, quod proprie λουτρὸν, hoc eſt lavacrum dicitur, eodem teſte, & calidum ſolium. Patet autem haec pars, duplex magnitudine ad ceteras cameras: ut cuius in balneis maior erat neceſſitas, longior in eo fiebat mora, ac uſus frequentior, praeſertim minus validis ac imbecillis. Vbi meminiſſe oportet ex Celſi verbis, quae paulo ante retulimus, vel in calidam fieri deſcenſum, vel in tepidam, & quaſi ad utentis arbitrium potuiſſe temperari. Et Galenus in 3. de San. tuenda idem videtur aſſerere, nimirum quod in calido ſolio aqua, ex vaſis, quae diximus, miliariorum calidis, tepidis, ac frigidis, poterat ad uſum trifariam comparari, nempe temperatam fieri, tepidam, ac iuſto calidiorem. Quam tamen varietatem non video potuiſſe fieri in publicis lavationibus; ſed in privatis, vel ad privatos uſus. Nam in Thermis, parabatur a Balneatore aqua ad uſum publicum, uno tenore calida: vel attemperata ſemel pro multis. Quod declarant auctoritates ſcriptorum, qui alias Thermas appellant frigidas, alias blandas, alias fervidas: uti frigidas ſignificavit Martialis in primo Epigrammatum.

Aeſtivo ſerves, ubi piſcem tempore quaeris,
In Thermis ſerva, Ceciliane, tuis.

Idem

Idem in X. Neronianas indicat fuisse calidissimas, eo epigrammate.

Temperat haec Thermas, nimios prior hora vapores
Halat, & immodico sexta Nerone calet.

Meminit Plutarchus in Symposiis Graecos primum, & item Romanos lenibus, ac tepidis dumtaxat usos, quasi pro modestia: ut Alexander Magnus in balneo febricitans dormierit, & Galatarum mulieres pultem cum pueris suis inter lavandum esitare consuevisse. Postea acerrimas, ac laniantibus similes corpora parari aquas coepisse. Atque hinc usui erat Frigidarium, seu frigidum Solium tertio loco, in quo aqua exquisite, ad hunc videlicet usum, inquit Galenus X. Methodi, ut quae fuerant excalefacta, sive in anterioribus Soliis, sive in exercitiis, hic refrigerarentur, ac vires densata cuti firmarentur. Qui enim, subdit, hoc modo a calidis lavationibus, sudationibusque Laconicis statim in frigidam non descendissent, paullo post transpirato immoderatius calido innato, totum corpus frigidius evasisse sentiebant. Quod sane frigidae lavatio fieri prohibebat, totum semel corpus constringendo, & constipando, non secus atque accidere solet calenti ferro, quod quum in frigidam mittitur, & refrigeratur, & induratur. Atque huius rei caussa potissimum constat inventa fuisse balnea, pro imbecillium videlicet corporum robore: hoc est ut imbecilla corpora praecalfacerent, itâque ad frigidam Solium praepararent: adeoque praevaluit semper frigidarum usus, ut vix quidam aliis balneis uterentur. Charmis Massiliensis Medicus, aetate Neronis, scribit Plinius Lib. XXIX. Cap. I. damnatis prioribus medicis, ac balneis, frigida lavari hibernis etiam algoribus persuasit: mersit aegros in lacus. Videbamus senes consulares in

oſtentationem uſque rigentes. Ex frigido tandem Solio erat exitus in Tepidarium, tepidi ſcilicet aëris, quod diximus Apodyterium, ſive Spoliatorium; & erat finis in balneo. Ante Tepidarium tamen in Diocletianis commode eſt (ut videtur) Cella Olearia, eademque Tonſtrinae fortaſſe locus, ubi nimirum olea ſervarentur, atque unguenta, aliique odores ad opportunos uſus, ut qui vellent, barbae, & capillorum cultui vacarent. Erat autem haec pars una de neceſſariis, ac eſſentialibus (ut ita loquuntur) in toto ritu Thermarum, quando hic mos erat communiſſimus, ut quiſque lotus, ſimplicis ſaltem olei unctione uteretur; tum ut ſudores inhiberet, tum ut ſe ab extrinſecus ambientis iniuria vendicare poſſet. Hunc enim tenorem in omnibus fere, quae huc ſparſim adductæ ſunt, auctoritatibus obſervabis: primum legitur exercitium, deinde balneum, ubi frictio fiebat, & deterſio; mox ſtatim frigidae lavatio; poſtea cibus & potus, ultimo ſomnus. Proinde recolo me legiſſe pluries in vitis Principum, ſicut inter munera publica erat Congiarium, erat Recta, erat Sportula, ita oleum aliquando publice donatum, quo in communi veluti gaudio, quiſque frueretur in balneis; nimirum vel Thermis tum primum dicatis, vel faſtu aliquo Principis. Vnctionum vero, quas quiſque ſibi privatim deferebat ad balneum, luxus legitur inaeſtimabilis. Qui delicate viverent, vel imbecilles, odoratis unguentis refovebant ſpiritus. Quosdam legimus iuſſiſſe ſpargi parietes unguento; ut ſimul (equidem puto) & lavarentur, proiectis in alveos ita imbutos aquis ipſis, & ungerentur; ſic penetrante exactius unguento, & odorem, virtutemque ſuam diutius ſervante in corpore. Atque ita Caium Principem ſolitum lavari, teſtis eſt Suetonius. Scribit Lampridius, Heliogabalum nunquam in Piſcinis lavari ſolitum, niſi illae

cro-

croco, aliisve preciosis unguentis perfusae fuissent. Vel plane conspersis eo modo ad luxum parietibus utebantur, ut dum quis se parieti confricaret (quod aliqui facere solebant, ut apud Spartianum in Hadriano legimus) sine ministris, ac etiam propriis manibus perungi liceret. Nero autem profusissimus, non solum calidis balneas spargebat odoribus; sed frigidis quoque unguentis lavabatur, scribit Plinius. Recensentur autem hoc in genere unguentorum per multa; quae (ut Galenus sentit III. de San. tuen.) Romanorum lautitia invenisse videtur. Complura tamen eorum nomina invenio apud Graecos auctores antiquiora, Megalium, Mendesium, Metopium, Oenanthinum, Erotinum, Rhodium, Amaracinum, Cyprinum, quorum Plinius meminit; & alia postea, quae apud Reges Parthos afferit comparari solita, ut Regale, idcirco nuncupatum; Susinum, a patria, & Nardinum, quod & Foliatum dictum fuisse, alterum Spicatum, quod idem Nardi Pisticae preciosi legitur in Evangelio. Testatur Dioscorides in oleo Iasmino, haec preciosa, tam unguenta, quam olea, non in balneis solum usurpari solita, sed apud Persas inter epulandum quoque dari odoris gratia: quem morem fuse prosequitur Athenaeus in libro Dipnosophistarum quintodecimo, & ante ipsum ex nostris Valerius Maximus Libro II. titulo unguenti, coronarumque in convivio dandarum, secundis mensis. Emanasse id (inquit) a Parthis, quorum deliciarum plenae sunt historiae: ac Medos, & Syros, ac diu Spartanos, ac Ionas eo ritu convivari consuevisse. Donabantur autem inter bellaria discumbentes tum coronis capiti impositis ex viridantibus herbis, fragrantibusque flosculis contextis, Leucoio, Baccare, Helichryso, Hyacintho, Narcisso, Anemone, & coronariis eiusmodi vel pluribus his, vel singulis. Tum unguentis id genus suavissimis, pre-

ciosissimisque capite, ac facie praesertim per pueros inunctis, nec solum ad odorem, & gratiam conciliandam dicit Athenaeus; verum etiam ut sensus exscitarentur suavitate, ac puriores, sanioresque post dapes efficerentur. Coronarum ritum legimus, & apud Romanos inter apophoreta in conviviis: unguentorum vero solum in balneis; quae primum in alabastris, gutisque aureis, vel etiam corneis pueri anteferebant in balneum: mox ob luxum, quem diximus principum, in tantam venere copiam, ut usus eorum ad vulgares quoque defluxerit, quod serio arguit Iuvenalis:

Maechis foliata parantur.

Porro ad cutim detergendam erant strigiles, & smegmata, quae graece dicebant, varia, moris (ut legitur apud Danielem) antiquissimi in balneis. *Adferte ad me*, dixit Susanna puellis, *oleum & Smegmata*, *ut laver*, quorum varia erat materia. Alia ex farinis, quae erant in stuphis familiaria: alia liquida, alia concreta, ac solida, ut sapo. Ad sudores autem cohibendos, & conciliandam a balneo gratiam, quaedam siccis constabant odoribus, quae (ut Plinius aliquando meminit) *diapasmata* dicebantur, quasi *consperforia*, Cyprini pulveris, instar, quo hodie utimur odoratissimi: de quo ad ebriam, putidamque Fescenniam, alludit Martialis 1. Epigrammatum, eo carmine.

Quid? quod olet gravius mistum diapasmate virus.

Vt redeamus ergo ad cameras, Apodyterium erat principium, & finis in balneo. Principium quidem; nam ibi primum se exuebant, ac vestes deponebant, deputatis ibi capsariis, vel propriis pueris, qui eas ser-

ſervarent. Ad vitanda autem veſtium, ac aliorum utenſilium furta, lege erat cautum, ut balnearii fures morte multarentur. Quae antiquiſſima fuit promulgatio, ac ſingulare de ea exſtat problema apud Ariſtotelem Sect. 29. Cur qui ex balneis furatus eſſet, aut ex palaeſtra, aut ex foro, aut ex eiuſmodi loco publico, gravius puniretur? vel quia impudentiores (inquit) ſint; vel quia nulla diligentia a publicis furibus cavere poſſumus: & quia gravatum furtum turpi contumelia, ut cogantur domini inde nudi diſcedere, ac ludibrio fore videntibus. Idem vero Apodyterium finis erat in balneo: eodem nimirum revertentes, ubi ante balnearum veſtimenta conſignaſſent. Idemque ex Galeni verbis plane intelligitur X. Methodi: hic enim dum cunctarentur, ac tergerentur, corpus adhuc per ſudorem innoxie, ac citra refrigerationem vacuabatur, ac in naturalem redibat mediocritatem. Porro vana quorundam controverſia eſt, ponere Avicennam tres caſas (ita enim interpretantur) in balneo, eaſque longe aliter diſpoſitas, quam diximus. Cui enim dubium, non fuiſſe balneas uno ſtylo ubique, neque uno ordine? Deſiiſſe tamen pariter apud Arabes hunc ritum, teſtatur Averroes in Canticis, ac non mirum imperfectas tum eos habuiſſe balneas. Neque in antiquiſſimis exemplis ea diſtinctio quaerenda eſt: quando Hippocratis aetate non adeo rite balnea parabantur, quod & ipſe innuit 3. de ratione victus in morbis acutis. Neque in privatis multo minus, quas Galenus idcirco aliquando perinde damnat ac incommodas.

HEN-

§. VI.

HENRICI NORIS

IN PISANVM LACONICVM SIVE SVDATIONEM OBSERVATIONES

Quas edidit in Dissert. IV. in Pisana Cenotaphia.

PRaeter templa, publicas etiam balneas, durante luctu, claudi iusserunt: BALNEISQVE PVBLICIS *clausis*. Cum veteres ad valetudinem primum, dein ad delicias lavarentur, non modo Romae, verum etiam in coloniis ceterisque oppidis balneae publicae visebantur, quarum aliquas Caesares, vel ditissimi civium gratuitas populo exstruebant, cum aliae essent meritoriae. Romae quidem Diocletiani, Severi, aliorumque Thermae etiamnum visuntur, quas inter Diocletianeae ob magnitudinem oppidi instar sunt. Balnearum in coloniis tituli prostant apud Gruterum pag. 180. & seq. pag. 376. 5. 494. 5. Pisanae in Caiano Cenotaphio laudantur. Harum ruinae adhuc Pisis visuntur ad portam Lucensem, ex quibus vasta earumdem moles intelligitur; praesertim cum in vicinis hortis illarum fundamenta admirabilis artificii, turrim maioris Basilicae usque ducantur. Haec quidem subtus terram latent; verum unicum balnearum Hypocauston adhuc integrum superest, quod olim Franciscus Robortellus, litigiis, contra celeberrimos suae aetatis scriptores ultro susceptis, famosus; ac postea Franciscus Maria Ceffinius Equestris Ordinis vir, ac in Academia Pisana princeps

ceps Iuris Professor vespertinus, literarum eruditione ac morum elegantia domi forisque celebratus, datis ad viros doctissimos literis, descripserunt, quas Ioannes Rhodius magnae vir lectionis, suis in Scribonium Largum commentariis inseruit. Porro Hypocauston octogona forma constructum visitur, altum pedes Romanos XXXI. ac dimidium: longum vero P. XXXIV. itidem cum dimidio. Tubuli intra parietem surgunt, per quos igneus vapor e praefurnio receptus, parietem circumquaque calefaciens, sursum ad hemisphaerium ascendebat. Loculamenta in modum statuariae thecae intra parietem interiorem a pavimento surgentia visuntur, in quibus consistentes sudabant. Hemisphaerium in summitate rotundam fenestram habet, quae aereo clypeo catena suspenso, obstruebatur. Cuius rei causam aperit Vitruvius lib. 5. *Mediumque*, inquit, *lumen in hemisphaerio relinquatur, ex eoque clypeum aeneum catenis pendeat, per cuius reductiones & demissiones perficietur sudationis temperatura*. Plinius lib. 2. Epist. 17. Laurentinum suum describens, ait: *Applicitum est cubiculo Hypocaustum perexiguum, quod angusta fenestra suppositum calorem, ut ratio exigit, aut effundit, aut retinet*. In medio vero fornicis ea fenestra aperiebatur, ut aequaliter in Hypocausto calor temperaretur, nec cuilibet vento directe exposita esset. In inferiori autem curvatura hemisphaerii octo fenestrae, & quidem quadratae panduntur, aequaliter in gyrum dispositae, eaeque sesquipedales. Robortellus putavit hasce etiam fenestras aeneis clypeis tectas fuisse ad vim caloris temperandam. Verum orbiculatum in fastigio foramen id commode praestabat, nec tot fenestrae eum in usum multiplicandae erant. Rectius Eques Cessinius ad ornatum easdem factas censuit; nempe ut specularibus convestitae, calorem retinerent, ac maiorem lucem admitterent. Addit tamen eas-

easdem a vetuſtis ſcriptoribus omnino praetermiſſas, ſuamque de iisdem opinionem *doctiorum coniecturis* remittere. Hanc ſane eruditiſſimi atque amiciſſimi viri ſententiam non equidem uti doctior, ſed tanquam curioſior paucis firmabo. Balneas antiquitus obſcuras fuiſſe teſtatur Seneca Epiſt. 86. ſcribens de balineo Scipionis Africani: *Balneolum anguſtum, tenebricoſum ex conſuetudine antiqua. Non videbatur maioribus noſtris caldum, niſi obſcurum.* At poſteriori aetate cum univerſa Romae luxus occupaſſet, intra balneas etiam admiſſus eſt. Hinc feneſtrae ac ſpecularia in eisdem ad aedificii pulchritudinem multiplicata. Audiatur iterum Seneca: *In hoc balneo Scipionis minimae ſunt rimae magis, quam feneſtrae, muro lapideo exſectae, ut ſine iniuria munimenti lumen admitterent. At nunc blattaria vocant balnea, ſi quae non ita aptata ſunt, ut totius diei ſolem feneſtris ampliſſimis recipiant, niſi & lavantur, ſimul & colorantur, niſi ex ſolio agros & maria proſpiciant.* Hinc non tantum Baptiſterium deſcribit, in quo lavabantur, ſed etiam Hypocauſton, in quo & ſudabant, & ungebantur; unde laudato Plinio idem dicitur *unctuarium Hypocauſton*. At feneſtrae, quas Seneca appellat, non erant circa fornicem, ſed paullo ſupra pavimentum aperiebantur, cum e ſolio maria atque agri proſpicerentur. Statius tamen Lib. I. Sylvarum deſcribens balneum Etruſci, feneſtras in ſuperiori concameratione ſitas, non obſcure indicat, ſcribens:

Multus ubique dies, radiis ubi culmina totis
Perforat, atque alio Sol improbus uritur aeſtu.

Hic loquitur de Hypocauſto, dum igneo aeſtu ſolem uri dicit; illis vero verbis *multus ubique dies*; feneſtras in gyrum circumquaque diſpoſitas innuit, per quas Sol toto die in balneariam cellam admitte-

te-

tebatur. Martialis Lib. VI. Epigr. 42. easdem Etrusci balneas describens, ait:

Lux ipsa est tibi longior, diesque
Nullo tardius a loco recedit.

Quod Solis radii per aliquas fenestrarum quacumque hora diei in balneum admittebantur, seu uti dicebat de Balneis Seneca, *totius diei solem fenestris* recipiebant. Dum vero Statius scribit a Sole *culmina totis radiis perforata*, easdem fenestras in curvatura hemisphaerii, uti in Pisano Laconico apparent, fuisse aperte significat. Sane sequiori aetate sub imperio Caesarum balneae obscuriores contemptui erant. Hinc Martialis tenebricosas Grylli cuiuspiam balneas irridet Lib. I. Epigr. 60.

Redde Lupi nobis, tenebrosaque balnea Grylli.

Et rursus Lib. III. Epigr. 14. de Selio ubique se lavante, ut ubique ad coenam invitaretur, scribit:

Nec Fortunati spernit, nec balnea Fausti,
Nec Grylli tenebras, Aeoliamque Lupi.

Seneca laudatus: *Quantae nunc*, inquit, *aliqui rusticitatis damnant Scipionem, quod non in Caldarium suum latis specularibus diem admiserit? quod non in multa luce decoqueretur*. Hinc colligo Pisanas thermas post Augusti imperium exstructas, & si coniecturae indulgere liceat, Antonino Pio imperante. Nam plurium lapidum fragmenta in exteriori parte maioris Basilicae visuntur, eiusdem Principis nomine inscripta, quae ex thermarum ruinis illuc deportatà suspicor, quod nulla alia vetustiora monumenta Pisis supersint. Cum doctissimus Cessinius Pisa-

num Laconicum perlustraret, a vicino pistore sarmentis ac virgultorum fascibus oppletum locum offendit; Aedilibus indignatus, qui unicum veterum Pisarum aedificium, virorum illustrium scriptis commendatum, vilibus adeo usibus deputassent. Verum in praesentia asinorum stabulum evasit: tanta rerum vetustarum incuria cives manet. Ita summa imis longa dies miscuit, ut gratuitum Pisanae Coloniae Balneum nostra aetate in meritorium rudentium animalium stabulum versum, vix prae foetore, venerandae antiquitatis studiosorum aspectum admittat. Pisani Hypocausti figuram exhibeo.

Heic Norisius exhibet interiorem Laconici formam, cuius alt. palm. Rom. XXXI. *cum dimidio: long. Palm.* XXXIV. *cum dimidio. A. Loculamenta in quibus homines ad sudandum consistebant. B. Fornix. C. Fenestrae quadratae. D. Fastigium subdivale & apertum, ex quo clypeus dependebat.*

Ceterum, ut ad intermissam narrationem revertar, Thermae publicae Pisis, tempore iustitii, clausae fuerunt; neque enim decebat, homines sordidas ac squalentes vestes indutos, interiores corporis maculas lavacris eluere. Caius Caesar, Drusilla sorore, teste Suetonio Cap. 24. defuncta, *iustitium indixit: in quo risisse, lavisse, coenasse cum parentibus, aut coniuge, liberisve, capitale fuit*; ut universis non modo balneis publicis, verum etiam privatis interdictum fuerit. Mortuo Constantino, Eusebius Lib. IV. Cap. 69. de vita eiusdem scribit: *Balnea & fora rerum venalium clausa*. Nullus ignorat in balneis odoratis unguentis corpora perungi solita, quae inter lugubria cessabant. Regum II. 14. *Lugere te simula, & induere veste lugubri, & ne ungaris oleo, ut sis quasi mulier iam plurimo tempore lugens mortuum*. Praeterea

Esther

Esther 14. 2. *Cumque deposuisset vestes regias, fletibus & luctui apta indumenta suscepit, & pro unguentis variis cinere & stercore implevit caput, & corpus suum humiliavit ieiuniis*. Quod vero Hebraei cum moesti ac lugentes ieiunabant, unguentis abstinebant, Martialis Lib. IV. Epigr. 4. eosdem inter pessime olentia referens, ait:

Quod ieiunia Sabbatariorum:
Moestorum quod anhelitus reorum.

Huc revoco illa Plinii ex Lib. XIII. Cap. 13. *Aquilae certe ac signa pulverulenta illa & custodiis horrida, unguntur festis diebus*, ut maiori laetitia dies festi celebrarentur.

Non solum templa ac balneas, verum etiam & tabernas occludi iusserunt: ET TABERNIS OMNIBVS CLAVSIS. Tabernas in signum publici moeroris claudere Romani iam inde a primis saeculis conditae urbis consueverunt. Cum Sabini Consulem ac legiones intra castra obsiderent, L. Quintius Dictator, *iustitium*, inquit Livius Lib. III. *edicit; claudi tabernas tota Vrbe iubet*. Cum primum intellexere legiones ad furcas Caudinas sub iugum a Samnitibus missas, *extemplo, sine ulla publica auctoritate, consessus in omnem formam luctus est. Tabernae circa forum clausae, iustitiumque in foro sua sponte coeptum prius quam indictum; laticlavi, annuli aurei positi*; ex eodem lib. IX. Cum caesi Postumii Consulis, ac fugatarum legionum nuntium accepissent, tabernas occlusere. Verum Senatus iniunxit Aedilibus, *ut Vrbem circumirent, aperirique tabernas, & moestitiae speciem publice urbi demi iuberent*. Idem Lib. XXIII. Cum Caligula ob mortem sororis Drusillae iustitium indixisset, auctor est Philo in libro de legatione ad Caium, Alexandriae *officinas propter luctum in morte Dru-*

ſillae clauſas fuiſse. Hinc Piſani publicae moeſtitiae ſpeciem in acerba Caii morte oſtenſuri, tabernas omnes occluſerunt.

Hactenus vir ſummus Henricus Noriſius. Inter edita opera Hieronymi Mercurialis Medici ac Philoſophi praeſtantiſſimi, & in Piſano Atheneo Medicinae loco ſupraordinario Profeſſoris celeberrimi, exſtat eiusdem Tractatus de Balneis Piſanis luculentiſſimus; verum quae in eo adnotat non ad Piſanum Laconicum, ſed ad alia Piſanorum Balnea ſaluberrima, a Piſarum urbe longe diſtantia pertinent, quae quidem Cap. IV. enumerat, & diligenter deſcribit; quare de natura aquarum, eorumdem commodis, utilitate ac ſalubritate accuratam tractationem praeclaris Medicis noſtri temporis relinquo: quandoquidem meus Optimus ac Providentiſſimus Princeps FRANCISCVS III. Lotharingiae & Barri Dux, Rex Hieruſalem, Etruriae Magnus Dux, publici boni commodique ſtudioſiſſimus, ſublato ſuperiorum temporum ſqualore, incuria ac negligentia, ac praeſertim ex illis, quae ad radices Montis S. Iuliani exſtructa ſunt, in priſtinam dignitatem, utilitatemque ea reſtitui & ampliari mandavit.

§. VII.

ANT. FRANCISCI GORI

IN PISANVM

LACONICVM SIVE SVDATORIVM

OBSERVATIONES

ADIECTA SYLLOGE

ANTIQVARVM INSCRIPTIONVM BALNEARIVM

CVM NOTIS.

I. ACONICI in antiquis Inſcriptionibus, quae in lucem hactenus prodiere, nullam mentionem factam reperio; ſed neque etiam in vetuſtis ſcriptis marmoribus Piſanorum; quamquam Piſis prope portam, quam a proxima urbe, *Lucenſem* vocitant, exſtet ad haec uſque tempora integrum eleganti opere exſtructum LACONICVM, quo antiqui Piſani uſi ſunt. Quum enim Laconicum (quod Graeci, & ex his Latini veteres *Hypocauſtum*, & *Caldarium* dixere, quo nomine Scipionis Laconicum vocat Seneca) univerſum Balineorum aedificium in plures partes diſpoſitum complectatur; idcirco antiqua marmora litteris exarata dum ipſa Balinea, ſeu Balnea nominant, de reliquis partibus, quibus conſtant, expreſſam mentionem non faciunt; quod & inſignia Piſanorum monumenta, quae immortalis Noriſius *Cenotaphia* adpellavit, non obſcure declarant; nam in his generica adpellatione Piſana publica Balnea

nea laudantur, quae Pisanorum Colonia ac Respublica, fatis erepto Caio Augusti filio, in signum publici luctus claudi mandavit; ita enim in altero ex his scriptum legimus: CVNCTOS VESTE MVTATA · TEMPLISQVE · DEORVM · IMMORTALIVM · BALINEISQVE · PVBLICIS · ET · TABERNIS · OMNIBVS · CLAVSIS · CONVICTIBVS · SE · SE · APSTINERE · Patet igitur ex his celeberrimis Tabulis marmoreis, quas emendatiores edidi in Parte II. huius Operis post pag. 10. Augusto imperium Romanum moderante, publica Pisanorum Balnea exstructa iam fuisse, eaque in publico luctu, non secusac templa Deorum, ac tabernas, clausa fuisse; quare liceat mihi magno Norisio eiusque coniecturis non adquiescere, qui, ut supra scriptum legimus, colligit, *Pisanas thermas post Augusti imperium exstructas*, & ut coniicit, *Antonino Pio imperante*. Ea vero, quae idem Norisius memorat, antiquorum marmorum fragmenta (a me iam edita in Parte II. huius Operis pag. 12.) quae in exteriori parte maioris Basilicae adhuc visuntur, quamvis eiusdem Principis nomen scriptum palmaribus fere litteris praeferant, alia aedificia indicare promtius crediderim, nempe templum aliquod nomini maiestatique eiusdem Antonini Pii optimi Principis, seu verius Hadriani, a Pisanis dedicatum: Si qui vero sunt, qui cum Norisio censeant ea marmorum fragmenta ex Thermarum ruinis illuc deportata; subspicari liceat potius ea innuere eiusdem Principis beneficentia easdem Thermas in pristinam elegantiam ac dignitatem a Pisanis restitutas fuisse, quam eo imperante exstructas. Laconici quidem structura, cui dumtaxat edax tempus pepercit, eam, quae Augusti aetate viguit optimam Architecturae rationem scitissimamque elegantiam & dignitatem praesefert; nec facile quicquam alibi in hoc genere inveniri posse perfectius, qui illud viderint, adfirmabunt.

II. Iu-

II. Iustae Norisii querelae, quod tam vetustum, tamque insigne, totoque orbe percelebre Pisanorum Coloniae aedificium, civium incuria vilibus usibus deputatum, tempestate sua in asinorum stabulum evasisset, tanti ponderis fuere, ut Cosmus III. Magnus Dux Etruriae in pristinam dignitatem ac splendorem restituendum mandarit anno MDCXCIII. quod testantur iam a me editae marmoreae Tabulae in Par. II. pag. 3. & 4. quae expositae sunt in exteriore eiusdem Laconici facie, quae ea occasione exstructa est, ut ostendit Tab. I. pag. 240. a me edita, & huic Commentario adsignata. Exteriorem alteram Laconici faciem, quam ipsum Laconicum praeferebat, anno MDCLV. aeri incisam exhibuit V. C. Ioannes Rhodius in praelaudato Opere suo pag. 117. quo schemate discimus cum eodem Laconico coniunctas fuisse reliquas Balneorum Pisanorum partes, quorum ruinas, ac rudera idem Rhodius in adlato schemate suo littera A. designat.

III. Quae fuerit antiqui Laconici interior structura, & quae forma, ex hoc nunc primum in lucem prolato exemplo peraccurate discere possumus, in quo quidem multum peccat schema a Rhodio & Norisio adlatum. De cultu vero audiendus est Vitruvius, qui de eo haec diligentissime observat, Lib. VII. Cap. X. ubi agit de coloribus, qui arte fiunt: *Namque* (inquit) *aedificatur locus, uti* LACONICVM, *& expolitur marmore subtiliter, & laevigatur: ante id fornacula habens in* LACONICVM *nares; & eius praefurnium magna diligentia comprimitur, ne flamma extra dissipetur.* Hinc igitur colligimus Laconici tum parietes, tum camerae curvaturam tectorio opere marmoris pulvere commixto, perpoliri ac laevigari consuevisse. Ostium, quo ad subterranea praefurnia patebat aditus, exhibet Tab. II. a me adlata. Praefurniorum nares ignis vaporem emittebant per

tu-

tubulos, quorum orificium ad foliorum planitiem pertingebat in cellulis in hemciycli formam exſtructis, in quibus ſtantes homines ſudorem emittebant. Horum his verbis meminit Annaeus Seneca Epiſt. XC. *Quaedam noſtra demum prodiiſſe memoria ſcimus: ut ſuſpenſuras balneorum, & impreſſos parietibus tubos, per quos circumfunderetur calor, qui ima ſimul & ſumma foveret aequaliter*. Extrema horum tuborum capita ex aere in Muſeis aliquot Florentinis conſpexi; quod vero exſtat in Muſeo Mediceo ſenſim in acumen deſinens, in cuius medio orificium eſt, litteris in orbe ſcriptis, ad Caldaria Antonini Caracallae ex eius adſcripto nomine pertinere conieci. Neque abſurdum videtur in ſplendidioribus Laconicis ex aere ſaltem in ſummitate tubulos fabrefactos fuiſſe; quamvis Rhodius, qui eorumdem tubulorum iconiſmum adfert pag. 103. plumbeos fuiſſe doceat, eoſque frequentes, & forma quadratos inveniri, quales ſua tempeſtate oſtendit Laconicum aedi S. Caeciliae contiguum, in quo ſub Clemente VIII. ſummo Pontifice corpus eius fuit repertum.

IV. Quod adtinet ad formam ac figuram Laconici, eam diligenter exponit Robortellus. Ea ſiquidem frequentius rotunda, & interdum octogona fuit; quam priſci Chriſti Fideles in ſacris quoque Baptiſteriis conſtruendis ſervarunt. Laconici fabrica ſuperne in hemiſphaerium erat concamerata, ſive teſtudinata, ad quod vapores, qui per alveolos aſcendebant, communi concurſu ferebantur; exibant vero ſi aheneus clypeus ex ipſo hemiſphaerii lumine reduceretur: quod perſpicue oſtendit Vitruvius Lib. V. Cap. X. ubi de Balnearum diſpoſitionibus & partibus pertractat: LACONICVM, *ſudationeſque ſunt coniungendae Tepidario: eaeque quam latae fuerint, tantam altitudinem habeant ad imam curvaturam hemiſphaerii; mediumque lumen in hemiſphaerio*

re-

relinquatur, ex eoque clypeum aeneum pendeat; per cuius reductiones & demissiones perficietur sudationis temperatura: ipsumque ad circinum fieri oportere videtur, ut aequaliter a medio flammae vaporisque vis per curvaturae rotundationes pervagetur. Pisanum Laconicum medium lumen in hemisphaerio habuisse ad circinum factum, quod clypeo demisso obstrueretur, vel reducto ad temperaturam aperiretur, Tabulae II. & III. a me adlatae ostendunt. Fuisse tamen Laconica quaedam apud veteres sine clypeo, qualia Philander in Thermis Antonini Caracallae observavit, cuius iconem exhibet, & ex eo repetit Bernardinus Baldius Vrbinas Guastallae Abbas in suo Lexico Vitruviano in v. LACONICVM.

V. Praeter rotundum lumen in umbilico hemisphaerii relictum, Pisanum Hypocauston habet alia quaedam minora & crebra lumina fere sesquipedalia circa illud per curvaturam, & sub his alia quaedam disposita. Robortellus credit ea quoque pro sudationum temperatura aereo operculo contegi consuevisse; ita tamen, ut ab una parte, quae ad hemisphaerii summitatem vergit, exitus pateret vaporibus. Eques Ceffinius eas octo fenestras ad ornatum factas esse censuit, nempe ut specularibus convestitae calorem retinerent, ac maiorem lucem admitterent. Hanc opinionem, quam ipse levi digito adtingit, liceat mihi aliis exemplis, & veterum Scriptorum auctoritatibus confirmare, & eam, quam Robortellus adfert, omnino reiicere. Hanc quoque reiecit Norisius; quum enim orbiculatum in fastigio foramen, sive fenestra maior, quae aereo clypeo catena suspenso obstruebatur, huiusmodi beneficium praestaret, facile adparet, reliquas fenestras minores non aereis tabulis, sed specularibus clausas fuisse. Antiqui specularibus, a lapide speculari natura translucido ita dictis, usi sunt, quos nos Itali *scaglio-*

la dicimus, qui idem praestabant quod nunc vitra, sive orbicularia, sive quadrata in fenestrarum usum. Lipsius ad Senecae Epist. XC. adnotat olim speculares lapides in Hispania, Cypro, Cappadocia, & Africa crebros fuisse; sua vero tempestate nescire num in notitia sint, vix in usu, quum olim frequentes esset; non enim coenationes tantum aut cubicula eo lapide veteres illustrabant; sed totas porticus, pomaria, hortos atque etiam BALNEA. Sed non paucis in locis Etruriae, praesertim vero Volaterrano in agro optimi lapides speculares maxime pellucidi innascuntur, quos non semel diligenter observavi.

VI. Artifices, qui huiusmodi specularia fenestris aptabant, SPECLARII sive SPECVLARII dicebantur, quorum non raro in antiquis inscriptionibus mentio occurrit, ut in lapide Musei Suburbani Strozii, qui haec habet:

C·POMPONIVS
APOLLONIVS
SPECLAR·V·A·XLV

Hos SPECLARIOS opifices Romae Collegium, quemadmodum & reliquos artifices, habuisse, docet antiquum saxum a me inter Doniana editum Class. IX. num. 36. quod haec habet.

M·OGVLNIO·FEROCI
AEDITVO·AEDIS·CONCORDIAE
COLLEGIVM
SPECLARIORVM
PATRONO OPTIMO·D·D

Hunc ipsum singularem lapidem ex Donianis adfert Vir Praeclarissimus Muratorius in suo Thesau-

ſauro Tom. I. Claſs. VII. pag. DCCIX. n. 6. qui adnotat in l. *Artifices C. de Excuſationibus Artificum*, quod inter alios recenſentur *Specularii*.

VII. Quod vero antiqui ſpecularia feneſtris aptaverint, ex hoc Senecae loco Lib. de Providentia Cap. IV. colligi poteſt: *Fugite delicias, fugite enervatam felicitatem, qua animi permadeſcunt, niſi aliquid intervenit, quod humanae ſortis admoneat, velut perpetua ebrietate ſopiti. Quem* SPECVLARIA *ſemper ab adflatu vindicarunt, cuius pedes inter fomenta ſubinde mutata tepuerunt; cuius coenationes ſubditus & parietibus circumfuſus calor temperavit, hunc levis aura non ſine periculo ſtringet.* Sed propius ad rem noſtram haec idem Seneca Epiſt. XC. *Quaedam noſtra demum prodiiſſe memoria ſcimus; ut* SPECVLARIORVM *uſum, perlucente teſta, clarum tranſmittentibus lumen: ut ſuſpenſuras* BALNEORVM *& impreſſos parietibus tubos, per quos circumfunderetur calor, qui ima ſimul & ſumma foveret aequaliter.* Olim Balnea, Caldaria ſive Sudatoria obſcura fuiſſe, & gregali tectorio inducta, memorat idem Philoſophus in Epiſt. LXXXVI. quibus, ut ipſe obſervat, contenti fuere Cato, aut Fabius Maximus, aut e Corneliis aliquis; poſtmodum vero Romani deliciis & luxu marceſcentes, balneis multo ſole impletis, ac bene luminoſis adſueſcere, mirumque in modum gaudere coeperunt. *Nihil* (inquit) *mihi videtur, iam intereſſe, ardeat* BALNEVM, *an caleat. Quantae nunc aliqui ruſticitatis damnant Scipionem, quod non in* CALDARIVM *ſuum* LATIS SPECVLARIBVS *diem admiſerat? quod non in multa luce decoquebatur, & expectabat, ut in Balneo concoqueret?* His igitur fretus veterum Scriptorum teſtimoniis, reiiciendam eſſe cenſeo Robortelli opinionem, qui ea quae viſuntur in Piſano Laconico minora lumina, cenſet aereis operculis contecta fuiſſe. Probabilius igitur videtur tum minora in hemiſphae-

ior lumina, tum fenestellas specularibus ita ornari consuevisse, ut luminosum redderent Laconicum, quae ad augendum servandum temperandumque calorem facile obduci ac reducique possent; quod subindicat Plinius Caecilius Secundus Lib. II. Epist. XVII. *Adplicitum est cubiculo* HYPOCAVSTVM *perexiguum, quod angusta fenestra suppositum calorem, ut ratio exegit, aut effundit, aut retinet.* Et paullo superius in laudata Epistola, ex qua usus colligitur SPECVLARIORVM in aliis cum domorum tum villarum aedificiis, ut in sua in Laurentino agro. *In hac heliocaminus quidem, alia xystum, alia mare, utraque solem: cubiculum autem valvis, cryptoporticum fenestra prospicit: qua mare contra parietem medium zotheca perquameleganter recedit, quae* SPECVLARIBVS *& velis obductis reductisque modo adiicitur cubiculo, modo aufertur.*

VIII. Desciscentibus a prisca patrum parsimonia morumque severitate Romanis, prolata toto terrarum orbe imperii maiestate, in eum luxum prolapsi sunt, praecipue imperante Nerone, ut & privati cum Romae in suis aedibus, tum in villis Balnea cum suis omnibus partibus, & aedificiis habuerint; quam rem idem Plinius exemplo suo, ubi villam suam in Laurentino describit, Lib. II. Epist. XVII. aperte ostendit: *Ex alio latere cubiculum est politissimum; deinde vel cubiculum grande, vel modica coenatio, quae plurimo Sole, plurimo mari lucet. Post hanc cubiculum cum procoetone, altitudine aestivum, munimentis hibernum: est enim subductum omnibus ventis. Huic cubiculo aliud, & procoeton communi pariete iunguntur. Inde* BALINEI, *cella frigidaria spatiosa & effusa, cuius in contrariis parietibus duo baptisteria, velut eiecta, sinuantur, abunde capacia si innare in proximo cogites. Adiacet Vnctorium,* HYPOCAVSTVM, *adiacet propnigeon balinei: mox duae cellae magis elegan-*

gan-

gantes, quam sumtuosae: cohaeret calida piscina mirifice, ex qua natantes mare adspiciunt. Nec procul Sphaeristerium, quod calidissimo soli, inclinato iam die, occurrit. De antiquorum Balneis, si quis post Baccium multa notatu digna legere cupit, adeat Ioannis Antonii Panthei Veronensis Confabulationes de Thermis Caldarianis, quae sunt in Veronensi agro.

IX. Haec eo adtuli consilio, ut hinc coniiciamus cum Pisano Laconico singulas Balneorum partes, quas Robortellus & Andreas Baccius expendunt, fuisse coniunctas. Sed quam immaniter creverit Balneorum luxus, his, qui Senecae Epistolam ad Lucillum LXXXVI. legere voluerint, perspicue patebit. LACONICVM vero huius generis Balneum dictum est a Laconibus, quod ex Asiaticis, ut Baccius observat, hi omnium primi consueverint nudi, oleo pulvereque consparsi, in luctam descendere, ac postea lavari; quum antea ad ludos Olympicos, linteo subcincti amictu ac fibula, descenderent, a quibus aliae postea nationes id institutum accepere. Id tangit Martialis, qui laudat & describit Etrusci Thermas omni luxu & elegantia splendidissimas Lib. VI. Epigr. XLII.

Ritus, si placeant tibi, LACONVM,
Contentus potes arido vapore,
Cruda Virgine, Martiaque mergi.

Cum Balneis coniuncta erant gymnasia scholae ac palaestrae; in his enim communia erant cum animi tum corporis studia & exercitamenta, quae ad balnea praeparatoria censebantur, quod & laudatus Martialis indicat Lib. VII. Epigr. XXXI. ad Atticum:

Non pila, non follis, nec te paganica Thermis
Praeparat, aut nudi stipitis ictus hebes:

Ve-

Vera nec iniecto caeromate brachia tendis;
Non harpasta manu pulverulenta rapis.

Hae veterum tum animi tum corporis exercitia, quantum opis conferrent ad tuendam sanitatem ostendit praelaudatus Baccius: nostris vero temporibus, in quibus inertia & turpe otium quammaxime vigent, sedentes cives tabellas, trochos, fritillos, aleas tractant. Priscorum Italorum, quae a teneris unguiculis fuerint exercitia, quae in armis gloria, in Turno ostendit Virgilius Aeneid. Lib. IX. vers. 603.

Durum ab stirpe genus: natos ad flumina primum
Deferimus, saevoque gelu duramus & undis.
Venatu invigilant pueri, silvasque fatigant:
Flectere ludus equos, & spicula tendere cornu.
At patiens operum parvosque adsueta iuventus,
Aut rastris terram domat, aut quatit oppida bello.
Omne aevom ferro teritur, versaque iuvencûm
Terga fatigamus hasta: nec tarda senectus
Debilitat vires animi, mutatque vigorem.
Canitiem galea premimus; semperque recenteis
Comportare iuvat praedas, & vivere rapto.
Vobis picta croco & fulgenti murice vestis,
Desidiae cordi; iuvat indulgere choreis:
Et tunicae manicas, & habent redimicula mitrae.
O vere Phrygiae, neque enim Phryges.———

X. In meo Commentario ad Inscriptiones antiquas Donianas adtuli in Tab. IX. pag. 143. non paucas Gemmas, quas *Balneares* adpellavi, quod in his non solum vasa, & instrumenta ad Balneorum usus, verum & imagines palaestritarum, unctorum, balneatorum, feminarum in balneis sedentium, discobulorum spectentur, & in fronte Praefationis pag. IX. Halteristas armatos plumbeis massis

in

in manibus primus exhibui, de quibus ibi ſermo pag. XCV. Eas vero Gemmas explicavi a pag. CI. ad CVI. Nunc vero in mentem venit in ſtudioſorum venerandae Vetuſtatis gratiam praecipuos aliquot congerere antiquos lapides balnearios, quorum eruditionis luce multa, quae ad Balnea antiquorum illuſtranda pertinent, colligi poſſunt. Primum occurrit ſepulcralis ille titulus, inventus in Sepulcro ſive Columbario Libertorum ac Servorum Liviae Auguſtae & Caeſarum, quem adtuli, & explicavi pag. 128. num. LXXXIV. ſed alio ad rem Senecae loco inſpecto lubet hunc ſecundis curis illuſtrare. Ita ſe habet;

ANTEROS ....
LIVIAE ....
COLORATOR ....

Iam adnotavi COLORATORES apud veteres, Medicorum quoddam genus fuiſſe, qui Aliptarum, & Iatraliptarum ſub cenſu forſitan fuere; quorum ars in eo erat, ut in hominum & feminarum corpore vires, florem, venuſtatem ſanitatemque quibusdam unctionibus, aliiſve medicamentis tempeſtive ſciteque datis, inducerent, ſervarentque. Id, ut aiebam, confirmat notatu dignus apud Senecam locus in Epiſt. LXXXVI. ad Lucillum, in qua de Balneorum luxu & ſplendore pertractat, quamvis ad ſolis effectum in Balneis valde luminoſis aliqui trahere poſſint; tamen lubet adnotare, quia verbum *colorari* nunc primum apud veteres Scriptores obſervo. *At nunc blattaria vocant Balnea, ſi qua non ita aptata ſunt, ut totius diei ſolem feneſtris ampliſſimis recipiant; niſi lavantur ſimul &* COLORANTVR; *niſi ex ſolio agros & maria proſpiciunt. Itaque, quae concurſum &*

ad-

admirationem habuerant, quum dedicarentur, haec in antiquorum numerum reiiciuntur, quum aliquid novi luxuria commenta est, quo ipsa se obrueret. Quod vero coloratio ad medicinam pertineret, argui ex hoc etiam Ciceronis loco potest in Oratore: *Ipsa se postea* (oratio) COLORAT, *&* *roborat*. Colorationes vero ex insolatione potissimum pendebant; quare haud absurdum mihi videtur, hoc officium COLORATORIS ad Iatraliptas, sive Aliptas, qui in balneis medicam artem suam exercebant, traducere.

XI. Cum Balneis coniunctae erant piscinae; nam post sudationes frigidis aquis refrigerari volebant; quod si cum ratione & consilio id non fieret, periculum mortis aliquando intercedebat, quod ex sequenti lapide Florentino, qui Florentiae extat in Hortis Excell. Principum Corsiniorum colligi potest.

DAPHNVS · ET
CHRYSEIS
LACONIS · LIBERTI
FORTVNATO · SVO · V · A · VIII
BALNEO · MARTIS · PISCINA
PERIT

Muratorius V. C. in Cl. VI. sui Thesauri n. 5. pag. CDXC. fragmentum marmoris adfert, quod Balneis coniunctas fuisse piscinas docet; at in Florentino a me adlato adnotare lubet, Balnea ornari solita simulacris statuisque Deorum, a quibus denominationem ea accipiebant, uti ex hoc, BALNEO MARTIS, colligimus.

Piscinae etiam ad tutelam Sepulcrorum constitutae leguntur auctoritate sequentis marmoris, quod

quod exhibeo ex Schedis V. C. Bonarrotii Senatoris, qui accuratius exſcripſit quam Fabrettus Cap. III. pag. 223. num. 594. in quo ROSARIVM omiſit in quarta linea.

LICTORIAE. CHERVSAE. VIXIT. ANNIS. XV
MENSIBVS. VII. DIEBVS. V. FECER. L. VETVRIVS. PVDEN
VIR. ET. LARCIA. AVCTA. MATER. HVIC. MONIMENTO
CEDIT. ROSARIVM. CVM VINIOLA. SOLA. SVO. FINE. VINIAE
ET. E REGION. PISCINAE. ET · CANALIS. VSQVE. AD. ARIAM
ſic ET. AREA. CVM EDIFICIS. ET · HORREO. ET. CISTERNAE. IN
SOLAR. ET. E REGION. EIVS. VSQVE. AT. AD. ARVNDINETVM. CVM ITIN
QVAE. SVN. DETERMINATA. ET COLLIGE. IVG

Sequens quoque inſcriptio, quam profero ex Bonarrotianis Schedis, magis emendata quam apud eumdem Fabrettum Cap. III. pag. 211. num. 533. id quod obſervabam confirmat; nimirum monumenta interdum cum balneis aliiſque aedificiis fuiſſe coniuncta, ut facile ex eorum proventu annua parentalia defunctis parari & fieri poſſent.

T· FLAVIO· T· F· QVIR· FLAVIANO
AEDILI· QVAESTORI· DESIGNATO
MVNICIPIO· CAPENAE· FOEDERATO
T· FLAVIVS· AVG· LIB. MYTHVS· ET
FLAVIA· DIOGIS· PARENTES· FILIO PIISSIMO
FECERVNT· ET· SIBI· ET· SVIS· LIBERTIS· LIBERTABVSQVE
VTRIVSQVE· SEXVS· POSTERISQVE· EORVM
CVM· BALINEO· ET· AEDIFICIS· QVAE· SVNT· IVNCTA
EX· VTRAQVE· PARTE· SECVS· VIAM· CVM· AQVAE
DVCTV· EX· FVNDO· CATVLENIANO· ET IVGERA
AGRI· CATVLENIANI· P· M· IIII· ITA· VTI· DEPALATVM· EST
H· M· H· N· S

Huiusmodi aedificia, ut coniicio, designat marmor eximium & singulare, quod exstat in Museo March. Gaddiorum Florentiae, quod habes in Par. I. huius Operis pag. 459. num. 19. quod Ichnographiam eorumdem aedificiorum ad sepulcri tuitionem ac tutelam spectantium exhibet, quam videat eruditus Lector. Gratuito munere ac beneficio Balnea interdum donabantur, & publico sumtu sine cuiusquam impensa praebebantur. Publicum Balneum, quod Hispellates concedebant, addito etiam hospitii iure & honore, memorat Plinius Secundus Lib. VIII. Epist. VIII. ad Romanum: *Balineum Hispellates, quibus illum locum Divus Augustus dono dedit, publice praebent, praebent & hospitium.* Frequens quoque in antiquis saxis mentio Balineorum, quae publice dabantur, hoc est publico sumtu, & quandoque etiam gratuito beneficio a privatis, qui lumina candelabra, lucernas, & oleum civium bono commodoque in iisdem Balneis ministrabant, vel testamento reliquebant, quod declarat marmor apud Tifernates a me editum in Par. II. pag. 339. & hoc ipsum in basi utrinque scripta ad Plebem Carpineae, quod adfert Fabrettus Cap. VI. pag. 486. n. 164.

C · CAESIDIO
C · F · CRV · DEXTRO
EQ · COH · VIII · PRAET
COH · I · LINGONVM
EQVITAT · TRIB · MIL
LEG · I · ITALICAE

Sex versus heic desperatae lectionis.

CVIVS · DEDICA
TIONE DECV
RIONIBVS VR
AVG · ET · PLEBI · VRB ·
EPVLAS · DEDIT
ET OLEVM IN BA
LINEO POPVLO
ITEM PLEBI
PANES ET VINVM

Bal-

Balnea vetuſtate vel temporum iniuriis corrupta ab optimis civibus ſuis impenſis reſtituebantur, teſte hoc Novarienſi marmore inter Doniana Cl. II. n. 31.

C VALERIVS C F CLAVD PANSA FLAMEN
DIVORVM VESPASIAN TRAIANI HADRIANI P P BIS
TRIB COH VIIII PR PROC AVG PROVINC BRITANNIAE
BALINEVM QVOD VI CONSVMPTVM FVERAT AMPLIATIS SOLO
ET OPERIBVS INTRA BIENNIVM PECVNIA SVA RESTITVIT ET DEDICAVIT
IN QVOD OPVS LEGATA QVOQVE REIP TESTAMENTO ALBVCIAE CANDIDAE
VXORIS SVAE HS CC CONSENSV ORDINIS AMPLIVS EROGAVIT

Ex aliis ſaxis colligimus Balinea, quum dedicarentur, diviſiones, ſportulas, panem & vinum in publicae laetitiae argumentum gratis data fuiſſe; quibus muneribus viri optime de civibus meriti ſummos honores, nempe biſellium, decurionatus ornamenta, ſtatuam aliaque honorifica conſequebantur, quod liquet ex ſequenti marmore, quod vulgavit Vir eximius Muratorius in ſuo Theſauro Cl. VI. pag. CDLXXXIV. n. 3.

M · SENLIO CRISPINO C · V ·
OMNIBVS HONORIBVS IN R · P · FVNCTO
ORDO ET VNIVERSVS POPVLVS
OB MERITA ET LABORES EIVS
HONOREM BISELLIATVS
ET ORNAMENTA DECV
RIONATVS GRATVITA OBTVLERVNT
QVOD OPERA THERMARVM AES
TIVALIVM VETVSTATE CORRVP
TA S · P · RESTITVIT EXORNAVIT
PORTICVS ETIAM CIRCVM
CINGERE ESCOLIMBVM A COLO
CONSTITVIT · STATVAM AMICI
DICANDAM ET MEMORIAM EIVS
PONENDAM CENSVERVNT
L · D · D · D ·

In prima linea forte M. SENTIO. Menda quoque cubare in linea 12. minime dubium eſt. A CO-LO. legendum videtur A SOLO. Quod vero ad ornatum ante Thermas porticus eſſent, inter alias multas, perſpicue oſtendit ſequens inſcriptio Vaſionenſis penes Fabrettum Cap. IX. pag. 644. num. 378.

V A S I E N · V O C ·
C · S A P P I O · C · F I L · V O L
F L A V O
PRAEFECT · IVLIENSIVM · TRIBVN
MILITVM · LEG · XXI · RAPACIS · PRAEF
ALAE · THRACVM · HERCVLANIAE · PRAEF
RIPAE · FLVMINIS · EVPHRATIS
QVI · H·S [XII] REI · PVBLICAE. IVLIENSIVM
QVOD · H·S [XXXX] VSVRIS PERDV
CERETVR · TESTAMENTO · RELIQVIT · IDEM
H·S · L · AD · PORTICVM · ANTE · THERMAS
MARMORIBVS · ORNANDAM · LEGAVIT

Sequens quoque marmor ab eodem Fabretto adlatum Cap. III. pag. 242. num. 656. ſtatuam honoris gratia poſitam M. Valerio, ob egregia eius in municipes tuos Compitenſes beneficia, teſtatur, & quod Balnea virilia, & muliebre feminis deſtinatum refecerit.

M · VA-

M · VALERIO · M · F
AED · DICT
PRAEF · IVVENTVTIS
MVNICIPES · COMPITENSES · VEICORVM
QVINQVE · QVOD · SPECVS · MILLIA
PASSVS ∞ ∞ ∞ PVRGAVIT · REFECIT
FISTVLAS · REPOSVIT · BALNEA · VIRILIA
VTRAQVE · ET · MVLIEBRE · DE · SVA
PECVNIA · REFECIT · POPVLO · VISCERATI
GLADIATORES · DEDIT · LVMINA · LVDOS
I · S · M · R · SOLVS · FECIT

In ultima linea ſingularia ſic interpetratur Fabrettus: *Iunoni Siſpitae Magnae Reginae*.

Balneis cum publicis tum privatis Servi cuſtodes adſignabantur, qui ea ſervarent & ornatiſſima adſidue redderent, quod ex hoc titulo adlato in Muratoriano Theſauro diſcimus Cl. XII. pag. CMXXV. num. 4.

L · PAVLLVS · L · L · AVCTVS
A. BALNEA · CVSTOS
H · S · E
L · PAVLO · MELAMPO · MVLIO

Me-

Memorant etiam vetusti lapides THERMARIOS, ut in eodem Thesauro Clafs. V. pag. CCCV. ex Antiatino marmore, quos Thermarum custodes fuisse arbitror. Item *Thermularios* pag. CMIX 4. Qui vero iisdem vel exstruendis, vel instaurandis praeerant, FABRI BALNEATORES adpellantur in iisdem veteribus inscriptionibus. At qui ipsis, qui lavabantur servitia praestabant, BALNEATORES & BALNEARII vocabantur, quorum in iisdem scriptis monumentis frequens mentio occurrit. Hi in omnibus parebant MAGISTRIS A BALNEIS. Cum his coniungendus grex *Vnguentariorum*, *Institorum Seplasiariorum*, *Myrobracbariorum*, *Vnctorum*, *Pastillariorum*, *Ornatorum*, *Ornatricum*, *Vestiariorum*, *Tonsorum*, *Aliptarum*, *Iatraliptarum*, *Tractatorum*, *Medicarum* feminarum, quorum officia in vetustis sepulcralibus titulis consignantur, de quibus plura Pignorius de Servis. Hi quoque Praepositis suis parebant.

Florentiae in Museo Suburbano Strozio.

ASINIAE · C · L AMMIAE MATRI · FELICIS · FABRI BALNEATORIS	C · ASINIO · PELICI FABRO BALNEA TORI · VIXIT ANNOS · XXXIV

Ex Donianis Cl. VII. 142.

DIIS · MAN · SACR ·
PACHINO · DOMITIANI
AVGVS · SERVO · A BAL · PRIVAT
RHODIA · CONIVGI · DELICIO
SVO · FECIT

Ex iisdem Cl. VIII. 49.

FAVSTVS POPILLIVS
INSTITOR · VNGLN

Ex

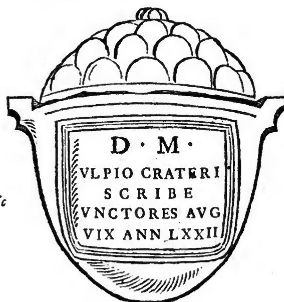
Ex Donianis ibid. 144.

M · AVR · AVG · LIB · PHILETVS
PRAEPOSITVS · VNCTOR ·
ET · PROC · FARI · ALEXAN
sic DRIAE · AD EGYPTVM · LIB ·
ET · PHILETO · FIL · ET · TYCHE
CONIVGI · SVE · LIB · LIB
POSTERISQ · EORVM

Ex iisdem Cl. VIII. 88.

D · M
LICINIAE · PRIMIGENIAE
VNGVENTARIAE
LIC · AMOMVS · F · MATRI
B · M · VIX · A · LXXXI ·

In Museo Suburbano Strozio.

sic

Ex Schedis Puteanis.

T · FLAVIVS
AVG · LIB
EGLECTVS
AB VNGENTIS
FECIT · SIBI

Ex

Ex Donianis Cl. VII. num. 1.

P · AELIO · AVG · LIB · EPAPHRODITO
MAGISTRO · IATROLIPTAE · PVERORVM
EMINENTIVM · CAESARIS · N ·
QVI · VIXIT · ANNIS · XXX . CONIVGI
NICOPOLIS · CAESARIS · N · ET ·
SOTER · FILIVS · PATRI ···· MERENTI
FECERVNT · ET · SIBI · SVIS · LIB
LIBERTABVS · POSTERISQVE · EORVM

Athenis, ex Murator. Thes. Cl. XII. 8.

ΣΕΒΑΣΤΟΥ ΑΠΕΛΘΕΡΟΣ
ΑΝΤΙΟΧΟΣ ΑΛΕΙΠΤΗΣ
ΠΑΙΔΩΝ ΚΑΙΣΑΡΟΣ
ΕΠΕΜΕΛΗΘΗ
ΕΥΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΠΑΝΤΟΝΕΙΧΟΣ
ΣΥΝΕΞΕΛΕΥΘΕΡΟΙ

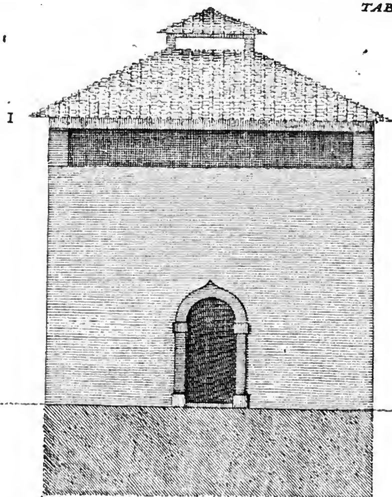
H. e: *Augusti Libertus Antiochus Aliptes Puerorum Caesaris. Curantibus Eutyche & Pantonicho Conlibertis.*

Ex ant. marm. in Museo Suburb. Strozio.

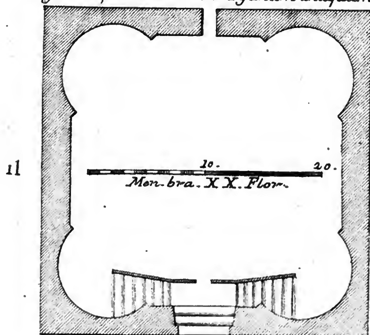
In-

I

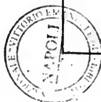

Recéns aedificium, intus continens Pisanum antiquum Sudatorium.

II

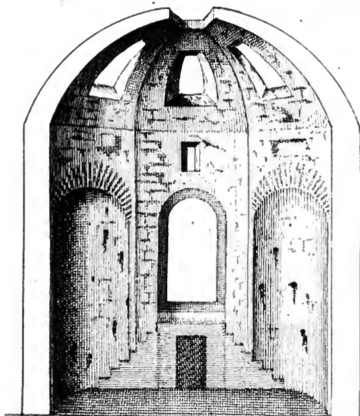

Scenographia antiqui Sudatorii Pisani.

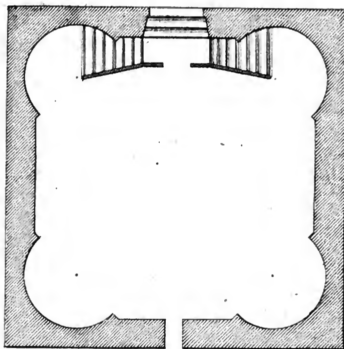

B. S. Scul.

I.

II.

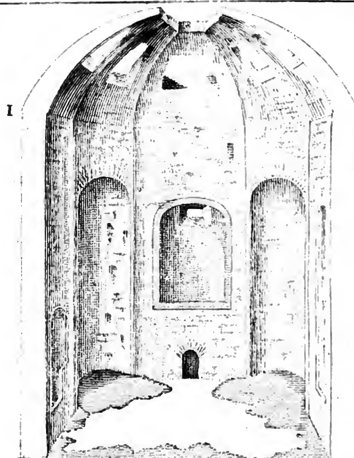

Scenographia antiqui Sudatorii Pisani.

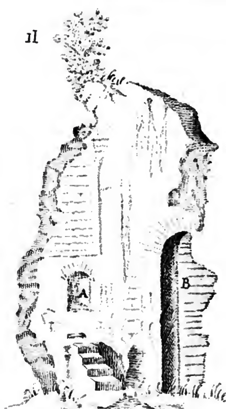
Mensura brachiorum XXX Florentinorum

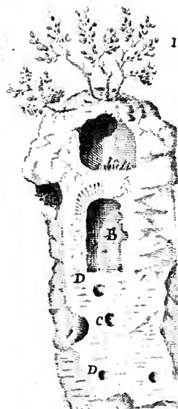

B. S. Sculp.

· AD ORIENTEM ·

A. Cella recens · B. Cellarum fornicatarum Vestigia · C. Vas fictile fractum · D. Tubuli

B. Sgrilli sculp.

Inſcriptiones antiquae in Agro Romano erutae anno MDCCXL. nunc exſtant Volaterris in Muſeo Guarnaccio.

234

D · M ·

MANSVETAE · FILIAE · DVLCIS
SIMAE · QVAE · VIX · ANN · IIII · DIEB · XVI ·
ET SEDATE·FIL DVLC V·A· I·M·VIII·ET MANSVETINAE·FIL·AMABILIS·V·A·I·M III·D·VIII *ſic*
MANSVETVS · ET · MARCIA
PARTHENIS · PARENTES
FECERVNT · ET · SIBI
SVISQVE · ET
SEDATO·FRATRI·INFELICISSIMO V·A·XXIX M·III·

235

D · M · OCTAVIAE
NEREIDI
OCTAVIA · MONTANA
MAMMAE · B · M · F ·

236

IVLIA · C · L ·
STACTAE

In marm. viridi ant.

237

TVLLIA
L · TVLLI · L
MA

238

FAVSTVS · ET
VICTORIA·IAN
VARIE·FIL·EQV
E VIXIT · ANIS *ſic*
V·M·V·D·XXVIII·

237. MA. In alio lapide Muſei Suburbani Strozii in Parte I. pag. 368. num. 115. CLODIA. A. L. MA. legitur. In ſequenti num. 241. PRIMITIVA MA. hoc eſt *Mamma*, ſeu *Nutrix*, vel etiam *Mater*.

239

D · M ·
CALVIA CRIS
PINILLA · C · CAL
VI · FORTVNAT · F
PIA · VIXIT
ANNO · M · SEX
H. S. E. O. I. B. QVIESC

240

ANNIS XXV
NAEVIA
NICE
CONIVGI
SVO · BENE
MERENTI
FECIT

239. H. S. E. O. I. B. QVIESC. *Hic sita est*. *Ossa illius bene quiescant*.

241

D · M ·
T · MINVSIO
EVTYCHETI
VIX · AN · III · MEN · X ·
DIEB · XIIII ·
PRIMITIVA · MA ·
ET · IANVARIVS · TATA
FECER ·

242

D · M
SERTORIAE
PHILVME
NE · P · SERTO
RIVS · BINI
VS · FILI · CA
RISSIMAE · ET
PIENTISSIM
AE · QVAE · VIX
IT · ANNIS · X
III · DIE VNO

241. MA ET TATA. Hoc est *Nutrix* & *Nutricius*

cius; his autem blandis nominibus adpellari solent a pueris. Vel potius, ut vult Varro, *Mater* & *Pater*. Martialis Lib. I. Ep. 80.

Mammas atque tatas habet Afra: sed ipsa tatarum
Dici & tatarum maxima mamma potest.

243

C · NANTIVS CALPVRNI · ACHATI F · APOLLINARIS · VIX A · XXIX	L · CALPVRNIVS L · L · ACESTES VIX · ANN · III

244

FILIVS · DVLCI
SSIMVS · DE · SVO
LABORE · SIBI
FECIT

245

P · MANNEIVS
COMMVNIS

246

AVILIA · EGLOGE
ET · AELIA · MATIDIA
SIBI · ET · SVIS · LIBER
TIS · LIBERTABVSQ
VE · POSTERISQVE · EO
RVM · FECERVNT

247

D · M ·
Q · GAVIO
FELICI
QVI · VIX · A · V · VI ·
GAVIVS
TROPHIMVS
FILIO · PIISSIMO
FEC

246. AELIA MATIDIA. Quod rarum, est coniuncta heic vides in una femina *Aeliae* & *Matidiae*

gentis nomina. Ex Aelia Hadrianus, qui Sabinam uxorem duxit, Matidiae ſororem.

248

D · M ·
P · AEL · EVCARPVS
NEVS · CERRONIVS
SATVRNINVS
ET · SVCCESSVS
LIBERTVS
P · AEL · TELESPHORO
BENE MERENTI
FECERVNT

249

D · M ·
C · VALERIVS · SA
BINIANVS. FECIT
SIBI · ET · SVIS · LIB ·
LIBERTABVSQVE
POSTER · Q · EORVM

250

D · M ·
FLAVIO · PRIMO
FECIT
FLAVIA · EDIAS
COIVGI
BENE · MERENTI
CVM · QVO · VIX · AN · X

251

C · IVLIVS · C · L ·
HERMES
IMMVNIS
SIBI · ET
L · CORNIFICIO
EROTI COGN
SVO F

251. IMMVNIS. De Libertis immunibus diſſerui ſatis luculenter dum lapides illuſtrarem Monumenti ſive Columbarii Libertorum & Servorum Liviae Auguſtae: Liberti *Immunes* ii fuere, qui libertatem gratuito, & ſine oneribus a patronis ſuis acceperunt.

D · M ·

252

D · M ·
IVLIAE · SATVRNINAE
MATRI · B · M · IVLIA
PRIMIGENIA · ET
CLAVDIVS · FORTVNATVS
SIBI · POSTERISQ · SV

253

D · M ·
CLAVDIAE · MARGARIDI
MATRI · DVLCISSIMAE
FECIT
CLAVDIA · PAVLINA · FILIA

254

FELICVLA
VIX · ANN · XX
DVLCIS · SVIS

255

M · OPSIVS · M · L ·
ANTEROS
OPSIA · M · L · CALISTE

254. DVLCIS SVIS. Laus pulcherrima: in aliis lapidibus CARA SVIS. PIA SVIS. etc. Idem encomium in lapidibus Christianis non raro occurrit.

255. CALISTE: scribendum CALLISTE.

256

ΑΣΣΤΡΑΓΑΛΟΣ
ΝΕΣΤΟΡΟΣ
ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΟΣ

257

LAELIA · L · L
THALLVSA
VIX· ANN· XXVIII
SVIS · CARISSIMA

256. Secundum Σ abundat: Hoc eſt *Aſtragali Neſtoris Liberti*.

258

DIS · MANIBVS
M · PLAVTIVS · A · L
PYLADES · V · A · LXXX
PLAVTIA · TYCHE
PATRONO · B · M · F ·

259

IANVARIAE
COIVGI · BENE
MERENTI· FECIT
MARITVS
AVR · BATA

In Vrna marmorea altitud. palm. II. *& lat.* I. *cum dimidio, encarpis & anaglyphis perpulchris ornata.*

260

D · M
L· PASSIENO· DIOPHITI
PASSIENA · ACTE
CONIVGI · BEN · ME
ET SIBI · FECIT

260. ACTE. Idem cognomentum habuit Claudia Acte, fumoſa Neronis Ceſaris liberta & pellex, de qua Suetonius in eius vita c. 28. *Paullum abfuit, quin iuſto matrimonio ſibi copularet: ſubmiſſis Conſularibus viris, qui regio genere ortum praedicarent.*

D· M·

261

D · M ·
CANINIA · HELPIADA
CANINIAE · HELPIDIAE
ALVMNAE · B · M · F

262

D · M ·
GAVLAE · FELICVLAE
COIVGI · VIX · ANN · XXII
B · VI · DIEB · III

263

CERONTIA
QVE · VICSIT · AN
NOS · V

264

D · M · S
P · GYRSVS
H · S · E

265

OLLAE · P · F
NIMPHE
V · A · XXVI

265. OLLA. forte OLLIA *Ollia* familia notanda est.

266

L · BILLIENVS · NEO

267

G · SILIVS · TROPIM

268

CORNELIO
L · L · IASONI
CONIVGI · SVO

269

CLODIVS
PAMPHILVS

270

L · OCTAVIVS
EVTHYCVS · Ɔ
VIX · ANN · LXX

271

SEX · MARIVS
SEX · L · EROS
MARIA · SEX · L ·
SECVNDA

272

MANIBVS
I · HILARI · POSVIT
PRIMA · CONIVGI
RISSIMO · ET SIBI

M · PA-

273

M · PACVIVS
ANTEROS
PACVVIA · HEDONE

274

CVVIVS · FAVSTVS
VS · SIBI · ET PACVVIO
NO · ET · POSTER
LC · COL · III · ET · IIII
IIII

274. COL. III. & IIII. Hoc eſt: *Columbaria tria & quatuor*. Columbaria, ita dictae ſunt aediculae in parietinis ſepulcrorum excavatae conſtructaeque, in quibus ollae cinerariae defunctorum reconditae, quorum opercula, quum in planitie aedicularum eminerent; columbaria referre videbantur, dum in his columbae nido ſuo incumbunt.

275

Q · MAGILI · Q · L · GENNAE
PRIMAE

276

PISCLANIA
HELENA · PIA · VIXIT

277

D · M ·
BVCIAE · TY
CHENI · FEC
IT · L · PACCIV
S · AMARAN
TVS · C · B · M

278

D · M ·
L · CANVLLIO
MASIDIANO
ꟷ CANVLLIA
TROPHIME
PATRONO
B M

278. L. CANVLLIO. Id notandum, ne quis ſuſpicetur ſcriptum L. CANVLEIO. *Canullia* familia

ad

ad hoc tempus incognita, uti etiam aliae complures in his lapidibus adnotatae, quae nunc primum antiquariis innotescunt.

279

DIS · MAN ·
Q · SAENI Q · FIL · FAB
POMPEIANI
CONDI · III PAER
FVFICIA CLYMENA
VXOR
PROSPECTVS · ET
TRYPHERVS

280

O · ROMANO
MES · ET · AELIA
ATVRNINA · FILIO
PIENTISSIMO · FECERVV
QVI · VIXIT · ANNIS · III ·
MENSIBVS · VIIII
DIEBVS · XXV · ET
HORIS · V ·

279. CONDI · III. Forsitan interpretandum *conditoria tria:* vel potius scriptum CONDIT. II. Conditoria non raro in saxis numerantur. Sed quod conditoria numerari solerent ut columbaria, notatu dignum censeo.

281

P · LICINIVS
P · L ·
HERMIA

282

DIS · MANIB ·
PHILANTHROPI
VIX · A · XXVII

283

CN · CAECILIVS
ADVENA

284

QVADRATI

285

V · C · CARRINAS · C · L · CHRESTVS
CARRINATIA · C · L · FAVSTA
ET · FELICLAE · DELICIO

285. V. C. CARRINAS. Hoc est: *Vivens C. Carrinas* titulum fecit.

DELICIO. In aliis saxis DELICATO. Idem cognomen blanditiarum causa tam masculis, quam feminis libertis datum, de quo vide iam a me adnotata ad Lapides Columbarii Libertorum, & Servorum Liviae Augustae pag. 75.

286

CARRINATIA
PRIMA
CARRINATIA · C · L ·
VRBANA

287

XANTVS
VIX · ANN · XXII *sic*
OLYMPVS · OOITAMOS

288

DETELIA F
GRAPHIDI
SVLLIA GEMNI
sic MATRI · SVE
BENE
MERENTI
F ·

289

D · M ·
CLAVDIA
ARSINOE
PREPONTI
VERNAE
SVO
FECIT

COR-

290

CORNELIAE · CLEOPA
TRAE · VIXIT · ANNIS
VII · D · XV

291

T I M I N I A
P · Ɔ · L · GNOME

292

D ♂ M
SILVIAE PRIMIGENIAE
VIXIT ANNIS · XXXXVIIII
MENSIBVS VII
L · AVRELIVS · AVG · LIBERTVS
FORTVNATVS CONIVGI
SANCTISSIMAE ·:· ECIT

293

DIS · MANIBVS
L · CORNELIO · SATVRNINO
CORNELIA · TETHIS
PATRONO · ITEM
CONIVGI · ET · SIBI
VIX · AN · XXXX

294

D · M ·
CLAVDIAE · PHILETE
THREPTVS · CON
TVBERNALI · BENE
MERENTI · FEC ·
VIX · AN · XXXXV

293. Notat Fabrettus Inſcr. Cap. IV. pag. 289. frequentiſſimum eſſe, ut herilis adfectus in maritalem ſocietatem coaleſceret; ideoque paſſim iidem *patroni & coniuges* in marmoribus ſepulcralibus inſcribi.

294. Ibidem apud Fabrettum num. 218. FLAVIA THREPTE.

295

T · F L A V I
FELICISSIMI
QVI VIXIT
ANNOS III
DIES XXXXIIII
C· VICTORINA
T·F NICEPHORVS
FILIO DVLCISSI
MO FECERVNT

296

DIS· MAN·
VLPIAE SECV *sic*
DAE · P · ACI
LIVS · EVTY
CHAS · FECIT
CONIVGI · CA *sic*
BENEMEREN
TI · ET SIBI
ET· M· VLPIVS· EVTICHI
FIL

295. C. VICTORINA. Cernis adnotatum familiae nomen per priorem tantum literam C. ut in sequenti linea T. F NICEPHORVS·

296. CONIVGI CA. Legendum CARAE.

297

HERMETI CONIVG
CARISSIMO· B · M·
CVM · QVO· VIX · AN
XXVII

298

D · M ·
CL · VITALIS · FECIT
SIBI. ET· L· ANTONIO
PRIMITIVO · CON
IVGI· SVO·

299

L · MARCIVS
SYNISTOR

300

DEMETRIVS · TERENTIAES
L · OLLAS · V·

301

Q· GAVLIVS	GAVLIAE
STORCES· L·	SECVNDVS
	RTVS
VIX· AN	N·XVIII·

302

SVLPICIA
PHYE· ET·
AFRICANVS

302. Ollarum cinerariarum iconiſmum dedi ad Columbarium Libertorum , & Servorum Liviae, Tab. XX.

303

D· M·
NONIAE· SEX· F· EV
;VCHIAE VIX · ANN
OI· MENS· VNO· DIE
B · XXIII ·

304

C. OPPIVS · C· L. OPPIA · C · L·
M N E S T D R P H I L I S
S I B I · E T · P A T R O N O
S V O · F E C I T

305

D · M ·
AEMILIAE · GEMINATHI
ALBISIO · GEMINO · F ·
F E C E R ·
ALBISIVS · FIRMVS · ET
AEMILIA . RESTITVTA
S· ET· SIBI· POSTERIS S··

D· M·

306

D· M·
VALERIO SALV
TARI · FRATRI · F
ECIT· VALERIA
PRI·SOROR·QVI
VIXIT· AN· AIIXX·

307

L · ARRVNTIV
APOLLONIVS
NEPHVSAE · L · SVAE
CARISSIMAE

308

Q· CAECILIO
PRIMO
O· L·

309

OSSA
M. OPSI· PHILADESP

310

L· TVLLIVS
AMVNTA

311

L· SESTIVS
Ɔ· L· EPAPHRA

In marmore antiquo flavo.

312

AVRELIVS· Ɔ · L· EROS
AVRELIA · T· L· FELIX

D·M

313

D · M
LVCCIO · CLE
TVLICO GΛETV
HCVS · F · F

314

C · IVLIVS · C · L · AQVA
DAMA · M · ALF
VIXIT . AN · L · ANCIL

312. AQVA.... Forte: AQVARIVS.

315

L · SEXTILIVS · L · L · CHARITO
SEXTILIA · L · L · LAIS

316

T · MANLIVS
FELIX

317

C · IVLI . EROTIS
VATIAE · OLL · II ·

318

P · FALANIVS · P · L
VRBANVS

In titulo 387. & 398. *Vatia* & *Falania* familiae plebeiae nunc primum mihi innotefcunt.

319

D · M ·
CLODIAE · P · L · RESTITVTAE
QVAE · VIXIT · ANN · XXIII
MENSIB · X · DIEBVS · XI
SVCCESSVS · SORORI
DVLCISSIMAE · DE · SE · BENE
MERITAE

320

OCTACILIA
Ɔ. L · IPHIS

321

D · M ·
C · L · TRYPHAENA · C · L
TPVPHENÆ FILIA · SE
SVAE · DVLCISSIME E · Q · V ·
A.... M · X · D ·

D ·

322

D.
VENTICIVS · ALEX
DER FECIT
MVTIO · DORO . P ·
BENEMERENTI E
LIBERTIS·LIBERTA
BVSQVE·POSTERISQVE· E
RVM

323

D · M ·
C · ARVNCEIVS· PHILETVS
ARVNCEIAE · SOTERIDI ·
LIBERTAE · DULCISSIMAE
INCOMPARABILI BENEME
RENTI · FECIT · ITEM · LIB ·
LIBERTABVSQVE · POS
TERISQVE · EORVM

324

D · M ·
SERTORIAE · NATALIS
P · SERTORIVS · BLASTVS
CONIVGI · KARISSIMAE
QVAE · VIXIT · ANNIS · L
HOC · AMPLIVS · SVPER
FILIAM · SVAM · SERTORIAM
PHILVMENEN · MENSIB ·
VIII · DIEB · VII ·
B · M · P ·

325

OCTAVIAE
M · F · THOPHILAE
M · TVSISIVS
PROBVS · CONIVGI
KARISSIME · ET
DE · SE · OPTIME ET *sic*
BENE · MERITAE
ET · C · FABIVS · TERTIVS
PATER · FIL · DVLCISSIMAE
QVAE · V · A . XXXV.
FECER ·

326

M · D ·
FAVSTAES · ET · PRIMI
MATRIS . ET · FILI
POTITVS . CONSERVAE
BENE · MER
POSVIT

327

OSSA
APPIAE · SEX · L
CALETYCHINIS

In

In marmoreo Sarcophago elegantissimo, opere anaglypho caelato ita scriptum in titulo, quem duo Genii alati sustinent.

328

M· D·
EGNATIVS
ASCLEPIADES
sic FECIT · AELIAE
CASTE· PATRO
NI· VXORI
B· M·

329

D·M·
CLAVDIAE
EPIPHANIAE
PROCILIA · ET
FORTVNATA
LIB· PATRONAE
B· M· FECER

330

D· M· S·
CLAVDIA· EVHODIA
TIBERIO· CLAVDIO
MARTIALI· CONIVGI
CARISSIMO · DE · SE
BENE · MERENTI · FECIT
OLLA· DONATA· A· FLAVIA
ESIADE

331

D·M·
P · AELIVS
PHARION
RODOPENI
FIL· PIISSI
MAE · QVE · VI
XIT· AN· X· M· IIII

332

PROTA· ARRONIAE
LIBERT

333

OPSIVS. CLAVD

334

ΔΕΚΑΛΟΥΜ
ΗΝΕΙΚΟCΙΔΕΗ
ΠΑΗΡѠCΑCΑ
ΚΟΜΘΥΔΟΥ
ΓΕΝΕCΙΟΙC
ΝΤΑ ΔΕΚΕΙ

335

AVRELIA · T · F ·
AMANDA
VIX · ANN · XIIX

336

DIS · M ·
POMPEIAE
C·F·SEVERILLAE
FRATRES · F ·
SORORI

337

D · M ·
COMINIAE · SVCCESSAE
GOMINIAE · SVCCESSAE
RACDVS · COIVGI
M ·

338

D · M · S ·
EPAPHRODITO
PIERIS · CONIVGI
CARISSIMO · FECIT

339

C · COTIVS · Ɔ L
CHRONIVS
PONTIA · TERPVSA

340

L · LARTI · CORIMBI ·

341

L · LARTI · ZETHI

D · M ·

342

D · M ·
M · BEPSSANIO
MARCIONI · CON
IVGI · SVO · BENE
MERENTI · FECIT
PVBLICIA·HERONIS

343

BENNIA·Ↄ L·ANTIOCHIS
SIBI · ET · SVIS
LIBERTIS · LIBERTABVS
POSTERISQVE · EORVM
PARIETE· DEXTERIOR·OLLAS· L·

344

D · M ·
L · BENNIO · CAPITOLINO
V· A· XIII· M· I· D· VIII· DVO
BENNI· EPICTETVS· ET· ZOSA
PARENTES · PIENTISSIMO · FIL· BENE
MERENTI · FECERVNT

345

D · M · S ·
P H I L O C Y
RIO· BENEM
ERENTI· PA
TER·FECIT

346

P · SATRIVS
P · L · BLASTVS
VIX · AN · XXV ·

347

L · NONNIVS· L· L
DIO · OLLAS · II

348

T · SVBSIFANI
ANTIOCHI

349

CAVDINAE· L· F·
PRIMAE
VIX · ANN · LXXI

350

L·CVRIATIVS·P·F·
PAL · VRBICVS
VIX· AN· LI·

351

D · M ·
M · CLAVDIVS · NYMPHODO
TVS · PATER · OB · PIETATE
ET · OB · MEMORIAM · CA
NINIAES · MARINAES
CONIVGIS · ET · FILIAE· CA.
RIS · · AE · ET · M · CAECI
LIVS · · ..RISOR · MARITVS
EIVS···· CERVNT · T· C· L·
M A · · INAE· Q· V · A · XVIII·

D· M·

352

D · M ·
FLAVIAE · NICE
T · FLAVIVS · EVANGELVS
CONIVGI BENEMERENTI
FECIT · SIBI · LIBERTIS
LIBERTABVSQVE · SVIS
POSTERISQVE . EORVM

353

DIS · MANIBVS ·
P V D E N S
VIXIT · ANNIS · XXX ·
AMARANTVS · CONIVGI
F E C I T ·

354

CAECILIVS · RVFIO
FABIA · HELENA ·

Sequentes Christianorum Inscriptiones exstant in eodem Museo Guarnaccio.

355

VRSE · BENEMERENTI · QVE · VICXIT
ANNOS · III . M · III · DIES · XXIIII · DEP ·
XVIII · KAL · SEP · IMPACE · PARENTES FILIAE
DVLCISIME · FECERVNT

356

BENEMERENTI
ZOSIMETI · QVE · VIX
AN · V · M · IIII · D · XIII

357

NICENE
IN PACE

AR-

357

ARCLA
FLORENTINA
FIDELIS · IN · PACE
VIX · AN · V · MES · VIIII
DIES · VIIII

358

B · I · KEN · TI. OYC
E · NI · PHNH
ΠPO · ΓI.

359

PEREGRINA ' IN PACE

Antiqua Romanorum SIGILLA aerea ſignatoria, quae in Muſeo Guarnaccio adſervantur.

360

CIPP R P R
C V o C o S II

361

Q. FLABEIVS
FELIX

362

P TETTI
FORTVNATI

363

ROCCHI
ACTORIS

VET-

364

VETTIAE ♂
RESPECTAE

365

C· LVCCE
LATINIA°

366

MI CRASSICI
HYBLESSIS

367

C · LVRI
RVFINI

368

SALUS

369

P · P · B

370

SEX · EC
NI CAEN

371

C L E O
P A T R I

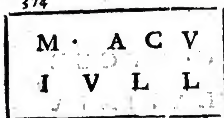
372

L · OPPIVS
PRIMICE

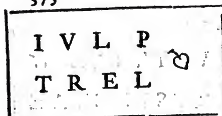
373

I V L I A
N V S .

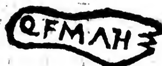
374

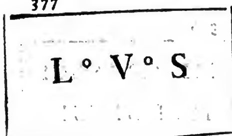
375

376

377

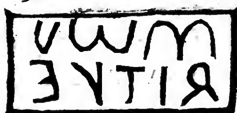
378

379

380

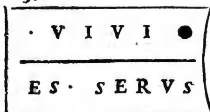

381

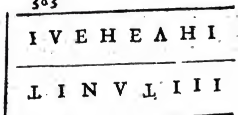
In Sigillo referente delphinum.

V A L · M A X

382

383

378. Hoc est : *Publii Successi.*
379. Hoc est . *Vivat* V· Q· *Procillaes.*

384

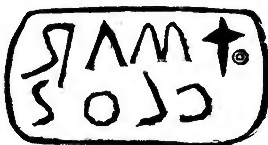

385

Sigillum aereum obsignatorium veterum Christianorum.

386

Hoc est : MARCHOS : id est : *Marcus*.

360. Perdifficilis mihi videtur huiusce Sigilli obsignatorii interpretatio . Quid coniecturis consequi possim , lubet experiri . CIPP R P R CV COS II · Videndum , num haec conveniat : CIPPI RELIGIOSI PEDES RETRO CV · COS · II· Lucem huic interpretationi praebent alia monumenta , quae in Gruteri Thesauro leguntur pag. CXCVI. 3. & 4. ubi cippi figura ostenditur , & inscriptio , imperante Augusto exarata , haec habet : EX· S· C· TERMINAVIT :: R · PROX · CIPP · PED · CLXV. IS · Publica opera & religiosa loca cippis terminabantur . Cippi numerari , itemque pedum numerus indicari solebat. In alio Gruteriano saxo pag. sequenti CXCVII. I · CIPPVS · DECMVS · (*ita*) A CIPPO DECMO · AD· PRIMVM· PED LXXXXVII· In duobus cippis 2. 4. & 5. qui eo loci sequuntur, haec scripta: EX · S· C· RESTITVER · R · P PROX : CIPP· P :

L l CLX.

CLXIIIS: item: TERMINAVER · R · R · PROX · CIPP · P · CLXXIIII · Eadem in ſequentibus pag. CXVCIII. 1. 2. 3. 4. 5. Singularia ita explicat Ioſephus Scaliger, & ex eo Vrſatus: *Reiectis ruderibus proximo cippum pedes, centum*, &c. vel *proximo cippo pedes centum* &c: ad quae monumenta vide quae obſervat Wilelmus Goeſius i Antiquit. Agrariar. Cap. XII. Cipporum in religioſis locis definiendis uſus liquet ex ſequenti cippo, qui in Gruteriano Theſauro adfertur; at in antiquo Codice Bibliothecae Strotiae quum paullo aliter idem cippus inſcriptus adferatur, & deſinat in fine ARBOREM PONERE: & quum notetur ſcriptum fuiſſe ex archetypo penes *D. Benedictum Saxam*; coniicio forſitan eamdem epigraphen in ſingulis cippis ſculptam fuiſſe, quae ita ſe habet.

HAEC . AREA . INTRA . HANC . DEFINITIONEM CIPPORVM
CLAVSA. VERVBVS, ET. ARA. QVAE. EST. INFERIVS
DEDICATA. EST. EX. VOTO. SVSCEPTO. QVOD DIV
ERAT. NEGLECTVM. NEC. REDDITVM. INCENDIORVM
ARCENDORVM . CAVSA . QVANDO . VRBS . PER . NOVEM
DIES. ARSIT. NERONIANIS. TEMPORIBVS. ET HAC
LEGE . DEDICATA . EST . NE CVI . LICEAT . INTRA . HOS
TERMINOS . AEDIFICIVM . EXSTRVERE . MANERE
NEGOTIARI. ARBOREM. PONERE. ALIVDVE. QVID
SERERE . ET VT PRAETOR . CVI . HAEC . REGIO . SORTI
OBVENERIT. LITATVRVM. SE. SCIAT. ALIVSVE QVIS
MAGISTRATVS . VOLCANALIBVS X . KAL . SEPT . OMNIBVS
ANNIS. VITVLO. ROBIO. ET . VERRE

Alteram huic ſimilem inſcriptionem, iiſdem fere verbis conceptam, imperante Domitiano, adfert Io. Petrus Bellorius ad Tab. XVII. Fragmentorum veſtigii veteris Romae pag. 70. & ex eo Sponius inter Miſcell. Erud. Antiq. Sect. IX. pag. 292. Alia in

hanc

hanc rem magis opportuna adcuratius observanda nobis suppeditabunt vetusta monumenta, ex quibus eluceat loca sacra itemque opera cum publica tum privata sigillis obsignari, ni fallor, consuevisse: vel potius scriptas tabulas, in quibus locorum termini definiti erant. Notandum, quod hoc sigillum litteris non exstantibus, sed incavatis insculptum est, quae impressae prominentes efficiuntur. Quid COS II? Penes Consules auctoritas fuisse videtur & ius obsignandi: nam terminatio & restitutio, ut docent antiqui lapides, Senatus consulto fiebat.

In Sigillo adlato a me num. 261. notanda est familia *Flabeia*, ad hoc tempus antiquariis incognita. In altero num. 363. legitur ROCHI ACTORIS. Emendandum typothetae sphalma, qui, non ut habet sigillum ROCHI; sed perperam, me inscio, scripsit ROCCHI. Ita igitur S. ROCHVS scribendum in sacris Diptychis & Kalendariis XVII. kal. Septembris, atque ita etiam pronunciandum esse, hoc exemplo in tota antiquitate rarissimo docemur. De *Actoribus* plura habes apud Pitiscum congesta in Lexico, quae vide, si otium est. Iam alibi adnotavimus in sigillis insculptas festivas adclamationes: ex his etiam laeta omina captata fuisse perspicuum est, de quibus consulendus Kirchmannus de Annulis Cap. XXIII. In hac serie recensendum sigillum, quod habes num. 368. quod plantam pedis, seu soleam refert, & in eo scriptum SALVS. & quia alteram similem litteram saepenumero non geminabant, forsitan legendum SALVVS. Ita in aliis monumentis SALVIS DOMINIS. Quum dominus possessionem rei caperet, id auspicato facienti, adclamari solebat ut salvus esset, & his bonis feliciter uteretur. Sigilla obsignatoria, quae vel pedem, vel plantam pedis referunt, adhibita fuisse censentur in acquisitione possessionis rerum immobilium, quae

pedibus calcantur; nam *possessio* apud Paulum Ictum de astro. l. 1. de acquir. vel amittend. poss. idem valet ac *pedum positio*; quare pedes instrumentum aptum; manus vero instrumentum designat acquisitionem bonorum mobilium. Haec observat V. Cl. Boldettius in Observationibus in Coemeteria SS. Martyrum Lib. II. Cap. XIV. pag. 507. qui hisce similia adfert sigilla obsignatoria.

In sigillo, quod exhibitum est n. 370. legendum videtur: *Sexti Egnati Caen.* forsitan *Caenei*, quod cognomentum fuit Iovis, religiose culti a Caeneis: vel *Caeniensis*, desumto a patria cognomine, nimirum Caenina urbe Latii, cuius regem bello devicit Romulus, auctore Livio Lib. I. Sed quid n. 371. CLEO PATRI? Quid in altero n. 365. C· LVCCE LATINIA? Non Oedipus, sed Davus sum. Alia sigilla ex aere obsignatoria non pauca in eodem Museo Guarnaccio servantur, quae D. Marius Guarnaccius, Praesul eruditissimus, numquam satis a me laudatus, egregio studio sibi & patriae ornamento conquisivit.

Pisis, in Aede S. Andreae, ex Cl. Muratorio pag. MDXIII.

387

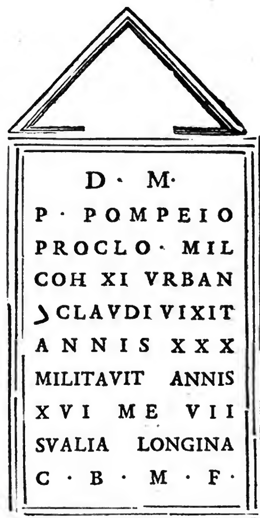
XANTIPPES SILVERIAE
C· CASSIVS LVCILIANVS
ALVMNAE DVLCISSIMAE

387. Cassia familia reliquis antiquis Pisanis addenda est, auspice hoc lapide. In secundo versu scriptum arbitror LVCILLIANVS.

In

In Hortis Marchionis Riccardii quae ſequuntur Inſcriptiones olim exſtabant ; poſtea vero quum omnes in Aedes Riccardianas transferrentur, ut puto, perierunt. Ex Schedis Donianis.

388

388. Vidit & accurate exſcripſit doctiſſimus Donius omnes Riccardianos lapides, quum exſtarent in Riccardianis Hortis prope Arcem S. Ioannis. Ibidem ego quoque exſcripſi. Non paucos ex his in Mediceum Muſeum iam antea tranſtulit Apollonius Baſſettus, Canonicus Baſilicae Laurentianae, dono ſibi datos a Marchione Franciſco Riccardio.

Idem

Idem Baſſettus poſt mortem heredem reliquit Coſmum III. Etruriae Magnum Ducem; adeoque omnia antiquitatis monumenta & numiſmata quae ſervabat, Muſeo Mediceo ceſſere. Eosdem lapides, in iisdem Hortis ſub dio expoſitos, & parietibus circumquaque inſertos, exſcripſit quoque Nobiliſſimus Petrus Andreas Andreinius, Patricius Florentinos, qui ſuas Schedas mihi dono dedit.

Ibidem, ſub icone triclinii.

389

ΕΥΟΔΙΑ ΒΟΗΘΟΥ ΓΥΝΗ
ΧΡΗϹΤΗ ΧΑΙΡΕ

Ibidem, ſub icone triclinii.

390

Ε Υ Φ Ρ Ο Σ Υ Ν Η
ΛΟΥΚΙΟΥ ΑΛΒΑΝΙΟΥ ΚΛΑΔΟΥ
Χ Ρ Η Ϲ Τ Η
Χ Α Ι Ρ Ε

Ibidem.

391

DIS MANIB
SPECVLAE V · A · LXXXV
M CLODIVS
NYMPHIVS MATRI
PIISSIMAE ET LIBERTIS
LIBERTABVS POSTERIS
QVE SVIS

Ibidem.

392

D M
BIBIVS BER
CILIV BIBIA
E SIMPLICIAE
FILIAE DVLCIS
SIMAE . Q . VIXIT
AN . III . M IIII D XXVII

Ibi-

Ibidem.

393

A XX M VI PRO
TAS · B · M · FECIT

Ibidem.

394

L · DORCADI · A
VTYCHES CONIV
· · · · OSIDI SVISQ
E O R V M

In iisdem Hortis Riccardianis exſtabat ara perparva, cuius inſcriptionem ſupra dedi pag. 126. num. 131. Donius qui exſcripſit, ſcriptum in ea teſtatur ΕΞ ΕΠΙΤΑΓΜ ΘΕΟΥ

In Aedibus Riccardianis.

395

D M
GERMANIVS VICTOR A MAIAITIS
COMPARAVIT SIBI ET GERMANI
AE VRBANAE CONIVGI SVAE ET GER
MANIS VICTORINAE ET VICTORINO
FILIS ET GERMANIS LIBERTIS LIBER
TABVSQVE POSTERISQVE EORVM

395. Protuli hunc lapidem in Par. I. pag. 97. n. 51. ſed quum in ſchedis Donianis in ſecunda linea a Cl. Donio exſcriptum legerim A MILITIS: ſinceram lectionem probavi, & eo loci lapidem, nunc valde conſumtum, ſupplendum, iterumque producendum cenſui A MILITIS: hoc eſt *A Militiis*. Germanus Victor is erat, qui infimo ordine militibus in exercitu ſerviebat.

In

Florentiae, in Museo elegantissimo Nob. V. D. Augustini Cerretani, de Cerreto, Canonici Florentini.

396

D M
IVLIA SATVRNINA
C· IVLIO· CANDIDO · AVIO
DVLCISSIMO · BENE ME
RENTI · FECIT · QVI VIXIT
ANNIS · LXXXVII · HO
VNA

Ibidem, in arcula marm. encarpis & aviculis serpenticulum carpentibus ornata.

397

D · M
CN · POMPEI
ARTEMAE
FECIT

Florentiae, ex Sch. Ambrosianis, ex Cl. Muratorio pag. MCDXXVI.

398

D · M
ZOSIMO · C · N · BERNVLA
CASTREN · DONATA
CONIVGI PIISSIMO
B · M

398. Hoc est: *Diis Manibus Zosimo Caesaris Nostri Vernulae Castrensi*. Vernarum, seu Vernularum Castrensium, qui in Castris infimo servitio fungebantur, nullam, praeter quam in hoc lapide, mentionem invenio.

Lu-

Lunae, olim in urna marmorea in S. Ioannis Baptistae, nunc Lucae apud Nobb. Bernardinios, ex Cl. Muratorio Tom. III. Thes. pag. MCCLXXX. VI. 2.

399

C · VILLIVS · C · F
MATERNVS
C · VILLIVS · C · FIL ·
PALATINA APER
VILLIA · PHASIS
QVAE RVBELIA
PROCLA · C · VILLIO
INVENTO · PATRI ET
PATRONO OPTIMO
D M · D D

399. In 3. linea ex N · V · Campagnonio notat Cl. Muratorius scriptum C · VILLIVS · C · L · (forsitan C · F ·) in sexta RVBELLA · quae scriptura magis consonat.

Florentiae, apud Nobb Gaddios, ex Malvasia & Muratorio.

400

❦ D ❦ M ❦
LVCI BALERI
ORTVGIONIS
VALERIA VALENTINA
CONIVGI BENEMERENTI
❦ FE ❦ CIT ❦

Ibidem, in marmore in plura frusta diffracto.

401

D M
Q · POMPONIVS CORINTHVS
PETRONIA ROMANA ET
PETRONIA ···· IIS QVAE VIXIT
ANNIS VIII · MENSIBVS VIII
DIEBVS VII
LIBERTIS LIBER · · · · ·
POSTERISQVE ·······

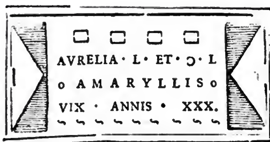
Florentiae, in urbanis Hortis Excellentiss. Principum Corsiniorum, urna marmorea rotunda.

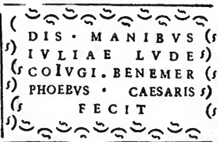
402

D · M
P · FVLVIO · VENERIANO
QVI · VIXIT · ANNIS · XX
P · FVLVIVS · ATHENIO · ET
FLAVIA · VENERIA · PARENTES
FILIO · CARISSIMO · FECERVNT

Ibidem. *Ibidem.*

403 404

Florentiae, in Museo Gaddio, in pondere e marmore Lydio nigerrimo.

405 *sic*

EX · AVCTORITATE · Q · IVNI RVSTICI PREF · VRBIS

405. Huiusce ponderis inscriptionem mancam superius dedi pag. 7. num. 2. idque mihi sero innotuit, quum iterum idem pondus in eodem Museo observarem. Q. Iunius Rusticus Praefecturam Urbis exercuit imperante Marco Aurelio (apud quem omnia potuit) anno V. C. DCCCCXV. Christi CLXII. secundum Baronium CLXIV. Eo autem Urbanam Praefecturam gerente, B. Iustinum morte affectum constat ex eius Martyrii Actis, a Baronio laudatis. Vide Pagium in Critica Historico-Chronologica in Annales Baronii in hunc annum num. IV. pag. 157. Vide etiam Th. Reinesium in Epistola XXXIV. ad Rupertum pag. 216. & 217. & Consulares Fastos Relandi pag. 35. Huic alterum pondus persimile adfert Fabrettus Inscript. ant. Cap. VII. pag. 525. num. XXVII. qui notat Scaligerum perperam recensuisse Q. Iunium Rusticum inter Praetores Vrbanos; quum ex his & aliis penes Gruterum pag. CCCXXI. & CCXXII. Praefectus Vrbis scribatur.

Quatuor aerea Sigilla obsignatoria exstant inter Cimelia D. Theodori Davanzati, Abbatis ex Ordine Cistercienst.

406

EVPHROSINI
CESMES

II

ELSM

407

V · COM
ASIAs

In altero, quod lunam falcatam refert.

408

·CONSTANTII·

In altero, quod soleam, seu calceum refert.

409

C · A · S

In lamella aerea, ex Schedis Cl. Senatoris Philippi Bonarrotii, quam apud se exstare scribit.

410

In alio penes Cl. Mannium.

C· AT· PI

Ibidem, in tegula.

411

LOLLIANI
V· C· PRAET
TRIVMPALIS

412

T·· VETTI
FVSCI

Ibidem, caput galli gallinacei ita inscriptum.

413

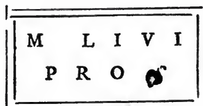
Σ Ω Τ Η Ρ Κ □ Σ Μ Ο Υ

Memorare lubet fortuitam sarcophagi marmorei inventionem, quae nostra aetate contigit, anno nimirum MDCCXL. Aestate huiusce anni, quum proleta-

letarii aliquot homines in Arno se lavarent parte laeva e regione casarum, quae nauclerorum dicuntur, extra Portam S. Frigdiani, eo plane in loco in quo onerariae naves consistere solent; forte accidit ut quidam natando incurreret in sepulcrum; quod quum intus vacuum invenisset, rei novitate curiosus factus, amicos convocavit; qui tandem multo labore, adhibitis organicis instrumentis, sarcophagum ad altiorem fluminis ripam asportarunt. Marmoreum hunc sarcophagum vidi ad diem V. Kal. Septembres eiusdem anni, qui longitudine sua aequabat Romanos pedes circiter sex; latitudine vero ferme tres, altitudine circiter pedes itidem tres. Intus excavatus, ovalis erat figurae. In utroque latere sculptae erant figurae duae stantes: dextrorsum uxor stolata cum avicula ad pedes: laevorsum eius maritus pallio indutus, nudo tamen pectore & dextro brachio, pedibus ad mediam usque tibiam calceis ornatis. In medio coibant striae. Sculptura erat rudiuscula: marmor candidum & perpulcrum.

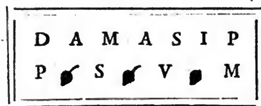
In Sigillo aereo apud me.

414

In alio Sigillo aereo apud me.

415

414. Primum Sigillum, in agro Pisciensi repertum, mihi dono dedit Ornatissimus Vir Antonius Florius, Eques Sacri Ordinis D. Stephani: alterum vero mihi nuper sublatum.

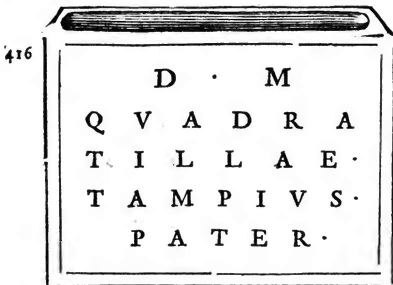
Anno MDCCXXXI. prope collem vulgo *Spieri*, in agro Pisciensis Dioeceseos, inter rudera antiqui aedi-

aedificii inventum ſepulcretum veterum Ethnicorum, atque iuxta illud complura vaſcula fictilia, quae ab imperitis ruſticis effracta ſunt: inter haec inventa quoque lucerna fictilis cum hiſce litteris in inferiore eius baſi ſcripſit.

C DESSI

Alia quoque antiqua Conditoria in Piſcienſi agro eruta non raro ſunt, quae deſcripſit patriarum antiquitatum diligens inveſtigator Franciſcus Maria Galeſſius, Nobilis Piſcienſis, qui haec mecum communicavit. DESSIAE familiae nulla habetur mentio in antiquis marmoribus tum Gruterianis, tum Reineſianis et Donianis. Apud Fabrettum in laterculo militum Cohortis I. Vigilum ſub Centurione Quintino numeratur Deſſius, Inſcr. ant. Cap. IV. pag. 262. Non raro etiam occurrit *Dexia* familia.

In Vrna marmorea cineraria, inventa in Agro Florentino, VII. ab Vrbe lapide, prope Pratolinum.

416

416. Hanc Vrnam perelegantem dono accepit ab amico ſuo optimo D. Bartholomaeus Arrigonius, Sa-

Sacerdos Florentinus, I. V. D. & antiquitatis eruditus cultor. Inſcriptum titulum duo Genii utrinque ſuſtinent. In utroque latere eiusdem Vrnae ſculptum cernitur ſcutum cum gladio; quae emblemata Quadratille non conveniunt, ſed potius patri Tampio; qui tamen nec miles, nec eques nominatur.

Apud eumdem.

417

A C VINCTIVS · ATITIA · C · L · ATILIA · C · I ·

Apud eumdem.

418

D · M
DECRIAE FELICLAE

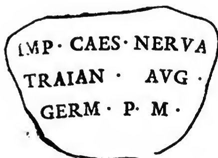
L · DECRIVS EPAFRODIDVS
FILIVS ET
DECRIA DONATA
ALVMNA PARENTIBVS

418. In tertia linea cernitur ſpatium; ſed deſunt litterae. Non dubito ſcriptum fuiſſe nomen patris L. Decrii Epaphroditi, & Decriae Donatae, filiorum eius.

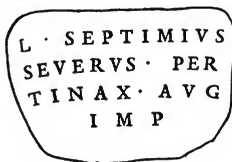
In

In lapide tophaceo, in quo exstantes impressae sunt utrimque litterae huiusmodi, quae quidem haud genuinae censentur in Museo meo adservatur.

419

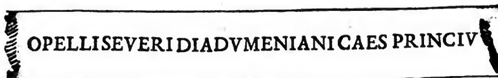

420

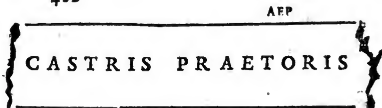
In tubo plumbeo, long. Ped. I. Vnc. VI. alt. Vnc. V. in quo litterae exstantes impressae : exstat in meo Museo.

421

In altero tubo adsimili plumbeo, long. Vnc. XII. alt. Vnc. V.

422

422. Vterque plumbeus tubus, cum aliis innumeris eiusdem moduli tubis, hoc anno MDCCXLI. inventi sunt Romae, retro, transactis Thermis Diocletiani in Vinea, ut aiunt, Novitiatus RR. Patrum

trum Societatis Iesu in Quirinali, quo in loco adhuc rudera veteris aedificii supersunt: nec dubium est & ibidem fuisse *Castra Praetoria*, quae in altero tubo, qui cum superiore coniunctus erat, memorantur. De his Castris luculenter Alexander Donatus S. I. de Vrbe Roma Lib. I. Cap. V. Famianus Nardinius de Antiqua Roma Lib. IV. Cap. IV. qui disertissimam antiqui Interpretis Iuvenalis adfert auctoritatem in Sat. X. *Iuxta aggerem primus castra posuit Seianus, id est super Diocletianas, quae dicta sunt Castra Praetoria*. Hi tubi ad aquam Marciam derivandam in Castra deserviebant; siquidem, praeter balnea, fontes quoque in Castris Praetoriis fuere ad usum militum, qui vel potarent, vel se lavarent; de quibus Herodianus & Capitolinus. De his mentio fit in antiquo lapide apud Onuphrium Panvinium in Descriptione. Vrbis Romae pag. mihi 38.

Q · AQVILLIO . SABINO · II ·
COS :
SEX · AVR · ANVLLINO

CASTR · PRAET · L · VRVAS · OFF · PED CCCLXXXIII ·

AQVA · MARC

Celeberrimus Norisius in Epist. Consul. pag. 128. miratur Panvinium, quum in fistula legatur SEX · AVR · mutata familia, *Cornelium* nominasse, quod etiam fecit Almelovenius. Ex Fastis Relandianis pag. 132. videtur legendum ANVLINO, non vero ANVLLINO: subspicor etiam scriptum Q · AQVILIO. Hos Consules suffectos esse posse, imperante Caracalla, censet Cl. Tillemontius. Plumbeos hos tubos dono statim ad me

misit vir de antiquitate, deque litteratis hominibus, inter quos Cl. Muratorius recensendus est, qui eo auspice novum Thesaurum Inscriptionum antiquarum locupletavit, optime meritus Franciscus Ficoronius; qui per epistolam monuit alios tubos hisce similes sibi comparasse Cl. Marchionem Maffeium: alios reconditos in Kircheriano Collegii Romani Museo, in quibus plumbarius tuborum artifex *Terentius Cassander* nominatur, imperante M. Opellio Macrino, cum hac epigraphe

IMP · CAES M OPELLI SEVERI MACRINI AVG

CASTRIS PRAETORI *sic*.

TERENTIVS CASSANDER FECIT

In meo nomen *M. Opellii Severi Diadumeniani Caesaris Principis Iuventutis*, eius filii, adnotatur. De eo haec Capitolinus: *Sciendum praeterea, quod* CAESAR *fuisse dicatur, non* AVGVSTVS *Diadumenus*, (horum monumentorum, auctoritate emendandi auctores sunt & ipse Capitolinus, reponendumque *Diadumenianus*, loco *Diadumenus*) *quem plerique pari fuisse cum patre imperio tradiderunt*. Illud praeterea notandum, ab antiquariis magni nominis, & in editis quoque libris, a doctis hominibus peccatum esse in scribendo familiae nomine huius Imperatoris; nam scribunt vel OPELIVS, vel OPILIVS; quum constet ex his indubitatae fidei monumentis, scribendum esse OPELLIVS. Numismata, in honorem Macrini cusa, integrum eius familiae nomen non praeferunt; quare in eo scribendo facile in errorem lapsi sunt antiquarii: ne quid dicam de Claudio Salmasio, qui Capitolini textum inemendatum reliquit, contra fidem numismatum & lapidum antiquorum.

Ae-

Aereum collare ſervi fugitivi, nunc penes me exſtat.

418

BVIIV TENE ME NE FACIA

418. Hoc collare mihi dono dederat Praeſul ampliſſimus Leo Stroza; poſtmodum ego donaveram V. C. Ioanni Baptiſtae Caſottio, Comiti & Patricio Pratenſi, mihi amiciſſimo. Idem antequam fato ſuo fungeretur, quod nuper accidit moerentibus Muſis ac litteris, quas impenſe coluit, me flagitante, illud mihi redonavit. Iam editum vide in Parte II. huius Operis pag. 145. Iterum producendum cenſui, quia in principio legendum videtur BVLLA: deinde reliquae literae ſignificant TENE ME NE FVGIAM. De hiſce litteris per puncta inciſis, vide Cl. Boldettium in Coemet. SS. Martyr. Lib. II. Cap. XIV. pag. 509.

Heic ingenuus pudor me monet ne eiusdem clariſſimi Praeſulis Leonis Strozae, viri doctrina, probitate, atque humanitate ornatiſſimi, ad iuvandas optimas artes, claroſque ingenio & eruditione homines nati, eximias laudes ſilentio praeteream. Huius Praeſulis ornatiſſimi, veterum elegantiarum arbitri, & Muſagetae nomini primam Partem huiuſce mei Operis Inſcriptionum antiquarum, quae in Etruriae Vrbibus exſtant, iam inſcribere deſtinaveram, idemque ſumma humanitate optima benevolentiae ſuae auſpicia promiſerat: ſed reipublicae litterariae, ſtudiorumque fato, dum perennem obſequii & benevolentiae meae teſſeram pararem, gloriae ſuae laudique aeternae maturus occubuit. Haud iniucundum, ſed valde gratum doctis hominibus fu-

turum arbitror, si primus elegantissimum Epigramma heic subiiciam, quod in laudem eius celeberrimi Musei in vestibulo mox scriptum, post eius obitum amicus quidam meus ad me misit.

MARMOREOS VVLTVS. ANTIQVA TOREVMATA. GEMMAS.
ECTYPA SOLLERTI SVLPHVRE DVCTA MANV.

MYSTICA SISTRA. GRAVI DECRETA INCISA METALLO.
ARTE LABORANTI FRAGMINA MVLTA VITRI.

MVRRHEA FRVSTA. TRVCES SCAENAE MIRACVLA LARVAE
ERVTA LONGAEVO SAXA DISERTA SITV.

AMVLETA. NOVO PRETIOSA NOMISMATA CVLTV.
DENSORVM INGENTES CONGERIES LAPIDVM.

DENIQVE NATVRAE ATQVE ARTIS CIMELIA MIRA.
PRAEBET INEXHAVSTO STROZIA GAZA SINV.

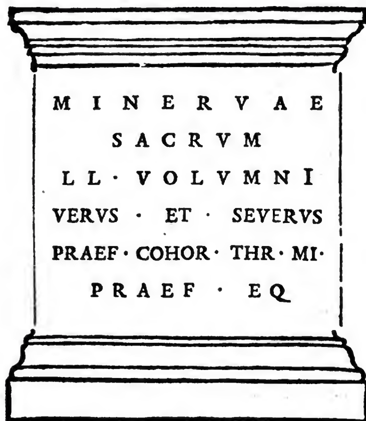
CVMQVE NOVA SPECIE NITEAT TAM RARA SVPELLEX.
RARIVS AT DOMINO NIL HABET ILLA SVO.

Digna tanto viro praeconia proferet amicus meus optimus, de litteris & de antiquitate optime meritus, Eques Franciscus Victorius, qui hunc aliosque doctos homines se laudaturum nuper promisit in Dissertatione Glyptographica pag. 127. facturumque operi suo hunc titulum: *De Viris nostro aevo editis ingenii monimentis, vel eruditionis fama claris.*

Exstat heic in Museo suburbano Strozio ara marmorea dedicata Dianae Invictae a duobus Voluminiis Vero & Severo, quam protuli in Par. I. pag. 333. num. 2. Alteram aram, ab iisdem dedicatam Minervae, lubet heic adiicere, quae docet praenomen *Luciorum* eos habuisse: ea exstat Romae in vinea, quae dicitur *di Campo vecchio* Nobb. de Gavottis, prope Cryptam Ferratam: quam de-

scripsit

ſcripſit, & ad me miſit idem praelaudatus V. C. Franciſcus Eques Victorius.

Docet etiam haec elegans ara Volumniorum fratrum militaria munera; nam Praefecti Cohortis Thracum Minerviae, & Praefecti Equitum fuere. Nec ſilentio praetereundum, inſcriptionem, quae incipit L · FVLVIO · C · FIL · POPIN ABVRNIO · VALENTI, quae pariter exſtat in Muſeo Suburbano Strozio, iam a me edita in Par. I. pag. 386. num 142. inventam eſſe in *Monte Aventino*, anno MDCXXXVIII. quod ſerius quam oportebat didici ex Donianis autographis Schedis: nam apud Albanos conſtat, Livio teſte, Latinas Ferias celebratas quotannis fuiſſe Iovi Latiali pro ſalute Romani & La-

Latini Populi, quibus Respublica, & deinde Imperatores nobilissimos Viros praeficere consueverunt. Insignem hunc lapidem illustrat V. C. Petrus Corradinius, postmodum S. R. E. Cardinalis Amplissimus Vet. Latii Prof. Lib. II. Cap. XXI. pag. 224. & 225. qui tamen cum Fabretto manifeste hallucinatur, dum haec singularia III VIRO · A · A · A · F · F · *Triumviro Auro Argento Aere Flando Feriundo*, uti manifeste habet marmor, non ita explicant, sed quasi scriptum sit III VIRO A RA · F F · *Triumiviro a Rationibus Fisci Frumentarii*: quod munus longe alienum a viro nobilissimo L. Fulvio Aburnio: cuius viri mentio, ni mea me fallit memoria, fit ab Aelio Spartiano in vita Hadriani, cui fuit acceptissimus.

In Regia Villa Magni Ducis Etruriae, quae Imperialis dicitur.

In urna marmorea.

419

D · M
M · IVNI · FELICIS
IVNIA · MARCELLINA
FRATRI · PIISSIMO
FECIT

In alia simili ornata corolla & aviculis.

420

OSTILIA . SYNTYCHE
FELICIONI . VERNAE
SVO . QVI VIXIT . ANNVM
I . ET . MENSES . VIIII . H . S . E

D· M·

Ibidem, in urna marmorea.

421

D ❧ M·IVNIAE·M·F·
MARCELLINAE
THEOPHILVS
O · D · S · M ·

Ibidem, in Vrna ornata corollis encarpis, & capitibus ariet.

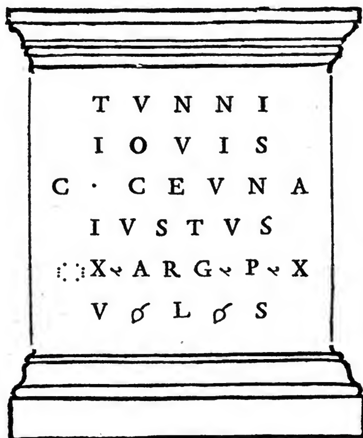
422

PYRRHE . RVBRIAE
HELVIAE. LIBRARIAE
P . RVBRIVS · OPTATVS
CONTVBERNALI . SVAE

421. O . D · S · M · Hoc est : *Optime De Se Merenti.*

In Villa Altovitarum prope Ripulas in Agro Florentino, tertio fere ab Vrbe lapide.

423

423 Aram hanc marmoream protuli in Parte II. hu-

huius Operis pag. 451. num. 57. ex Collectaneis Petri Tancredi Senensis. Ea exstabat in horto Ecclesiae S. Laurentii *a Vicchio* in Agro Ripoliano, & mensam lapideam sustinebat. Nuper translata est in Aedes Nobilium Virorum de Altovitis. Quum eam investigarem, existimans interiisse, descriptam mihi tradidit vir eruditione animique candore mihi amicissimus R. D. Philippus Picchiantius, Plebanus S. Petri ad Ripulas, Sacrae Theologiae Doctor; compertumque est, primum a me editam, deinde a Cl. Muratorio, qui vulgavit in Tomo I. pag. CXXXI. inemendatam & mancam. Muratorius, ut explicet perrarum Iovis *Tunni*, seu *Tonnii* cognomentum, perpendendum monet, num TVNNI vox adhibita fuerit ad signanda *vasa vinaria*, quae *tinae* a Varrone, & Nonio adpellantur. Vossius Lib. II. Cap. XVIII. de Vitiis Sermonis: *Plane*, ait, *videntur* tonnae, *vel* tunnae *&* tinae *vocabula cognata*, *& ab eadem origine profecta*. Porro notum est, Iovi *epulum* solenne mense Novembri paratum fuisse a Romanis; *mensamque* adpositam ab aliis: quam ob causam ab Arnobio stultos Ethnicos irrisos videas. Erant & *Festa Vinalia*, quibus Iovi vinum novum libabatur. Eruditam hanc explicationem non impugno: videndum tamen moneo, utrum vox TVNNI ex Etrusco cognomine originem habuerit: nam in patera Etrusca, quam protuli in M. E. Tab. CXX. prope imaginem Iovis scriptum est ᴙИI+; nempe *Tina*, quae vox *Tonans* videtur exprimere, ut animadverti ibidem pag. 242. Porro V pro O usurpatum adparet; quia Etrusci pro O usi sunt V. Exstat inter vetusta monumenta ara votiva dedicata Iovi Optimo Maximo TANARO; quae vox erudito Marmorum Oxoniensium interpreti idem ac Latinis TONANS significare videtur pag. 282. 283. quem vide. Consulendus etiam ab eo indicatus Cluverius in Ger-

Germania antiqua Lib. I. Cap. XXVI. qui diversas nationum dialectos observat, quo modo Iovem *Tonantem* dixerint. Siquidem non modo apud Celtas in Europa, sed ante etiam in Asia Iovis nomen fuit *Taran*, & variis dialectis *Thoran*, *Doran*, *Tordar*, *Dondar*, *Thondar*, *Donnar*, TONNAR, *Donar*, *Tonar.* quae vox idem valet ac Graecis Βροντᾶιος, & priscis Latinis *Tonans*, Etruscis *Tina Tinia*; & in hac ara, quae facile ab Etruscis acceptam vocem servat, TVNNI. Consule etiam Bochartum Geograph. Sacr. Par. II. Lib. I. Cap. 42. Porro litterae illae EX · AR · P · X · declarant argenteum donarium, Iovi voto dedicatum, pondo libras decem constasse. Ita igitur adlata tum a Cl. Muratorio, tum a me perrara inscriptio emendanda est.

Faesulis, in domo cuiusdam Canonici Cathedralis Ecclesiae, quae hodie non reperitur. Ex Schedis Donianis.

425

DIS · MANIBVS
CRISPINI C · F · FELICIS
CORNELIA SVCCESSA
CONIVGI SVO B · M
FECIT

425. Crispinus Felix ex ea ingenua plebe Faesulana fuisse mihi videtur, e qua fuit C. Crispinus Hilarus, quem numerosa sobole clarum ita laudat Plinius Histor. Nat. Lib. VII. Cap. XIII. *In Actis temporum Divi Augusti invenitur, duodeci-*

mo Consulatu eius , Lucioque Sulla collega , ad III· *Idus Aprilis* , C. *Crispinum Hilarum , ex ingenua plebe Faesulana , cum liberis novem (in quo numero filiae duae fuerunt) nepotibus* XXVII. *pronepotibus* XXIX. *neptibus* IX. *praelata pompa , cum omnibus his in Capitolio immolasse .*

In Museo suburbano Strozio sequens titulus olim exstabat , nunc deperditus .

426

L · MAESIO
CANINIA · FAVSTILLA
CONIVGI SVO · B · M
FECIT

Tiferni , in Aedibus Rev. D. Alexandri Certinii , nuper eruti lapides .

427

IVI
SATVRNI
LEGATVS

428

ENTIO
V · HOMVLL
PIMENTI

427 Haec fragmenta descripsit laudatus Alexander Certinius , patriarum antiquitatum eruditus indagator ac vindex , & ad me misit . In priore fit mentio Saturnini Legati Caesaris , &c. in altero Homullus nominatur . M. Valerius Homullus , im-

imperante Antonino Pio Consul fuit, Collega M. Acilii Glabrionis, nimirum anno V. C. 904. Christri 152. Alios insignes lapides amice conquestus est idem Certinius me praetermisisse, quos adcurate exscriptos dederat, quos heic lubet subiicere, reliquis addendos, quos protuli in Parte II. huius Operis pag. 338.

Ibidem.

429

Q· ALBIO· Q· F· HOR· ILLICI
Ↄ· LEG· XX· V· V
CORNICVLARIO · PR · PR ·
DONIS · DONATO · AB · DIVO
TRAIANO · AVG
TORQVIBVS· ARMILLIS
PHALERIS·BELLO·PARTHICO·ET·AB
IMP · CAESARE · TRAIANO
HADRIANO · AVG · HASTA · PVRA
ET · CORONA · AVREA
AVILIA · SOTERIS · MATER
FILIO·OPTIMO·PIENTISSIMO
L · D · D · D

429. Protulit hunc lapidem Aldus Manutius Paulli filius in Orthographia pag. 366. Eumdem Cornacchinius in patriis Tifernatibus Historiis, & Franciscus

Sanſovinus de origine Equeſtrium Ordinum Lib. II. eundem proferunt.

Ibidem.

430

L · SICINIVS · DENTATVS · TRIB
PLEB · CENTIES · VICIES · PRAELIATVS
OCTIES · EX · PROVOCATIONE · VICTOR
XLV · CICATRICIBVS · ADVERSO
CORPORE · INSIGNIS · NVLLA · IN · TERGO
IDEM SPOLIA · CEPIT · XXXVII.
DONATVS · HASTIS · PVRIS. XII
PHALERIS · XXV · VORQVIBVS · CXXXIII
ARMILLIS · CLX · CORONIS. XXVI.
CIVICIS · XIIII · AVREIS · VIII · MVRAL · III ·
OBSIDIONAL · I · FISCO · X · CAPTIVIS · XX
IMPERATORES VIII · IPSIVS · MAXIME
OPERA · TRIVMPHANTES · SECVTI

430. L. Sicinus (dicendum potius *L. Siccius*) Dentatus ſtrenuus bellator, Tribunus Plebis creatus eſt anno V. C. CCXCIX. Haud praefert, nec praeferre poteſt tantam aetatem hoc marmor, quod ſecutis deinde temporibus exaratum cenſeo, excerptumque ex antiquis Romanae Hiſtoriae monumentis, &, ut mea fert opinio, ſubiectum eius ſtatuae ſeu immagini, in uſum Muſeorum, in quibus illuſtrium vi-

virorum elogia veteres elegantiarum cultores conlocare consueverunt. Eadem fere de eodem L. Siccio Dentato excripsit Gellius Noct. Arti Lib. II. Cap. XI. *L. Siccium Dentatum, qui Trib. Plebi fuit, Sp. Tarpeio A. Haterio Consulibus, scriptum est in libris Annalibus plus, quam credi debeat, strenuum bellatorem fuisse; nomenque ei factum ob ingentem fortitudinem, appellatumque esse Achillem Romanum. Is pugnasse in hostem dicitur centum & XX. proeliis: cicatricem aversam nullam, adversas quinque & XL. tulisse: coronis esse donatum aureis octo: obsidionali una: muralibus tribus: civicis XIIII. torquibus tribus & LXXX. armillis plus centum LX. hastis duodeviginti: phaleris item donatum est quinquies viciesque: populi militaria dona habuit multiuga: in quibus provocatoria pleraque: triumphavit cum Imperatoribus suis triumphos novem.* Constat igitur Gellii auctoritate, huiusmodi elogia ex libris annalibus exscripta fuisse. Videmus etiam haec ipsa elogia usurpata non in una tantum civitate, sed in pluribus etiam repetita; nam ea quae produximus in Parte II. quum prisca Arretinorum monumenta proferremus, iam ex Codice MS. Fratris Iucundi Veronensis, & ex aliis Codicibus, Seculo XV. exaratis, adnotavimus iamdudum eruta fuisse *Arretii*, *Arimini*, quibus etiam *Tifernum* nunc addi potest.

Scripta haec fuisse arbitratus sum, non ea certe aetate, qua illustres illi viri vixerunt, sed remotiore. Celeberrimus Muratorius, ex editis libris expiscatus maximam partem vetustorum lapidum, quos edidit in novo Thesauro Inscriptionum antiquarum, in fine Tomi III. in Classe XXIV. haec elogia protulit, & inter dubios seu spurios lapides congessit; deque hisce a me adlatis sententiam suam proferens pag. 1802. adhuc subdubitare se fatetur an ad secula remota referre liceat eiusmodi inscriptio-

ptio-

ptiones; atque in eam potius opinionem inclinat, ſcriptos hoſce lapides fuiſſe, poſtquam Italica ingenia litteris Latinis ſplendorem reſtituere coeperunt. Sed de antiquiore uſu ſcribendorum elogiorum, alibi erit oportunior diſſerendi locus: interim haec monumenta non in una tantum Civitate illuſtribus viris ob memoriam rerum ab eis geſtarum, & virtutum gloriam poni dedicarive antiquitus conſueviſſe, in locorum publicorum, & in Muſeorum & Bibliothecarum ornamentum, adnotare ſatis ſit.

In Muſeo Excellentiſs. Principum Corſiniorum.

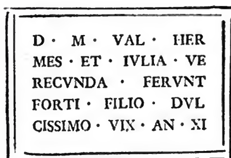
In Vrbanis Hortis Florentiae.

431 D·M·FABIA·CHRYSIS·MATER·
FIL ANNEIAE · VRBANILLAE·
SANCTISSIMAE · PIENTIS
SIMAE · VIX · AN. XI · M · XI · D · II.
EMIT · PATRE · DIMIDIA · MON
ET· SIBI · ET· PVBLIO · P · F · POPIN
COIVGI : SVO · ET · LIBERTIS · LI
BERTABVSQ SVIS· POSTE
RISQ · EORVM

431. Eminentiſſimus Princeps NERIVS CORSINIVS, Sanctae Romanae Eccleſiae Cardinalis Ampliſſimus, quum Florentiae, in Vrbanis Aedibus ſuis ad Pratum moraretur tranſacta aeſtate huius anni CIↃ. IↃ. CC. XLI. vetuſta marmora, quae iamdudum eo loci coacervata iacuerunt, in Xyſto pul-

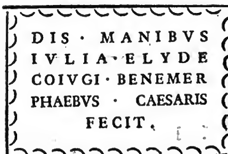
pulcherrimo in ſex metopis per parietes, me rogante, pro ſua ad haec ſtudia colenda atque amplificanda egregia voluntate, atque in me ſingulari prorſus humanitate, diſponi iuſſit. Hos lapides quindecim fere ab hinc annis exſcripſeram, & vulgaveram in Parte I. huius Operis a pag. 119. ad pag. 184. nunc vero cum diſponerentur, mecum agente curam eruditiſſimo D. Ioanne Macnamara, inventi aliquot ſunt, a me praetermiſſi, quos heic editos habes, optime Lector, quum reliquis paullo ante nunc primum in lucem prolatis pag. 274. coniungendi.

432

D · M · VAL · HER
MES · ET · IVLIA · VE
RECVNDA · FERVNT
FORTI · FILIO · DVL
CISSIMO · VIX · AN · XI

433

DIS · MANIBVS
IVLIA · ELYDE
COIVGI · BENEMER
PHAEBVS · CAESARIS
FECIT.

432. FERVNT. Rarum hoc ex Pontificum libris verbum adnotare lubet, quod in hoc lapide ſcriptum eſt. FERVNT ſubaudi *iuſta*, ſeu *feralia*, quae a Romanis celebrari conſueviſſe die decimo octavo Februarii, perſpicuum eſt ex Ovidio, qui hoc ipſum verbum *ferunt*, dum *Feralia* memorat, eumque ſcribit diem, uſurpat Faſtorum Lib. II.

Hanc, quia IVSTA FERVNT, *dixere* FERALIA, *lucem*,
Vltima placandis Manibus illa dies.

Ferales epulae, quae in funere ferebantur, ita dictae, teſte Plinio. Hinc *inferiae*, ſacrificia, quae Diis Manibus inferebantur, ut auctor eſt Feſtus.

Au-

Audiendus etiam Silius Italicus, ubi narrat inferias a Scipione suorum manibus missas Lib. XVI.

Dona FERVNT, *tumulisque super flagantibus addunt.*
Ipse tenens nunc lacte sacro, nunc plena Lyaeo
Pocula, odoriferis adspergit floribus aras;
Tum Manes vocat excitos. ——————

434

POMPEIA · PITHYSA · AEDICVLAM . EMIT ·
POMPEIAE·SVCCESSAE·FILIAE PIISSIM
TI · CL · ALEXANDRO · CONIVGI · OPTVM
LIB · LIBERTABVS · SVIS · POSTERISQ · EOR·

435

M· IVLIVS · LIVIAE · L · HILAR · LIVIA THEOP
ARC

434. ARC. Hoc est *Arcarius*, qui domesticae arcae pecuniariae praeerat. De Arcariis, deque eorum officio tum publico, tum privato nonnulla adnotavi ad Columbarium Libertorum Liviae Augustae pag. 163. quod, si otium est, vide.

436

CHRESTI· DIONYSI· L·	CHRESIMI· DIONYSI L·
CHLOE	THEOPHILVS
ARIORATES	POPILLI · LAENAEI

TRO-

436

TROIVS
PVER
VIX · AN · XIII ·

437

D · M
C · PVB
L ICO
AGLAO

Inventis aliquot marmoreis frustulis, non contemnenda sit accessio Tabulae, in qua Vigilum Cohortes VII. recensentur, quam editam habes in Parte I. huius Operis pag. 125. num. 13. Non vacat integram referre; sed ea tantum, quae in fine supplenda sunt ad fidem marmoris, exordio facto a linea 26. ad calcem usque.

438

ANNI IAN VARI STA TILI SEVERE FLAVI ANTIOCE
VIBI CEL ER RVFI IVLI DOMNION
FLAVI MAR CE MARI CLAVDIAN 7 LIBVRNA FIDEI
7 CANDIDIA NI 7 SEVERIANI AELI ALEXANDR
LVCILI MARCI ANE CLAVDI GNORIME
IVLI MAXIME
COH III VI G
7 VICTORI
AVRELI EXORATE
DEDI CATA III ID VS APR · AS
— ET ASPRO CoS

438. Duo Aspri fratres, quorum praenomen *Caius* fuit, e familia Iulia, Consules fuere anno V.C. 965.

Christi 212. Antonino Caracalla imperante, eoque anno quo Getam fratrem suum in sinu matris occidit, ad diem V. Kal. Martias. De his Consulibus vide quae docti viri adnotarunt, Pagius ad Annales Baronii hoc anno, Norisius in Epistola Consulari pag. 126. & Relandus in Fastis pag. 121. & seqq.

439

M · LIVIVS · MITHRES	IVLIA MVSA

439. Titulus ita se habet, unica linea scriptus, non ut vulgaveram pag. 146. num. 56.

440

M
NO QVI · VIXIT
MENS · VIII · D · XXIII
SIMO · VIRIVS · COLO
A · CHRESTINA C
SIBI · LIBERTIS
STERISq

441

D λλ
V I B I λ E E V
P L I A E N I
D A I M · S *sic*
λ L V I V S M
A R I N V S
C O N · B E N E
M E R E N T
F E C I T

441. Hic titulus a me productus pag. 168. num. 133. nonnullis in locis restitutus, iterum comparet.

CN.

442

CN · DOMIT[I]S
CN · L · CASTOR
DOM IA
NDA

443

CALLINICVS
ET OCTAVIA
FELICISSIMO
ALVMNO
QVI · VIX · ANN
XIII · MEN · VII · D · VII

442. Prior titulus reſtituitur, inventis fragmentis, quae inter ſe ſociantur, & corrigendus iam editus ibidem pag. 159. num. 92. & alter vitioſe vulgatus pag. 165. num. 119.

444

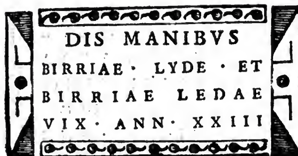
D M
N · BALONIVS FAVSTVS
BALONIAE · N · L
SECVNDAE · VIX · ANN · XXV
N · BALONIO · DARDANO

445

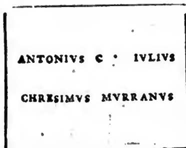
M
DIDIAE · EVPORIAE
VGI · QVAE · VIXIT · AN
MEN · VII · ET
ALICO · FILIO · EIVS
VPERCVS · B · M

444. Cum mendo editus a me fuerat in tertia linea pag. 179. num. 190. item ſeorſim a me editi lapides num. 107. & 122. qui ſociandi ſunt, & ita ſe habet haec inſcriptio, quae adlata eſt num. 445. licet dextrorſum mutila.

446

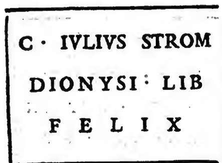

447

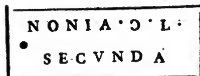

446. Pertinet ad eamdem Birriam familiam alter titulus sepulcralis editus ibidem pag. 159. num. 91. Qui vero sequitur titulus, a me vulgatus num. 183. cum altero num. 206. sociatus, pristinae integritati restituitur.

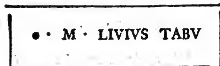
448

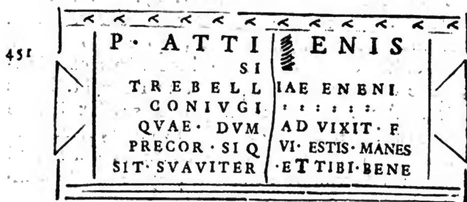
449

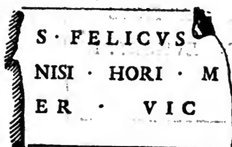
450

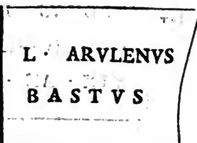
450. Nunc primum hi tituli lucem adspiciunt. TABV. Hoc est: TABVLARIVS. De Tabulariis Augustae Domus vide, si otium est, quae adnotavi ad lapides Columbarii Libertorum & Servorum Liviae Augustae, e cuius servitio complures liberti ac servi recenserunt in his a me editis titulis.

451

452

453

452. Contigit hunc titulum iam a me editum pag. 171. num. 144. repertis variis frustulis, tam bene consarcinare, ut facili negotio, quae desunt suppleri possint. Notandum DVM AD VIXIT. In alio titulo Musei Suburbani Strotii pag. 406. num. 215. QVA · AD · VIXIT · BENE · Alibi me legere memini QVO AD VIXIT ·

453. BASTVS. Videtur prior littera scalpro deleta, & altera refecta a quadratario. Subspicor scribere voluisse BLASTVS; quod in libertis saepenumero occurrit. Quum singulos lapides perlustraret, & cum editis conferret vir eruditissimus ac nobilissimus Ioannes Macnamara, comperit multos lapides, iam a me editos, desiderari: furtive sublatos auguror, quum inter hos non pauci insigniores desint, quos si lubet invenire poteris, optime lector, iam publici iuris fa-

ctos

ctos ſub hiſce numeris 8. 9. 21. 27. 39. 40. 51. 54. 64. 65. 66. 118. 145. Inter haec non pauca intercidiſſe marmora cognoſces, quae iam doctiſſimus Donius centum fere ab hinc annis exſcripſerat; quae ex eius Schedis protuli in Parte II. huius Operis in Appendice a num. 34. ad 52. Ex iisdem Schedis, rurſum ſpicilegio accuratius facto, haec quoque inſcripta marmora reperire contigit, quae apud Nobiliſſimos Corſinios extabant, quae modo deſiderantur.

454
TROILVS LIVIAE ATTICVS
C · IVLIVS GNOMON EVHODI . L
VIX · AN · XXV

455
ELATE · AGRIPPINAE
GERMAN · CAES

456
ERTIAE · PRIMAE · CL · CAES
ELEVTHERVS
DANT

457
FORTVNATVS · DEC. TI · CL · M
TI · CAESARIS CLEMA
CHIONES
MAMMIAE FORTVNATI

D M

458

D M
DRVSI · PAT
PRIMIGENIO · QVI · VIXIT · ANN
XXXII · DIES · VII
FAVSTVS · ANTONIAE · DRVSI . . . . . IVCVNDI
CHRESTIANVS

459

EPAPHRE · C · CAESARIS
· · · · DEDIT CHAETE

460

IVS · C · CAESARIS
IVLIAE · EVCHE
DEDIT · BENIGNA

461

TI · CLAVDIVS · AVG · L
THEODOTVS · VIXIT
ANNOS · L ·

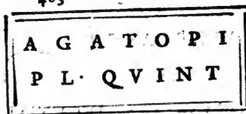
462

M · IVLIVS · AVGVSTAE · L ·
MENANDER
IVLIA · FAVSTA
MENANDR ·

461. Duorum lapidum, qui poſtremi recenſentur, nonnulla fragmenta. ſimul conſociata ſunt.

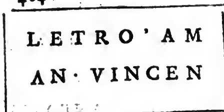
Sigil-

Sigillum aereum cum hac epigraphe: exstat in Museo Bucellio.

463

A G A T O P I
P L · Q V I N T

In Museo Coratio Cortonae alterum sigillum aereum.

464

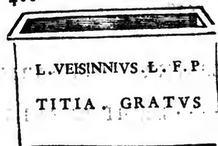
L E T R O ' A M
AN · V I N C E N

In eodem Museo Bucellio, in fundo patinae fictilis, rubri coloris.

465

P V B
T I T I

Clusii, in Aedibus D. Claudii de Samuellis, Eq. Ord. S. Stephani.

466

L. VEISINNIVS . L . F. P
TITIA . GRATVS

466. Haec urna ex Tiburtino lapide urnarum Etruscarum figuram servat; adeoque est vetustissima.

Ibidem, in urna e Tiburtino marmore cum operculo.

467

C · B A E B I V S
L · F
A R R E S P E X

Ibidem, in operculo urnae similis.

468

C · B A B I V S · C · F
A R H S

Ibidem, in urna simili.

469

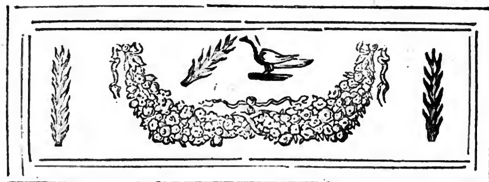
L · SENTIVS · L · F
SABINVS : BLAESVS

Ibidem, in urna adsimili.

470

VIRIA : Q · L · HIL ·

MONV.

MONVMENTA VETERVM CHRISTIANORVM

ERVTA E FLORENTINIS COEMETERIIS.

Vmmo Dei Optimi Maximi beneficio factum arbitror, ut aetate hac nostra veterum Christianorum Florentinorum, pauca licet, plurimi tamen facienda, Monumenta, quibus primordia Historiae sacrae huius inclitae Vrbis mirifice illustrantur, e tenebricoso terrae sinu, in quo saeculis ferme quatuordecim & amplius iacuere, optatam in lucem feliciter prodierint. Nihil hisce Monumentis insignius habet Florentia, licet eius Musea nobilissima, privataeque procerum domus antiquis operibus valde sint refertae. Ex his prisci aevi sacris reliquiis discimus, quae nam fuerint primaeva illa Evangelicae praedicationis beata germina, & quae sanctissi-

morum illorum Chriſti Fidelium nomina ; inter quos aliqui Florentinae Eccleſiae ſacroſancta munia obierunt : nam alii Diaconi , alii Lectores ; aliae Virgines, aliae Ancillae Dei dicuntur. Virorum nomina haec ſunt : CONSTANTIVS — ERPA — FVNDANIVS IOVIANVS — LAVRENTIVS NVMERIVS — MAXIMVS — ROMANVS — FLAVIVS ROMVLIANVS — SEGETIVS — VERVS. Feminarum vero haec nomina innoteſcunt : AQVILIA PAVLINA — AQVILIA VALENTINA — AVGVSTVLA — CARTAGO — FADIA VERIANENE — FELICITAS — FLAVIA MARTINA — IVLIANA. MARTHA . Ne dubia excitentur in perſcrutanda eorumdem Chriſtianorum lapidum antiquitate, in duobus ex his adnotatur tempus in quo poſiti ſunt , nempe duo paria Conſulum, Honorii videlicet Auguſti XI. & Conſtantii II., qui Conſulatum iniiere anno V. C. MCLXX. Chriſti vero CCCCXVII. Dei Eccleſiam moderante Innocentio Pontifice Maximo , cui ſucceſſit Zoſimus: item Iſidori & Senatoris , qui Conſules fuere anno a Chriſto nato CCCCXXXVI. ſedente S. Xyſto III. Pontifice Maximo.

Maxima ex parte Chriſtiani lapides, qui nunc proferuntur , eruti ſunt e Coemeterio vetuſtiſſimo, quod nunc fere univerſam occupat Eccleſiam Sanctorum Machabaeorum , quae vulgo S. Felicitatis nuncupatur . Fortuitam eorumdem lapidum inventionem paucis operae pretium eſt exponere. Anno MDCCXXXVI. quum a ſolo exſtrueretur eadem Eccleſia SS. Machabaeorum , ſervata anterioris figura, miroque cultu & eliganti forma reficeretur, quam hodie cernimus, Architecto Ferdinando Ruggerio, viro perititiſſimo, & de patriae ſplendore , aere inciſis, editiſque permultis inſignioribus Vrbis huius aedificiis , optime merito : forte fortuna contigit , ut egeſtis ruderibus laeva parte eiusdem Eccleſiae , prope locum , in quo olim ſitum erat altare Deo

dica-

dicatum in honorem Sanctorum Angelorum, ac praesertim Archangeli Raphaëlis, Christiani lapides, quos paullo inferius proferam, eruerentur; fossorum tamen imperitia non integri, sed plerumque in varia frusta discissi, qui tamen facile consarcinari & consociari potuerunt. Iam ego monueram fore, ut si diligenter fossarii investigarent, & cubicula Coemeterii aperirent, facile inventuros uberem horum Christianorum lapidum messem. Sed bene, ut sperabam optabamque, res minime cessit: nam terram egerere profundius latiusque & cubicula aperire., nonnulli, quorum nominibus parco, prohibuerunt, ut modicis sumtibus parcerent: pluris pecuniam aestimantes, quam hasce primaevae Florentinorum pietatis venerabiles reliquias. Id non ego dumtaxat, sed omnes Florentini aegerrime tulerunt. Iam enim, lucem ferente Christiano lapide, quem iterum heic subiicio, sub solo eiusdem Ecclesiae eruto, anno MDLXXX. quum in eo scriptum legerem POSITI SVNT PER SINGVLA COEMETERIA: antequam alii lapides eruerentur, quindecim ferme ab hinc annis, subspicatus fueram, seu potius divinans scripseram, eo in loco fuisse antiquissimum Christianorum Florentinorum Coemeterium: quapropter in Parte I. huius Operis pag. 299. ita adnotaram: *Et heic quoque, ubi modo S. Felicitatis Templum conspicitur, antiquum primorum Christianorum Coemeterium extitisse, horum marmorum non levi suffragio coniicio*. Quod divinabar, verum esse tunc compertum est. Sed ecce eum lapidem, cum quo alii duo, quos subiicio, sub pavimento eiusdem Ecclesiae SS. Machabaeorum, memorato anno effossi sunt: quod olim penes D. Dominicum Nardium Florentiae extare dixi, loco superius citato.

1

B M
FL ☧ ROMVLIANVS
INFAS · Q · VIXIT · AN
· VI · ET · M · VII. ET
FRATRES · IPSIVS
QVI . POSITI SVNT ·
PER . SINGVLA C(E
METERIA · VER us
Q · VIXIT · AN · X
ET ROMANVS . Q ui
VIXIT A N · V
ET AVGVSTVLA q.v
AN · III ☧ S
IN PACE

2

B ☧ M
LAVREN TIVS NV
MERIVS . DIA CONVS
VIX . ANNO S.P.M.XV DE
POSITVS · V · ID VS OCTO
IN PACE

3

M
ACER
IIVS
CONSTANI
QVI VIXIT
ANNOS XXX
VII. DEPOSI
. . . . V
KAL. DECEM
BRES . IN . PACE

2. De ramusculis hisce, quibus Christiani lapides ornantur, consulendus Aringhius & Boldettius, egregii sacrorum monumentorum interpretes.

Sed

Sed non hos tantum lapides Christianos, verum & alios post memoratum annum MDLXXX. ex eodem Coemeterio erutos fuisse comperio ex his quae narrat R. Presbyter Sanctes de Affettatis in Codice, quem inscripsit *Memoriale di S. Felicita*, quem cum aliis ab eo exaratis diligenter servant Nobiles Ancillae Christi, eiusdem Ecclesiae Moniales in suo Archivo, veterum monumentorum locupletissimo. Fuit idem Sanctes viginti annorum spatio eidem Ecclesiae Praefectus, & Monasterii Monialium Moderator omni laude dignissimus. Monumenta omnia, quae ad Historiam eiusdem Ecclesiae pertinent, diligenter collegit, digessit, ac descripsit patrio sermone, anno MDCXIII. aetatis vero suae sexagesimo tertio. Ita igitur scribit: *L'anno* 1580. *facendo Iacopo de' Rossi la sua Sepoltura vicino alla Cappella del Crocifisso* (pertinet hoc Sacellum ad Gentem nobilissimam Florentinorum Patriciorum *del Nero*) *si trovarono da cinque braccia sottoterra alcuni Epitaffi di sepolture in predetto marmo: i quali mostratigli al Rev. Don Vincenzio Borghini, disse, che quelle lettere mostravano d esser fatte da mille anni. Fu mala cosa il non conservarli: e nel fare altre Sepolture: come quella delle Monache, l anno* 1588. *e più fà quella della nostra Compagnia, si sono trovati pavimenti bassi più che non è la piazza nostra, e muri grossissimi.*

Memorato anno MDCCXXXVI. statimac aliquot lapides Christiani inventi sunt, nempe VII. Kalendas Quinctiles, quum frequenter ad Ecclesiam hanc, quae tunc construebatur, adcederem, vidi e regione altaris SS. Angelorum parietem, qui subtus gradus eius extendebatur ad alterum latus, nempe dextrum, habito respectu ingredientium in Ecclesiam: qui paries admodum validus & crassus, e coloribus variis qui supererant, sacris Historiis antiquitus pictum

ctum

ctum fuisse adparebat ad exemplum veterum Cryptarum Romanarum, quarum schemata publici iuris fecere Bosius, Aringhius, & alii. Narravit mihi Raggerius Architectus inventum etiam fuisse a fossariis sarcophagum lapideum, quem propter ingentem molem extrahere noluerunt. Haud igitur angustum, sed latum, concameratoque opere constructum fuisse hoc Coemeterium, perspicuum est, in quo primum sacram Synaxim habuisse priscos Florentinos Christi Fideles, haud dubitandum est. Adlatus lapis plura in eo Coemeteria, nimirum cubicula, fuisse diserte docet. Fuisse arbitror venerandum hoc Coemeterium sub cura Antistitum Florentinae Ecclesiae; nam tamquam rei suae, eiusdem expresse meminit Ildebrandus Episcopus Florentinus in Charta donationis, quam dedit Monasterio, & Monachis inservientibus Basilicae S. Miniatis, quam summa magnificentia a fundamentis exstruxit, una cum eorum Monasterio. Instrumentum huius donationis adfert Cl. Vghellius in Tom. III. Italiae Sacrae col. 48. in haec verba: *Similiter ibidem concedo Ecclesiam S. Felicitatis, quae est posita prope Capo de Monte*, CVM COEMETERIO, *& certis terris, & vineis quaecumque de ipsa Ecclesia tenet Ioannes Presbyter, filii Vrsi Presbyteri*. Lege tamen *prope Capo de Ponte*: nam haec Ecclesia ita in aliis priscis monumentis describitur, quod sita sit prope caput, nempe extrema pontis, qui nunc vulgo ob eius antiquitatem, & quod primus omnium pontium fuerit Arno impositus, dicitur *il Ponte vecchio*. Lege etiam *& vineis & quaecumque tenet &c.* Ex quibus colligimus, magno in honore fuisse apud priscos Florentinae Ecclesiae Pastores hoc perinsigne Coemeterium tunc situm extra ipsam urbem Florentiam; cuius exstructio vetustissima est, & facile ad primordia Christianae Religionis referri potest; quum Floren-

tinam

tinam Ecclesiam moderaretur S. Felix, qui Romano Concilio interfuit, contra Novatianos celebrato, anno CCCXIII. ficuti narrat Optatus Milevitanus, veteresque eiusdem Concilii subscriptiones fidem faciunt: vel quum eidem Sanctae Ecclesiae praeesset S. Theodorus; quo sedente in Florentina Cathedra, vetusta perhibent monumenta, eum consecrasse Basilicam & Baptisterium S. Ioannis, uti in eius Historia, Deo dante, ostendam. Patet etiam multos ex his Christi Fidelibus in hoc Coemeterio tumulatos fuisse, dum Florentinae Ecclesiae praeesset Sanctissimus Antistes Zenobius, & per saecula sex & amplius, quae secuta sunt, maximo in honore fuisse, quum saeculo XI. praelaudatus Ildebrandus Episcopus Florentinus de eo praecipue meminerit, illudque concesserit, & adsignaverit cum aliquot possessionibus Basilicae & Monasterio S. Miniatis.

Huiusce studii colligendorum veterum monumentorum, quod nunc mirifice viget floretque inter Florentinos, ac vigere & florere tum maxime coepit, praesertim quum Petrus Victorius, Ioannes Riccardius, Vincentius Borghinius, Ioannes Baptista Donius, Carolus Senator Strozius, Cosmus della Rena, alique nobiles & illustres viri Florentini viverent: atque ante hos Magnifici viri Cosmus Medices, & Laurentius, eorumque alumni Politianus, & Poggius, qui ceteris facem extulerunt: utinam parva aliqua scintilla in maioribus nostris resplenduisset! Sed iidem teterrimis bellis domi forisque impliciti, a saeculo potissimum decimo usque ad extrema fere Florentinae Reipublicae tempora, de his, deque aliis eximiae eruditionis monimentis, nullam curam habuere; quin etiam tam inculti barbarique fuerunt, ut ea quae maximo Vrbis decori erant, & ad patriam Historiam illustrandam maxime conducebant, qua possumdederint,

qua

qua diruerint, qua inter fundamenta aedium proiecerint, vel in fornaces abiecerint: quod fatum ab Ioanne Iucundo ſuperius valde deploratum legimus; ut hinc coniicere fas ſit, multa etiamnunc ſub humo latere monumenta: quod in dies perſpicuum eſſe, compertum ſit; nam in Foro veteri pavimentum antiquum variis marmoribus egregie teſſellatum paucis ab hinc annis inventum eſt: item ſubſtructiones repertae veterum aedificiorum prope Forum piſcarium: & prope Thermas nuper inventa eſt columna pulcherrima e marmore ex Ilva inſula, altitudinis duodecim pedum Romanorum, & capitulum e marmore pulcherrimum atque elegantiſſimum: item egregii operis antiqui marmoreum caput Iovis Serapidis prope easdem Thermas, poſt Eccleſiam S. Balſii, quae a nobis deſcripta, & delineata ſunt, hodieque earum reliquiae in Muſeis ſervantur.

Dominico Mariae Mannio Viro clariſſimo, de erudita antiquitate, patriaque hiſtoria optime merito, multum Florentini, atque ego ipſe debeo; nam, quum prope Eccleſiam S. Felicitatis domum haberet, pervigil a me atque ab amicis rogatus curabat, inſtabatque foſſoribus, ut ſi quos lapides inveniſſent, ſtatim de his eum monerent. Omnium primus ſtatim mihi nunciavit erutos eſſe aliquot Chriſtianos lapides e memorato inſigni Coemeterio; quos ipſe primus diligenter exſcripſit, idque ego ipſe quoque mox feci, amboque amicis venerandae antiquitatis cultoribus una communicavimus. Plane omnium princeps, qui hos lapides in lucem protulit, memorandus eſt vir, omni aevo praeſtantiſſimus Ludovicus Antonius Muratorius, qui in Claſſ. V. pag. CDI. Tom. I. Theſauri novi Inſcriptionum antiquarum nonnullos pervulgavit; ſed quod apographa ab Antonio Franciſco Marmio Equite Florentino

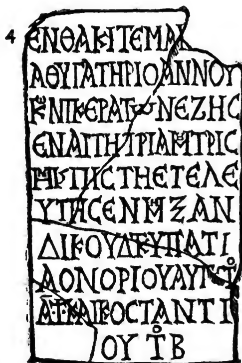
ac-

acceperit, poſtquam per varias hominum manus ivere, ut evenire ſolet, non omnino accurate, eo curante, prodierunt. Diligenter hanc ſpartam poſtmodum occupavit Petrus Franciſcus Fogginius Florentinus, Sacrae Theologiae Doctor, mirabilis Vir, qui ad fidem ipſorum lapidum Chriſtianos hos titulos pervulgavit in Exercitatione ſingulari *de primis Florentinorum Apoſtolis*, Florentiae edita anno MDCCXL. quam poſtea iterum produxit inſertam in ſingulari item Opere *De itinere & Epiſcopatu D. Petri*. Rem igitur facturus antiquitatum cultoribus gratiſſimam, easdem inſcriptiones, ad marmorum fidem a me, & ab eo delineatas, ligneiſque formis inciſas, ab eodem humaniſſimo viro, ut heic rurſum proferrem, inpetravi. Alia quaedam fragmenta eorumdem lapidum, ab eo praetermiſſa, adiicienda curavi. Graecam illam inſcriptionem, in qua Honorius & Conſtantius Conſules adnotantur, primus omnium in lucem protulit V. C. Franciſcus Eques Victorius, in egregio opere, quod Florentinis typis excuſum eſt anno MDCCXXXVIII. inſcripto: *Il Fiorino d'oro antico illuſtrato*, quod mihi honoris cauſa inſcripſit, protulitque Cap. V. ut oſtenderet quincto potiſſimum ſaeculo Florentinos S. Ioanni, Chriſti Domini Praecurſori & Baptiſtae devotos, ſe urbemque ſuam eius patrocinio & tutelae commendaſſe, uſumque forſitan iam inde invaluiſſe, ut Baptiſmate tinctis Fidelibus Ioannis nomen imponeretur: quum aliorum lapidum Chriſtianorum penes Donium Claſſ. XX. num. 2. 77. & 79. itemque Reineſium Claſſ. XX. num 324. & 325. auctoritate conſtet, eo ſaeculo frequentius Ioannis nomen Chriſti fidelibus imponi conſueviſſe. His adde alterum Graecum lapidem penes Cl. Boldethium Lib. II. Cap. VII. pag. 417. Obſervat. in Coemeteria SS. Martyrum. Tota Italia S. Ioannis Baptiſtae cultum mirifice auxerunt atque amplificarunt

runt Langobardi; cuius rei penes Paulum Diaconum inſigne exſtat teſtimonium, quod me legere memini.

Praeter hoc venerandum celeberrimumque veterum Florentinorum Chriſtianorum Coemeterium, alia item Coemeteria olim variis in locis extra hanc urbem fuiſſe, ex antiquis monumentis compertum eſt, quae poſtmodum commemorabo. Nunc primum ab illis exordium ſumam, quae noſtra hac aetate eruta ſunt, dum Baſilica SS. Machabaeorum, quae nunc *S. Felicitatis* vulgo dicitur, paene a ſolo magnificentius exſtrueretur, adnotato ad ſingulos lapides tempore, quo effoſſi ſunt.

Titulus marmoreus effoſſus Kal. Iun. anno MDCCXXXVI. *alt. fere II. ped. Rom. lat. ped.* 1.

4. Cl. Fogginius pag. 11. praelaudatae Exercitationis, Cl. Muratorii interpretationem, quam huiuſce lapidis adfert, & ſuas in eam animadverſiones ad-

adduxit, quas huc adferre iterum lubet: *Haec Inscriptio, quam prout acceperat ab Antonio Francisco Marmio, Equite Florentino, edidit totus in orbe notus Antonius Ludovicus Muratorius, Class.* V. *pag.* CDI. *Tom.* 1. *praestantissimae veterum Inscriptionum collectionis, quae nunc Mediolani in lucem editur, & refert etiam, eruditione non minus, quam generis nobilitate clarus, Eques Franciscus Victorius in Commentario Historico de celebri nummo aureo, vulgo* il Fiorino d'oro (Part. 1. Cap. V. pag. 19.) *scripta est sub Augusti Honorii Consulatu XI. & Constantii II. scilicet anno Christi* 417. *Porro Latine sic vertitur.* ENΘA heic: KITE iacet: MAP-A Maria: ΘΥΓΑΤΗΡ filia: IΩANNOY Ioannis: K^{ω} NIKEPATΩN cui *(patria locus)* Niceratum, *inquit Muratorius; id quoque addens, Niceratum fortassis fuisse vicum illum apud Apameam Syriae situm, qui a Theodoreto* Niceste *appellatur. Verum quo iure vir Cl. verterit* K^{ω} NIKEPATΩN, cui Niceratum, *non subit; & nos quidem sine versione in medium relinquere malumus, quam male vertere*: EZHCEN vixit: AITH annos: TPIA tres: $\overset{H}{M}$ TPIC menses tres: $\overset{H}{M}$I^{S} & semis: ПICTH fidelis: ETEΛEYTHCEN defuncta est: $\overset{H}{M}$ mensis: ΞΑΝΔΙΚΟΥ Xandici: ΔΙ *forte* δέκατι *die* decima: *Muratorius explicat* die quarta; *sed ex malo autographo scribit etiam* ΔΓ *contra lapidis fidem:* YПATIA sub Consulatu. Hucusque Cl. Fogginius.

Haesit mihi aqua in illis K^{ω} NIKEPATΩN. Primum dubitavi, num sigla illa K^{ω} iudicarent, usurpato more stiloque rudi eo saeculo, seu integrum referrent ΚΑΛΟΝΥΜΩ, *vocati, adpellati*, sive *cognominati* NIKEPATΩN: adeo ut primum patris huiusce puellae nomen sit *Ioannes*, quod sacro Baptismate tinctus accepit; alterum vero quod sequitur nomen, quo ante Baptisma audiebat, NIKEPATΩN *Niceraton* fuerit. Exempla non deesse videbam & in Sacro Codice.

Actorum Cap. X. v. 32. Καὶ μετακάλεσαι Σίμωνα, ὃς ἐπικαλεῖται Πέτρος. *Et accersi Simonem, qui cognominatur Petrus*. Item Cap. XIII. v. 1. Συμεὼν ὁ καλούμενος Νίγερ: *Simeon, qui vocabatur Niger*. Ibidem v. 9. Σαῦλος δὲ ὁ καὶ Παῦλος: *Saulus qui & Paulus*. Non raro etiam in monumentis veterum Christianorum tum Graecis, tum Latinis, idem stilus servatur. In lapide a me edito in Parte I. huiusce Operis pag. 219. n. 20. ΣΙΜΠΛΙΚΙΑ · Η · ΚΑΙ ΚΑΛΩΝΥΜΟΣ: *Simplicia, quae & Calonymos*. Item FLAVIA QVAE ET FELICITAS. etc. In his vero observandis mihi non placebam, quum apud Geographos de hoc peculiari loco nil scriptum invenirem. Sed in marmore non ΚΑΛΟΝΥΜΩ, sed Κ" ΚΑΛΟΝΥΜΟΥ scribendum erat. Hisce obrutus difficultatibus, quid viri docti sentirent, expiscatus sum. Meas difficultates primum per litteras exposui doctissimo omnis antiquitatis & eruditionis interpreti, & vindici Ioanni Gaspari Hagenbuchio, Tigurino Professori celeberrimo, qui haec inter cetera, quae excerpsi ex eius epistola, data Idibus Novembris, anno MDCCXXXVI. ad me perhumaniter scripsit.

„ Marmor illud tuum orthographiam sequitur
„ Graecam, a puriore satis abeuntem; neque ve-
„ ro eam in quinti saeculi monumentis insolitam;
„ cuius ante omnia species has septem enumero:
„ ΑΙ pro Ε. ΑΙΤΗ.
„ Δ pro Θ. ΞΑΝΔΙΚΟΥ.
„ Ε pro ΑΙ. ΚΙΤΕ
„ Ι pro ΕΙ. ΚΙΤΕ. ΤΡΙC. ΥΠΑΤΙΑ
„ Ν omissum ante Σ. ΚΟΣΤΑΝΤΙΟΥ
„ Ν ἐφελκυστικὸν etiam ante consonam: ΕΤΕΛΕΥΤΗCΕΝ ΜΗ
„ Ο pro Ω. ΙΟΑΝΝΟΥ. ΟΝΟΡΙΟΥ. ΚΟCΤΑΝΤΙΟΥ.
„ quae singula Indicum a Scaligero ordinatorum
„ Capiti XIX. tum inseri, tum iam inserta alia fir-
„ mare, ex iisdemque firmari, facile possunt. His
„ ita praemissis, Graecum lapidem tuum ita legam

„ at-

„ atque interpreter. Ἔνθα κεῖται Μάρ..... (forte Μαρία) „ θυγάτηρ Ἰωάννου......... ἔζησεν ἔτη ϛ̄ία, μῆνας ϛ̄εῖς, ἡμέρας δέ- „ κα, πιστὴ ἐτελεύτησε μηνὶ Ξανθικοῦ δεκάτῃ, ὑπατείᾳ Ὁνωρίου Αὐγού- „ στου τὸ ἐνδέκατον, καὶ Κωνσταντίου τὸ δεύτερον. Hoc eſt: *Heic* „ *ſita eſt Mar...* (forte *Maria*) *filia Ioannis......* „ *vixit annos tres, menſes tres, dies decem, fidelis,* „ *defuncta eſt menſe Aprili, decima die. Conſulatu* „ *Honorii Auguſti* XI. *&* *Conſtantii* II.

„ ΜΑΡ.... Α. Nomen defunctae puellae integrum „ invidit nobis vetuſtas: ultima enim verſus primi „ corrupta ſunt: vel ſic ΜΑΡΙΑ reſtituendum eſſe, „ non difficile eſt coniectu.

„ Κω ΝΙΚΕΡΑΤΩΝ. Heic vero haereo: Poteram „ coniecturam in medium adferre unam atque item „ alteram: ſed veritus, ne immaturiores eſſent, vul- „ pem Aeſopicam imitari malui: *nondum matura* „ *eſt, nolo acerbam ſumere.* Id unum Te etiam at- „ que etiam rogo, ut ſaxo iterum curatiſſime in- „ ſpecto, ſignifices, an certa & definita ſit haec tua „ exſcriptio; in primis an litterae Κ. ita ſuperpoſi- „ tum ſit ω, non ΟΥ. vel quid aliud. Eſt vero etiam, „ quod magis te rogem, qui quaeſtionem poſuiſti, „ eam ipſe mihi ut expedias: magnam ita a me, „ mox deinde ab omnibus, ſi, quam ſpem facis, „ tertium Volumen proxime edideris, gratiam „ inibis.

„ Ι—ΙΙϛ. Putabam, forte poſt I. ſenarii Graeci no- „ tam ϛ adeſſe, quod ἐπίσημον *Vau* vocant: quo „ modo dies exiiſſent non tantum X. ſed XVI. at „ quum eamdem figuram verſu 8. poſt ΑΥΓ occur- „ rere vidi, eam ornatus gratia abundare credidi „ utroque loco.

„ ΠΙΣΤΗ. Adnotatione mihi dignum videtur, pu- „ ellulam, nondum quatuor annorum, iam πιστὴν vo- „ cari: quod fieri exiſtimandum eſt, quia parenti- „ bus Chriſtianis orta, ſacroque Baptiſmatis lava-

„ cro

„ cro tincta, Christo nomen dedit. Τὰ τῶν πιςῶν τέκνα
„ ἅγιά ἐςιν. I. Corinth. VII. 14.

„ M^Η ΞΑΝΔΙΚΟΥ. Lege μηνὶ ξανθικοῦ. ita in Gruter.
„ MLII. 6. ΜΗΝΙ ΠΑΝΗΜΟΥ. & MCLXI. 2. ΜΗΝΗ ΩΚΤΟΥ-
„ ΒΡΗΟΥ. i. e. μηνὶ Ὀκτωβρίου. etsi analogia concordiam
„ substantivi μὴν, & adiectivi Ξανθικὸς, in eodem ca-
„ su postulet, μηνὸς Ξανθικȣ̃: quo modo si quis legere
„ malit, ut genitivi regantur ab suppresso substan-
„ tivo ἡμέρᾳ, non refragabor: in mea lectione da-
„ tivus μηνὶ ab subintellecta praepositione ἐν regitur;
„ genitivus autem Ξανθικοῦ, ac si substantivum esset,
„ non adiectivum, a substantivo μηνί. Ceterum men-
„ sis Ξανθικοῦ nomen esse Macedonicum, seu Syro-
„ Graecum, cum Aprili Romanorum convenire,
„ tralatitium est.

„ Δ Ͳ. Torserunt me aliquamdiu, parumque ab-
„ fuit, quin Δ ͲΗ legerem tentarem: i. e. τετάρτῃ (sc.
„ ἡμέρᾳ) τῇ (ὑπατείᾳ). At ligari Κ & Τ in eadem fi-
„ gura, quum typus tuus nimis aperte praeferret,
„ tandem Δε Κά Τῃ sum interpretatus: memor, in po-
„ sterioris aevi saxis, quale hoc nostrum esse mox
„ patebit, syllabas integras singulis tantum litteris
„ non raro incisas esse: cui rei exempla nunc non
„ quaero, copiose invenienda: quorum complura ali-
„ bi enotavi, in quibus etiam voces adscriptis tan-
„ tum litteris consonis, omissis vocalibus, ut no-
„ stra haec ΔΚΤ. i. e. δεκάτῃ sc. ἡμέρᾳ, quod substan-
„ tivum toties solet omitti. Quid? quod doctissimus
„ Massonus in animadvertendis ad novam Gruteri
„ editionem pag. CCCLIV. a init. ad Gruteri saxum
„ mihi iam citatum MLII. 6. monuit: Ἡμέρα *certe*
„ *addi non solet, nisi cum feria, seu dies hebdomadis*
„ *notatur, sicut compluribus exemplis probare possem.*
„ *Vide modo* MCLXI. 2.

„ Τ̊ Ᾱ. Τ. Quum certissimum sit, Honorium Aug.
„ XI. & Constantium II. Consules fuisse anno post

„ C. N

„ C. N CCCCXVII. certiſſimum quoque eſt, ad eum-
„ dem annum, noſtrum ſaxum referri debere: de quo
„ quum tibi non ſit dubium, vide quaeſo, num in
„ ſaxo tuo non T ſed prorſus tantum I ſeu lineola, ut
„ in numeris ſaepe ſolet, ſuperiacente Ī, inſcul-
„ ptum ſit: ita enim TO AI. id eſt τὸ ἐνδέκατον, quod
„ indubie requiritur, legemus. Scilicet, in numis
„ Graecis ſaepiſſime minorem numerum maiori prae-
„ cedere: id quod, & in hoc ſaxo obſervatum pu-
„ tem. A unitatem Graecis, I. vel Ī denarium nu-
„ merum iisdem notat: ut AI idem ſit, quod IA;
„ utrumque XI. Quod ſi etiam in ſaxo T ipſum ſit
„ inſculptum, vitio errantis quadratarii id contigiſ-
„ ſe nullus dubito. Miror vero, Relandum Faſt.
„ Conſul. p. 580. ex Grutero, & p. 563. ex Browe-
„ rio, ad duos annos diverſos, tamquam duo di-
„ verſa ſaxa retuliſſe, quod nonniſi unum idemque
„ eſt ſaxum Trevirenſe, in quo Conſtantini Conſu-
„ latus I. cum VIII. Honorii coniungitur: de quo
„ Petavii rationes ſequendas ſibi quoque duxit Chro-
„ nologorum, quos noſtra aetas vidit, facile prin-
„ ceps Maſſonus, nota ad Gruterum iam adlata. Re-
„ landus Conſtantinum Conſulem (in Galliis) an-
„ no poſt C. N. 409. cum Conſtantio iterum Con-
„ ſule anno poſt C. N. 417. temere confundit loco
„ poſteriore. Sed de ſaxo Graeco iam ſatis me ti-
„ bi feciſſe puto, ut ad alia breviſſime expendenda
„ merito deſcendam.

Sequenti anno data ad me epiſtola a. d. XV. Kal. Februarias, haec ſcripſit idem Hagenbuchius vir Celeberrimus. „ Anno ſuperiore toto nil me docuiſti
„ de ſaxo Graeco Kº NIKЄPATωN, ut nec de
„ ṪT. A. T. Obtulerunt interea temporis mihi ſe haec
„ etiam exempla, quibus meam emendationem, Fa-
„ ſtis unice nixam, ṪT ĀI, praeterea confirmem. Gru-
„ ter. CCCXXVII. lin. 15. 16. EIΣ TO K̄ C̄ A. KAI K̄

„ Z A

„ Z̄ Α (in nova editione textus Κ Ζ Α, reiecta in marginem lectione, cui lineola superiacet, K̄Z̄) ΗΑΙ H̄ K̄ Α. item linea antepen. Θ̄ K̄ Α. Vnde promiscue vicenarium numerum K̄, numeros intra denarium, C̄, (ἐπίσημον βαῦ, cuius figura trita Ϛ ϛ de qua Hadr. Relandus Praef. ad Fastos Consulares fratris sui pag. *** 5. b) Z̄, H̄, Θ̄, bis consequi, bis antecedere videmus. Adde Gruter. CCX. CCXI. ubi minores numeros denario numero antecedere, ipsumque meum ΑΙ, hoc est, XI., plus semel occurrere videbis. Apud eumdem Gruterum CCCCXCI. I. φυλὴ ΙΑ. & CCCCXCV. I. φυλὴ ΔΙ. Quae ad saxum aliud Vol. I. Inscriptionum Romanarum in Etruria pag. 429. num. I. ad te perscripsi, eadem iam Carolo Dato quoque in mentem venisse ex Inscriptionibus Donianis pag. 563. fin. postmodum vidi, de eiusque consensu mihi sum gratulatus. Tomum tertium Inscriptionum Etruriae tuae quantopere desiderem & expectem, verbis vix proferam. Dabis in eo & Graecum marmor, quod & Muratorius habet CDI. 4. ubi ΝΙΚΕΡΑΤΩΝ de patria puellae, vel patris accipit, & Κ transfert *cui*: quod miror. Habet item Δ̄ pro tuo Δ K̄, quod legebam δεκάτῃ. Ita Κ accipere mallem de Κώρῃ vico *Niceratum*, ut Νικεράτων sit genitivus pluralis incolarum. Sed de his tu videris rectius. Donianos Indices tuos, in quibus magno & indefesso labore conficiendis, Scaligerum feliciter es imitatus, describendos mihi curavi, descriptos dissecui, ordineque paginarum Donianarum disposui, ut mihi de singulis iam saxis constet, quoties & quomodo in Indicum tuorum Opere sint adducta, etc.

„ In Gudiano & Doniano Opere eadem saxa dari, veniam omnino meretur; quod utrumque Opus eodem tempore, locis spatio terrarum valde

„ dis-

„ diſtantibus, in lucem edebatur: at in Muratorii „ Opus magnam partem transfundi, indignor. Cur „ Muratorius Donianos tuos ſudores non eodem lo- „ co habeat, quo Gruteri, Reineſii, Sponii, Fa- „ bretti? etc. Geſtiret animus explicatius proloqui, „ quibus modis epigraphicum ſtudium poſſet reddi „ commodius, facilius, communius, niſi ea res epi- „ ſtolae modum omnem tranſgrederetur etc.

Praemiſſis hiſce Obſervationibus, inſertiſque in hoc Opere tamquam gemmis, nonnullas ſubiicere meas, proletarias quidem, non abs re eſſe videtur. Primum non arbitror puellae Chriſtianae nomen truncum in ipſo lapide ita ſupplendum ut dicat ΜΑΡΙΑ; nam marmoris fruſtulum quod deeſt, multa diligentia a me anquiſitum, nec inventum, non duarum, ſed ad minus quatuor, vel quinque litterarum capax videtur; adeo ut ſubſpicari pronum ſit ſcriptum ΜΑΡΚΗΛΛΑ, vel alterum nomen ſimile. ΜΑΡΚΙΑΝΑ. ΜΑΡΤΙΝΑ. ΜΑΡΙΤΙΜΑ; cuius nomen legitur in Chriſtiano lapide inter Boldetthianos ad Obſervationes in Coemeteria SS. Martyrum Lib. II. Cap. IV. pag. 370.

Praecedit nomen defunctae puellae Chriſtianae, ϵΝΘΑ ΚΙΤϵ. Haec formula vario modo, nec ſemper conſtanti, frequenter occurrit in Chriſtianis titulis. Exempla habes penes V. Cl. Antonium Mariam Lupium Florentinum, S. I. Presbyterum, in Diſſertatione & Animadverſionibus ad Severae Martyris Epitaphium pag. 51. Tab. VII. ϵΝΘΑ Δϵ ΚϵΙΤϵ ΜΝΙΑϹϵΑϹ. facile ΜΝΑϹϵΑϹ. *Hic iacet Mnaſeas*. Ibidem: ϵΝΘΑ Δϵ ΚϵΙΤϵ ΙΟΥΛΙΑΝΟϹ: *Heic iacet Iulianus*. Pag. vero 107. ſic:

ПΙСТΟС ЄΚΠΙС
sic ΙΩΝ ΖΩСΙΜΟС
ЄΝΘΑΔЄ ΚЄΙμЄ
ΖΗСΑС ЄΤЄСΙΝ
Β. μΗ. Α. ΗμЄ ΚЄ

ſcilicet: *Fidelis ex Fidelibus* (exiſtens) *Zoſimus hic iaceo: qui vixi annos duos, menſem unum, dies vigintiquinque*. Aliter in alio lapide apud eumdem pag. 177. ЄΝΘΑΔЄ ΚЄΙΤΑΙ ΦΑΥСΤΙΝΑ. *Hic dormit Fauſtina*. Frequenter etiam: ЄΝΘΑΔЄ ΚΙΤΗ ЄΝ ЄΙΡΗΝΗ. *Heic dormit in pace;* de qua formula vide Severanum, Romae Subterran. Lib. II. Cap. XXII. pag. 191. deſumta ex verſ. 9. Pſal. IV. *In pace, in idipſum, dormiam & requieſcam*. In noſtro igitur lapide; ЄΝΘΑ ΚΙΤЄ.

ΙΟΑΝΝΟΥ. Ioannes pater eſt huius Chriſtianae puellae. *Ioannis* nomen in Chriſtianis ſaxis non niſi ſaeculo V. uſurpatum animadverto. Ioannem & Varanam Conſules adnotavi in Parte I. huius Operis num. 134. pag. 168. qui Conſules in Oriente fuerunt anno poſt C. N. 457. Occurrit in Graecis & Latinis lapidibus apud Reineſium Cl. XX. num. CCCXXIV. & CCCXXV. In Aquileienſibus apud Cl. Ioannem Dominicum Bertolium num. DX. pag. 349. IOHANNIS LECT· CVM MATRE SVA AGNETA. In quo notanda interpunctio ;. pro puncto, uti etiam exhibet hoc marmor; & pag. 346. num. DIV. IOHANNIS MIL DE NVM CADISIANO. *Miles de Numero Cadiſiano:* item pag. 334. num. CCCCLXXXIV. adfertur marmor, ut adparet, vetuſtius, cum hac inſcriptione, tribuſque inſculptis figuris ſublatis manibus, more orantium, & duobus candelabris:

HIC.

HIC . REQVIESCIT . PVER . IOHANNES
QVI . VIXIT . ANN . IIII . MEN . II . D . XIIII .
DEPOSITVS . DIE . XIII . KAL . AVG . IN . PACE

Antiquius *Ioannis* nomen usurpatum lego in monumento, quod vide si otium tibi est, hisque deliciis frui gaudes, in Specimine Rei Nummariae apud celeberrimum virum Andream Morellium pagina mihi 107. in quo multa adnotari possunt.

Quod pertinet ad tertiam huiusce lapidis lineam, certum indubitatumque est, non aliter scriptum quam, Κ" ΝΙΚϾΡΑΤѠΝ. Interpretatio Cl. Hagenbuchii, licet coniecturam adpellet, mihi magis adridet, & verisimilior videtur; nam Κ" prima syllaba indicari putat nomen Κώμη, *vicum* nempe ΝΙΚϾΡΑΤѠΝ, *Niceratorum* populorum, qui vicum forsitan incolebant, qui a Theodoreto *Nicerte* adpellatur, situm apud Apameam Syriae. Sed exemplo Christiani lapides Graeci apud Cl. Boldetthium Lib. II. Cap. XVIII. pag. 555. liquet interpretandum esse τὸ Κ", nempe ΚѠΜΗϹ. scilicet *pago*, seu *vico*; non autem Κώρης *regione*: lapis haec habet:

ΦΛΑVΙΟϹ ΠΑΥΛΟϹ
ΗΡΑΚΛϾΙΔΟΥΑΠΟ
ϾΓΥΠΤΟΥ
ΚѠΜΗϹ ΜϾΓΑΛ
ΗϹ..........
ΤΗϹ ΜϾΓΑΛΗϹ ΗΡΑ

Hoc est: *Flavius Paulus Heraclidis* (filius) *ab Aegypti pago magnae...... magnae Heracleae*. In saxis militaribus, quae militum patriam declarant,

 simi-

ſimili modo per unicam litteram, vocis initialem, eam notatam cernimus, nempe N. vel NAT. *Natione*, MV. *Municipio*, *Municipalis*, D. *Domo*. Inſigne marmor Chriſtianum inter Aquileienſia Muſei ſui adfert praelaudatus Bertolius, in quo Luciae Severae filiae Zenobii, quae anno aetatis ſuae ſeptimo cum Deo fuit, adnotatur natale ſolum, nempe civitas Niloa, quae facile eſt Nilopolis Aegypti, laeva ad Nilum ſita, de qua Ptolemaeus: CЄΥΗΡΑ ΘΥΓΑΤΗΡ ΖΗΝΟΒΟΥ ΜΗΝΩΝ Ζ ΑΠΟ ΑΥΤΗC ΠΟΛЄ ΩЄ ΝΙΛΩΟΥ. Supereſt dubium, utrum ſcriptum ſit ΠΟΛЄ ΩЄ vel potius ΠΟΛЄΩC, ut ſubſpicor. In marmore Ethnico, quod dedi in Parte I. pag. 373. num. 128. fit mentio puellae Paſtophorae ΘЄΑC. ΝЄΙΛΩΤΙΔΟC ЄΙCΙΔΟC. ΑΓΝΗC. *Deae Nilotidis Iſidis caſtae*.

Perrari ſunt Chriſtiani lapides, in quibus defunctorum patria indicatur, in quorum ſerie & hic noſter adnumerandus. Apud Cl. Boldetthium paucos hoſce alios adnotare Iubet: IN PACE DEFVNCTVS VERECVNDVS NATVS IN VRBE ROMA. ANNOS LXV. pag. 404. VICTORIA. DE REGIONE MADMEDERENSIVM. pag. 411. ΗΛΙΑΚΟΝ EMECHNON etc. ibidem. ANNEVS FORTVNALIS MILIS REGIONIS BISENTINAE. pag. 416. VALERIVS. LILA. SCVTARIVS NATIONE. MAVRVS.

I$\frac{M}{}$|I. Quod in quincta linea ſequitur poſt I. nempe ς. litera non eſt; ſed interpunctionis nota. In lapide Syracuſis advecto, qui adſervatur in Muſeo Collegii Panormitani Soc. Ieſu, notam aliam, ſimilem notae Arabicae σ σ adnotat praelaudatus amicus meus P. Lupius §. VIII. pag. 60. qui fuſius de hiſce interpunctionibus differit.

ΠΙCΤΗ. *Fidelis*. Fideles Tertullianus adpellat *intinctos*, & *perfectos Dei ſervos*: Hieronymus *Chriſtianos*, in Dialogo adverſus Luciferianos. Vetuſti lapides diſtinguunt *Fideles*, & *Audientes*, quorum mentio in adlato a me lapide Chriſtiano in Par. I. hu-

huius Operis pag. 288. num. 2. *Fideles* namque, dimiſſis poſt miſſam *Catechumenis*, manebant, & orabant cum aliis Fidelibus, hiſque ſolis licebat recitare Orationem, quae propterea a veteribus vocatur Εὐχὴ τῶν Πιστῶν. Haec ex Suiceri Theſauro Eccleſiaſtico. Hac laude ornati Chriſtiani in ſepulcralibus titulis: ut ſupra; ΠΙϹΤΟϹ Ε Κ ΠΙϹΤΩΝ. *Fidelis ex Fidelibus*, nempe parentibus: & in adlato a me lapide: SOZOMENETI. ALVMNAE AVDIENTI. PATRONVS FIDELIS. uti haec etiam puellula. In aliis apud Cl. Boldetthium: FIDELIS IN CHRISTO. pag. 275. D. Paulus in Epiſt. ad Epheſios Cap. 1. Τοῖς οὖσιν ἐν Ἐφέσῳ, καὶ πιστοῖς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. *Omnibus ſanctis, qui ſunt Epheſi, & fidelibus in Chriſto Ieſu.* In aliis titulis apud eumdem: FIDELIS IN PACE pag. 392. & pag. 453.

CYRIACVS FIDILIS DECESSIT OCTO DIES
MINVS. A. TRES. ANNVS III. KAL. MAR.

Hunc titulum ideo integrum protuli, ut de eius aetate, ut cernimus, adnotata in hoc lapide, non dubitemus: nec novum videatur trimam puellam, vel quadrimam, Fidelem nominari. S. Zoſimus Papa, quo ſedente obiit haec puella, ut in Libro Pontificali edito a Cl. Vignolio: *Praecepit, ut nullus Clericus poculum in publico propinaret, niſi tantum in cellis Fidelium, maxime Clericorum.*

ΞΑΝΔΙΚΟΥ. Singularis eſt in hoc lapide menſis Xanthici mentio, quem menſem Aprili Romanorum reſpondere Muratorius, & Fogginius indicarunt. Apud Aſianos is fuit anni ſextus menſis, cuius prima dies erat viceſima ſecunda menſis Februa-

bruarii, ea vero qua exibat, dies vicesima quarta Martii apud Romanos. De Asianorum anno eiusque mensibus consulendus est magnus Henricus Norisius, qui eius Diagramma exhibet in Dissertatione I. de Anno Macedonum pag. 18. Igitur dies decima huius mensis Xanthici, qua haec Christiana puella obiit in somno pacis, ex Norisio correspondet diei tertiae Martii Romanorum; secundae vero eiusdem mensis, si annus sit bissextilis: at ex curis viri doctissimi Iulii Pontederae in antiquitatum Latinarum Graecarumque Enarrationibus & Emendationibus Epist. XXVIII. apud Macedones Xanthicus mensis respondet Aprili; sed observandum est hanc puellam ex patre Syro natam esse; adeoque stilo Syrorum crediderim annum & mensem numerari. Notandum quoque litteram Δ pro Θ; forte ratione pronunciationis, perperam sculptam a quadratario; adeoque ξΑΝΔΙΚΟΥ, pro ΞΑΝΘΙΚΟΥ.

ΑΥΓ. Ita quoque adnotatum nomen Augustorum in antiquis numismatis, quae vide in Musei Florentini Tom. IV. & V.

Ϙ Cum ο super crus Τ positum raro occurrit. In alio lapide Christiano apud Gruterum, in quo Consules memorantur Honorius & Constantius (perperam scriptum est ΚΩΝϹΤΑΝΤΙΝΟΥ) adnotatum est ΤΟ. Denique minime dubitandum quin scriptum sit ΟΝΟΡΙΟΥ ΑΥΓ. Ϙ Α̅.† siquidem manifeste adparet fabrile erratum; scribendum namque erat Ϙ Α̅Ι̅. ΟΝΩΡΙΟΥ.

2. 3. 4. Praeter adlatum Graecum epitaphium, alia quoque scripta Graecis litteris, & quidem non pau-

pauca, fragmenta haec quae eruta sunt declarant. In 2. vides, ut in priore, forsitan notatum natale solum defuncti; nam occurrit Kᵒ. In tertio adnotandum ⊟ nempe *Theta* quadrata forma scriptum, ut in compluribus Athenarum vetustissimis numis a Cl. Haymio editis; adeoque quum subsecutis barbaris seculis servatum videamus priscum scripturae stilum; nil temere de aetate lapidum, cuius tempora non notantur, adfirmandum est. In quarto PIVS praedicatur defunctus.

5

6

7

5. Protulit hoc fragmentum Cl. Fogginius, cuius observationes non praetermittam. *Porro* (haec habet pag. 8.) *effossa sunt & alia multa tum Graecarum, tum Latinarum Inscriptionum fragmenta; sed fieri non posse, ut vel una integra inscriptio ex eis eruatur, diuturno labore & studio incassum insumpto, expertus sum. Inter fragmenta Graeca insignius visum est quod subiicio, ubi legitur solemnis Christiana formula, quae & in Judaicis sepulchralibus titulis interdum occurrit:* EN IPHNH. *in pace*. Quae sequuntur nescio num significent: *in Christo Iesu;* nam referunt CI^H^IS: quod aliis expendendum relinquo. Additur etiam arboris seu palmae ramusculus, & Crux, de quibus Christianorum symbolis plura apud Agiographos Bosium, Arringhium, Boldetthium, & Lupium.

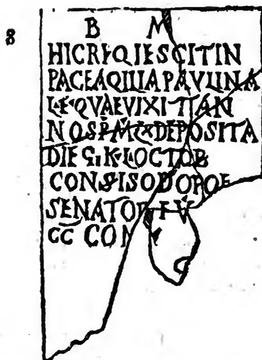
6. Consueta formula, initium inscriptionis Christianorum veterum: ΕΝΘΑΔΕ ΚΕΙΤΑΙ: vel ΚΕΙΤΕ: ΚΕΙΤΑΙ. quae quidem in Latinis huius Coemeterii

rii titulis conſtanter redditur : HIC REQVIESCIT, ſeu HIC REQVIESCET . quia I & E alternant. Sequitur ε Ζ Η- C ε N. *vixit*.

7. In hoc PAKONIA Chriſtianae feminae, ut mihi videtur, nomen ſublucet.

Latina veterum Chriſtianorum epitaphia in eodem inſigni Coemeterio effoſſa, haec ſunt quae ſequuntur, quorum primum par Conſulum exhibet.

Marmorea tabula in multa fruſta diffracta, alta ped. Rom. II. unc. VI. *lat. ped. I. unc. II. eruta eodem menſe.*

8

8. Antequam Cl. Fogginius hunc lapidem deſcriberet, ipſe vidi, & accurate deſcripſi. In quarta linea L. F. ſecunda littera ampliore ductu tranſverſam ſuperne lineam ita extendit F. Legi etiam ANNOS P M L. In ſeptima, quum reperiſſem integrum fragmentum, legi ISIDORO ET SENATORE V̇ V̇ C̄C̄: neque deeſt punctum poſt C̄C̄ CON: deinde paullo inferius ſe-

ſequitur ꝕ. ſtilo quadratariorum conſueto, qui ſequioribus praeſertim ſaeculis frequentius hoc parergon, quo etiam voces interpunxere, uſurparunt. Haec igitur habet huiuſmodi praeclara inſcriptio: *Bonae Memoriae. Hic requieſcit in pace Aquilia Paulina Laudabilis Femina, quae vixit annos plus minus ſexaginta. Depoſita die ſeptimo Kalendas Octobres Cons. Iſidoro & Senatore Viris Clariſſimis Conſularibus.* Supervacaneum eſt in ſeptima linea CONS quae nota Conſules, qui ſequuntur, indicat, quum poſt eorum nomina iterum repetatur CON, nempe CONS. vel etiam CONSS.: ita enim ſupplendum hoc marmor, exemplo aliorum Chriſtianorum lapidum, hoc aevo exaratorum. In his, ut videre eſt apud Gudium, apud me in Donianis, & apud Fleetwoodum pag. 401. & 495. haec nota CONS, vel CONSS. interdum praemittitur Conſulum nominibus; interdum etiam ſequitur. Quadratarius noſter, quum in fine marmoris multum ſpatii, & locum ſupereſſe videret, eam notam CONS repetere voluit, ac praeterea addidit ꝕ. Notandae litterae B & S lineola proſciſſae, quae rarius in vetuſtis ſaxis occurrunt.

Flavius Anthemius *Iſidorus*, & *Senator* Conſules fuere anno poſt C. N. CCCCXXXVI. Apud Relandum in Faſtis Conſularibus altera inſcriptio adfertur, in qua primus *Senator*, ſecundus *Iſidorus* Conſules recenſentur: CC. SENATORE ET. ISIDORO. VV. CC. uterque Orientalis, ut de priori Iſidoro liquet, de quo vide quae adnotantur a C. V. Manſio Baronii Editore & Illuſtratore perpetuis Notis in hunc annum, Tom. VII. novae Lucenſis Edit. pag. 493. Ad eum Theodoſius Iunior Imperator direxit Reſcriptum de deportando Oaſim Neſtorio, deque eius libris comburendis, quod adfert Baronius: quod Reſcriptum Theodoſii in antiqua verſione Concilii Epheſini Cap. 83. hunc titulum praefert: *Interpretatio Sanctionis ſcri-*

ptae ad Isidorum gloriosissimum Praefectum Praetorio, & Consulem Ordinarium : quod hoc anno emissum est. In Fastis Idatianis *Flavius Anthemius Isidorus* adpellatur. Hic annus erat S. Syxti III. Papae quinctus : & circa hoc tempus aliquot viri docti (inter quos primum tenet locum urbis nostrae, & Senatorii Ordinis immortale decus Philippus Bonarrotius, uti saepenumero ex eorum eruditis, quos conseruimus sermonibus, audivi) exstructum censent Florentinum Baptisterium, operum interna elegantia, musivis operibus, & tessellato pavimento, columnis praealtis, capitulisque auro fulgentibus, tribus etiam ianuis ex aere, caelaturis & anaglyphis operibus insignissimum, & nulli secundum: cuius Baptisterii, & Basilicae iamdiu in votis habeo proferre accuratam Historiam, insignibus refertam monumentis, quae nullis vigiliis ac laboribus parcens collegi; praesertim ex locupletissima Bibliotheca Illustr. Caroli Thomae Strotii, qui meis hisce studiis una cum eruditissimis filiis suis egregie favit. Florentiam Romanae magnificentiae aemulam fuisse compluribus documentis, ab eruditissimo Vincentio Borghinio adlatis, exploratum est. Hoc siquidem anno idem S. Syxtus III. Pontifex Maximus, uti ex Pontificali Libro discimus: *Fecit & fontem Baptisterii ad sanctam Mariam, & columnis porphyreticis exornavit. Hic constituit columnas in Baptisterio Basilicae Constantinianae, quae ex tempore Constantini Augusti fuerant congregatae, ex metallo porphyretico, numero* VIII. *quas erexit cum epistyliis suis, & versibus exornavit. — Fecit etiam in Ecclesia Sanctae Sabinae fontem ad Baptisterium.*

Huiusce laudabilis feminae Aquiliae Paulinae soror fuisse videtur Aquilia Valentina, quae ei praemortua est sex ante annis, & nominatur in sequenti titulo: *quae vixit annos plus minus quinquaginta su-*

ſupra quatuor, & dies octo & quinquaginta, depoſita ſub die decima octava Kalendas Decembris in pace. Frequentius in hiſce Chriſtianis titulis ſcriptum: HIC REQVIESCIT. In aliis plurimis apud Fabrettum Cap. VIII. DORMIT IN PACE. & in adlata a me e Muſeo Bonarrotio Par. I. pag. 220. num. 23. INTER DORMIENTES ZOHE. In altera apud Fabrettum pag. 553. HIC REQVIESCIT IN SOMNO PACIS FLORA etc.

Marmor effoſſum in eodem Coemeterio die XVI *Maii eiusdem anni.*

9

HIC REQVI
ESCET AQVILIA
VALENTINA QVAE
VIXIT ANNOS P
IIII ET DIES
SVB D XVIII KA
DECEMBRIS
PACE

Ibidem erutum marmor, eadem die & anno alt. ped. Rom. II. lata circiter IV.

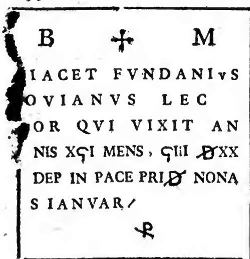
10

B M
FL· MARTINA
PVELLA Q
VIXIT AN
NOS VI
ET M VIIII
D' P EST VIIII
KAL DECENB'
IN PACE

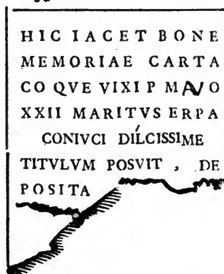
10. Irrepſit mendum in Fogginiana editione; nam perperam habet EL. MARTINA; quum marmor perſpicue praeferat FL. MARTINA: hoc eſt *Flavia Martina*, quae fuit e *Flavia* familia. Ex eadem, ſupra memoratus eſt num. 2. *Flavius Romulianus*, & eius fratres. Notum ſatis ſuperque eſt in vetuſtis

ſaxis alternare N. & M. quare nil mirum ſi in altero legitur XVIII. KAL DECEMBRIS. in hoc vero VIII. KAL DECENB'.

11

12

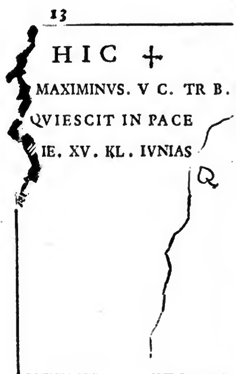

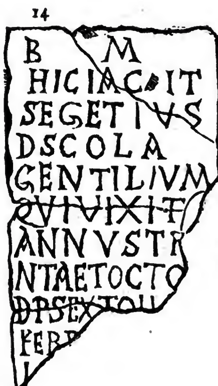
11. Deſunt fracto marmore in dextro ſummo latere aliquot litterae, quae facile ita ſupplentur: *Bonae Memoriae Hic iacet Fundanius Iovianus Lector* etc. Effoſſus eſt hic titulus ſub pavimento tribus fere ulnis, e regione Sacelli Nobb. Guidettiorum, V. Idus Martias anno MDCCXXXVI. ſtilo Florentino. Cl. Petrus Franciſcus Fogginius in quincta huiuſce lapidis linea MENS Ϛ III. edidit. De Lectorum ordine, origine, inſtitutione, & quantum temporis in eo inſumerent, antequam ad alios adſcenderent, erudite idem Fogginius diſſerit in ſua Exercitatione pag. 9. 39. & ſequentibus. Alia plura colligi poſſunt, praeter Bingamum, ex Du-Cangio, & Suicero. Lectorum munus fuit ſacros Codices in Eccleſiaſticis conventibus populo legere, & ea quae Prophetae vaticinati ſunt praenuntiare; item ſacrorum Codicum ſervandorum curam gerere: ad quod munus primum provectae aetatis homines doctrina, moribus, & meritis ſpectantiſſimi ſunt delecti; poſtmodum im-

impuberes etiam admissi. Iamdudum multa in Christianos lapides in Adversariis habeo quae collegi, eo consilio, ut omnem Ecclesiasticam Hierarchiam, sacrosque Ministros, & Fideles in Ecclesia sancta Dei, lapidibus primis saeculis erutis, & in hac rem selectis, in quibus eorum fit mentio, itemque Sacramentorum, Observationibus aliquando, Deo dante, illustrem: adiecto Tractatu de rebus ad Religionem, & Ritus veterum Christianorum spectantibus de eorum antiquissimis picturis, sacrisque imaginibus: item de vestibus sacris, & communibus, de eorum donis, symbolis, & notis, quae in Christianis Sepulchris occurrunt. Interim insigne Diptychorum ex ebore cum sacrorum, tum profanorum Syntagma in promtu habeo ut prelo quamprimum committam: quapropter eruditos Antiquitatis cultores enixe rogo atque obsecro, ut si quae Diptycha latere alicubi sciant, nondum edita, mihi humanissime per litteras indicent, maximam apud omnes, & apud me gratiam inituri, quorum nomina debitis laudibus, grataque animi significatione non fraudabo.

12. Prima lapidis linea HIC IACET BON, ita scripta est apud Cl. Fogginium; sed revera E exigua quidem & minor reliquis characteribus non deest post BONE. In tertia etiam legi, & accurate in meis Schedis exscripsi, QVE VIXI (nam deest T vel I. superiacet linea, ut duarum litterarum vicem suppleat nempe I & T, VIXIT) P. MAIO deest N & S. *Vixit plus minus annos* XXII. Tum in Ethnicis, tum in Christianis saxis occurrit ea formula TITVLVM POSVIT; de qua alibi nonnulla adnotavi. Ob marmoris inferiorem fracturam desunt notae temporis, quo in pace obdormierit, & deposita fuerit Carthago, cuius maritus fuit *Erpa:* num *Epaphra*, ita scriptum ob difficilem pronunciationem? Nihil dico de alternatio-

natione C & G, quae passim in vetustis inscriptionibus occurrit.

13. Cl. Fogginius quid singularia illa TR B significent non adnotavit. Sed minime dubitandum est exponenda esse *Tribunus Boluptatum*, nempe *Voluptatum*. Igitur sic interpretanda est: Fortasse in principio deest familiae nomen FL. *Flavius*, sive aliquid huiusmodi: *Hic* † *Maximinus Vir Clarissimus Tribunus Boluptatum* (*Voluptatum*) *requiescit in pace* (supple RE*quiescit* DP. DIE) *Depositus die* XV. *Kalendas Iunias*. Sequitur Q, quod Fogginius praetermisit. Sexcenta occurrunt exempla in antiquis scriptis monumentis alternationis B & V. inter quas litteras in pronunciatione magna est adfinitas; quare licet hoc Tribuni munus, rarissimo plane exemplo, & forsitan singulari indicatum sit unica B. minime tamen dubito indicare Maximinum fuisse *Tribunum*

Vo-

Voluptatum, eoque in munere defunctum esse. Discimus etiam ex hoc lapide *Clarissimi Viri* titulum hisce Tribunis Voluptatum, non secus ac Consulari dignitate, vel Praefectura sive Vrbi sive Praetorio fulgentibus viris, honoris caussa tributum esse. Notum est ex Lib. XV. C. Th. l. 13. Tit. de Scaenic. Tribunorum Voluptatum munus fuisse curare ludos & spectacula ad hilarandos populos, quae veteres *voluptates* adpellabant, ut fusius adnotavi ad numum Gordiani Pii maximum in Tom. II. Numism. Musei Florentini Tab. LXI. num. II. pag. 118. Samuel Pitiscus v. *Tribunus*, eius fieri mentionem in singulari lapide adnotavit, quem adfert, sed mutilum, ac multis mendis corruptum: nec alterum similem reperies in universo Gruteriano Thesauro, & Reinesii Syntagmate. Eumdem magis integrum habes a me editum in Donianis Inscriptionibus, Class. XX. num. 63. pag. 537. quem Donius vidit exscripsit.

FL. MAXIMO. V. C. CON
CESSVM. LOCVM. PETRO
ROME. ET. TRIBVNO. VOLVP
ET. CONIVGI. EIVS. IOHANN
PAPA HORMISDA ET TRANSM
DVS PRAEPOSIT. BASC BEATI PE

Protulit hunc ipsum lapidem, & cum aliis, in quibus Liberti Caesarum Procuratores, & Scribae *voluptatum*, & servi a *rationibus voluptatum* recensentur, illustravit Cl. Eques Victorius in sua Dissertatione Glyptographica Cap. XIX. Memoratur etiam in Codi-

dice Theodosiano Diogenianus *Voluptatum Tribunus*; cuius munus, uti videmus ad sequiora usque tempora viguit.

Huic sepulturae locum concessum, & coniugi eius ab Hormisda Papa in Basilica Beati Petri, perspicuum est. De eius munere dubitare videtur Paulus Aringhius, qui valde mancum adfert hunc titulum Lib. II. Cap. X. pag. 338. Romae Subterraneae. Sed, quod munus *Tribuni voluptatum* ad haec usque tempora duraverit, testis est hic alter titulus a nobis prolatus: non enim aliter eas notas V. C. TR B. quam *Vir Clarissimus Tribunus Boluptatum* seu *Voluptatum* explicari posse arbitror. Eximiam fuisse hanc dignitatem, existimationem splendoremque viris contulisse, constat ex Cassiodoro Variar. Lib. VII. 10. *Quapropter Tribunum te Voluptatum per illam iurisdictionem nostra facit electio; ut omnia sic agas, quemadmodum tibi vota civitatis adiungas: ne quod ad laetitiam constat inventum, tuis temporibus ad culpas videatur fuisse transmissum.* Igitur in pretio habendus & iste lapis Christianus, qui secundus est in serie eorum, qui *Tribuni Voluptatum* mentionem faciunt.

14. Sic interpretandus est hic titulus, licet in plura frusta fossorum incuria discissus, & in fine valde mutilus: *Bonae memoriae Hic iacit (iacet) Segetius, de Schola Gentilium, qui vixit annos triginta & octo. Depositus sexto Idus Februarias.* Sequitur vestigium unius litterae, & ut videatur, forsitan scriptum IN PACE: ex quibus colligimus Christianum hominem fuisse officio & dignitate in militia, seu Palatina Schola conspicuum. Siquidem SCHOLA dicebantur in universum ministeria Palatina Domus Augustae, quam Corippus festive describit Lib. III. de laudibus Iustini Imperatoris, ita exordio facto:

Or-

Ornata eſt Auguſta Domus, iuſſuque Regentis
Acciti Proceres omnes, SCHOLAQVE *Palatî eſt*
Iuſſa ſuis adſtare locis. ————

Corippus eos poſtmodum recenſet, qui *Caeſarienſes*, *Agentes in rebus*, *togatae militiae*, & *Magiſtriani* dicebantur, quod Magiſtro Palatino, ſeu Officiorum Magiſtro parerent, erantque in certas diverſorum graduum claſſes digeſti. Hos erudite enumerat Gutherius de Officiis Domus Auguſtae Lib. III. Cap. X. Fuit & inter has claſſes *Scbola Gentilium*, qui a Scutariis diſtinguebantur, qui in ordine Palatinorum militum praecipui erant. Chriſtiana inſcriptio adfertur in Gruteri Theſauro pag. MLII. II. quae lucem huic quoque noſtrae adferre poteſt. Ea haec habet:

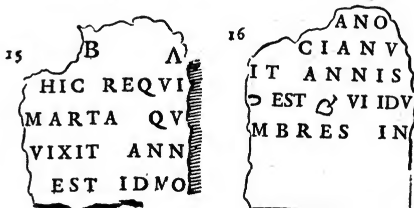
B · M · IN · PACE
FLANIGGO · SCVTARIVS
SCOLA · TERCIA · QVI
VIX · ANN · L · M · XV
MILITAVIT · ANN · VI
COGNATVS · DVLCISSIMVS
SORORIO · AMANTISSIMO

Hanc etiam profert, & illuſtrat Fabrettus Cap. III. num. 588. Vides in hac, ut in noſtra, ſcriptum SCOLA, pro SCHOLA. Ex Ammiano Marcellino Lib. XVI. diſcimus, Gentiles per municipia diſtribui conſueviſſe ab Imperatoribus, quod facere non potuiſſe narrat Iulianum Auguſtum, quum apud Senonas oppidum tunc opportunum abſceſſiſſet, & curaret ut milites, qui a ſolitis deſciverant praeſidiis, reducerentur. Id ipſum munus obiiſſe credibile eſt Segetium,

quum in hac Florentinorum Colonia degeret, in qua, quum Christianis castris nomen dedisset, defunctus florenti & immatura aetate, in hoc Coemeterio cum Fidelibus sepultus est. Alterum virum dignitatis honore & muneribus praefulgentem, cui *clarissimi* titulus datus est, nobis indicat Paulinus Presbyter in vita S. Ambrosii, quam hortante S. Augustino scripsit. Nam memorans D. Ambrosium in Tusciam venisse invitatum a Florentinis, & Basilicam Florentiae aedificasse magna totius Plebis sanctae laetitia, atque exultatione: & Radagasio Florentiam obsidente, quum desperarent cives, cuidam per visum adparuisse, postero die salutem adfuturam promittentem, quam obtinuere profligato Radagasio cum ingenti exercitu suo: scribit Ambrosium hospitatum esse *in domo Clarissimi quondam Viri* DECENTIS, *& quod est amplius Christiani*. Idem etiam Paulinus inter veteres Christianos Florentinos nominat *Pansophiam* Decentis uxorem, & *Pansophium* eorum filium. Pererudite hunc lapidem illustrat Celeb. Fogginius pag. 11. quem vide. Ceterum is notat Florentini hominis minime esse hanc inscriptionem, atque ex eo constare sibi adfirmat, quod sit militis DE SCOLA (lege SCHOLA) GENTILIVM. Verum minime compertum videtur utrum indigena fuerit, an peregrinae conditionis. Cave autem coniicias, Segetium Ethnica labe infectum, quia dicitur de *Schola Gentilium*; nam, ut advertit praelaudatus Fogginius, *Schola Gentilium Seniorum* (nam erat etiam *Iuniorum*) dictum est Romanis Collegium militum ex Barbaris, qui aut ex foederatis erant, aut qui in leges Romanas ultro, vel deditione transierant. Profecto Christo nomen dedisse Segetium, tituli huiusce formulae, in Christianorum sepulcris atque in his etiam adhibitae, non obscure declarant. Igitur in uno eodemque Coemeterio nullum, ut hodie fit, habitum

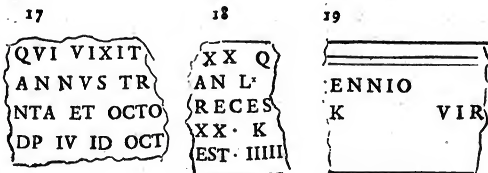
fu-

fuiſſe diſcrimen priſcis ſaeculis Chriſtianorum tum divitum nobiliorumque, tum etiam tenuiorum, animadvertimus.

15. Haud difficile totus ſuppleri poteſt hic titulus Chriſtianus: *Bonae Memoriae Hic Requieſcit Martha quae* vixit annis...... *depoſita eſt Idibus Novembris*............. Marmor, in quo hic titulus ſcriptus eſt, quod notabam, album quidem eſt; ſed nigris maculis variegatum.

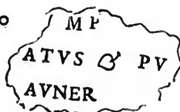
16. CIANV. Forſitan MARCIANVS. Tam male fractum eſt hoc marmor, ut defuncti, ſeu defunctae nomen in priore linea vix erui poſſit. Occurrit in Chriſtianis ſaxis MARCIANO, & MARCIANI, apud Cl. Boldetthium Obſervat. In Coemeter. SS. Martyrum Lib. I. Cap. XIV. pag. 55. quare in altera linea ſubſpicor ſcriptum MARCIANVS.

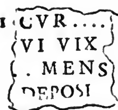

17. ANNVS: hoc eſt: ANNOS. In vetuſtis ſaxis interdum FATVS MALVS pro *Fatum malum*, & alia huius generis complura exempla occurrunt.

18. RECES.... hoc eſt; RECESSIT. Ita etiam ſcriptum in Gruteriano lapide pag. MLIX. 7.

19. Magnam fragmentorum e marmore congeriem, in quibus litterae ſcriptae; ſed ex his ne unum quidem integrum nomen expiſcari potuimus. Duo ex his plures continere litteras vidimus, quae ſubiicio.

20. Exſtat etiam fragmentum marmoris, in quo ſculptura lineari unico ductu ſculptum eſt vaſculum utrinque anſatum, quod ſarcophagi ornamentum fuiſſe ſubſpicor. Effoſſum quoque vaſculum cum operculo acuminato ex aere, quod ita claudit, ut aperiri facile poſſit.

21. Ceterum ſi quis accurate huius Baſilicae ab antiquiſſima origine ſua Hiſtoriam ſcribere voluerit magnam apud eruditos homines gratiam inibit. Locupletiſſimum exſtat penes Sanctimoniales generis ſplendore & pietate conſpicuas Chriſti Ancillas Chartophylacium, e quo etiam ad patriam Hiſtoriam illuſtrandam multa inſignia monumenta eruere poterit. Honoribus, & privilegiis ſane multis tum Baſilicam, tum Monaſterium ornarunt non pauci Summi Eccleſiae Dei Pontifices, inter quos eminet Nicolaus II. antea Florentinae Eccleſiae Pontifex, qui vetuſtate conlabentem Baſilicam & Monaſterium a ſolo refecit, & extruxit, & Templum ſolemni ritu conſecravit:

vit: cuius rei perenne exſtat in marmorea tabula in eadem Eccleſia monumentum quod ſubiicio.

TEMPLVM HOC DEO ET B. FELICITATI DICATVM
ET ANNIS IAM IↃCC. ET VLTRA PERACTIS SACRIS HISCE
VIRGINIBVS A ROM. PONT. DATVM NICOLAVS II.
QVI EARVM MONASTERIVM FERE DESTRVCTVM DVM
EPISCOPALI MVNERE IN FLORENTINA SEDE FVNGERETVR
COOPTATO NOBILIVM SANCTIMONIALIVM COLLEGIVM
REAEDIFICANDVM VII. IDVS NOVEMBRIS. QVAE FVIT DIES
DOMINICA POST FESTVM OMNIVM SANCTORVM
SOLEMNITER CONSECRAVIT QVARVM RERVM MEMORIA
N E P E R E A T
SANCTES ASSETTATIVS EIVSDEM TEMPLI PRIOR
MONVMENTVM HOC PONENDVM CVRAVIT ANNO DOM. CIↃ. IↃ. C.

Hoc ipſum adfert de Eccleſiaſticis Antiquitatibus, deque Theologorum Florentinorum Collegio optime meritus, Cl. V. Lucas Ioſeph Cerracchinius in Chronolog. Sacr. Epiſcoporum & Archiep. Florentinorum pag. 49. quam nunc aliis monumentis illuſtrat, amplificat, & emendat, & ut quamprimum in lucem proferat, valde optamus. Nicolaus II. Florentiam adveniens anno MLIX. ſuaque implens maieſtate, Baſilicam hanc cum Monaſterio a ſe exſtructam memorata die conſecravit, cuius rei monumenta Hiſtoriae Eccleſiaſticae maximus parens Baronius adfert Annal. Eccleſiaſt. Tomo XI. ad hunc annum, & Ferdinandus Vghellius Ital. Sacr. Tom. III. illuſtrat. Huiuſce dedicationis fit mentio in vetuſtiſſimo Kalendario, quod vidi penes ipſas Sanctimoniales. Privilegiis Monaſterium ornarunt alii Pontifices Gregorius VII. anno MLXXVII. Calliſtus

II. an-

II. anno MCXXIV. quae Innocentius III. an. MCCIX. confirmavit : ea etiam ab Alexandro IV. anno MCCLVII. a Martino IV. anno MCCLXXXIII. a Nicolao IV. anno MCCXC. ab Innocentio VII. anno MCCCCVIII. poſtmodum a Paulo V. anno MDCXV. & ab Vrbano VIII. annis MDCXXIV. & MDCXXVI: aucta & confirmata legimus. Multa etiam beneficia, & decora contulerunt Florentinae Eccleſiae Antiſtites Reinerius an. MLXXVII. Franciſcus an. MCCXCVIII. multaque donavit magnificentiſſima Beatrix Marchioniſſa Tuſciae; quae omnia, ut brevitati ſtudeam, aliis illuſtranda relinquo. Exſtant in eodem Chartophylacio aliquot pervetuſti Codices, nempe duo *Biblia Sacra*, duo *Paſſionalia*, tria *Homiliaria* duo *Pſalteria*, aliique Codices ad uſum Chori pertinentes. In hoc Monaſterio floruit, quae in oſculo pacis in Domino obdormivit anno MCLXIII. B. Berta, ut fertur, e nobiliſſima Bardiorum proſapia. Tribunal Chori pervetuſtis olim picturis ornabatur, quae octo tabulis SS. Machabaeorum martyria exhibebant, quorum Officium proprium exſtat in *Rationali divinorum Officiorum*, quod uti nota eidem adiecta teſtatur, ſcriptum eſt anno MCCCLXIV. Hae tabulae hominum ignorantia & iniuria deletae ſunt anno MDXCVI. Sacrae porro Virgines antiquitus an. DCCCL. ex alio Parthenone contiguo, S. Mariae Magdalenae ſacro; migraſſe in hoc Monaſterium feruntur. Baſilicae huius vetuſtiores, quae mentionem faciunt tabulae, quae reperiri ad hoc tempus potuerint, ſub Sichelmo Florentino Epiſcopo anno XCLXXIII. memorantur. Nonnulli cenſent antiquiora haec Virginum Monaſteria ſub Pelagio II. Pontifice Maximo coepiſſe, qui Florentiae Eccleſias aliquot conſecravit, ac praeſertim S. Mariam Maiorem, anno DLVI. quin ex eius epiſtola Decretali ad Epiſcopum Florentinum, antiquiorem Collegiorum ſacrarum Vir-

Virginum, Ancillarum Christi originem eruere non obscure possumus.

Me hortante, ut nulla futurorum saeculorum labe tam insignis ac venerandi Coemeterii deleretur memoria, in ipsa Ecclesia honorifico in loco Christiani lapides conlocati sunt, subiecta epigraphe, quam scripsi, meis votis morem perhumaniter gerente eiusdem Ecclesiae, & Monasterii Praefecto vigilantissimo Ioanne Baptista Brunio.

Inter sacra Florentinorum Coemeteria principem locum iure ac merito obtinet illud, quod S. Miniatis Martyris Florentini dicitur, in quo tum eius ossa, tum complurium Sanctorum, qui cum eo passi sunt, tumulata in Confessione eius insignis Basilicae in pace quiescunt. Lectorem pluribus non moror, quum sufficere ad id declarandum possit, monumentum quod subiicio.

VETVS PRISCORVM CHRISTIANORVM COEMETERIVM
HOC IN LOCO SITVM
IN QVO
IVXTA ANTIQVAM ET FIDELEM TRADITIONEM
SVMMORVM PONTIFICVM. FLORENTINORVM PRAESVLVM
IMPERATORVM AC PRINCIPVM
DIPLOMATIBVS CONFIRMATAM ATQVE ADSERTAM
INNVMERABILIA PAENE SANCTORVM MARTYRVM CORPORA
OLIM TVMVLATA FVERE
COSMI III. MAGNI ETRVRIAE DVCIS
AD AVGENDAM FIDELIVM VENERATIONEM IVSSV RECOGNITVM
IN EO LOCVLIS CINERIBVS AC OSSIBVS PLVRIBVS REPERTIS
NONNVLLA EORVMDEM OSSIVM FRAGMENTA
QVAE COLLIGI POTVERVNT
IN PLVMBEA VRNA REPOSITA
ET VNA CVM EFFOSSA HVMO IISDEM CINERIBVS COMMIXTA
THOMAS EX COMITIBVS DE GHERARDESCA
ARCHIEPISCOPVS FLORENTINVS
HIC RVRSVS RECONDI MANDAVIT
ANNO REPARATAE SALVTIS M D CC VIII.

Basi-

Basilica est valde magnifica, musivis picturis, marmoreis columnis, Choro marmoreo, undique moeniis elegantissimis miroque opere exstructis cincto, cum ambone ornatissimo, marmoreis itidem columnis subfulto, & caelaturis undique exsculpto. Frons templi cum gradibus splendida & magnifica est: pavimentum miro opere tessellato stratum: tota autem Basilica insignibus ubique monumentis adeo referta est, ac celebris, ut luculenta Historia aliquando, ut spero, favente Deo, illustrari a me possit. De passione S. Miniatis Martyris Florentini, & Sociorum eius, fusius agendum, deque eius cultu, celebritate, divinisque officiis: cuius Lectiones primus erui e vetustissimo Codice Bibliothecae Strotiae, &, ut publici iuris fierent, cum P. Orlendio Viro Clarissimo communicavi, qui edidit Par. II. Vol. II. Lib. III. Cap. XXXIV. pag. 1142. Orbis Sacri & Profani.

Basilicam hanc plane magnificentissimam Ildebrandus Episcopus Florentinus, de quo supra dictum est, adiutus praesidio & favore S. Henrici Imperatoris, & Conegundae coniugis eius, anno MXIII. aedificandam curavit, & dedicavit, multisque donis locupletavit, quod Tabulae ab Vghellio V.C. editae Tom. III. Italiae Sacrae, testantur. Divina officia in ea primum persolverunt Monachi Cluniacenses; postmodum pietati Monachorum Montis Oliveti adsignata est, honoris causa additis a Florentina Republica eidem Basilicae & Monasterio Defensoribus & Conservatoribus, Consulibus Vniversitatis Artis Callismalae. In hac ipsa Basilica sanctitatis suae splendidissimum tirocinium auspicatus est Ioannes, Gualberti filius, cui, quod hosti interfectori Vgonis unici fratris sui vitam clementer donasset, Feria VI. in Parasceve, quum in angustiis & aditu montis, qua iter est ad hanc Basilicam S. Mi-

S. Miniatis, interficere posset, Crucifixi imago caput eis flexit: quod miraculum ita expositum invenio in vetusto Codice manu conscripto, qui exstat penes Excellent. Virum Octavium Vignalium, Florentini Archiepiscopalis Tabularii Praefectum, cuius Auctor, mox nominandus, rem notatu dignam memorat, ab aliis Scriptoribus non tam accurate scriptam, quam doctis viris expendendam propono. Haec sunt eius verba, pag. 34. a tergo: *Il qual San Giovanni di Messere Alberto* (*h. e.* Ioannis Gualberti filius) *sendogli stato morto un suo fratello, e sua adversari istavano armati per grande paura. Essendo Santo Giovanni isulla chosta di Santo Miniato, presso alla Ciptà di Firenze, trovoe il suo nimicho in uno andito in tal modo, che non si poteva fugire. Gittossi a piedi di Santo Giovanni: ismontò da chavallo, e rizzólo, dicendo vieni mecho: e menollo nella Chiesa di Santo Miniato a Monte, e dinanzi al Crocifixo l'offerse, dicendo: Singnore, chostui per tua parte mi chiede perdono, ed io non te lo posso, ne debo neghare, e atte io l'offero, e donotelo, e perdonogli. Allora il Crocifixo, era di lengname inchatenato al muro, si spicò, e la chatena, e tutto si chinoe per insino al chapo di Govanni, e del suo nimico, a dimostrare, che sommamente l'avea in piacere, e dipoi il Crocifixo ritornò nel luogo suo. Il qual Crocifixo è nel mezzo della Chiesa al primo Altare in Samminiato, ricamente adornato. Mostrasi alchuna volta in feste solenne, e anchora la testa, o vo dire orliqua di Santo Govanni di Messere Alberto, è alla Badia di Valembrosa ricamente fornita di ariento, e ismaltato etc.* Codex a me visus continet memorabilia Ecclesiarum, aliorumque monumentorum, quae Florentiae, vivente eodem Auctore, spectabantur. Ea rudi stilo, ut saeculum XV. ferebat, descripsit Marcus Rustichius, Bartholomaei filius, Aurifex Florentinus, qui in Arte sua descriptus legitur, ex Re-

gesto adservato in regio Archivo. Porro venerabilis eiusdem Crucifixi Imago in Ecclesiam S. Trinitatis Monachorum Vallisumbrosae solemni pompa Florentiam translata, ibidem nunc adoratur, & quotannis Feria sexta in Parasceve, Christi fidelibus honorificentissimo cultu ostenditur.

In hac Basilica S. Miniatis Martyris *Sanctorum Corpora novem quiescere* memorantur in Charta donationis Grasulphi Episcopi Florentini, anno DCCCXCIX. quam adfert Vghellius Ital. Sacr. Tom. III. pag. 27. adeoque ea in priore Basilica exstabant, ante quam Ildebrandus hanc, quam hodie cernimus, aedificaret, dedicaretque. De recognitione Corporum S. Miniatis, & Sociorum eius Martyrum, quae contigit regnante Cosmo III. Magno Duce Etruriae, sedente Thoma ex Comitibus de Gherardesca Archiepiscopo Florentino, meminit Cl. V. Marcus Antonius Boldetthius Observat. in Sacra Martyrum Coemeteria Lib. I. Cap. XXXIII. pag. 167.

Veterum Patrum, monumentorumque traditione alterum religione venerandum Coemeterium primorum Christi Fidelium exstitisse accepimus apud Basilicam S. Laurentii, prisco aevo extra urbis Florentiae moenia sitam, in quo conditum fuisse perhibent Corpus S. Zenobii Episcopi Florentini; quem ad Dominum migrasse non multo ante annum CCCCXXIX. non inepte, ac sine ratione sibi persuadent celeberrimi Agiographi Bollandistae; ex eo etiam quod Paulinus Presbyter, a nobis superius laudatus, qui vitam S. Ambrosii scripsisse memoratur, anno CCCCXII. perspicue narret, quod hoc ipso tempore adhuc viveret S. Zenobius; quae omnia accurate expendens famigeratissimus Florentinus Polhystor Ioannes Lamius in Par. II. sui Hodoeporici, pag. 525. & 535. acerrime damnat inscriptionem in-

ci-

eiſam in columna, quae poſita eſt, & ad hoc tempus erecta cernitur in platea Baptiſterii S. Ioannis, in qua narratur S. Zenobii Corpus e Baſilica Ambroſiana in maiorem Baſilicam translatum fuiſſe ANNO CCCCVIII. DIE XXVI. IANVARII. *tempore Imperatorum Arcadii & Honorii*, *anno* VI. *fer*. V. quae manifeſte errores non paucos continet. Hiſtorica quidem narratio, & Translatio ſacrorum Pignorum vera eſt; ſed animadvertendum eſt, hanc ipſam, quam hodie cernimus marmoream columnam, cui impoſita Crux eſt, & Translatio Corporis Sancti Antiſtitis Zenobii peſſimis litteris, Gothico more ſcriptis, adnotatur, eoque loci conlocata in memoriam dicitur, in quo arida arbor tacta a feretro Corporis Divi Zenobii hieme reluctante, Ianuario menſe, in frondes ac flores erupit, non illam ipſam eſſe, quae tunc primum poſita fuit; verum alteram, quam ſaeculo XIV. iterum, priore conlabſa, erectam fuiſſe mihi conſtat ex monumentis, quae adſervantur in Tabulario Collegii Conſulum Artis Calliſmalae, ſeu Florentinorum, ut aiunt, Mercatorum, quorum excerpta vidi in celeberrima Bibliotheca Strozia, V. C. Senatoris Caroli Strotii, qui Antiquitatum Parens merito dictus eſt, manu exarata. Namque in his memoriae proditum in feſtis, quae maxima iamtum exterorum hominum frequentia Florentiae fiebant in diebus Nativitati S. Ioannis Baptiſtae proximis, quum vela undique circa Templum & Baptiſterium eius ornatiſſima ad arcendum aeſtum longe lateque expanderentur, funeſque quibus ſubſtentabantur, ad illam etiam marmoream columnam circumligati eſſent, repente turbato caelo, exortoque ventorum furentium terrifico turbine, eam ad terram corruiſſe, idque contigiſſe anno MCCCXXXIV. Complures columnas primum in porticu Baſilicae Baptiſterii poſitas, vetera eadem monumenta memorant. Altera adſimi-

milis fuit, quam primum positam fuisse memorato in loco, in platea nempe Baptisterii, atque in ea ipsa adnotatum fuisse tempus Translationis Corporis B. Zenobii constat, & miraculum quod contigit: quae postea, ut diximus, quassata, & dimota e sua sede, furente turbine, corruit: aliae vero quatuor persimiles columnae tribunal subfulciunt musivo opere pictum in eadem Basilica S. Ioannis: altera ex iisdem columnis substituta est in locum columnae vetustioris, in qua iterum, ut ea ferebant tempora barbara quidem, scriptam rursus cernimus memoriam eiusdem celebris Translationis Corporis S. Zenobii e Basilica S. Laurentii in Maiorem Ecclesiam, sed cum mendis, & satis incuriose; quum eius temporis homines magis cuperent exstare memoriam patrati miraculi, quam tempus sine mendis adnotatum. Effractae illius columnae fragmenta in varios usus transiere; alterum praegrande fragmentum dissectum, ut abacos conficeret, e suburbana sua villa, in qua inter varia Antiquitatis monumenta collocarat praelaudatus Senator Carolus Strotius, Florentiam nuper advehendum curavit, eius nepos Carolus Thomas Strotius, a me frequenter laudatus, in cuius aedibus, si qui sunt qui cupiant, videre possunt. Si huius marmoris fragmenta dissecta conferantur, columnam, quae ad hoc tempus cernitur in platea Baptisterii, optime cum iisdem convenire, omninoque similem cum vetustiore esse reperiemus. Siquidem marmor est mire variegatum, undis quodammodo striisque rectis obliquisque, non sine voluptate spectandis, distinctum. Haec quae ex antiquis tabulis memoravi, quum nota non essent Cl. Ioanni Lamio, nil mirum si huiusce columnae inscriptionem improbavit, nec proxime saeculo V. scriptam esse censuit, & minime sinceram esse, quo ad ipsam scribendi formam, & menda adfirmavit, quum

ip-

ipsam esse vetustissimam quosdam credere, quibus etiam haec quae adnotavi incomperta, animadverteret. Sed de his, Deo dante, alibi fusius.

Basilicam Ambrosianam veteres nostri Florentini Scriptores ex eo dictam narrant, quod S. Ambrosius, quum Florentiam advenisset, & S. Zenobium convenisset, eam Divo Laurentio Martyri consecrarit. In eo etiam Sermonem, cui titulus (forsitan non genuinus) *Exhortatio ad Virgines*, habuit, quod adstruit vir Cl. Vincentius Borghinius in Libro de Ecclesia, & Episcopis Florentinis pag. *363*. In eo sermone laudat S. Ambrosius *Iulianam* sanctam ac piam feminam, quae Domino Templum paravit atque obtulit, quod ex eius nomine, propterea quod dedicaverit, & Reliquias SS. Vitalis & Agricolae, MM. quas Bononia secum adtulit, condiderit, Ambrosiana etiam nunc adpellatur. Probabile est hanc Iulianam in hoc Coemeterio tumulatam fuisse, & ad eam pertinere antiquum titulum, ex eodem Coemeterio erutum, & Senatori Philippo Bonarrotio dono datum, in cuius Museo adservatur, cum hac epigraphe: A ☧ ω. *Hic requiescit in pace Ancilla Dei Iu*LIANA, *quae vixit* .... *&* .... quem a me editum vide in Parte I. huius Operis pag. 220. n. 22. eumdemque a me acceptum, iterum in lucem protulere Viri Clar. F. Franciscus Orlendius in Par. II. Lib. III. Cap. XXXVIII. pag. 1266. Orbis Sacri & Profani, & Petrus Franciscus Fogginius pag. 4. praelaudatae Exercitationis. Hanc sanctissimam feminam Iulianam Florentinis tribuit magnus Annalium Ecclesiae parens Cardinalis Baronius in Notis ad Martyrologium, VII. Idus Februarias, nec Bononiensibus abscribit; quamvis aliqui Bononienses Scriptores suam esse scripserint: *Bononiae, Sanctae Iulianae Viduae : De eadem Tabulae Ecclesiae Bononiensis. Iulianam Viduam laudibus cumulat Sanctus Ambro-*

bro-

brosius in Exbortatione ad Virgines; sed illa, ut adparet, Florentiae nobilissima Femina claruit, quae erexit illic illustrem Basilicam, quam Sanctus Ambrosius dedicavit, locupletavitque Sacris Reliquiis Sancti Agricolae Martyris, quas Bononia secum detulerat. Iulianam a D. Ambrosio laudatam, Florentinam esse, non Bononiensem, apertissime docet in eruditissimo Opere suo Adnotationum in Festa Dominica, & S. Mariae Virginis iuxta ordinem Kalendarii Romani Par. III. Tit. XXXIV. & seqq. Eminentissimus LAMBERTINIVS, Archiepiscopus Bononiensis, nunc Sapientissimus Ecclesiae Catholicae Summus Pontifex BENEDICTVS XIV., omni laude maior, scriptis, rerumque praeclare gestarum gloria immortalitate dignissimus. De hac Iuliana fusius etiam Borghinius de Episcopis Florentinis Tom. II. pag. 375. Cosmus Valerius Zanius Bononiensis in Vita S. Petronii Part. II. pag. 96. item Pellicionius in Vita S. Iulianae Bononiensis Lib. I. Cap. VII. & Silvanus Razius in Vitis Sanctorum Florentinorum; qui omnes S. Iulianam Bononiensem ab Iuliana Florentina Vidua diversam esse satis superque adstruunt, ac testantur.

Extra Vrbis Florentiae moenia alia fuisse veterum Christianorum Coemeteria subspicari facile possumus, non tamen certis rationum momentis probare. Duos adferre lubet antiquos lapides, quos sua aetate vidit, & exscripsit V. C. Senator Carolus Strotius, quos habet Codex XII. pag. 197. eius Bibliothecae, & adfert praelaudatus Cl. Fogginius in singulari Exercitatione *de Primis Florentinorum Apostolis* pag. 5. Ita se habent:

22 HIC REQVIESCIT FELICITAS QVAE VIXIT MEN... DIES..

23

. . . . C E . . .
. . . . . . I N S V A . . . . . .
QVI VIXIT . . . .
. . . . . . LXII . D . P . . .
. . . . A L M A I . . . . . .
. . . . S X . . . .

23. Eruti ſunt, & exſtabant in Aede S. Pauli, antiquitus extra moenia Vrbis Florentiae ſita, nunc intra urbem, quam Coenobitae Carmelitae Excalceati, ut aiunt, nunc obtinent. Hoc loci Coemeterium priſcorum Chriſti Fidelium fuiſſe adlatae inſcriptiones ſuadent, in quibus, quae primoribus ſaeculis in uſu erant formulae Chriſtianorum titulorum, adhibentur; nempe HIC REQVIESCIT. & in altera CE. nempe IN PACE. mox DP. hoc eſt DEPOSITVS AL MAI. id eſt KAL MAIAS.

Interdum ea formula DP repetitur in Chriſtianis titulis, & ſcribitur DPS, ut in ſequenti, paucis ab hinc annis Romae effoſſo e quodam Coemeterio, quem lubenter profero, quod nondum lucem adſpexerit.

DPS CYRILLES QVAE VIXIT
ANN XX DIES V QVE FECIT
CVM VIRC SVO ANN V
ET MESES VIII DIES VIII
DPS VII IDVS AVG · IN PACE

Si quis etiam ſubſpicetur Chriſtianum eſſe lapidem hunc, qui ſequitur, quod nec Cl.Ögginio im-

improbabile videtur pag. 6. coniicere etiam licebit Chriſtianorum antiquorum Coemeterium exſtitiſſe, propter Aedes S. Felicis ad pontem Emae, quam Eccleſiam ſummo in honore ſemper fuiſſe, ex priſcis Tabulis ſaeculo XIV. exaratis, colligo, in quibus Canonicos in ea divina Officia perſolviſſe compertum eſt. Hunc titulum invenit III. Eid. Quinctiles, anno MDCCXXXVI. V. C. Ioſephus Maria Brocchius, editis ingenii monumentis, ac praeſertim Vitis Sanctorum & Beatorum Hominum Florentinorum de Vrbis noſtrae gloria & ſplendore optime meritus, quem in ſuis Vrbanis Hortis, ne periret, nuper cum aliis conlocavit. Ita igitur rudi ſaeculo ſcriptus cernitur, quo nova veteris ſtili exarandarum litterarum documenta indicari poſſunt, quod fecit Cl. V. Fogginius, qui & alia erudite adnotat.

24

24. Primaevae Florentinorum Chriſtianorum pietatis alia etiam exſtant inſignia monumenta, nempe Sepulchra Sanctorum Chriſti Martyrum Creſcii, & Sociorum eius; item SS. Pamphilae & Cerbonis, alio-

aliorumque Sociorum, qui Decio imperante, passi sunt in Valle Cava regionis Mugelli: quo in loco in memoriam eorumdem Sanctorum Martyrum, ac super eorum Sepulchra condita est Basilica vetustate, & priscis monumentis insignissima; de qua luculenter, & de eorumdem Martyrum passione disseruit Marcus Antonius Mozzius Canonicus Florentinus, vir eruditione & ingenio excultissimus, ac nemini secundus. Nihil de hoc vetustissimo Coemeterio, deque *Martyrum Monte*, non longe a Valle Grevis fluvii sito, quo in loco passos esse complures Christi Fideles, Patrum traditione accepimus, & in loculis sub altari Ecclesiae S. Iusti, quae in vertice praealti montis dedicata est in memoriam eorumdem *Iustorum*, reperta fuisse SS. Martyrum Lipsana, editis tabulis, docet F. Franciscus Orlendius Ord. Praedicat. Magister, & in Pisano Athenaeo Theologicorum Dogmatum Professor, Orbis Sacri & Profani Par. II. Lib. III. Cap. XXXIX. pag. 1303. ad quem Lectores, brevitati studens, mitto.

Heic operae pretium me facturum arbitrabar, si ex priscis sinceris Tabulis, seu Diptychis protulissem nomina Sanctorum Florentinorum, quae in Basilicis cum urbanis, tum suburbanis honorifice condita, pio cultu venerantur. Quod ut ordine perficerem, in mentem venerat vetustiora proferre Florentina Martyrologia, & Rituale antiquissimum, seu potius Rationale Divinorum Officiorum ex Codice membranaceo, quod adservatur in Tabulario & Bibliotheca Aedilium Metropolitanae Ecclesiae Florentinae; sed hoc ipso tempore multis aliis distractus curis, & lucubrationibus, quum haec summo digito pertractare nefas duxerim, in aliud tempus hanc curam reiicere satius duxi; eademque occasione memorare, quae & quot Sanctorum Martyrum Corpora, e priscis Romae Coemeteriis Flo-

rentiam translata, in Ecclesiis cum urbanis, tum suburbanis in pace Christi quiescant. Eadem occasione adferam etiam antiquiora Christianorum Florentinorum monumenta, sacras imagines, picturas, dipthyca, & thecas inscriptione ornatas, in quibus Sanctorum Lipsana adservantur. Alios complures, qui Florentiae exstant, SS. Martyrum, vel Sanctorum Christi Fidelium titulos, paullo superius editos, habes in hoc ipso Opere, & quibus in locis a me adferuntur, facile colliges, amice Lector, ex Indice Christianorum, quem in fine huius Voluminis III. Inscriptionum subiiciam. Non enim vacat editos iam titulos Christianos heic rursum repetere; sed nondum in lucem editos proferre, & hos primum, qui in domesticis Oratoriis, sive Sacellis Nobilissimorum Procerum Florentinorum una cum eorumdem SS. Martyrum sacris Pignoribus, nempe integro Corpore, cum vasculis eorum sanguine rubentibus, adservantur.

In Oratorio domestico Excellentissimae Domus Marchionum Rinucciniorum.

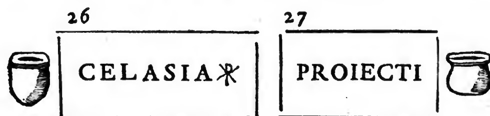
25

VIVIANA ☧

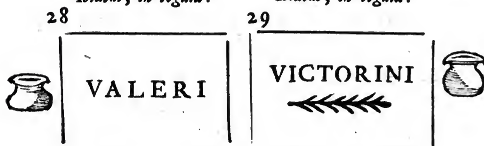
25. Oratorium domesticum Excellentissimi D. Caroli Rinuccinii, Marchionis Baselicae, Viri supra omnem laudem prudentia, integritate, consiliis Praestantissimi, nobilissimum est, decem Sanctorum Martyrum Corporibus prae ceteris locupletissimum. Ea educta fuere e Coemeterio Cyriacae, & ab Alexandro VII. Pontifice Maximo dono data Amplissimo Viro Marchioni Carolo Rinuccinio, iubente Ferdinando II. Magno Etruriae Duce, ad eum Ablegato, eiusque pientissimae uxori Lucretiae Marchio-

chionissae Riccardiae, quae SS. Martyrum Romana Coemeteria frequenter adire, & sacra Pignora venerari, suas esse delicias identidem adfirmabat. Vna cum Corpore S. Vivianae Martyris sub altari quiescunt quinque eius filii Martyres, quorum unus postquam pro Christo ea martyrium subiit, ex utero eius praegnante eductus est, qui cum reliquis fratribus, & matre ibidem honorifice conditi conquiescunt, repertis in eodem Coemeterio eorum vasculis glorioso sanguine refertis.

Ibidem, in marmoreis duobus titulis.

Ibidem, in tegula. *Ibidem, in tegula.*

26. CELASIA. Hoc est GELASIA. Nemo est qui nesciat C pro G scriptum in antiquis monumentis, & frequenter has litteras alternare.

In Oratorio Villae eiusdem Excellentiss. D. Marchionis Rinuccinii, *alle Corti*, sub ara iacet Corpus *S. Feliciani* Martyris, & in altero Oratorio, Villae in Valle Arni, Corpora *Sanctae Columbae*, & *S. Fortunati* Martyrum. Vrbanum memora-

tum Sacellum nobilitatur pretiosa supellectile, & picturis elegantissimis Bernardini Poccettii.

In domestico Oratorio Excellentissimi Viri D. Senatoris Caroli Ginorii, Francisci III. Magni Ducis Etruriae a sanctioribus Consiliis, Marchionis Riparbellae, Caecinae etc.

30 BENEROSA ☧ PE
QVAE ☧ VIXIT AN XXV
D II

30. Hoc est · *Benerosa*, lege *Venerosa* (supple *in*) *pace*, *quae vixit annis vigintiquinque*, *diebus duobus*. Et in hoc titulo vides ☧ lineola intersectum. Corpus Sanctae Venerosae Martyris effossum est, & translatum e Coemeterio S. Priscillae.

In domestico Oratorio Nobilissimi Viri Ioannis Giraldii, ex Equestri Ordine D. Stephani.

31

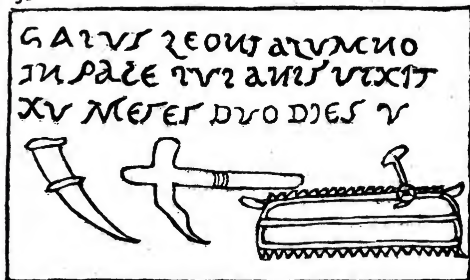

31. Corpus hoc S. Romani Martyris constat ex authenticis litteris, quae in eodem Oratorio adservantur, datis die VI. mensis Decembris, anno MDCLXVIII. edu-

eductum fuiſſe e Coemeterio Cyriacae per R. P. Simonem Cattaneum, & a R. P. Fabio Albergato Soc. Ieſu Presbytero curam agente, donatum Ampliſſimo Viro Ioanni Giraldio. Pone caput eiusdem Martyris conditum ſpectatur vaſculum, quo eius ſanguinem collegere Chriſti Fideles. Notanda ſunt veterum Chriſtianorum ſymbola in eodem lapide ſculpta, malleus, martyrii inſtrumentum, anchora, delphinus, columba expanſis alis inſiſtens ramuſculo, & bothrus, ut videtur, uvae.

In Suburbano Oratorio Ampliſſimi Senatoris Nerei Dragomannii Patricii Flor. tertio fere ab urbe lapide, prope regium Rus Caſtellum.

32

32. In hoc pulcherrimo lapide marmoreo, praeter characteres eorumque formam, qui, ut noſtri Scriptores vocant, *curſivos* perbelle imitantur, adnotare lubet inſtrumenta martyriorum, cultrum nempe, & ſerram, utrimque anſis & manubriis ad ſecandum aptis inſtructam, in eo ſculpta, quae fuſo pro Chriſto ſanguine ſuo, fortiter toleravit egregius Chriſti Athleta *Gaius Leonti Alumnus*, *in pace*, *qui annis vixit quindecim*, *menſes duos*, *dies quinque*.

Pro-

Prope topiarium, umbrosumque nemus, inter ceteras delicias Villae Nobilium Dragomanniorum, vidi ingentem marmoreum Sarcophagum, antiquo anaglypho opere sculptum, exhibens Meleagri venationem, aprum interficere certantibus eius sociis. Huic alterum marmoreum Sarcophagum admodum simile, ornatum emblemate Meleagri, in venatione apri Chalydonii cum sociis suis certantis, spectatur Florentiae, insertum muro exteriori Collegii sive Sodalitii S. Zenobii Episcopi Florentini, non longe a sacra insignissima Turri Metropolitanae Ecclesiae.

In Maiori Ara Ecclesiae S. Michaëlis Archangeli ad Pontem Sevis fluvii, ab urbe Florentia lapide fere X.

33

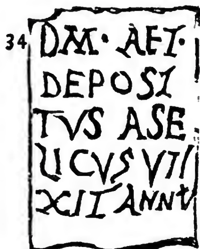
SVSANNA ☧ Q M

33. Corpus S. Susannae Martyris translatum est e Coemeterio Priscillae, & huius loci incolis donatum ab Alexandro VII. Summo Pontifice, rogante praelaudato viro Marchione Carolo Rinuccinio ad eum Ablegato, qui familiari suo Philippo Predellinio ad patrii soli tutelam & decus concessit. Prope eiusdem S. Susannae Martyris Corpus adservatur vas vitreum cum sanguine, & fictilis lucerna, in eius sepulcro reperta. R. P. Andreas Marthius, eidem Ecclesiae Praepositus, ostendit mihi manu conscriptam Historiam Translationis sacri huiusce Pignoris, rudi stilo exaratam, in qua mirabilis Dei in Sanctis suis coruscat misericordia, quam elegantius concinnatam hortatus sum, ut ad augendam cum incolarum, tum finitimorum populorum pietatem, qui quotannis ad festivam huius Sanctae Mar-

Martyris Oftenfionem magna cum frequentia confluunt, typis mandaret. Redibam tunc e Porciniano rure, humaniffimo hofpitio exceptus in Villa DD. Sarchiorum, in quo mecum faciliores Mufae quotannis rufticantur: nam illic fumma fruens animi quiete, & tranquillitate, & faluberrimo aëre, locique deliciis, & amoenitate, eas lucubrationes parare foleo, quae paucis, vel nullis cum libris abfolvi poffunt; nempe dedicatorias Epiftolas, Praefationes, Rerum memorabilium, quae in editis a me libris occurrunt, Indices: quos improbos Indicum labores hoc ipfo anno MDCCXLII. in eadem Villa fuperavi, abfolutis Autumnalibus otiis Indicibus, quos in fine huius Voluminis vides, & iis etiam Indicibus, qui tribus Tomis Mufei Florentini, Numifmata Medicea ex aere maximo complectentibus, fubiiciuntur. Pereruditis illic fruor fermonibus Excellentiffimi I. V. D. Abbatis Ioannis Francifci Sarchii: venationibus mirifice recreor Antonii Philippi eius fratris, cuius coniugi Liviae Fortunatae Pieriae, feminae virtutis honeftatifque fpectatiffimae, quod adfueta frequenti optimorum librorum lectioni, & Mufis mirum in modum dedita fit, atque ex tempore Carmina Etrufca & Poematia fundat elegantiae plena, multum ftudia mea debent. Neque alia defunt honefta animi relaxamenta, fi adeam Nobilis Viri Ioannis Baptiftae de Bargiglis huic proximam Villam, in qua praefide, ac moderatrice Eleonora Pieria, eius lectiffima coniuge, Liviae Fortunatae Sarchiae forore, egregiae indolis eorum filii aliquod identidem eruditionis fpecimen edunt, vel modulando, vel canendo, vel Comoedias recitando; praefertim hoc anno, quo *Cyrum* fummi Vatis Petri Metaftafii, amici mei optimi, egregia cum laude & fpectatorum plaufu Drama, & rure, & in urbe exhibuere.

Mar-

Marmor, prope Anglarium inventum hoc anno MDCCXLII. *exstat in meo Museo.*

34. Genuinum hunc titulum, ob ea quae continet eius epigraphe, dubio procul rarum, mihi dono dedit amicus meus optimus, editis praeclaris monimentis clarissimus, ingenio quoque & eruditione excultissimus, Laurentius Guazzesius, Patricius Arretinus, ex Equestri Ordine S. Stephani, regia nunc auctoritate Anglarensium Propraetor. Si quis Christianum esse hunc lapidem censeat, eius opinioni favebit Fabrettus, qui Inscriptionum domesticarum Cap. VIII. pag. 564. 565. & 573. exempla aliquot congerit Christianorum marmorum, in quibus cum monogrammate ☧ coniunguntur singularia D.M. quae *Deo Magno*, vel *Maximo*, interpretanda esse arbitratur. Itaque alterum perrarum exemplum suppeditabit hic titulus cum singulari epigraphe *Deo Magno AEterno*. Item quod praeferat DEPOSITVS, argui & hinc potest Christianum esse hunc titulum, qui in fine marmoris vitio, seu temporum iniuria mutilus esse videtur. Praeterea ASELICVS (legendum reor ASELLICVS) Christiani hominis nomen refert; nam frequens occurrit in Christianis titulis ASELLVS, uti apud Cl. Boldetthium pag. 85. ASELLVS ET LEA.

A P-

APPENDIX POSTREMA.

Erpauci, haudquaquam contemnendi lapides antiqui ſuperſunt, qui mihi extremam manum huic Operi imponenti innotuere. Poſt haſce qualeſcumque meas curas, alios lapides inſcriptos in optatam lucem prodituros, auguror, & ſpero: hac praeſertim aetate, qua eruditae Antiquitatis ſtudia priſcaque monumenta magno in pretio ſunt, & a Florentinis eruditis Viris impenſiſſime excoluntur.

In Vrna marmorea in Hortis regiae Villae Magni Ducis Etruriae apud Pratolinum.

1

D M C ANNI
LASCIANI V A XLV
PLAVTIA GRAPTE
CONIVGI BENEMER
ET M PERELIVS
FELIX AMICO
CARISSIMO
FECERVNT

1. Periiſſe putabam hunc titulum cum duobus ſequentibus, quum in lucem eos protuli in Par. I. pag. 326. n. 69. 73. 79. ſed nunc exſtare certum eſt.

Ibidem, in alia Vrna marmorea.

2

DIS MANIBVS
CASSIAE FORTVNATAE
PLAVTIA GRAPTAE
SORORI PIAE FECIT

Ibidem, in alia Vrna marmorea.

D· M OSSA CONDIT·
N· METTI SABINIANI
TERENTIA SABINA MAT
INFELICISSIMA FILIO
PISISIMO. Ꞑ EXEMPL

3. Hos titulos mihi descriptos obtulit Vir generis splendore, & patriarum antiquitatum peritia excultissimus Ioannes Poggii Baldovinettius, Patricius Florentinus, qui omnium fere Europae Principum ex omni modulo numis antiquioribus ad hunc diem, vetustisque aliis monumentis, quibus selectissima Cimelia sua instruxit, mirifice delectatur, & aliorum studiis opem fert humanissimam. Notandum illud elogium in lapide 3. quod in aliis etiam epitaphiis occurrit: PIISSIMO Ꞑ EXEMPL. *Piissimo in exemplum.*

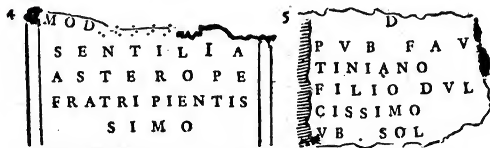
V. C. Scipio Marchio Maffeius, olim mihi amicissimus, dubitat inscriptionem quamdam aereae lamellae incisam, quae haec habet: SOLI SANCTISSIMO C. VERATIVS FAVSTINVS MILES COH. III PR D D me fugisse, idque adnotat in Tom. V. Observationum suarum Litterar. pag. 222. Sed si Vir iste cursim non volutasset mea Collectanea, vidisset illam ipsam inscriptionem, e Museo Andreinio in Mediceum translatam, a me iam editam fuisse, in

Par.

Par. II. huius Operis pag. 435. num. 1. quinque iam annis, antequam eam rursum proferret. Tres etiam lapides in eodem Tomo pag. 219. qui exstant in Museo Academiae Etruscae Cortonae, adfert, nec sine mendis, quos accuratius a me iam editos vide in eadem Par. II. pag. 388. num. 31. pag. 389. num. 35. pag. 390. num. 43. & pag. 394. num. 86. Arretinum quoque lapidem produxit ibidem pag. 220. num. 67. in quo turpe mendum commisit; nam marmor habet, non ut scribit L. LATRONIO DIOGENI; sed, ut ante eum evulgavi ad marmoris fidem, in eadem Par. II. pag. 299. num. 24. L. LARONIO DIOGENI. Facile nimis aliena damnat omniscius Maffeius, qui se ac sua non cognoscit: cui illud Martialis perbelle quadrat Lib. XIV. Epigr.

——————————peccant
Securae nimium sollicitaeque manus.

In marmorea tabula superne effracta, quae exstat in meo Museo. *Faesulis, in lapide arenario prope Viam anno* MDCCXLI.

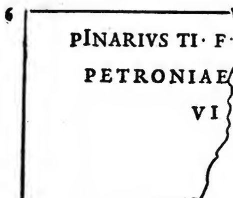
4. Haec tabula eruta iam fuit Florentiae in urbanis hortis Vallis profundae, quam mihi dono dederunt spectatissimi iuvenes Fratii, curante Angelo Maria Bandinio meo alumno. Rursus in lucem protuli, quod mihi traditam ab aliis scriptam cum mendis ediderim in Par. II. huius Operis pag. 451. num. 66. Sentiliam familiam ceteris Coloniae Florentinae adcensere hinc possumus.

5. Fragmentum hoc exſcripſit, mecumque communicavit V. Cl. Ioannes Targionius Medicus Florentinus, Hortis regiae Academiae Botanices, & Bibliothecae Magliabechianae Praefectus. Votivus titulus forſitan videtur, pro *Fauſtiniano*.

Idem Vir doctrina & humanitate praeſtantiſſimus ſequentes lapides, numquam antea editos, mecum communicavit, quos deſcripſit in ſuo Itinere, quod Autumnalibus otiis huius anni MDCCXLII. inſtituit, & pulcherrimis monumentis Hiſtoricis & Phyſicis, & ad Botanicen pertinentibus obſervationibus refertum in lucem quamprimum edere conſtituit. In hoc eruditiſſimo opere, ea quae hactenus latuere, patefaciet, nempe Portus Piſani ſitum, & antiqua quae exſtant rudera, & alia eruditis viris gratiſſima, quibus curis maxima dubio procul lux adcedet P. Rutilii Naumatiani Itineri, qui Portum illum, ſua tempeſtate celebrem, deſcribit.

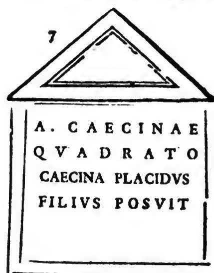
In Scala, quae ad Sacram Turrim ducit Eccleſiae S. Ioannis Baptiſtae in Comitatu Piſano.

6

In Territorio Liburni, e regione S. Stephani in quodam podio.

7

Cl. Ioannis Targionii in Itinere ſocius fuit Excell. Vir Zenobius Pomius, Florentini Archivi Can-

cel-

cellarius, elegantiarum antiquitatis ſtudio ornatiſſimus, qui ſequentem titulum n. 8. iniuria temporum maxime labefactatum, exſcripſit ſatis diligenter.

7. Hunc titulum cum mendis evulgarunt Auctores Florentinorum Nunciorum Litterariorum anno MDCCXLII. pag.

Ibidem titulus marmoreus, maris ſalacia corroſus.

8
PRIMA SINIA :: :: SEVERINA
BONE FAME ::: FIDELIS QVE VIXIT
A XXVII MESES· III· DIES· V· POSVIT
R ::: RVS :: P IVLI FVLVIVS MAC
RVFVS :: PISSIMVS MATRI :: :
BENEMERENTI POSVIT

In marmoreo Sarcophago invento hoc anno MDCCXLII. *in quodam pariete, in quo latebat, in Baſilica Primatiali Piſana.*

9
D · M
M· ANNIO· M· F· PAL· PROCVLO
DECVRIONI COL· OST· FLA· DIVI
VESPASIANI PATRONO FABRVM
NAVALIVM OST· VIXIT AN· XXV·
MEN· VI· DIE XXVIII· H· IIII·

9. In utroque latere ſculpta cernitur figura; at in dextro ſub figura ſequitur haec epigraphe, quae memorat Anniam Iucundam matrem M. Annii Proculi in eodem ſarcophago cum filio tumulatam fuiſſe.

D · M

Ibidem.

10

D · M
ANNIAE IVCVN
DAE M ANNI
PROCVLI MATRIS

9. 10. Hos titulos primi omnium in lucem protulerunt eruditiſſimi Auctores Florentinorum Nunciorum Litterariorum n. 34. anni MDCCXLII. pag. 537. e quibus exſcripſi. Conſtat M. Annium Proculum, Palatina Tribu cenſum, fuiſſe Decurionem, nempe Senatorem Coloniae Oſtienſis, Flaminem Divi Veſpaſiani, & Patronum Fabrum Navalium Oſtienſium, qui quum ſcribatur vixiſſe annis XXV. patet Decurionatus & Flaminatus munera ea aetate geri potuiſſe.

Piſis, apud Nobiles de Tortis in arcula marmorea; ex Schedis autographis V. C. Senatoris Bonarrotii.

11

L · PORCI · GALLIONIS
ARRIA L · L · HILARA
ET GLAPHYRAE DELICIO SV · ·
ARRIA Ↄ L ASIA
SIBI ET SVIS FECIT

In Villa Nobb. Berzighelliorum inter Piſas & Volaterras.

12

SEX · L · PHILODAM
VIVOS · FECIT
SVETONIAE SEX · L
ZOPRHONE LIBER
LIBERTABVS POSTERISQ
EORVM

Ibidem, in impluvio Domus.

13

V · F ·
VENVLEIA PYRALLA
RESTITVTAE F ·
ET SIBI · ET SVIS ·

12. 13. Hos titulos exſcripſit vir immortalis Antonius Maria Salvinius, qui ſchedas ſuas mihi dono dedit.

Volaterris in Aedibus Nob. V. Ludovici Maffeii.

14

SEX · CAECINAE
EX TESTAMEN

Ibidem.

15

Q· AVLINNA · SEX · F · SAB ·

13. 14. Hos titulos exſcripſi anno MDCCXXXIX. quum Volaterris hoſpes eſſem in aedibus Nobiliſſimorum Guarnacciorum, & Etruſca monumenta eodem anno effoſſa perveſtigarem.

In Eccleſia S. Iacobi Montiſcalvoli.

16

D M
P · NONIO EVPALES
TRO · NONIA · PHE
NVSIA · PATRI BENE
MERENTI

Florentiae in columna marm. in Eccleſia S. Iacobi prope Arnum, quae periit.

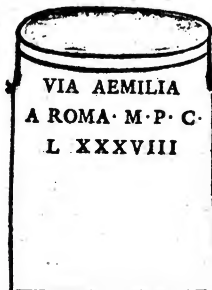
17

AD HONOREM DEI
HANC COLVMNAM
FECERVNT NEGOTIA
TORES ROTVNDAM
QVI RESIDENT IN
PORTA REGINE QVE
DICTA EST SANCTE
MARIE

15. Hanc edidit Cl. Lamius in Par. II. Hodoeporici pag. 714. quam arculam marmoream deſcribens, ait epitaphium ſubſtineri a duobus Geniis, quorum ſiniſter alatus eſt, ſub quo animalcula duo ſeu lepores, ſeu cuniculi. Scriptum puto PHENVSA.

In

In Columna marmorea humi fixa & erecta, fere quatuor pedibus Romanis ab humo adsurgens, diametro vero pedes duos excedens, milliario XVII. *ab Urbe Pisarum ad oram maritimam posita.*

18

18. Milliariam hanc columnam, & prope hanc alteram altitudinis Romanorum pedum octo, sed absque ullis litteris, vidit & exscripsit praelaudatus Excell. Vir Pomius. Exstant propter Viam *Aemiliam Scauri*, sive *Aureliam novam*, quae nunc *Via di Maremma* vulgo adpellatur: locus vero vulgo dicitur *il Crocino*, qui quinque miliariis distat a *Colle Salvetti*, ad oram maritimam. Multa de his columnis milliariis notari possent; sed urget nunc Operis, Deo favente, finis.

IN-

INDICES
HARVM
INSCRIPTIONVM
ANTIQVARVM
IN MODVM
GRVTERIANORVM
ET
REINESIANORVM
ADORNATI.
ADCEDIT INDEX
Rerum, quae in Obſervationibus & Notis in Tribus hiſce Tomis occurrunt.

CVRA ET STVDIO

ANTONII FRANCISCI GORII.

INDICIS
HARVM
INSCRIPTIONVM
CONSPECTVS

CVIVS HAEC CAPITA

DEO.

DEORVM DEARVMQVE NOMINA

ET ADTRIBVTA.

CAPVT I.

Numeri Romani Tomos: Numeri Barbari paginas indicant.

SACRIFICIA ET VOTA

LOCA SACRA PVBLICA ET PRIVATA.

CAPVT II.

SACRIFICIA ET VOTA

In

LOCA SACRA PVB. ET PRIVATA.

IMPERATORES
CAESARES
ET AVGVSTAE.
CAPVT III.
Alphabetico ordine.

T. AE-

GERM.

CONSVLES

ET VIRI CONSVLARES.

CAPVT IV.

T. POM-

PONTIFICES SACERDOTES

ALIIQVE MINISTRI. SACRA FESTA. LVDI.

CAP. V.

MA-

MAGISTRATVS MAIORES

MINORESQVE ET VIRI HONORATI.

CAP. VI.

Ex

Se-

MILITES
ET AD REM MILITAREM PERTINENTIA.
CAP. VII.

Le-

Tri-

OFFICIA DOMUS AUGUSTAE.

CAP. VIII.

 Adiu-

Ne-

PROFESSIONES

ARTES. NEGOTIATIONES.

CAP. IX.

Scae-

COLLEGIA. CORPORA

ORDINES. SODALES.

CAP. X.

TRIBVS

CAP. XI.

Cla-

AD GEOGRAPHIAM

PERTINENTIA.

CAP. XII.

Co-

AD SEPVLCHRA

ET VETERVM FVNERA PERTINENTIA.

CAP. XIII.

puf-

AD HISTORIAM

PERTINENTIA.

C A P. XIV.

Ex

Ple-

INDEX NOMINVM PROPRIORVM

IVXTA FAMILIAS TAM VIRILIVM QVAM MVLIEBRIVM

LATINVS ET GRAECVS.

CAPVT XV.

M. Aci-

C. An-

Ata-

Au-

Cas-

C. Ce-

Q. Co-

Egna-

T. Fla-

L. Ga-

M. Her-

Mil.

No-

Po-

P. Ser-

Suf-

Ti-

Sex.

VI-

Zo-

NOMINA GRAECA.

VETERVM CHRISTIANORVM NOMINA.

CAP. XVI.

Fa-

IN-

INDEX RERVM

QVAE IN HOC OPERE ADNOTANTVR ET ILLVSTRANTVR.

Au-

Flo-

Ge-

Eius-

Lu-

IN-

INDEX RERVM

QVAE

IN OBSERVATIONIBVS IN TABVLAS L.

HVIC VOLVMINI III. ADIVNCTAS

ADNOTANTVR.

Ar-

Car-

De-

Gly-

Pie-

Tur-

FINIS.

ERRATA CORRIGE.

Pag. LXVII.	Manus Panteas.	*lege*	Pantheas.
C.	Perinſigna		perinſignia.
CII.	Phiſici		Phyſici.
CXVIII.	Ioannis Antinorii.		Ioannis Altovitae.
7.	pondit libras.		ponderat libras. 7.
11.	SIC CRECVLA.		Dele τὸ SIC, & pone extra lapidem.
22.	redimere		redimire.
30.	M. VISPANIVS.		M. VIPSANIVS.
97.	Phaſellum		Phaſelum.
99.	explicaris		explicatis.
112.	in altero n. 101.		in altero n. 103.
123.	M. AVRELLIVS		M. AVRELIVS.
124.	MINISTATIONE		MINISTRATIONE.
137.	Oraciliae		Otaciliae.
204.	in Aegipto		in Aegypto.
208.	*Cecilianae*		*Caecilianae*.
262.	n. 363 ROCCHI		ROCHI.
286.	Triumiviro		Triumviro.
346.	Polhyſtor		Polyhiſtor.

Si quae alia menda cum mea, tum etiam typothetarum culpa commiſſa legendo tibi occurrent, Lector humaniſſime, ea ipſe deleto, & veniam benevolo animo indulge mihi praeſertim, dum haec ſcriberem, multis aliis curis diſtento.

R E G E S T V M.

✠. ✠†. ✠††. ✠†††. ✠††††. ✠†††††. a. b. c. d. e. f. g. h. i. k. l. m. n. A. B. C. D. E. F. G. H. I. K. L. M. N. O. P. Q. R. S. T. V. X. Y. Z. Aa. Bb. Cc. Dd. Ee. Ff. Gg. Hh. Ii. Kk. Ll. Mm. Nn. Oo. Pp. Qq. Rr. Ss. Tt. Vv. Xx. Yy. Zz. a. b. c. d. e. f. g. h. i. k. l. m. n. o. p.

Omnes ſunt duerniones, praeter n. p.

F L O R E N T I A E.

Excuſum in Typographio Vivianio, cum Praeſidum adprobatione, abſolutum in fine anni CIↃ. IↃ. CCXXXXIV.

